

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

(श्रीसुधर्मास्वामीए रचेलुं अने श्री श्रुतकेवलीभद्रबाहुरचित निर्युक्तिसहित)

॥ आचाराङ्गसूत्रम् ॥ भाग चोथो ॥

(मूळ अने शीलाङ्काचार्ये रचेली टीकाना भाषांतरसहित)

जामनगरनिवासी स्व० पण्डित हंसराजभाइ शामजीना स्मर्णार्थे
छपावो प्रसिद्ध करनार—पण्डित हीरालाल हंसराज—(जामनगरवाळा)

१९९०

पडतर किंमत रु. २-८-०

प्रति २००

श्रीजैनभास्करोदय प्रिन्टिंग प्रेसमां छाप्युं—जामनगर.

આચા૦

॥૬૦૯॥

॥ શ્રીજિનાય નમઃ ॥

॥ શ્રીઆચારાઙ્ગસૂત્રમ્ ॥

(મૂળ અને શિલાઢ્ઠાચાર્યે રચેલી ટીકાનું ભાષાંતર)

ભાગ ચોથો

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર—પણ્ડિત શ્રાવક હીરાલાલ હંસરાજ (જામનગરવાળા)

પાંચમો ઉદ્દેશો કહે છે.

પાંચમા ઉદ્દેશાનો ચોથા સાથે આ પ્રમાણે સંબન્ધ છે કે, ચોથામાં કહું કે:—અગીતાર્થ અપાકવ વયનો સાધુ ંકલો વિચરતાં દુઃખ પામે છે, તેથી તે દુઃખો દૂર કરવા ંચ્છતા સાધુએ હમેશાં આચાર્યની સેવામાં રહેવું; તથા, તે આચાર્યે પણ હૃદની ઉપમાવાળા થવું; અને તેમની સાથે બીજા સાધુએ રહી તપ-સંયમથી યુક્ત બનીને નિઃસંગપણે વિચરવું. [એ પાંચમાં ઉદ્દેશામાં છે,] આવા સંબન્ધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ મૂત્ર છે,

સૂત્રમ્

॥૬૦૯॥

આચા૦

॥૬૧૦॥

સે બેમિ તંજહા-અવિ હરણ પહિપુણે સમંસિ ભોમે ચિટ્ઢિ ઉવસંતરણ સારક્ષમાણે, સે
ચિટ્ઢિ સોયમઝ્ઙગણ સે પાસ સવ્વઓ ગુત્તે, પાસ લોણ મહેસિણો જે ય પન્નાગમંતા પબુદ્ધા
આરંભોવરયા સમ્મમેયંતિ પાસહ, કાલસ્સ કંઘાણ પરિવ્યંતિ, ત્તિબેમિ (સૂ૦ ૧૬૦)

સે (જેવા) ગુણવાલો આચાર્ય હોય; તે હું તમને તીર્થકરના ઉપદેશના અનુસારે કહું છું. તે આ પ્રમાણે છે:—(વાક્ય સ્થાપના
'તથા' વપરાય છે. તથા, અપિ શબ્દ ભાંગાના સમુચ્ચય માટે વપરાય છે.)

હુદ (હોદ-કુંડ) નું વર્ણન.

તેના ચાર ભાંગા નીચે મુજબ છે. (૧) તે હોદમાં ધીરે ધીરે પાણી નીકળતું હોય અને પાછું બીજી વાજુથી ભરાતું હોય તે
સીતા તથા સીતોદા નદીના પ્રવાહના કુંડ જેવું છે. (૨) બીજો કુંડ તે પાણી નીકળે સ્વરૂં; પણ પાછું બીજું ન આવે તે પદ્મદ્રહ
જેવું છે. (૩) તથા ત્રીજો પાણી નીકળે નહીં પણ આવે સ્વરૂં તે લવણ સમુદ્ર જેવો છે, (૪) જેમાં પાણી આવે પણ નહીં અને નીકળે
પણ નહીં, તે, મનુષ્ય લોકની બહારના સમુદ્ર માફક છે, તેજ પ્રમાણે આચાર્ય પોતે શ્રુતને અંગીકાર કરીને બીજાને ભણાવે છે,
તેથી તે પહેલા ભાગમાં આવે છે, તથા ક્રોધના કારણે બીજા ભાંગામાં આવે છે, છૂલે કષાયના ઉદયમાં ગ્રહણનો અભાવ છે તેથી
તપ તથા કાયોત્સર્ગ વિગેરેથી ક્ષપણના ઉપપત્તિનું કારણ છે, આલોચનાને અંગીકાર કરવાથી ત્રીજો ભાંગો લાગુ પડે, આલોચનાના
કારણે કોઈને સંભળાવી શકે નહીં, કુમાર્ગમાં પડેલો ચોથા ભાંગામાં છે કારણ કે તેને પ્રવેશનિર્ગમનનો અભાવ છે, અથવા ધર્મિ

સૂત્રમ્

॥૬૧૦॥

આચા૦

॥૬૧૧॥

મેદથી મેદો યોજાય છે, સ્થવિર કલ્પિઆચાર્યો પ્રથમ મંગમાં છે, ત્રીજા મંગમાં તીર્થકરો છે, ત્રીજા મંગમાં અહાલંદિક છે તેમને કોઈ વચ્ચે અર્થની પ્રાપ્તિ થઈ ન હોય, ત્યારે આચાર્ય વિગેરે પાસેથી તેમને તેના નિર્ણયનો સદ્ભાવ છે, અને પ્રત્યેક બુદ્ધોને ઉભય [લેવું આપવું ને મળવું મળાવવું] તેનો નિષેધ હોવાથી તેઓ ચોથા મંગમાં છે, પણ આ જગ્યાએ પ્રથમ મંગમાં આવેલા ને મળવા મળાવવાનો સદ્ભાવ હોવાથી તેનો અધિકાર છે, અને તેવા હૃદરૂપ આચાર્યનોજ અહીં દૃષ્ટાંત છે, અને તે હૃદ નિર્મલ જલનો મરેલો તથા સર્વ ઋતુમાં જન્મનારાં [ઉત્પન્ન થનારાં] કમલોથી શોભાયમાન છે, સમભૂભાગમાં રહેલ પાણીનું નીકળવું અને આવવું નિત્યજ થાય છે, પણ કોઈ દહાડો સુકાતો નથી, અને સુખેથી તેમાં તરવાનું તથા નીકળવાનું બની શકે તેવો છે, તથા ઉપશાંત તે રજ વિગેરે જે પાણીને કાલું બનાવે તે જેમાંથી દૂર થયેલ છે, તથા જુદી જુદી જાતના જલચર જીવોના સમૂહને બચાવતો અથવા જલચર જીવોવડે પોતાની રક્ષા કરતો રહેલ છે, આ આપણી ચાલુ ક્રિયા દૃષ્ટાંતમાં લેવાની ઇચ્છા આ હૃદ જેવા આચાર્ય છે, તે પ્રથમ મંગાના લેવા, પાંચ પ્રકારના આચાર યુક્ત છે. અને આચાર્યની આઠ પ્રકારની સંપદાથી જોડાયેલો છે, તે બતાવે છે.

આચાર સુઅ સરીરે વયણે વાયણ મઈ પઓગમઈ । એ સુસંપયા ચલુ અટ્ટમિઆ સંગહપરિજ્ઞા ॥૧॥

આચાર, શ્રુત, શરીર, વચન, વાચના, મતિ, પ્રયોગમતિ, અને આઠમી સંગ્રહ-પરિજ્ઞા છે. અર્થાત્ આચારમાં સારો, સિદ્ધાંતનું પૂર્વાપરનું જ્ઞાન, શરીર સુંદર, વચન માનનીય હોય; વાચના આપવામાં હોંશીયાર હોય; બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હોય; પ્રયોગમતિવાળો, તથા સાધુ-સમુદાયને યોગ્ય ઉપકારણ વિગેરેનો સંગ્રહ કરનારો હોય.

સૂત્રમ્

॥૬૧૧॥

આચા૦

॥૬૧૨॥

તથા, છત્રીસ પ્રકારના ગુણોના સમુદાયને ધારનારો કુંડની માફક નિર્મલ જ્ઞાને ભરેલો સમાન-ભૂભાગ ઇટલે, સંસક્ત વિગેરે (રાગદ્વેષ)-દોષથી અદોષિત, અથવા સુખવિહારનાં ક્ષેત્રમાં મધ્યસ્થ રહે; તથા, જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર નામનો મોક્ષમાર્ગ ઉપશમવાળા સાધુઓનો છે, તેમાં રહે છે. સમતા ધારે, કેવો બનીને? ઉપશાંત થઈ છે રજરૂપ મોહનીકર્મ જેને, શું કરતો? જીવનીકાયની પોતે રક્ષા કરતો બીજાને સારો ઉપદેશ દેવાવડે રક્ષા કરાવતો; અથવા નરકપાત અટકાવી બચાવવાથી પરનો રક્ષક બને છે. 'સ્રોતો મધ્ય ગતઃ' આથી પ્રથમ ભાંગામાં આવેલા સ્થવિર આચાર્યને કહે છે, તેને શ્રુતાર્થના દાન ગ્રહણનો સદ્ભાવ છે, તેથી સ્રોત મધ્યગતપણું છે તે આચાર્ય કેવા હોય? તે કહે છે:—તે આચાર્ય ક્ષોભાયમાન ન થાય; તેવા હૃદ જેવા બધી રીતે ઇન્દ્રિયો તથા મનને વશ રાખનારા ગુપ્તિ ગુપ્ત છે તેને તું જો, (આવું શિષ્યને ગુરુ કહે છે,) તથા આચાર્ય શિવાય પણ, એવા બીજા બહુ સાધુઓ સંભવે છે. એવું બતાવવા કહે છે:—આ મનુષ્ય લોકમાં પૂર્વે બતાવેલા સ્વરૂપ-(ગુણો) વાળા મહર્ષિઓ [મોટા મુનિઓ] છે તેમને તું જો તે મહર્ષિઓ કેવા છે? તે કહે છે:—ફક્ત આચાર્યોજ હૃદ જેવા છે. ઇટલુંજ નહિ; પણ, બીજા સાધુઓ પણ તેવા હૃદ જેવા છે. પ્રકર્ષથી જણાય તે પ્રજ્ઞાન. પોતાનું તથા પરનું સ્વરૂપ બતાવનાર તે આગમ છે, તેને મળેલા અર્થાત્ આગમના જાણ (ગીતાર્થ) હોય; કદાચ, તેવું જાણનારા છે છતાં, મોહના ઉદયથી કોઈ વચ્ચે હેતુ ઉદાહરણના અસંભવમાં, અને જ્ઞેયના ગહનપણાથી સંશયમાં પડેલા સમ્યગ્—શ્રદ્ધાનને ન માનનારા પણ હોય; તેથી, ખુલાસો કરે છે કે, 'પ્રબુદ્ધા' પ્રકર્ષથી જેમ, તીર્થંકર કહે તેવુંજ તત્ત્વ પોતે સમજેલા હોય; અને તેવા છતાં ભારી કર્મને લીધે સાવધ-અનુદાનને છોડનારા ન હોય; (ચારિત્ર ન પાળે;) તેથી ખુલાસો કરે છે કે, 'આરંભો પરતાઃ' તે સાવધયોગથી દૂર રહેલા મહર્ષિઓ છે. અમારા ઉપરોધ (શરમથી) ગ્રહણ ન કર; પણ તમારે તમારી નિર્મલ બુદ્ધિવડે

સૂત્રમ્

॥૬૧૨॥

भाचा०

॥६१३॥

विचारीने जोवा, ते बतावे छे, आ जे में कहूं; ते तमे (हे शिष्यो!) पण, मध्यस्थता धारण करीने समयादने जुओ; बळी आ पण जुओ. काळ ते, समाधि—मरण छे. तेनी अभिकांक्षावडे साधुओ मोक्षमार्गवाळा संयममां बधी प्रकारे वर्ते छे. आ प्रमाणे हुं कहूं छुं. इति ब्रह्म मि शब्द, प्रकरण, उद्देशो, अध्ययन, श्रुतस्कंध के, परिसमाप्तिमां आवे छे, तेमां, अहीं अधिकारनी समाप्तिमां जाणवो, आचार्यनो अधिकार कहा पछी विनेय (शिष्य) नो अधिकार कहे छे:—

वित्तिगिच्छसमावन्नेणं अप्पाणेणं नो लहइ समाहिं, सिया वेगे अणुगच्छंति, असिता वेगे

अनुगच्छंति, अणुगच्छ माणेहिं अणुगच्छमाणेकहंनिविज्जे ? (सू० १६१)

विचिकित्सा ते, चित्तनो विप्लव छे, आम पण छे. एवा प्रकारना संकल्पो ते, युक्तिथी उत्पन्न थता अर्थमां मोहना उदयथी मतिनो विभ्रम थाय छे. ते आ प्रमाणे:—आ महान् तपनो कलेश रेतीना कोळीया खावा जेवुं निःस्वाद छे, ते करवाथी तेनुं फळ मळशे के नहि? कारण के, खेती करनार विगेरेने महेनत करवा छतां, फळ मळे छे के, नथी पण मळतुं? आवी मति मिथ्यात्वनो अंश उदयमां आववाथी तथा, ज्ञेयने जाणवुं गहन छे तेथी थाय छे, ते ज्ञेयने बतावे छे.

अर्थ त्रण प्रकारनो छे. (१) सुखथी समजाय दुःखथी समजाय; अने बीलकुल न समजाय. ा त्रणे सांभळनारना आधार उपर भेद छे, तेमां सुखाधिगम बतावे छे. जेमके—चक्षुवाळो होय; अने चित्रकळामां निपुण होय; तेने रूपप्रसिद्धि (चित्र करवुं) सुलभ छे, अने अनिपुणने दुःखेथी चीतराय; पण आंधळाथी तो, बीलकुल देखायाविना न चीतराय; तेमां अनधिगम रूप तो, अव-

सूत्रम्

॥६१३॥

આચા૦

॥૬૧૪॥

સ્તુજ છે, અને સુસ્વાધિગમ પળ શંકાનો વિષય ન થાય, પણ જે દેશકાઠ સ્વભાવથી વિપ્રકૃષ્ટ હોય; તેમાંજ શંકા થાય, તે ધર્મ—
 અધર્મ, આકાશ વિગેરેમાં જે વિચિકિત્સા થાય તે જાણવી; અથવા ‘વિદિગિચ્છતિ’ વિદ્વાનની જુગુપ્સા ઇટલે, વિદ્વાનો તે સાધુઓ
 છે. જેમણે સંસારનો સ્વભાવ જાણ્યો છે, અને સમસ્ત સંગનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની જુગુપ્સા (નિંદા) કરે છે. કારણકે, તેઓ
 સ્નાન કરતાનથી; તથા, પરસેવાના મેલથી ગંધાતાં શરીરવાળા છે. તેઓને નિંદે છે, ‘નિંદનારા કહે છે કે,’ જો, અચિત્ત પાણીથી
 સ્નાન કરે; તો, શું દોષ છે ? આ જુગુપ્સા છે, તે જુગુપ્સાને અથવા, વિચિકિત્સાને પ્રાપ્ત કરેલા આત્માવાળો (શંકાવાળો) ચિત્તની
 સમાધિ અથવા જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ સમાધિને પામતો નથી, કારણ કે વિચિકિત્સાથી મલીન ચિત્તવાળાને આચાર્ય કહે તોપણ
 સમ્યક્ત્વ નામની બોધિ [ભગવાનના વચન ઉપર આસ્થા] મેલવતો નથી; અને જે બોધિ મેલવે છે, તે ગૃહસ્થ અથવા સાધુ હોય, તે
 બતાવે છે, ‘સિતાં:’ પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેમાં રાગી બનેલા હોય, અથવા લઘુકર્મવાળા સમ્યક્ત્વને પમાડનાર આચાર્યને અનુસરે છે. અર્થાત્
 આચાર્યનું કહેલું માને છે તે પ્રમાણે કેટલાક ગૃહવાસ છોડેલા સાધુઓ શંકા વિગેરેથી રહિત બની આચાર્યના માર્ગને અનુસરે છે.
 તેમનામાં પળ જો કોઈ કોરડુ માફક હોય, તે પળ તેવા બીજા ઉત્તમ માર્ગને અનુસરનારા સાધુને જોઈ તે આ કોરડુ જેવો પળ
 તેનાં અશુભ કર્મ ઓછાં થતાં તે પળ સમ્યક્ત્વ પામે, તે બતાવે છે. આચાર્યનું કહેલું સમ્યક્ત્વ માનનાર શ્રાવકોથી પરિચયમાં આવતો
 અથવા પ્રેરણા કરાતો ન માને, તો પછી કેવી રીતે નિર્વેદ ન પામે? અર્થાત્ સ્વરાવ કૃત્યની મિથ્યાત્વાદિ રૂપ વિચિકિત્સાને છોડીને
 તે પળ સમ્યક્ત્વ પામે; અથવા સાધુ—શ્રાવક જેઓ સંસારમાં રક્ત અથવા વિરક્ત હોય; તેઓ આચાર્યનું કહેલું સમજે; તો, કોઈ અ-
 જ્ઞાનના ઉદયથી મંદ બુદ્ધિ હોવાથી તપસ્વી સાધુ ઘણા વર્ષનો દીક્ષિત હોય; તે જો, ન સમજે; તો, કેમ સ્વેદ ન પામે ? (કદાચ) તપ

સૂત્રમ્

॥૬૧૪॥

આચાર્ય

॥૬૧૫॥

અને સંયમનો નિર્વેદ ન હોય; અને અનિર્વેદી હોય; તો આવીપણ ભાવના ભાવે. જેમકે—જો, હું ભવ્ય નહીં હોઉં તો, મને સંયમભાવ પણ નથી. કે, પ્રકટ—(સુલું કરીને) ગુરુ કહે છે તોપણ, હું સમજતો નથી. આ પ્રમાણે સ્વેદ પામતાને આચાર્ય સમાધિનાં વચન કહે છે કે:—હે સાધુ ! સ્વેદ ન કર ! તું ભવ્ય છે. કારણ કે, તું સમ્યક્ત્વ પામ્યો છે, અને તે ગ્રન્થીભેદ વિના ન હોય. અને ગ્રન્થીભેદ ભવ્યત્વ વિના ન હોય, કારણ કે, અભવ્યને ભવ્ય, કે અભવ્યપણાની શંકા પણ ન થાય.

વળી, અવિરતિનો પરિણામ બાર કષાયનો ક્ષય ઉપશમ ઉપશમ કે ક્ષય થતાં જ હોય છે, અને તે વિરતિ તું પામ્યો છે. તેથી, દર્શનચારિત્ર-મોહનીયનો તારે ક્ષયોપશમ થયો છે. નહીંતો, સમ્યગ્દર્શન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ન હોય પણ, તને કહ્યા છતાં જો, વધા પદાર્થો ન સમજાય; તો, જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઉદયનું લક્ષણ જાણવું; ત્યાં તો, તારે શ્રદ્ધારૂપ—સમ્યક્ત્વ સ્વીકારવું. તે કહે છે;—

તમેવ સચ્ચં નોસંકં જં જિણ હિં પવેદ્યં (સૂ૦ ૧૬૨)

જ્યાં આગલ સ્વસમય, પરસમયના જાણ આચાર્ય ન હોય; તથા, જીની ગૂઢ બાવતોમાં, અને અતીંદ્રિય પદાર્થોમાં બન્ને પક્ષને માન્ય દૃષ્ટાંત તથા, સમ્યગ્હેતુના અભાવથી જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી સમ્યગ્જ્ઞાન ન હોય; ત્યાં પણ આ પ્રમાણે ચિંતવવું કે, તેજ એક સત્ય છે અને તેજ નિઃશંક છે કે, જિનેશ્વરે કહેલા અત્યંત સૂક્ષ્મ-અતીંદ્રિય પદાર્થો જે ફક્ત આગમથી માનવાયોગ્ય છે (તે મારે પ્રમાણ છે.) તથા માનવામાં શંકા ન હોય; તે નિઃશંકિ કહેવાય. કે ધર્મ-અધર્મ, આકાશ, પુદ્ગલ વિગેરે જે તીર્થકરે કહેલું છે, તે રાગદ્વેષને જીતેલા જિનો છે, માટે તેમનું કહેલું સત્યજ છે. આવું શ્રદ્ધાન કરવું. બરોબર રીતે પદાર્થ ન સમજાય; તોપણ, શંકા ન કરવી.

સૂત્રમ

॥૬૧૫॥

आचा०

॥६१६॥

प्र०—थुं साधुने पण शंका थाय छे के, तमे आम कहो छो ?

उ०—संसारनी अंदर रहेला जीवोने मोहना उदयथी थुं न थाय ? ते प्रमाणे आगमां कहेलुं छे.

गौतमनो प्र०—हे भगवन् ! साधुनिग्रन्थो कांक्षामोहनीयकर्म वेदे छे ?

“ अत्थि णं भंते ! समणावि निग्गंथा कंखामोहणिज्जं कम्मं वेदेंति ? हंता अत्थि, कहन्नं समणावि णिग्गंथा कंखामोहणिज्जं कम्मं वेयंति ? गोयमा ! तेसु तेसु नाणन्तरेसु चरित्त तरेसु संकिया कंखिया विइगिच्छासमावन्ना भेयसमोवन्ना कलुससमावन्ना, एवं खलु गोयमा ! समणावि निग्गंथा कंखामोहणिज्जं कम्मं वेदेंति तत्थालंबणं ‘ तमेव सच्चं णीसंकं जं जिणेहिं पवेइयं ’ से णूणं भंते एवं मणं धारेमाणे आणाए आराहए भवति ? हंता गोयमा ! एवं मणं धारेमाणे आणाए आराहए भवति, ”

उ०—हा. प्र०—केवी रीते ते वेदे छे ?

उ०—तेवा तेवा ज्ञानना के, चारित्रना विषयमां न समजातां शङ्का, कांक्षा, विचिकित्सावाळा बनी भेदोने पामेला न समजातां हृदयमां झंखवाणा बने छे तेथी हे गौतम ! ते ठीकछे के, साधुने पण शङ्का विगेरे थाय.

सूत्रम

॥६१६॥

આચા૦

॥૬૧૭॥

ગૌતમ કહે છે:—હે ભગવાન ! તે સમયે સાધુ મનમાં એમ ચિંતવે કે, “તેજ સત્ય, નિઃશઙ્ક છે. કે જે, જિનેશ્વરે કહેલું છે.”
તો, તે આજ્ઞા પાઠવાનો આરાધક થાય કે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! એમ મનમાં ધારે; તો આરાધક થાય છે.

વઢી ગુરુ ઉપદેશ આપે છે કે, સાધુએ વિચારવું કે—

वीतरागा हि सर्वज्ञा मिथ्या नं ब्रुवते क्वचित् । यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथ्यं भृतार्थदर्शनम् ॥१॥

વીતરાગ પોતે સર્વજ્ઞ છે. અને તેથી, નિશ્ચે તેઓ જુઠું ન બોલે. જેથી, તેમનું વચન જીવોનું સ્વરૂપ બતાવનારું સાચું છે. વિગેરે સમજી લેવું. વઢી, આ વિચિત્રિત્સા દીક્ષા લેનારને આગમમાં મતિ સ્થિર થયેલી ન હોવાથી થાય છે. તેવાએ પણ ઉપર બતાવેલું રહસ્ય ચિંતવવું તે કહે છે:—

सङ्गिस्स णं समणुन्नस्स संपव्वयमाणस्स समियंति मन्नमाणस्स एगया समिया होइ
१, समियंति मन्नमाणस्स एगया असमिया होइ २, असमियंति मन्नमाणस्स एगया
समिया होइ ३, असमियंति मन्नमाणस्स एगया असमिया होइ ४, समियंति मन्नमा-
माणस्स समिया वा असमिया वा समिया होइ उवेहाए ५, असमियंति मन्नमा-

સૂત્રમ્

॥૬૧૭॥

આચા૦

॥૬૧૮॥

ળસ્સ સમિયા વા અસમિયા વા અસમિયા હોઈ ઉવેહાણ ૬, ઉવેહમાણો અણુવેહમાણં
 બૂયા-ઉવેહાહિ સમિયાણ, ઇચ્છેવં તત્થ સંધી ઝોસિઓ ભવઈ, સે ઉટ્ઠિયસ્સ ઠિયસ્સ ગઈં
 સમણુપાસહ, ઇત્થવિ બાલભાવે અપ્પાણં નો ઉવદંસિજ્ઞા (સૂ૦ ૧૬૩)

સૂત્રમ

॥૬૧૮॥

શ્રદ્ધા ધર્મની ઇચ્છા તે જેને હોય; તે, શ્રદ્ધાવાન છે. તેવા ભવ્યજીવને સંવિગ્ર, અને યોગ્ય વિહાર કરનારા સાધુઓ, અથવા સંવિગ્ર વિગેરે ગુણોથી દિક્ષા લેવાયોગ્ય હોય; તેને દિક્ષા લેતાં શંકા થાય; તો, તેને જીવાદિ પદાર્થમાં બોધ પામવાની અશક્તિ હોય; તો, તેને સમજાવવું કે, હે ભદ્ર ! જિનેશ્વરે જે કહેલું છે, તે શંકારહિત અને સત્ય છે. આ પ્રમાણે દિક્ષાલેતાં બોધ આપવાથી તેનો આત્મા ચારિત્રથી નિર્મલ થતાં; ચડતા કંડકથી પછોના કાઠમાં પળ નિર્મલ ભાવના વધે; અથવા વરોબર રહે; ઓછી પળ થાય અથવા અભાવ પળ થાય. આવી જીવની વિચિત્ર પરિણામતા બતાવે છે, તે શ્રદ્ધાવાળાને સમજાવીને દિક્ષા લીધા છતાં, પોતે જિનેશ્વરનું કહેલું વચન શંકારહિત સાચું માનતો પાછલથી પળ શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, વિગેરેથી રહિત નિર્મલ સમ્યક્ત્વવાળો હોય છે, પળ ભગવાનના વચનમાં શંકા ઉત્પન્ન થતી નથી. (૧) કોઈને દીક્ષા લેતાં શ્રદ્ધા હોવાથી માનવા છતાં પાછલથી ન્યાય ભળતાં કોઈ જાતનો એકાંત પક્ષ પકડતાં હેતુ દૃષ્ટાંતનો લેશ હાથમાં આવતાં પૂર્વાપર વિચાર ન થવાથી; અને જ્ઞેયપદાર્થ ગહન હોવાથી મતિ મુંઝાતાં કોઈ વસ્તુ મિથ્યાત્વના અંશનો ઉદય થતાં; તે જિનવચનને સમ્યક્ માનતો નથી. તે કહે:—આ બધા નયના સમૂહના અભિપ્રાયના કારણે અનંત ધર્મથી યુક્તવસ્તુ જેવી છતાં, મોહના ઉદયથી એકનયના અભિપ્રાયવડે એક અંશ સાધવા માટે તે સાધુ જાય છે. જો, નિત્ય

આચા૦

॥૬૧૯॥

જિનેશ્વરે કહેલ; તે ફરી અનિત્ય કેમ થાય ? અથવા અનિત્ય તે, નિત્ય કેમ થાય ? કારણકે, તે બન્ને પરસ્પર વિરોધી છે.

તે પ્રમાણે અપ્રચ્યુત અનુસન્ન સ્થિર એક સ્વભાવવાલું નિત્ય છે, અને તેથી ઊલટું દરેક ક્ષણે નાશ પામનારું અનિત્ય છે, વિગેરે અસમ્યક્ભાવને પામે છે, પણ તે એવું વિચારતો નથી, કે અનંત ધર્મવાળી અને બધા નયના સમૂહથી યુક્ત વસ્તુ છે, તે મંદ બુદ્ધિવાળાને તે માનવું અતિ ગહન હોવાથી અશક્ય છે, પણ શ્રદ્ધાથી માનવા યોગ્ય છે, પણ હેતુથી ક્ષોભાયમાન ન થવું, કહું છે કે:—

सर्वैर्नयैर्नियतनैगमसंग्रहाद्यैरेकैकशो विहिततीर्थिकोशासनैर्यत् ॥

निष्ठां गतं बहुविधैर्गमपर्ययैस्तैः श्रद्धेयमेव वचनं न तु हेतुगम्यम् ॥ (इत्यादि)

બધા નયોવડે ઇટલે નૈગમ સંગ્રહ વિગેરે અને કથા નિયત એક એક અંશથી અન્ય તીર્થીક શાસનવાળાએ બતાવેલ જે બહુ પ્રકારના ગમપર્યાયોવડે સંપૂર્ણતા પામેલું તમારું વચન શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે. પણ ત્યાં હેતુથી જાણવા યોગ્ય નથી,

જેથી વિચારવું કે હેતુતો એક નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે વર્તે છે. તથા એક ધર્મને સાધે છે, પણ બધા ધર્મને સાથે સાધનારને હેતુનો અસંભવ છે, (તેથી તેને શક્યા થાય છે.) (૨) વાળી વિચિત્ર ભાવનાને બતાવે છે, કે કોઈ મિથ્યાત્વના લેશથી મુજાણલાને શક્યા થાય કે શબ્દ પુદ્ગલનો કેવીરીતે બને એવું ઊલટું માનીને મિથ્યાત્વના પરમાણુઓના ઉપશમપણાથી પછીથી શંકા વિગેરે ગુરુના ઉપદેશી દૂર થતાં તે શ્રદ્ધાવાળો થાય છે; કે જો શબ્દ પુદ્ગલનો બનેલો ન હોય તો તેનો કરેલો અનુગ્રહ અથવા ઉપઘાત કાન ઉપર કેવી રીતે થાય ? કારણ કે આકાશ માફક શબ્દ અમૂર્ત હોય તો કાનને કાંઈ પણ ન થાય એમ સમજીને સમ્યક્ત્વ પામે છે (૩) કોઈને આગ-

સૂત્રમ્

॥૬૧૯॥

આચા૦

॥૬૨૦॥

મમાં રમણતા ન થવાથી મતિ અપરિણત થતાં વિચારે કે એક સમયમાં જ પરમાણુ લોકાંતે કેવી રીતે જાય એમ ઓટું માનતાં કોઈ વસ્તુ કુ હેતુના વિતર્કના પ્રકટ અવસરે પૂરેપૂરો મિથ્યાત્વી બને છે, કે ચૌદરાજ લોકનો એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી જતાં આ-કાશ પ્રદેશને સાથે સ્પર્શ ન થવાથી સમયનો ભેદ પડે, તે ભેદ ન પડે તો બે જગ્યાએ એક સાથે સ્પર્શ ન થાય તેથી પરમાણુનું તેટલા પળું થાય, એટલે તે એવું માને કે લોકને બન્ને છેડે રહેલા પ્રદેશોનો એક વસ્તુ પરમાણુએ સ્પર્શ કર્યો માટે તેટલો મોટો પરમાણુ છે, અથવા તે બન્નેનું છેડું પરમાણુ જેટલું છે, આ તેનું માનવું ઓટું છે. પણ તે આગ્રહી બનેલો વિચારતો નથી, કે વિશ્વસા પરિણામવડે શીઘ્ર ગતિપણાથી પરમાણુનું એક સમયમાં અસંખ્યેય પ્રદેશનું ગમન થાય છે, જેમકે આંગળીના માપ જેટલા એક દ્રવ્યના અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ છે, તેટલા બધાને એક સમયમાં પરમાણુ ઓઢંગી જાય છે. પ્ર૦—એ કેવી રીતે બને ? ઉ૦—જે પ્રત્યક્ષ દેશાય છે તે ના નહિ પાડી શકાય, કારણ કે જ્યાં સૌને દેખીતું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોય, ત્યાં અનુમાન વિગેરેનું પ્રયોજન નથી જો એક સમયમાં અનેક પ્રદેશ ઓઢંગવા ન માનીયે તો અંગુલ માત્ર પ્રદેશ ઓઢંગતાં અસંખ્યેય સમય નીકળી જાય, તો આપણે દેખેલું ઇષ્ટ છે તેને પણ બાધા આવે, માટે તે શંકા નકામી છે. (૪).

હવે ખાંગાની સમાપ્તિ કરવા પરમાર્થ બતાવે છે.

ભગવાનનું વચન સાચું છે, એવું માનીને શઙ્કા વિગેરે છોડીને તે વસ્તુ યત્ન વડે તેવા રૂપેજ સમ્યક્ અથવા અસમ્યક્ પૂર્વે ભાવી હોય તો પણ ગુરુના સદ્વાસથી તેમનો ઉપદેશ વિચારતાં તે શિષ્ય શ્રદ્ધાવાળો થાય છે, જેમ ઇર્ષાપથમાં ઉપયોગ રાખનારને કોઈ વસ્તુ જીવહિંસા થાય. (તો પણ તેને દોષ લાગતો નથી.) (૫) હવે તેથી ઓટું બતાવે છે, કોઈ વસ્તુ ઓટી રીતે માનતાં છદ્મસ્થ સાધુને

સૂત્રમ

॥૬૨૦॥

આચા૦

॥૬૨૧॥

ટુંક બુદ્ધિથી શંકા થાય, તે સમયે તે વસ્તુ ઓટી અથવા સાચી વિચારી હોય, તો તેણે ઓટી વિચારેલી હોવાથી ઓટા વિચારને લીધે અશુભ અશુભ અધ્યવસાય હોવાથી તે મિથ્યાત્વ છે, કારણ કે જેવી શંકા કરે તેવો જ ભાવ મેળવે, એવું વચન છે, (૬) અથવા સમ્યક્ માનનારને બીજી રીતે ખુલાસો કરે છે, શમિનો ભાવ શમિતા છે તે શમિતાને માનનારો શુભ અધ્યવસાયવાળો ઉત્તર કાલમાં પણ ઉપશમવાળો જ રહે છે, અને બીજો તો શમિતાને માનવા છતાં કષાયના ઉદયથી અશમિતા થાય છે, એ જ પ્રમાણે બીજા માંગમાં સમ્યક્ શબ્દની યોજના કરવી, કે સારું વિચારે તો સારું ફલ મેળવે, તે જ પ્રમાણે સારું નરસું તેનો વિવેક વિચારતો બીજાને પણ ઉપદેશ દેવાને સમર્થ થાય છે, કહું છે કે, આગમમાં મતિ પરિણત થવાથી યથાયોગ્ય પદાર્થનો સ્વભાવ બતાવવાથી આ યોગ્ય છે, આ અયોગ્ય છે, એવું વિચારતો વિદ્વાન બીજા નહિ વિચારતાને પણ સમજાવે છે, એટલે ગાઢરનાં ટોળા માફક એક પછી એક જેમ દોડે તેમ કોઈ વિના વિચારનો શંકાવાળો હોય, તેને કહે કે હે ભદ્ર ! તું મધ્યસ્થતા રાખીને નિર્મલ ભાવથી વિચાર કે જિનેશ્વરનું કહેલું જીવાદિત્ત્વ વિચાર યુક્તિને યોગ્ય છે કે નહીં ? તે આંખો વીંચીને વિચાર, અથવા સંયમે સારી રીતે પાળનારો હોય, તે સંયમે સારી રીતે ન પાળનારને કહે, કે હે ભદ્ર ! સમ્યક્ ભાવ પામીને હવે સંયમમાં સારો રીતે ઉચ્ચ કર ! શું આંલંબીને ? ઉ૦—પૂર્વે કહેલા પ્રકારે તે સંયમમાં કર્મ સંતતિ ક્ષય કરવા રૂપ જે સંધિ છે. તે જો સંયમે સારો પાળે તો, કર્મ દૂર કરાય તેમ છે, આ કર્મ સંતતિ તે સિવાય બીજી રીતે ક્ષય થાય તેમ નથી. વળી સારી રીતે સંયમે પાળનારને શું લાભ થાય, તે કહે છે, ‘સે’—તે સમ્યક્ રીતે દીક્ષા લેવાને તૈયાર થઈને શંકા રહિત ધર્મ શ્રદ્ધા હોવાથી ચારિત્ર લઈ ગુરુકુલ વાસમાં રહેવાથી અથવા ગુરુની આજ્ઞામાં વર્તવાથી જે ગતિ થાય છે, અથવા જે પદવિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેને હે શિષ્યો ! તમે સારી રીતે જુઓ ! બધા લોકમાં પ્રશંસા, જ્ઞાનદર્શનમાં સ્થિરતા ચારિત્રમાં

સૂત્રમ

॥૬૨૧॥

આચાર્ય

॥૬૨૨॥

નિષ્કંપતા અને તેને શ્રુત જ્ઞાનની આધારતા થાય છે, અથવા સ્વર્ગ મોક્ષ વિગેરેની ઉત્તમ ગતિ મળે છે, તેને જુઓ ! અથવા સંયમમાં પ્રયત્ન (ન) કરનારને ઉપગ્ના ઉત્તમ ગુણો વિના પાસથા વિગેરેની ગતિ જે બધા લોકોને હાંસી રૂપ છે. તે અથવા અધમ સ્થાનની ગતિ મળે છે. તે તમે देखો ! આ પ્રમાણે સંયમ પાઠનાર અને પ્રમાદ કરનાર સાધુની ઊંચ નીચ ગતિને જાણીને પાંચ પ્રકારના સારા આચારમાં તમારે પ્રવર્તન કરવું, પણ જે ચારિત્ર લેવામાં પ્રમાદ કરે તેની નીચ ગતિ થાય તેથી શું સમજવું, તે કહે છે, કે જેઓ અસંયમમાં બાલ ભાવમાં રમેલા છે, જે સુગતિ સકલ કલ્યાણના આધારરૂપ છે, તેને ન મેળવી શકે, અર્થાત્ હે શિષ્ય ! તું દીક્ષા લઈને બાઝ ચેષ્ટા માફક કુકૃત્ય ન કરીશ ! તે બાલ જેવો આચાર શક્ય કપિલ વિગેરેના મતને માનનારા આચરે છે, અને બોલે છે, કે નિત્ય, અને અમૂર્ત આત્મા હોવાથી આકાશ માફક તેનો અતિ પાતજ નથી ! અથવા વૃક્ષ છેદતાં કે બાઝતાં આકાશનો ભેદ કે બઝવું થતું નથી, તેમજ શરીર વિકારી છે. તેને ઘા વિગેરે થતાં અવિકારી આત્માને કંઈ પણ થતું નથી, તેઓ કહે છે કે.

न जायते न म्रियते कदाचिन्नायं भूत्वा भवितेति ॥

આત્મા જન્મે નહીં, તેમ મરતો પણ નથી, કોઈ પણ દિવસ આ થઈને થવાનો નથી ! (જેવો છે તેવોજ રહેવાનો છે)

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः । न चैनं क्लेदयन्त्यापो, न शोषयति मारुतः ॥१॥

જીવને શસ્ત્રો છેદે નહીં, અગ્નિ બાળે નહીં, પાણી ખીંજાવે નહીં, તેમ પવન શોષણ કરતો નથી.

अच्छेद्योऽयमभेद्योऽयमविकारी स उच्यते । नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥

સૂત્રમ

॥૬૨૨॥

આચા૦

॥૬૨૩॥

આ આત્મા અહેદ્ય અમેદ્ય અવિકારી નિત્ય તથા હંમેશાં ગમન કરનાર સ્થાણુ તથા અચલ અને સનાતન (પુરાણો) છે. (વિગેરે તેમનાં વચનો છે) તે પ્રાણીને હળવા વિગેરેમાં પ્રવર્તનારાને તેના નિષેધ માટે કહે છે.

તુમંસિ નામ સચ્ચેવ જં હંતવંતિ મન્નસિ, તુમંસિ નામ સચ્ચેવ જં અજ્ઞાવેયવંતિ મન્નસિ, તુમંસિ નામ સચ્ચેવ જં પરિયાવેયવંતિ મન્નસિ, એવં જં પરિધિત્તવંતિ મન્નસિ, જં ઉદ્ધવેયંતિ મન્નસિ, અંજૂ ચેયપડિબુદ્ધજીવી, તમ્હા ન હંતા નવિ ઘાયણ, અણુસંવેય-
ણમપ્પાણેણં જં હંતવં નાભિપત્થણ (સૂ૦ ૧૬૪)

તમે જે આત્માને હળવા પળે વિચાર્યો તે તુંજ છે, (નામ શબ્દ સંભાવના માટે છે,) જેમ તમે માથું હાથ પગ પાસાં પીઠ પેટ-વાઝા છો, તેમ આ પળ છે. કે જેને તમે હળવા યોગ્ય માનો છો, જેમ તમને કોઈ મારવા આવે તો તે દેહીને તમને દુઃખ થાય છે, તેવી રીતે બંધાને છે, તેને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાથી પાપ બંધાય છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે અહીંયાં અંતર આત્મા જે આકાશ જેવો છે તેની હિંસા મારવા વડે નથી પણ શરીર આત્માની હિંસા છે, કારણ કે જ્યાં કંઈ પણ આધાર રૂપ પોતાનું શરીર છે, તેને સર્વથા દૂર કરવું તેજ હિંસા છે, એવું જૈનો માને છે. કહું છે કે:—

પંચેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં બલ ચ, ઉચ્છ્વાસનિઃશ્વાસમથાન્યદાયુઃ ॥

સૂત્રમ

॥૬૨૩॥

પ્રાણા દર્શૈતે ભગવદ્ગ્રીક્તાસ્તેષાં વિયોજી કરણં તુ હિંસા ॥ ૧ ॥

આચા૦

॥૬૨૪॥

પાંચ ઇન્દ્રિયો ત્રણ વલ્લ શ્વાસોશ્વાસ, અને આયુ એ દશ પ્રાણ ભગવાને કહેલા છે. તેનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે. વલ્લી સંસારમાં રહેલા જીવને સર્વથા અમૂર્તપણું ન ઘટે. કે આકાશની માફક જેનાવડે વિકાર ન થાય, તથા વધી જગ્યાએ પ્રાણીને દુઃખ દેતાં પહેલાં આત્માની તુલના વિચારવી, એવું જોડેના સૂત્રથી બતાવે છે. તું પણ તેજ છે. કે તને આજ્ઞા કરવામાં આવે તે માને છે. તથા બીજા જીવને પરિતાપવા. એવું માને છે. તેજ પ્રમાણે જેને ગ્રહણ કરવા, તે તું માને છે. જેને દુઃખ દેવું તે પણ તું માને છે. પણ જેવું તને વિરુદ્ધ થતાં દુઃખ થાય તેમ બીજાને પણ જાણવું. અથવા જે કાયને તુ હણવાનો વિચાર કરે છે. ત્યાં અનેકવાર તું હતો. આ પ્રમાણે જુઠ વિગેરેમાં પણ સમજવું કે. બીજો જુઠું બોલી તને ઠગે તો તને ન ગમે, તેમ તું જુઠું બોલે તો બીજાને ન ગમે, જો હણનારો તથા હણનારો બન્નેને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એકતા થાય તો શું? તે કહે છે.

‘અજ્જુ’ રુજુ પ્રગુણ તેજ છે કે, જે ઘાતક અને હંતવ્યના એકપણાના બાંધને માને (પોતાના જીવ માફક સર્વે જીવોને માને) તેજ પ્રતિબુદ્ધજીવી સાધુજ પોતે પરિજ્ઞાનવડે જીવે છે, પણ જીવની હિંસા કરનારો પોતાના સમાન બીજાને ન માનનારો જીવતો નથી. જો એમ છે, તો શું કરવું? તે કહે છે. હણનારા જીવને પોતાની માફક મોટું દુઃખ થાય છે, માટે પોતાની ઉપમાથી બીજાની હિંસા ન કરવી, ન બીજા પાસે મરાવવા, હણનારાને અનુમોદવા નહિ, વલ્લી સંવેદન તે અનુભવ છે. કે જે બીજા જીવોને ‘મોહના ઉદયથી હણવા વિગેરેથી દુઃખ દે છે, તે પોતે પછવાડે દુઃખ ભોગવે છે, એ જાણીને કોઈને પણ હણવો નહિં, પ્ર૦—આત્માથી અનુભવ

સૂત્રમ

॥૬૨૪॥

આચા૦

॥૬૨૫॥

સાતા કે અસાતારૂપ છે, તે વાતને નૈયાયિક તથા વૈશેષિક મતવાળા આત્માથી ભિન્ન ગુણ ભૂત સંવેદનનું એકાર્થપણું સમવાયિજ્ઞાન વડે માને છે, તેવું તમે માનો છો, કે આત્મા સથે એકપણે માનો છો ? તેનો ઉત્તર સૂત્રકાર આપે છે,

જે આયા સે વિન્નાયા, જે વિન્નાયા સે આયા, જેણ વિયાણહ સે અયા, તં પહુચ્ચ પહિ-
સંઘાણ, એસ આયાવાઈ સમિયાણ પરિયાણ ત્રિયાહિણ ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૬૫) ॥ ૫-૫ ॥

જે આત્મા નિત્ય ઉપયોગ લક્ષણવાળો છે. તેજ વિજ્ઞાતા છે, પણ તે આત્માથી પદાર્થનો અનુભવ કરાવનાર જ્ઞાન જુદું નથી અને જે વિજ્ઞાતા છે, તે પદાર્થનો પરિણેદક ઉપયોગ તે પણ આ આત્માજ છે. કારણ કે જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે અને ઉપયોગ તે જ્ઞાન-સ્વરૂપ છે, જ્ઞાન અને આત્માને અભેદપણે માનવાથી બૌદ્ધમતને અનુકુળ જ્ઞાનજ એકલું સિદ્ધ થશે, એમ તમને શંકા થાય તો જૈનાચાર્ય કહે છે, કે તેમ નથી, ભેદનો અભાવ ફક્ત અમે અહીં બતાવ્યો, પણ એકતા કહી નથી, જો એમ માનતા હો કે જ્યાં ભેદનો અભાવ તેજ એક્યતા છે, તો તે માનવું ફક્ત વાર્તામાત્ર છે; કારણ કે 'ધોલું વસ્ત્ર' તેમાં ધોલું તથા પટ એ બન્નેમાં ભેદનો અભાવ હોવા છતાં એકતાની પ્રાપ્તિ નથી, એમાં પણ શુદ્ધ પળાના વ્યતિરેકવડે બીજો કોઈપણ પટ [વસ્ત્ર] નથી, એમ માનો તો તે અશિક્ષિત (મુર્ખ) નો ઉછાપ છે, કારણ કે તમારા કહેવા પ્રમાણે માનતાં શુદ્ધ (ધોળા) ગુણનો અભાવ થતાં સર્વથા પટનો અભાવ થવા જશે.

વાદી—ત્યારે એમ માનતાં આત્મા વિનષ્ટ થયો ?

જૈનાચાર્ય—થવા દો ! અમારી કંઈ હાનિ નથી, કારણ કે અનંત ધર્મચાક્રી વસ્તુનો અપર (બીજો) મૃદુ વિગેરે ધર્મનો સદ્ભાવ

સૂત્રમ

॥૬૨૫॥

આચા૦

॥૬૨૬॥

છે, તેનો નાશ થાયતો પળ અવિનષ્ટ (કાયમ) જ છે, એજ પ્રમાણે આત્માનો પળ પ્રત્યુત્પન્ન જ્ઞાન આત્મકપણાથી વિનાશ થવા છતાં વીજો અમૂર્તત્વ અસંખ્ય પ્રદેશપણું અગુરુલઘુ વિગેરે ધર્મોના સદ્ભાવથી આત્માનો અવિનાશજ છે ! આટલુંજ વસ છે ! (જૈનમત પ્રમાણે મૂલ વસ્તુ દ્રવ્ય પળે કાયમ રહે છે. અને ફક્ત પર્યાયોનોજ નાશ અને ઉત્પત્તિ છે. તેથી પર્યાય નાશ થવા છતાં મૂલ દ્રવ્ય વસ્તુ તો કાયમજ રહે છે.)

શંકા—જે આત્મા તે જાણનારો, એમ તૃપ્તયવાળો કર્તાના અભિધાનથી અને આત્માના કર્તવ્યપણાથી એમ થવું કે જે આત્મા તેજ વિજ્ઞાતા એમ અહીં વિપત્તિ પત્તિનો અભાવ થયો, કે જેના વડે આ જાણે છે, તે ભિન્ન પળ હોય. જેમકે તે કરણ અથવા ક્રિયા થશે? જો કરણ માનીએ તો દાતરડા માફક ભિન્ન પદાર્થ થશે, અને જો ક્રિયા માનીએ તો કર્તામાં રહેલી સંભવે છે, એમ કર્મમાં રહેલી પળ સંભવે છે, આ પ્રમાણે ભેદના સંભવમાં ક્યાંથી એક્યતા હોય ? જૈનાચાર્ય શિષ્યને કહે છે, કે તેવાને છુલું કહેવું જે મતિ વિગેરે જ્ઞાન રૂપ કરણવડે અથવા ક્રિયાવડે સામન્ય વિશેષ આકારપણે જે કોઈ (જીવ) વસ્તુને જાણે છે તે આત્મા છે. અને તે આત્માથી ભિન્ન જ્ઞાન નથી; તેમ કરણપણે ભેદ નથી, એકને કર્મ કરણના ભેદવડે ઉપલબ્ધિ થાય છે, જેમકે દેવદત્ત આત્માને આત્માવડે જાણે છે, ક્રિયાના પક્ષમાં પક્ષસંબંધી અભેદ છે એવું તમે પળ સ્વીકાર્યું છેજ, વઠી

ભૂતિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારકં સૈવ ચોચ્યતે

જેમાં ભૂતિ (થવાપણું) છે તેજ ક્રિયા છે, અને તેજ કારક છે, આ વચન વિગેરેથી એકપણુંજ છે,

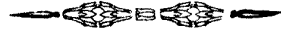
સૂત્રમ

॥૬૨૬॥

આચા૦

॥૬૨૭॥

જ્ઞાન અને આત્માનું એકપણું માનતાં શું થાય ? તે કહે છે
 તે જ્ઞાન પરિણામને આશ્રયી આત્મા તે નામેજ વ્યપદેશ કરાય છે, જેમકે ઇન્દ્રિયી ઉપયુક્ત હોય તે ઇન્દ્ર કહેવાય, અથવા મતિ-
 જ્ઞાનીશ્રુત જ્ઞાની અવધિજ્ઞાની મનપર્યવજ્ઞાની, કેવલજ્ઞાની છે. અને જે જ્ઞાન આત્માનું એકપણું સ્વીકારે છે, તેને શું ગુણ થાય, તે કહે
 છે. ઉપર બતાવેલી નીતિયુથાવસ્થિત આત્મવાદી થાય, અને તેના સમ્યગ્ ભાવવડે અથવા શમિતા (ઉપશમપણા) વડે પર્યાયરૂપ છે,
 ઇચ્છે તેજ સંયમ અનુષ્ઠાનરૂપ પ્રસિદ્ધ છે, (ઇતિ શબ્દ સમાપ્તિ માટે છે) લોકસાર અધ્યયનમાં પાંચમો ઉદ્દેશો પૂરો થયો.

છટ્થો ઉદ્દેશો.

પાંચમો ઉદ્દેશો કહ્યો હવે છટ્થો કહે છે. તેનો સંબન્ધ આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશામાં કહ્યું કે આચાર્યે નિર્મલ હૃદ (કુંડ) જેવા
 થવું, તેવા ઉત્તમ આચાર્યના સંસર્ગથી શિષ્યને કુમાર્ગનો પરિત્યાગ થાય. તેથી રાગદ્વેષની અવશ્યે હાનિ થાય, માટે આ પ્રતિપાદન
 [સિદ્ધ] કરવાના સંબન્ધવડે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે,

અણાણાણ એગે સોવટ્ટાણા આણાણ એગે નિરુવટ્ટાણા, એયં તે મા હોઝ, એયં કુસલસ્સ

દંસણં તદ્દિટ્ઠીણ તમ્મુત્તીણ તપ્પુરક્કારે તસન્ની તન્નિવેસણે (સૂ૦ ૧૬૬)

અહીંઆં તીર્થંકર ગણધર ત્રિગેરેનો ઉપદેશ માનનાર હોય, તેને વિનેય [શિષ્ય] કહેલ છે, અથવા સર્વ ભાવના સંભાવિતપણાથી

સૂત્રમ્

॥૬૨૭॥

આચા૦

॥૬૨૮॥

સામાન્યથી અભિધાન છે, અનાજ્ઞા એટલે ભગવાનના ઉપદેશ વિના પોતાની મેલે આચરે, તે અનાચાર છે, તે અનાચારમાં પ્રવર્તેલા કેટલાક ઇન્દ્રિયોને વશ થઈને અને દુર્ગતિમાં જવાની ઇચ્છાથી પોતાના મતના અભિમાન ગ્રહથી બંધાયેલા [કદાગ્રહી] છે, તથા ઉપસ્થાન તે બનાવટી તેમનું ધર્માચરણ છે, તેમાં ઉદ્યમ 'કરનારા' તે સોપસ્થાનવાળા છે, તેઓ બોલે છે, કે 'અમે પણ પ્રવ્રજિત છીએ' છતાં સારા ધર્મના ત્રિવેકથી રહિત બનીને સાવચ્છ આરંભમાં વર્તે છે. તેમ કેટલાક કુમાર્ગની વાસનાવાળા (મિથ્યાત્વી) નથી, પણ આઝસ નિંદા સ્તંભ [માન] ત્રિભેરે (૧૩ કાઠિયા) થી બુદ્ધિ હણાતાં તીર્થકરના કહેલા સદાચારમાં નિરુપસ્થાનવાળા (સારા ધર્માનુસ્થાન રહિત) છે. એટલે મિથ્યાત્વી ચારિત્રના નામે અનાચાર કરે, અને સમ્યક્ત્વી જીવો પ્રમાદથી સંયમ પાલવામાં સ્વેદ પામે છે. તે બન્નેને દુર્ગતિ મળવાની છે, તેવું જાણીને ગુરુ કહે છે હે શિષ્ય ! તને તેવી દુર્ગતિ ન થાઓ ! [માટે સમ્યક્ત્વ ધારણ કરીને પ્રમાદ છોડી પુરો સંયમ પાલ !] આવું સુધર્માસ્વામી પોતાની બુદ્ધિથી નથી કહેતા, તે કહે છે, 'એતદ્' ઉપર કહેલું (જિનેશ્વરનું છે) અથવા આજ્ઞા રહિત નિરુપસ્થાનપણું છે, અને આજ્ઞા પાલનમાં સોપસ્થાનપણું (ચારિત્ર) છે, આવું તીર્થકરનું દર્શન (મંતવ્ય) છે.

અથવા હવે પછી જે ઉપદેશ કહે છે, તે તીર્થકરનું દર્શન છે, કે કુમાર્ગ છોડીને હમેશાં આચાર્યની સેવા કરનારા થવું તે આચાર્યની દૃષ્ટિમાં રહેવું તે 'તદૃષ્ટિ' છે, એટલે તીર્થકરે કહેલા આગમમાં દૃષ્ટિ રાખનારો છે; તથા તે આચાર્ય અથવા તીર્થઙ્કરની આજ્ઞા પાલનારની મુક્તિ થાય છે, તે 'તન્મુક્તિ' છે, તથા તે સાધુ આચાર્યને બધાં કાર્યમાં આગળ કરે તેથી પુરસ્કાર છે અર્થાત્ આચાર્યની અનુમતિથી કાર્ય કરનારો છે, તત્સંજ્ઞી, તે તેમના જ્ઞાનથી ઉપયુક્ત છે, તથા 'તન્નિવેશન' એટલે તે સદા ગુરુકુલ નિવાસી છે, તેવાને શું ગુણ થાય તે કહે છે.

સૂત્રમ

॥૬૨૮॥

આચા૦

॥૬૨૧॥

અભિભૂય અદક્ષૂ અણભિભૂય પમૂ નિરાલંબણયાણ જે મહં અવહિમણે, પવાણ પવાયં
જાણિજ્ઞા, સહ સંમડયાણ પરવાગરણેણં અન્નેસિં વા અંતિણ સુચ્ચા (સૂ૦ ૧૬૭)

પરિષહો તથા ઉપસર્ગેને જીતીને અથવા ઘાતિ ચતુષ્ટયને જીતીને તત્ત્વને જોયું, તથા અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ આવતાં અથવા અન્ય તીર્થિકોથી પોતે હાર્યો નહીં; એવો સમર્થ (પ્રભુ) નિરાલંબનતાને ધારણ કરે; પણ તે આ સંસારમાં માતાપિતા, સ્ત્રી વિગેરેનું અવલંબન ન ચાહે; તથા તીર્થકરની આજ્ઞા બહાર વર્તવામાં નરક વિગેરેમાં જવાનું છે. એવું ભાવવામાં સમર્થ થાય; પ્ર૦—પણ કયો પુરુષ પરિષહ ઉપસર્ગને જીતનારો છે ? તથા કોઈથી પણ, ન હારીને નિરાલંબનપણું લેવામાં સમર્થ થાય ? આવું શિષ્ય પૂછે તો તીર્થકર, સુધર્માસ્વામી અથવા આચાર્ય તેને કહે છે:—

ઉ૦—જેણે મોક્ષને લક્ષ્યમાં રાખ્યો છે, તે મહાપુરુષ લઘુકર્મવાળો મારા ઉપદેશથી બહાર ન હોય. માટે અવહિર્મન (સ્થિરચિત્તવાળો) છે, તે સર્વજ્ઞના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલે.

પ્ર૦—પણ, તેના ઉપદેશનો નિશ્ચય કેવી રીતે થાય ? કે, આ જિનેશ્વરનો છે ?

ઉ૦—પ્રકૃષ્ટવાદ તે, પ્રવાદ છે. આચાર્યની પરંપરાણ ચાલેલો; તેને સર્વજ્ઞના ઉપદેશ તરીકે જાણીલે અથવા અન્ય મતવાળાની અણિમાદિ આઠ પ્રકારની લબ્ધિ (એશ્વર્ય) દેખીને પણ તીર્થઢૂરના ષ્ઠચનથી બહાર મન ન કરે, પણ તેવાંઓને ઇન્દ્ર જાઢીયા જેવા ઠગનારા જાણીને તેમનું અનુષ્ઠાન તથા તેમના વાદો (વચનનો) ને વિચારે (પરિક્ષા કરે)

સૂત્રમ્

॥૬૨૧॥

આચા૦

॥૬૩૦॥

પ્ર૦—કેવી રીતે ? ૩૦ - “પવાણ પવાયં જાણિજ્ઞા” પ્રકૃષ્ટવાદ તે પ્રવાદ ‘સર્વજ્ઞ વાક્ય’ છે, તે પ્રવાદવડે બીજા તીર્થિકોના પ્રવાદની પરિક્ષા કરે, જેમકે વૈશેષિકો તેનું ધ્રુવન વિગેરે કરનારને ઈશ્વર માને છે, કહે છે કે:—

અન્યો જંતુરનીશઃ સ્યાદાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ । ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગં વા શ્વશ્રમેવ ચ । ૧॥

બીજો જીવ પોતાનું સુખ દુઃખ ભોગવવા અસમર્થ છે, પણ ઈશ્વરનો પ્રેરણા થતાં તે સ્વર્ગે અથવા નરકમાં જાય છે.

આવા પ્રવાદોને જિનેશ્વરના પ્રવાદવડે વિચારવા જેમકે આકાશમાં ઇન્દ્ર ધનુષ્ય વિગેરે વિસ્ત્રસા પરિણામે પરિણમીને પોતાને રુપે બનેલાં છે, તેનો બનાવનાર જુદો ઈશ્વર વિગેરે કારણની કલ્પના કરવામાં અતિ પ્રસંગ આવશે, તથા ઘટપટ વિગેરેમાં દંડ ચક્ર ચીવર (કપડું) પાળી કુંભાર તુરી વેમ શંલાકા કુવિદ વિગેરેના વ્યાપારથી આંતરા વિના મઝતા આત્મલાભવાઝાને મુકી તેને બદલે નહીં દેખાતા એવા ઈશ્વરથી પદાર્થો બને છે એવી કલ્પના કરતાં રાસભ (ગથેડા)ને પણ કર્તા કાં ન ગણવો ?

વાદીનો ઉત્તર—તનુકરણ વિગેરેમાં પણ પોતાનું કરેલું કૃત્ય અને તેથી બન્ધાણું કર્મ તેના વિના અવંધ્ય છે. પણ પોતાના કર્મની વિચિત્રતા છે. કર્મની ઉપલબ્ધિ સિવાય આવું ક્યાંથી હોય ? જૈનાચાર્ય કહે છે, જો તમે એમ માનો તો બન્નેમાં તે સમાન કથન છે, વઢી કારણરુપ માતા પિતા એક છતાં અપત્નની વિચિત્રતા દેખવાથી અધિક નિમિત્તવડે ભાવવું, અને તે ઈશ્વરનો સ્વીકાર કરવા કરતાં અદૃષ્ટ (નશીવ) નેજ ઇચ્છવું સારું છે ? કારણ કે તેના વિના સુખ દુઃખ સુભગ દુર્ભગ વિગેરે જગત્ની વિચિત્રતા ન હોય ! હવે સાંખ્ય મતવાઝા કહે છે.

સૂત્રમ

॥૬૩૦॥

આચાર્ય

॥૬૩૧॥

સત્ત્વ, રજ, તમઃ એ બધાંની સામ્યઅવસ્થા પ્રકૃતિ છે. પ્રકૃતિથી મહાન, તેથી અહંકાર, તેથી અગ્યાર ઇન્દ્રિયો, તેથી પાંચ તન્માત્ર, તેથી પંચભૂત, અને તેથી બુદ્ધિ, એ વિચારેલ અર્થને પુરુષ (આત્મા) જાણે છે. પણ, તે પોતે અકર્તા, અને નિર્ગુણ છે. તે પ્રમાણે પ્રકૃતિ કરે છે, અને પુરુષ ભોગવે છે. ત્યારપછી, કૈવલ્ય અવસ્થામાં હું દૃષ્ટા છું. એવું નિવર્ત (દૂર થાય) છે. વિગેરે તેમનું માનવું યુક્તિ વિકલ્પ હોવાથી તેમના આંતરા વિનાના મિત્રોજ માનશે. કારણકે, પ્રકૃતિ અચેતન હોવાથી કેવીરીતે આત્માના ઉપકાર માટે ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ કરશે? અને હું દુઃખ દેનારો છું. એવું આત્મા દેખીને પોતાના ઉપકારની પ્રવૃત્તિ પોતે ન કરે? કારણકે પ્રકૃતિ અચેતન હોવાથી તેને વિકલ્પ થવાનો સંભવજ નથી; અને પ્રકૃતિ જો, નિત્ય હોય; તો, પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિના અભાવ થઈ જાય; અને પુરુષનું કર્તાપણું ન હોય; તો, સંસારથી ઉદ્દેગ, અને મોક્ષની ઉત્કંઠા વિગેરેનો અભાવ થશે. કહ્યું છે કે:—

ન વિરક્તો ન નિર્વિણ્ણો, ન ભીતો ભવબંધનાત્ । ન મોક્ષસુખકાંક્ષી વા, પુરુષો નિષ્ક્રયાત્મકઃ ॥૧॥

તે વિરક્ત નથી; શ્વેદ પામેલો પણ નથી; તેમ, ભવબંધનથી ડરેલો નથી; અથવા, મોક્ષ-સુખનો આકંક્ષી નથી. એવા ગુણવાળો ક્રિયારહિત પુરુષ છે. તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય કહે છે:—

કઃ પ્રવ્રજતિ સાંખ્યાનાં, નિષ્ક્રિયે ક્ષેત્રભોક્તરિ । નિષ્ક્રિયત્વાત્કથં વાઽસ્ય, ક્ષેત્રભોક્તૃત્વમિષ્યતે ॥

આત્માનિષ્ક્રિય છે. ત્યારે, સાંખ્યમતમાં દીક્ષા કોણ છે છે? તથા ક્ષેત્ર ભોગવામાં નિષ્ક્રિયપણાથી તેનું ક્ષેત્ર ભોગવવું કેવીરીતે ઇચ્છે છે? બૌદ્ધમતવાળા બધું ક્ષણિક માને છે. તેનો ઉત્તર: —

સૂત્રમ્

॥૬૩૧॥

આચા૦

॥૬૩૨॥

જો, અન્વય રહિત વિનાશ થાય; તો પ્રતિનિયતકાર્ય કારણભાવ સિદ્ધ ન થાય; પણ એક સંતાન પરંપરાથી સિદ્ધ થાય છે. તેવું તમારું કહેવું મળ્યા વિનાના જેવું છે ! કારણકે સંતાનવાળાના વ્યતિરેક (અભાવથી) કોઈપણ સંતાન નથી, અને સંતાનનું મૂળ પૂર્વ કાળમાં રહેવા પળું છે, તેજ કારણ હોય તો વધું એ વધાંનું કારણ થશે, કારણ કે વધાને પૂર્વ કાળમાં રહેવાપળું છે, તેથી તમારું કહેવું માલ વિનાનું છે, વઢી.

यज्जातमात्रमेव, प्रध्वस्तं तस्य का क्रिया कुंभे? । नोत्पन्नमात्रभग्ने क्षिप्तं सन्तिष्ठते वारि ॥१॥

જો ઘડો બનવા વચ્ચેજ નાશ પામેતો તે ઘડામાં શું ક્રિયા થઈ? અને ઉત્પન્ન થતાં જ ઘડો ભાંગેતો તેમાં નાંચેલું પળી રહી શકે નહિ:

कर्त्तरि जातविनष्टे धर्माधर्मक्रिया न संभवति । तदभावे बंधः को बन्धाभावे च को मोक्षः? ॥२॥

ધર્મ પાપ કરનારો તુર્ત નાશ પામે, તો ધર્મ અને અધર્મની ક્રિયા સંભવે નહિ, અને ધર્મ અધર્મના અભાવમાં પુણ્ય પાપનો બંધ ન હોય, અને તે બંધના અભાવમાં મોક્ષ કોનો થાય ?

बृहस्पति (चार्वाक) मतवाळा फक्त पांच भूतोने मानता होवाथी जीव पुण्य पाप परलोकनो तेमने अभाव थतां निर्मर्यादापणे अमानुषी कृत्य करनाराने तिरस्कार पदयुक्त कृत्यवाळाने उत्तर न आपवो, तेज उत्तर छे [तेमनी जोडे वात करवी अयोग्यछे] वळी.

अब्रह्मचर्यरकैर्मूढैः परदारघर्षणाभिरतैः । मायेन्द्रजालविषववत्प्रवर्तितमसत्किमप्येतत् ॥१॥

દુરાચારમાં રક્ત અને પરસ્ત્રી આલિંગનમાં મૂઢ બનેલા ઇંદ્ર જાલના જુઠા પદાર્થ માફક આ લોકોએ એવું અસત્ મંતવ્ય ફેલાવ્યું છે? વઢી.

સૂત્રમ

॥૬૩૨॥

આચા૦

॥૬૩૩॥

મિથ્યા ચ દૃષ્ટિર્ભવદુઃસ્વધાત્રી, મિથ્યામતિશ્ચાપિ વિવેકશૂન્યાઃ ॥

ધર્મ્યાય યેષાં પુરુષાધમાનાં, તેષામધર્મો ભુવિ કીદૃશોઽન્યઃ? ॥૨॥

ભવોનું દુઃસ્વ આપનારી માતા સમાન જેમનું મિથ્યાદર્શન છે, અને જેમની મિથ્યા મતિ વિવેક રહિત છે, કે જે અધમ પુરુષોએ ધર્મને નામે અધર્મ ફેલાવ્યો છે, તેવાને પૃથ્વિમાં બીજો કયો અધર્મ હશે ?

આ પ્રમાણે વધા તીર્થોના વાદમાં જિનેશ્વરના મતને અનુસરીને વિચારી અસત્યને દૂર કરવું; અને તે સર્વજ્ઞનું વચન તથા કુમાર્ગનું વરોચર નિરાકરણ કરીને તીર્થોનો પ્રવાદોને આ બતાવેલા ત્રણ પ્રકારવડે જાણે. (૧) મનમ કરવું તે મતિ છે, અને જ્ઞાનઆવરણીયકર્મના ક્ષય ઉપશમથી કોઈપણ જ્ઞાન થાય; તે જ્ઞાનજ છે, તેથી એકદમ તેજ ક્ષણે મનના કારણે મતિશ્રુત અવધિ કે, બીજાં જ્ઞાનવડે (નિર્મલતા થતાં) પોતે બીજા વાદોની પરીક્ષા કરે; અથવા જ્ઞાનવડે જોવાયોગ્ય તેમને શોભનિક તથા, મિથ્યાત્વ કલંકરહિત નિર્મલમતિ (બુદ્ધિવડે) વધા વાદોના સ્વરૂપને જાણે, કારણકે, સ્વ, અને પરનું સત્યપણું બતાવનાર મતિ છે. કોઈ વચ્ચે [તીર્થકરના] ઉપદેશથી જાણે; અથવા તેમનું કહેલ આગમ ભળીને તેનાવડે જાણે; અથવા તેથી ન સમજાય; તો, બીજા આચાર્ય વિગેરે પાસે સાંભળીને યથાવસ્થિત વસ્તુના સદ્ભાવને જાણે; અને જાણીને શું કરે ? તે કહે છે:—

નિદેસં નાઙ્વદ્વેજા મેહાવી સુપડિલેહિયા સવ્વઓ સવ્વપ્પણા સમ્મં સમભણ્ણાય, ઇહ

આરામો પરિવ્વણ નિદ્વિયટ્ટો વીરે આગમેણ સયા પરક્કમે (સૂ૦ ૧૬૮)

સૂત્રમ્

॥૬૩૩॥

આચા૦

॥૬૩૪॥

(નિર્દેશ કરાય તે) નિર્દેશ ઇટલે, જિનેશ્વર વિગેરેનો જે ઉપદેશ (સાધુના હિત માટે) છે, તેનું મર્યાદામાં રહેલ મેધાવીસાધુ ઉલ્લંઘન ન કરે. શું કરીને ? તે કહે છે:—
સારીરીતે વિચારીને કે, આ ત્યાગવાજોગ અન્ય મતો છે, અને આ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય તીર્થંકરનાં વચન છે. તેને પોતે વધા પ્રકારોથી ઇટલે, દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલ્પભાવ—રૂપે તથા સામાન્ય વિશેષરૂપે—વધા પદાર્થોને ઉત્તમ મતિ વિગેરે ત્રણ જ્ઞાન થી વિચારીને હમેશાં આચાર્યની આજ્ઞા પાલન કરનારો બની વધાં દર્શનોનું નિરાકરણ કરે.

પ્ર૦—શું કરીને ? તે કહે છે:—વધા મતોનું તત્ત્વ સારીરીતે જાણીને, વિચાર કરી નિરાકરણ કરે. વઢી, આ મનુષ્યલોકમાં સંયમમાં રતિ કરે; કારણકે, પરમાર્થથી વિચારતાં એકાંત અત્યંત રતિ (આનંદ) સંયમમાં છે, તે સંયમને પૂરો પાલવાની પરિજ્ઞાવડે જાણીને તેમાં લીન રહી ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા રોકીને સંયમ—અનુષ્ઠાનમાં રક્ત રહેવું. ‘કિંભૂત’ વિગેરે. અહીં નિષ્ઠિત તે મોક્ષ છે, તેનો અર્થો બન, અથવા નિષ્ઠિત તે પૂરો. અને અર્થ તે, પ્રયોજન છે. તે પ્રયોજનવાળો વીર તે કર્મને વિદારણ કરવામાં તૈયાર બનીને સર્વજ્ઞે બતાવેલા આચાર વિગેરેમાં સર્વકાલ યત્ન કરીને કર્મરિપુને જીત અથવા, મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કર.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. આવો ઉપદેશ વારંવાર શામાટે કરે છે ? તેનું કારણ કહે છે:—

ઉઠું સોયા અહે સોયા, તિરિયં સોયા વિયાહિયા । એ સોયા વિઅક્રવાયા, જેહિં સંગંતિ પાસહ ॥૧॥

શ્રોતો ઇટલે, કર્મ આવવાનાં આસ્રવદ્વારો છે, તે દરેક ભવના અભ્યાસથી વિષયોના અનુબંધ વિગેરેથી જીવકર્મ પુદ્ગલોને લીધાંજ

સૂત્રમ

॥૬૩૪॥

આચા૦

॥૬૩૫॥

કરે છે, તેથી ંંચે શ્રોત તે વૈમાનિક દેવીનાં અભિલાશની ઇચ્છા, અથવા વૈમાનિક દેવના સુખનું નિયાણું કરવું; કે, મને તેવું મળો. અધો (નીચે) ભવનપતિના દેવોના સુખનો અભિલાષ, અને તિર્યંકલોકમાં વ્યંતર તથા મનુષ્ય તથા તિર્યંચના વિષયોની ઇચ્છા થાય છે, તે શ્રોતો છે, અથવા પ્રજ્ઞાપકના આશ્રયથી ંંચે તે પહાડનાં શિખરો તથા મોટાં મેદાન હોય; અથવા મોટા ધોધ પડતા હોય. નીચે નારકી તથા નદીના કિનારાની ંંડી ગુફાઓનાં સ્થાન તથા તિર્યંકલોકમાં આરામ સભા વિગેરે જીવોને ઉપભોગનાં સ્થાનો છે, તે બનાવટી કે સ્વભાવિક બને છે અથવા કર્મ પરિણતિના કારણે મળેલાં છે, એ બધાં (રમણિક અરમણિક) સ્થાનો કર્મના આસ્રવદ્વારો હોવાથી શ્રોતની માફક શ્રોતો છે, આ ત્રણે પ્રકારોવડે તથા બીજાં પાપોનાં ઉપાદાનના હેતુવડે પ્રાણીઓની થતી આસક્તિને અથવા કર્મના અનુસંગને જો, તે કર્મના અનુસંગના કારણથીજ એ શ્રોતો છે. એમ કહે કહે છે, માટે તું સદા જૈનાગમ પ્રમાણે ઉદ્ગ્રમ કર.

આવટું તુ પેહાણે ઇત્થ વિરમિજ વેયવી, વિણહિત્તુ સોયં નિવસમ્મ એસમહં અકમ્મા

જાણહ પાસહ પડિલેહાણે નાવકંઘહ ઇહ આગહં ગહં પરિદ્ધાય (સૂ૦ ૧૬૯)

રાગ દ્વેષ કષાય અને વિષયરૂપ જે આવર્ત છે, તે અથવા કર્મ બંધનો જે ભાવ આવર્ત છે, તેને જોડને તું વિષયરૂપ ભાવ આવર્તને વેદ (આગમ)ને જાણનારો બનીને તેનાથી વિરમ, અર્થાત્ આસ્રવદ્વારનો અટકાવ કર, બીજી પ્રતિમાં “વિવેગં કિટ્ટહ વેદવી” પાઠ છે. ઇટલેઆસ્રવદ્વારને અટકાવી તેનાથી થતા કર્મ બંધનો વેદવિદ્ માણસ અભાવ કરે ? આસ્રવદ્વારના નિરોધથી શું થાય ? તે કહે છે, આસ્રવદ્વારને દૂર કરવા દીક્ષા લઈને પ્રયાસ કરે, તેજ આ પ્રત્યક્ષ પ્રયોજન છે. અને તે આપણી ચાલુ વાતમાં મુખ્ય છે. તેથી

સૂત્રમ્

॥૬૩૫॥

આચા૦

॥૬૩૬॥

‘આ’ સર્વનામ વાંચી શબ્દથી સૂચવ્યું, કે જે કોઈ મહા પુરુષ અતિશયવાળાં (ઉત્તમ સંયમનાં) કૃત્ય કરીને કેવો થાય ? તે કહે છે—
 અકર્મા ઇટલે ઘાતિ કર્મ રહિત બને, (કર્મનો અર્થ ઘાતિ કર્મ લીધેલ છે) આ ઘાતિ કર્મ દૂર થવાથી તે વિશેષથી જાણે, તથા સામા-
 ન્યથી દેખે છે, તથા બધી લબ્ધિઓ તેને થાય છે, ઇથી તે પૂર્વે જાણે છે, અને પછી દેખે છે. આથી ક્રમનો ઉપયોગ બતાવ્યો છે;
 તે પ્રમાણે તેને દિવ્ય (કેવલ) જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી ત્રણ લોકમાં માથાના મુકુટના મણિ સમાન (માનનીય) તથા સુરાસુર નરેન્દ્રથી
 પૂજ્ય બને છે, તથા સંસાર સમુદ્રના કિનારે પહોંચનારો સંપૂર્ણ જાણેલ બની તે પોતે શું કરે ? તે કહે છે, તે જાણવાનું જાણેલા સુર
 અસુર તથા માણસોથી થતી પૂજાને અનુભવીને પણ તેને કૃત્રિમ અનિત્ય અસાર સોપાધિક [ઇન્દ્રજાલ જેવી] માનીને ઇન્દ્રિયોના વિ-
 ષયોને જીતવાથી ઉત્પન્ન થઈ સુખની નિસ્પૃહતાથી તેવી ઇન્દ્રાદિની પૂજાને પણ તેઓ ઇચ્છતાનથી, વળી આ મનુષ્યલોકમાં રહ્યા
 છતાં કેવલ જ્ઞાનથી જીવોની આગતિ સંસાર ભ્રમણ તથા તેનાં કારણોને જ્ઞપરિજ્ઞાવડે જાણીને પ્રત્યારૂપાન પરિજ્ઞાવડે સંસાર ભ્રમણ
 દૂર કરેછે, તેના નિરાકરણથી શું થાય ? તે કહે છે.

અચ્છેદ જાઈમરણસ્સ વટ્ટમગ્ગં વિક્ખાયરણ, સવ્વે સરા નિયટ્ઠન્તિ, તવ્વકા જત્થ ન વિ-
 જ્ઞહિ, મઈ તત્થ ન ગાહિયા, ઓણ, અપ્પહટ્ઠાણસ્સ સ્વેયન્ને, સે ન દીહે ન હસ્સે ન
 વટ્ટે ન તંસે ન ચરુરંસે ન પરિમંડલે ન કિણ્હે ન નીલે ન લોહિણે ન હાલિદે ન સુ-
 વિકલ્હે ન સુરભિગંધે ન દુરભિગંધે ન તિત્તે ન કહુણ ન કસાણ ન અંબિલે ન મહુરે ન

સૂત્રમં

॥૬૩૬॥

આચા૦

॥૬૩૭॥

કવ્વલે ન મડા ન ગરુણ ન લહુણ ન ઉળે ન નિલે ન લુલ્લે ન કાઠ ન રહે ન
સંગે ન ઇત્થી ન પુરિસે ન અન્નહા પરિન્ને સન્ને ઉવમા ન વિજ્ઞણ, અરુચી સત્તા, અ-
પયસ્સ પયં નત્થિ, (સૂ૦ ૧૭૦)

જાતિ (જન્મ) અને મરણના માર્ગના ઉપાદાન કારણરૂપ કર્મને તે કેવલી સાધુ ડલંબે છે, અર્થાત્ બધાં કર્મોનો ક્ષય કરે છે, અને કર્મ ક્ષય થવાથી શું ગુણ થાય છે, તે કહે છે, વિવિધ પ્રકારે પ્રધાન પુરુષાર્થપણે રચેલાં શાસ્ત્રોના વિષયથી તપ અને સંયમ અ-
નુષ્ઠાનનો વિષય અંતે મોક્ષ આપનાર કહ્યો છે, તે મોક્ષ બધા કર્મના ક્ષયરૂપ છે, અથવા જે સ્થાનમાં મોક્ષના જીવો [સિદ્ધ ભવંગતો]
રહેલા છે, તે સ્થાન જે આકાશ પ્રદેશમાં રહેલ છે, તેમાં પોતે રત છે. (મૂત્રમાં વ્યાખ્યાતનો અર્થ મોક્ષ લીધો છે) અને ત્યાં પોતે
અત્યંત એકાંત બાધા રહિત સુખવાળા છે, અને ક્ષાયિક જ્ઞાન દર્શનરૂપ સંપદાથી યુક્ત બનેલા અનંત કાલ રહેવાના છે—(નમુત્પુણમાં
સિવ મયલ મરુય મણંત મુલ્લેય મવા બાહ મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિ ગઈ નામ ધેયં ઠાણં સંપત્તાણં નો અર્થ વિચારવો.)

પ૦—ત્યાં કેવી રીતે રહેલા છે? તે કહે છે ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ નથી, અર્થાત્ શબ્દોથી કહેવાય એવી ત્યાં કોઈ પણ અવસ્થા
નથી, તે બતાવે છે, ‘સવ્વે’ સંપૂર્ણ સ્વરો તે અધ્યયન (મળવાનું મળાવવાનું) જેમ અહીં છે, તેમ ત્યાં વાચ્ય વાચક સંબન્ધમાં ઉચ્ચારણ
પણ નથી, કારણ કે શબ્દો તો રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શ સમજાવવામાં કોઈ પણ કારણે સંકેત કાલમાં ગ્રહણ કર્યા હોય, ત્યારે અથવા
તેની તુલનામાં પ્રવર્તે છે, પણ ત્યાં સિદ્ધોને શબ્દ વિગેરેની પ્રવૃત્તિ નથી. એથીજ મોક્ષ અવસ્થા શબ્દોથી કહેવાય તેમ નથી; ફક્ત

સૂત્રમ્

॥૬૩૭॥

આ ચા૦

॥૬૩૮॥

શબ્દથી કહેવાય તેમ નથી, એમ નહીં પણ ઉત્પેક્ષણીય પણ નથી તે પણ બતાવે છે,

જ્યાં પદાર્થનો સંબન્ધ હોય ત્યાં તેના અધ્યવસાયના અસ્તિત્વમાં ઉહ તર્કો થાય, પણ જ્યાં તે નથી ત્યાં શબ્દોનો પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે થાય ? પ્ર૦—શા માટે ત્યાં તર્કનો અભાવ છે ? તે કહે છે—‘મનન’ કરવું તે મતિ છે અર્થાત્ તે મનનો વ્યાપાર છે. અને પદાર્થની ચિંતા [ચિંતાર] ની ચાર પ્રકારની ઔત્પાદિકા વિગેરે બુદ્ધિ છે. ત્યાં તેનો ગ્રાહક નથી. (પ્રયોજન નથી) કારણ તે મોક્ષ અવસ્થામાં બધા વિકલ્પોનો અભાવ છે, [ત્યાં વિકલ્પ થઈ શકતો નથી] ત્યાં મોક્ષમાં જે જીવો જાય તેઓને કોઈ પણ જાતના કર્મોનો અંશ છે કે અથવા અકર્મ બનીને જાય છે, ? તેનો ઉત્તર—કર્મ સહિત જે જીવો છે તેમનું ત્યાં ગમન નથી, એવું બતાવે છે. ‘ઓજઃ’ એકલોજ અર્થાત્ સંપૂર્ણ મલરૂપ કલંકથી રહિત ત્યાં સિદ્ધ ભગવંત છે, વઢી તેમને ઔદારિક શરીર વિગેરેનું અથવા કર્મનું પ્રતિષ્ઠાન નથી, માટે તેઓ અપ્રતિષ્ઠાન છે. એટલે મોક્ષ અપ્રતિષ્ઠાન છે, તે મોક્ષને જાણવામાં ‘સ્વેદજ્ઞ’ (નિપુણ) છે. અથવા અપ્રતિષ્ઠાન નામનો નરક છે. ત્યાં તેમને લોકનાડી પર્યંતનું પરિજ્ઞાન છે, તેના આવેદનવડે બધા લોકની સ્વેદજ્ઞતા બતાવેલી છે [સર્વે જીવોનું તેઓ દુઃખ સુખ જાણે છે] સર્વ સ્વરનું નિવર્તન જે અભિપ્રાયવડે કહ્યું છે તે અભિપ્રાયને હવે પ્રકટ કરે છે. તે પરમપદનો અભ્યાસી લોકાંતે કોશના છઠ્ઠા ભાગે ($\frac{1}{6}$ કોશ) જે ક્ષેત્ર છે, તેમાં રહેલ છે, તેમને અનંત જ્ઞાન તથા દર્શન છે, તે સંસ્થાને આશ્રયી પોતે દીર્ઘ ન થાય, ન હ્રસ્વ થાય, ન ગોલાકારે ન ત્રિકોણ, ન ચતુષ્કોણ, ન ગોળા જેવો, તેમજ વર્ણરહિત તે કાઢો નીલો લોહિત (લાલ) હારિદ્ર (પીઢો) ધોળો કોઈપણ જાતનો રંગ તેમને નથી, તેમ સુરભિ કે દુરભિ ગંધનથી, તેમ તીવ્રો કડવો કષાયલો સ્વાદો મધુર રસ નથી, તેમજ કર્કશ [સ્વરબચડો] મૃદુ ગુરુ શીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ લઘુ કોઈપણ જાતનો સ્પર્શ નથી, તથા ઉષ્ણ શબ્દથી કાપોત વિગેરે લેણ્યાપણ નથી,

સૂત્રમ

॥૬૩૮॥

આચા૦

॥૬૩૯॥

અથવા કાયવાળો નથી, એટલે જેમ વેદતાંવાદી કહે છે કે, એકજ મુક્ત આત્મા તેની કાયમાં બીજા ક્ષીણ કલેશવાળા પ્રવેશ કરે છે, સૂર્યનાં કિરણો સૂર્યમાં સમાઈ જાય છે, (તેમ ઈશ્વરમાં બધું સમાઈ જાય છે,) તેમ જૈનમાં સિદ્ધનું સ્વરૂપ નથી.

વળી ન રુહ (એટલે બીજ અને જન્મના અર્થમાં રુહ શબ્દ વપરાય છે) એટલે કર્મ બીજના અભાવથી ફરીથી તેમને જન્મ નથી. પણ જેમ બૌદ્ધમતવાળા માને છે કે પોતાના દર્શનનું અપમાન થવાથી તે મુક્ત પરમાત્મા પણ જન્મ લે છે.

દર્થેન્ધનઃ પુનરુપૈતિ ભવં પ્રમથ્ય, નિર્વાણમપ્યનવધારિતભીરુનિષ્ઠમ્ ॥

મુક્તઃ સ્વયંકૃતભવશ્ચ પરાર્થ શૂરસ્ત્વચ્છાસનપ્રતિહતેષ્વિહ મોહરાજ્યમ્ ॥૧॥

જૈનાચાર્ય તેમના મંતવ્યથી તેમનું ધ્વંસન કરવા જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે, બહેલું લાકડું જેમ ઊગી ન શકે, તેમ મોક્ષમાં ગયેલા કર્મ રહિત થઈ જાય જીવને જન્મ મરણ ન હોય છતાં સંસારનું પ્રમથન કરીને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી મુક્ત થઈને પણ બૌદ્ધ નાયક પોતાની મેળે નવો ભવ લેનાર પારકાને (શિક્ષા કરવા) માટે શૂર બનેલા તેણે વિના વિચારે બીજાનું પાપાનું અંતવાહનું નિર્વાણ માન્યું છે (અર્થાત્ પરોપકાર કરવા દુષ્ટને દંડ દેવા પોતાના શાસનનું મહત્વ સ્થાપીને જન્મ લે છે) એવા વિપરીત બોલનારા જેઓ તમારી આજ્ઞાથી બહાર રહેલા છે, તેમને વિષે મોહ રાજાનું આવું પ્રબલ રાજ્ય છે! (જૈન ધર્મમાં એવું મંતવ્ય છે કે મુક્ત જીવને ફરી જન્મ નથી)

તથા અમૂર્ત થવાથી તેને સંગ ન હોવાથી તે અસંગ છે, તથા સ્ત્રી પુરુષ નપુંસકની ગણતરીમાં નથી. (ત્યારે કેવા છે તે કહે છે) વિશેષથી જાણે તે પરિણ છે, તથા સામાન્ય વરોબર જાણે [દેખે] એવી સંજ્ઞાવાળો જ્ઞાનદર્શન યુક્ત છે. પ્ર૦—જો સ્વરૂપથી મુક્ત આત્મા

સૂત્રમ્

॥૬૩૯॥

આચા૦

॥૬૪૦॥

ન જણાય તો, ઉપમાદ્વારવડે આદિત્યની ગતિ માફક જણાય છે કે ? ૩૦—નહીં તે કહે છે, સાદૃશ વસ્તુની ઉપમા થાય છે કે તેની માફક આ છે પણ તે સિદ્ધ મુક્ત આત્માની તુલના કે તેમના જ્ઞાન કે સુખની તુલના લોકની વસ્તુની સાથે થતી ન હોવાથી અનુપમ છે. ૫૦—શા માટે ? ઉત્તર—તે મુક્ત આત્માની જે સત્તા છે તે રૂપ રહિત છે. અને તે અરૂપીપણું ઉપર કહેલ દીર્ઘ વિગેરેનો નિષેધ કરવાથી વ્રતાયુંજ છે.

વઢી તેને પદ 'તે અવસ્થા કોઈ પણ જાતની ન હોવાથી અપદ છે, તેનું અભિધાન પણ નથી કે જે પદ વડે અર્થ બોલાય કારણ કે વાચ્ય પદાર્થનો અભાવ છે. કારણ કે જે કહેવાય છે, તેજ શબ્દરૂપ ગંધ રસ ફરસ વિગેરેમાંથી કોઈ પણ એક વિશેષણથી બોલાય છે. તેનો અભાવ છે તે બતાવે છે. અથવા દીર્ઘ વિગેરે શબ્દોથી રૂપ વિગેરેનું વિશેષથી નિરાકરણ કર્યું હવે સામાન્યથી પછીના મૂત્રમાં નિરાકરણ કરે છે.

સેનસદૈ ન રૂવે ગંધે ન રસે ન ફાસે, ઇચ્છેવ ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૭૧) ષષ્ઠ ઉદ્દેશકઃ લોકસારાધ્યયનં સમાપ્તમ્ ૫-૬॥

તે મુક્ત આત્માને શબ્દરૂપ ગંધ રસ કે સ્પર્શ નથી આજ ભેદો મુખ્યત્વે વસ્તુના છે. અને તેના પ્રતિષેધથી બીજો કંઈ વિશેષ ભેદ દેખાતો નથી, કે જેથી અમે બીજું બતાવીએ ! આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. મૂત્રાનુગમ કહ્યો, અને તેની સમાપ્તિથી અપવર્ગને પામેલો (મોક્ષ વિષય કહેવાનો) ઉદ્દેશો પૂરો થયો, તે મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં તપની વત્કવ્યતા થોડામાં બતાવી પંચમ અધ્યયન પુરું થયું

ટીકાના શ્લોક ૧૧૧૫ થયા

સૂત્રમ

॥૬૪૦॥

આચા૦

॥૬૪૧॥

ધુતાલ્ય નામનું છટું અધ્યયન.

પાંચમું અધ્યયન કહું, હવે છટું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં લોકમાં સારભૂત સંયમ અને મોક્ષ વતાવ્યો છે, અને તે નિઃસંગતા સિવાય સંયમ ન હોય, તથા કર્મ દૂર કર્યા વિના મોક્ષ ન થાય. તેથી કર્મ દૂર કરવા આ ધુત તે કર્મ ધોવાનું બતાવવા કહે છે, આ સંબંધે આવેલા ધુત નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વારા થાય છે, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમ છે. તે ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે ભેદે છે, અધ્યયનનો અર્થ અધિકાર અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર કહેવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે,

પઠમે નિયગવિહુણના, કમ્માણં વિતિયે ત્થિયંગમિ । ઉવગરણં સરિરાણં ચઉત્થે ગારવતિગસ્સ ॥૨૫૦॥

પહેલા ઉદ્દેશમાં પોતાના જે સગાં છે, તેઓનું વિધૂન ન (મોહ ત્યાગ) કરવો જોઈએ. વીજા ઉદ્દેશમાં ઘાતિકર્મને દૂર કરવાં, ત્રીજામાં ઉપકરણ શરીરને, અને ચોથામાં ત્રણ ગારવને દૂર કરવા તથા ઉપસર્ગ કે સન્માન થાય, તોપણ રાગદ્વેશ ન કરવો, તથા સાધુઓ (પૂર્વે) તે પ્રમાણે કર્મ વિગેરે ધોયાં છે, તે આ પાંચમા ઉદ્દેશમાં બતાવે છે. આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર બતાવીને નિષ્કેપો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકારનો છે, ઓઘ નિષ્પન્નમાં અધ્યયન છે, નામ નિષ્પન્નમાં ધુત નામ છે તેના ચાર પ્રકારે નિષ્કેપા છે, તેમાં સુગ-મનામ સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય અને ભાવ બતાવવા અડધી (પૂરી) ગાથા કહે છે.

ઉવસગ્ગા સમ્માણયવિહુઆણિ પંચમંમિઉદ્દેસે । દવ્વધુયં વત્થાઈ, ભાવધુયં કમ્મ અટ્ટવિહં ॥૨૫૧॥

સૂત્રમ્

॥૬૪૧॥

આચા.૦

॥૬૪૨॥

દ્રવ્યધુત બે પ્રકારે છે, આગમથી અને નો આગમથી તેમાં આગમથી ધુતનો જ્ઞાતા (જાણનારો) હોય, પણ તેમાં ઉપયોગ ન હોય અને નો આગમથી તો જ શરીર ભવ્ય શરીર સિવાય દ્રવ્યધુત તે કપડાં વિગેરેની ધૂલ દૂર કરવાનું છે. (દ્રવ્ય તે કપડાં વિગેરેને અને ધૂત તે મેલ દૂર કરવાનું છે)

આદિ શબ્દથી વૃક્ષ વિગેરે ફળ માટે ધોવાનું છે (મૂકાં પાંદડાં વિગેરે દૂર થવાથી ફળ તૈયાર થાય છે, અથવા વિના જરૂરની વનસ્પતિ વચમાંથી નિંદી કાઢે છે) અને ભાવ ધૂત તો આઠે કર્મને દૂર કરવા [મોક્ષ માટે] ઉપાય કરાય તે છે, [આ અડધી ગાથાનો અર્થ છે.] ફરી આજ વિષયને ખુલાસાથી કહે છે.

અહિયાસિત્તુવસગ્ગે, દિઘ્વે માણુસ્સણ તિરિચ્છે ય । જો વિહુણ્ણ કમ્માહં, ભાવધુયં તં વિયાણાહિ ॥૨૫૨॥

ઉપસર્ગોને અતિશે (સારી રીતે) સહન કરીને કર્મ ધોવાં, ઇટલે દેવતાના કે મનુષ્યોના કે તિર્યંચોના દુઃખ સુખરૂપ જે ઉપસર્ગો આવે તેમાં સમભાવ રાખીને જે સંસાર વૃક્ષના બીજ સમાન મોહનીય વિગેરે કર્મોને દૂર કરે, તે ભાવ ધુત છે; એવું તું જાણ અથવા ક્રિયા અને કારકનો ભેદ નથી, તેથી કર્મ ધુનન તેજ ભાવધૂત છે, એમ જાણ નામનિક્ષેપ કહ્યો હવે ત્રીજા સૂત્રાલાપાક નિષ્પન્ન નિક્ષેપામાં સૂત્રાનુગમમાં અસ્ત્વલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ છે:—

ઓવૂજ્ઞમાણે ઇહ માણવેસુ આઘાઈ સે નરે, જસ્સ ઇમામ્મો જાઈઓ સવ્વઓ સુપહિલે-
હિયાઓ ભવંતિ, આઘાઈ સે નાણમણેલિસં, સે કિટ્ઠઈ તેસિં સમુટ્ઠિયાણં નિવિલ્લત્તદ-

સૂત્રમ

॥૬૪૨॥

આચા૦

॥૬૪૩॥

પડાણં સમાહિયાણં પન્નાણમંતાણં ઇહ મુક્તિમગ્ગં, એવં (અત્રિ) એગે મહાવોરા વિપ્પરિક્કમંતિ,
 પાસહ એગે અવસીયમાણે અણત્તપન્ને સે વેમિ, સે જહાવિ (સેવી) કુંમે હરણ વિણિવિટ્ઠચિત્તે
 પચ્છન્નપલાસે ઉમ્મમગ્ગં સે નો લહઈ મંજગા ઇવ સંનિવેસં નો ચયંતિ એવં (અયિ) એગે
 અણેગરૂવેહિં કુલેહિં જાયા રૂવેહિં સત્તા કલુણં થંતિ નિયાણઓ તે ન લભંતિ મુક્કલં,
 અહ પાસ તેહિં કુલેહિં આયત્તાણ જાયા ગંડી અહવાકોઢી, રાયંસી અવમારિયં કાણિયં ઝિમિયં
 ચેવ, કુણિયં સુજ્ઞિયં તહા ॥૧॥ ઉદરિંચ પાસ મૂયં ચ ભુણીયંચ ગિલાસણિં વેવંડં પીઢસપ્પિ
 ચ, સિલિવયં મહુમેહણિં ॥૨॥ સોલસ એણેગા, અક્ખાયા અણુ પુવ્વસો અહણં ફુસંતિ આ-
 યંકા, ફાસા ય અસમંજસા ॥૩॥ મરણં તેસિં સંપેહાણ ઉવવાયં ચવણં ચ નચ્ચા, પરિયાગં
 ચ સંપેહાણ (સૂ૦ ૧૭૨)

સ્વર્ગ તથા મોક્ષ, તથા તેનાં કારણો તેમજ સંસારનાં કારણોને આવરણરહિત (કેવલ) જ્ઞાનના સદ્ભાવથી જે માણસ જાણે; અને
 આમર્ત્ય (મનુષ્ય)–લોકમાં મનુષ્યોનો ધર્મ સમજાવે દેખે, તે ધાર્મિક દૂર થયાં પછી; પોતે અધાર્મિકરૂપ [શરીરધારી] મનુષ્ય-
 પણામાં રહેલાં થકો ધર્મ કહે છે:—

સૂત્રમ્

॥૬૪૩॥

આચા૦

॥૬૪૪॥

પણ જેમ-બૌદ્ધમતમાં ખીંત વિગેરેમાંથી પણ ધર્મોપદેશ પ્રકટ થાય છે. તેમ જૈનધર્મમાં નથી; અથવા જેમ, વૈશેષિકોનું ઉલુક ભાવવડે પદાર્થોનું બતાવવાપણું છે, એવું અમારું (જૈનશાસન) નથી.

પ્ર૦—શા માટે ? ઉ૦—ઘાતિકર્મ ક્ષય થયા પછી, કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી મનુષ્યપણામાં રહેલાજ (તીર્થંકર) પોતે કૃતાર્થ થયા છતાંપણ, જીવોના હિતને માટે મનુષ્ય અને દેવોની સભામાં ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે.

પ્ર૦—તીર્થંકરજ ધર્મ કહે છે, કે, બીજો પણ કહે છે ? ઉ૦—બીજો પણ કહે છે. જેને વિશિષ્ટજ્ઞાન હોય, અને સારીરીતે પદાર્થોનો પરિચ્છેદક હોય; તે ધર્મોપદેશ કરે છે. તે કહે છે:—

જેઓ અતીંદ્રિયજ્ઞાનિ છે, અથવા શ્રુત કેવલી છે, તેઓ ધર્મ કહે છે. એવું શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે. (તેથી આ પ્રત્યક્ષ સૂચક-વિશેષણવડે મૂચવ્યું કે,) તે વિશિષ્ટજ્ઞાનીએ આ એકેન્દ્રિય વિગેરે જાતીઓ વધા પ્રકારો ઇટલે સૂક્ષ્મવાદર પર્યાપ્ત—અપર્યાપ્તરૂપે બરોબર રીતે [શંકારહિત] જાણેલી છે, તેજ સાધુ ધર્મ કહે છે. પણ, એમ ન જાણનારો બીજો (અજાણ) ધર્મ કહેતો નથી. તેજ કહે છે:—

‘સ આરુયાતિ’ તે તીર્થંકર અથવા સામાન્ય કેવલી અથવા અતિશય જ્ઞાની [જાતિસ્મરણ-જ્ઞાનવાલા, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાની] અથવા શ્રુત કેવલી હોય તે કહે છે. પ્ર૦—શું કહે છે, જેનાવડે જીવ વિગેરે પદાર્થો જણાય છે, તે જ્ઞાન મતિ વિગેરે પાંચ પ્રકારનું છે, તે, પ્ર૦—તે જ્ઞાન કેવું છે ? ઉ૦—તેવું બીજે નથી, માટે ‘અનીદૃશં’ છે, અથવા સકલ [વધા] શંસયને દૂર કરવાવડે ધર્મ સંભલાવતા તેજ પોતાનું અનન્ય સદૃશ (અનુપમ) જ્ઞાન બતાવે છે, [અર્થાત્ સંસારી જ્ઞાનથી તૃષ્ણા વધે, પણ તેમના ઉપદેશના જ્ઞાનથી

સૂત્રમ

॥૬૪૪॥

આચા૦

॥૬૪૫॥

તૃષ્ણાની જડ દૂર થાય માટે તે જ્ઞાન અનુપમ છે] પ્ર૦-તેઓ કોને ધર્મ કહે છે ? ઉ૦-તે તીર્થઢ્ઢર ગણધર વિગેરે યથાવસ્થિત ભાવો (પદાર્થો) ને ધર્મચરણ માટે યોગ્યરીતે જે પુરુષો ઉઠેલા હોય, તેમને કહે છે, અથવા દ્રવ્યથી શરીરવઢે, અને ભાવથી જ્ઞાન વિગેરેના ઉત્સુક બની વિનય સહિત (ઉભા થયા હોય) તેમને ધર્મ કહે છે.

સમોસરણનો વિનય

સમોસરણમાં સ્ત્રીઓ બન્ને પ્રકારે ઉભી થઈને વિનય પૂર્વક સાંભળે છે, અને પુરુષો ઉભા થઈને અથવા બેઠા રહીને પણ સાંભળે પણ ભાવથી ઉત્સુક હોય; તેમજ બીજા ઉઠેલાં જીવો, તથા દેવતા અને તીર્થંચ વિગેરેને ધર્મ સંભળાવે છે. ઇટલુંજ નહિ પણ જેઓ ભાવ વિના ફક્ત કૌતુક વિગેરેથી આવી સાંભળે, તેમને મળ ધર્મ કહે છે, ભાવથી ઉઠેલાનું વિશેષથી કહે છે.

મન વચન કાયાને જેમણે કબજે લીધાં છે, ઇટલે મન વચન કાયાથી જીવોને દુઃખ દેવારૂપ જે દંડ છે, તે દૂર કરવાથી તે નિશ્ચિત્ત દંડવાળા [સંયમ પાઢનારા] છે. તથા તપ સંયમમાં ઉદ્યમ કરવાથી સમાહિત (શાંત) અંતઃકરણવાળા છે, તેમને જિનેશ્વર વિશેષથી ધર્મ કહે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી જણાય તે પ્રજ્ઞાન છે, તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર બુદ્ધિમાનોને આ મનુષ્યલોકમાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ મુક્તિ માર્ગ છે તે બતાવે છે, આ પ્રમાણે સમોસરણમાં સાક્ષાત્ ધર્મ સંભળાવતાં કેટલાક લઘુકર્મી જીવો (પૂર્ણ શ્રદ્ધા થતાં) તેજ વચ્ચે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, પણ બીજા તેમ ચારિત્ર લેતા નથી, તે કહે છે, ઇટલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કર્મવિવર જેમને મળ્યું તેવા કેટલાક ભવ્યાત્માઓ જિનેશ્વર પાસે ધર્મ સાંભળતાંજ સયમ સંગ્રામની ટોચે પરાક્રમ બતાવે છે, અથવા પર તે ઇન્દ્રિયો અથવા કર્મ શત્રુને જીતવા પરાક્રમી બને છે. (અપિ શબ્દનો અર્થ ‘ચ’ છે, અને ‘ચ’ નો અર્થ વાક્યનો ઉપન્યાસ કરવા માટે છે) હવે તેથી

સૂત્રમ્

॥૬૪૫॥

આચા૦

॥૬૪૬॥

ઉલટું કહે છે. તીર્થઢ્ઢર પોતે વધા સંશયને છેદનારા ધર્મ કહે છે, છતાં કેટલાકને પ્રવઢ મોહના ઉદયે ઘેરી લેવાથી સંયમમાં ઁવેદ પામતા રહે છે, (કાંતો સંયમ લેતા નથી, લે, તો પૂરો પાઢતા નથી) તેવાને તમે જુઓ [ગુરુ શિષ્યને કહે છે] તે વહોઢા કર્મી સંયમમાં ઢુઃખ પામતા જીવો કેવા છે. તે કહે છે, આત્માના હિતને માટે જેમની પ્રજ્ઞા [બુઢ્ધિ] કામ કરતી નથી, તે અનાત્મ પ્રજ્ઞાવાઢા (કુબુઢ્ધિવાઢા) છે, પ્ર૦—તેઓ શા માટે સંયમમાં ઁવેદ માને છે? ઉ૦—હું કહું છું. અહીં દષ્ટાંત વઢે સમજાવે છે કે શા કારણે તેઓ ઁવેદ પામે છે. [સૂત્રમાં ‘સે’ શબ્દ ‘તે’ ના અર્થમાં છે, ‘અપિ’ શબ્દ ‘વ’ના અર્થમાં છે, અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે]

કુંડના કાચવાનું દષ્ટાંત.

કોઈ કાચવો ઢોટા કુંડમાં વિનિવિષ્ટ[પ્રેમી]ચિત્તવાઢો વનીને ગૃહ વનેલો અને પલાશ (કોમઢ પાંદડાંવઢે)ઢંકાયલો(તથા સૂત્રમાં પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે વ્યત્યય કરવાથી)ઉન્માર્ગ ઁટલે, ઉપર આવવાનાં વિવર(છિદ્ર)ને મેઢવતો નથી; અથવા, જેનાવઢે ઉંવે કુઢાય; તે ઉન્મઢ્ય છે. અથવા, ઉંવે જવાય તે, ઉન્માર્ગ છે, તેવો ઉન્માર્ગ મેઢવી શકતો નથી. અર્થાત્ જે કુંડમાં તે કાચવો રહેલ છે, તે, પાણી ઉપર પાંદડાં વિગેરે છવાઈ જવાથી વીલકુલ ઢંકાઈ ગયો છે. તેથી તે કાચવો વહાર આવી શકતો નથી. આ કહેવાનો આ સાર છે:—

કોઈ ઢોટો કુંડ ઢોજ] ઁક લાઁ જોજનના વિસ્તારવાઢો છે, અને તે અતિશે શેવાઢના ઢુંઢથી કઠણ વની ગયેલા જાઢોના સમૂહથી ઢંકાઈ ગયલો છે, અને તે કુંડના જુઢા જુઢા રૂપવાઢા કરિ મગર, માછલાં, વિગેરે જઢચર જીવોનો આશ્રય છે, તેના મધ્ય ભાગમાં કુઢરતીજ ઁક ફાટનું વાકું પઢેલું હતું. જેમાં ફક્ત કાચવાની ગરઢન ઉંવે આવી શકે; તેવા કુંડમાંથી ઁક કાચવા ઁ પોતાના ઢોલાંથી જુઢાં પઢતાં વિયોગથી આકુઢ વનીને આમ તેમ ગરઢન ફેરવતાં કોઈપણ રીતે તેવી ભવિતવ્યતાના યોગથી તે કાળામાં પો-

સૂત્રમ

॥૬૪૬॥

આચા૦

॥૬૪૭॥

તાની ગરદનને વહાર કાઢી; તે સમયે ત્યાં તેણે શરદ્ઋતુના ચંદ્રનાં ચાંદરણાથી ક્ષીરસાગરના પાણીના પ્રવાહથી છવાઈ રહેલું શોભા-
યમાન બનેલું તથા, સ્ત્રીલેલાં કુમુદના સમૂહથી પૂજા કરવા જેવા ઊગેલા તારાઓથી ભરાઈ ગયેલું આકાશ જોયું.

આવું દેસીને તે ઘણો સુખ થયો; અને તેના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે—મારા સહચારી મિત્રો આ સ્વર્ગસમાન પૂર્વે
ન દેખેલું મનોરથ (વિચારમાં) પણ, ન કઢી શકાય; તેવું તે કાચવાઓ જુએ, તો વહુ સારું થાય. આ પ્રમાણે વિચારી શીઘ્રતાથી
પોતાના બન્ધુઓને શોધવા માટે મટક્યો; અને તેમને મઢીને તેમને તેવું બતાવવા માટે પેલું છિદ્ર શોધતો આમ તેમ મટકે છે, છતાં,
હોજની વિસ્તીર્ણતાથી, તથા જીવોનો સમૂહ ત્યાં ઘણો મોટો છે, તેથી તે છિદ્ર મેઢવી શક્યો નહિ; પણ, ત્યાંજ તે, (વિનાદેસે) મરણ
પામ્યો. તેનો સાર આ લેવાનો છે કે—સંસારરૂપી—હોજ છે. તેમાં જીવરૂપી—કાચવો છે, કર્મરૂપી—ચીકળી સેવાઢ છે, તેમાં છિદ્ર
સમાન—મનુષ્યજન્મ, તથા આર્યક્ષેત્ર સુકુઢમાં જન્મ મઢવો; અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ—સુંદર ચન્દ્રવાઢું આકાશતઢ મેઢવીને મોહના
ઉદયથી પોતાની જ્ઞાતિ માટે, અથવા ત્રિષયસ્વાદના ઉપભોગ માટે સારાં સંયમમાં અનુષ્ઠાન ન કરતાં, સફઢતા (મોક્ષને) પામતો નથી;
અને તેવીરીતે વચ્ચત ગુમાવી; તે સામગ્રી ગુમાવી દેવાથી પાછો કાચવાના ત્રિવર માફક વ્યાંથી તેવી ઉત્તમ સામગ્રી મેઢવી શકે ?

આ કારણથી ગુરુ ઉપદેશ આપે છે કે, હે મહ્ય ! સેકઢો મવોમાં પણ, દુષ્પ્રાપ્ય એવું કર્મવિવરરૂપ—સમ્યક્ત્વ પામીને ંકક્ષણ
માત્ર પણ, તમારે પ્રમાદવાઢા ન થવું. ફરીથી પણ, સંસારલુબ્ધ—જીવોનું બીજું દષ્ટાંત કહે છે:—

‘મંજગા’—વૃક્ષો પોતે ઢંડ, તાપ, ધુજારો [કંપવું] છેદન શાસ્ત્રા (ઢાઢીઓનું) સ્વેચ્છવું; ક્ષોભ પમાડવો; મરઢવું; માંગીનાસ્વવું.
એવાં અનેક ઉપદ્રવોને સહેવા; છતાં પણ, પોતાનાં સ્થાનને તેમાં સ્થિર બનીને તે છોડતાં નથી. તે પ્રમાણે સાધુને વોધ આપે છે કે,

સૂત્રમ્

॥૬૪૭॥

આચા૦

॥૬૪૮॥

ए वृक्षो प्रमाणे जेओ कर्मथी भारे छे, तेवा मोहांध-जीवो अनेक उंचनीच कुळमां उत्पन्न थइने धर्मचारित्रने योग्य पोते होवा छतां पण रूप विगेरेनी चक्षुइन्द्रियोनी अनुकुळतामां, अने तेज प्रमाणे मधुर अवाज विगेरे विषयोमां गृद्ध वनी शरीर मननां दुःख भोग-ववा छतां; राजाना उपद्रवथी पीडावा छतां, अने अग्निदाहथी बधुं बळी गयेला जेवा बनवा छतां, अने जुदा जुदा निमित्तथी अ-नेक आधि (चिंतावाळा) छतां पण सकळ (बधां) दुःखोना घरसमान -गृहवासनुं कर्म छोडवा समर्थ थता नथी; पण, घरमां रही-नेज तेवां दुःखो आवतां दीन स्वरे रडे छे, अने बोले छे के, “ हे बाप ! हे मा ! हे दैव ! आवा अवसरे तमने आवुं दुःख देवुं योग्य नथी ! तेज कहं छे के:—

किमिदम चिन्तित मसदृश, मनिष्ठ मतिकष्टमनुपमं दुःखं ॥ सहसैवोपनतं मे, नैरयिकस्येव सत्वस्य ॥१॥

न चिंतवेलुं अजायबीवालुं अनिष्ट, तथा अनुपम आवुं (भयंकर) दुःख जेम नारकीना जीवने आवे; तेम मने एकदम क्यांथी आवी पडचुं छे ! विगेरे, ते बोले छे.

अथवा रूप विगेरेमां आसक्त थएला चीकणां कर्म बांधीने नरक विगेरेमां उत्पन्न थइ त्यां दुःख भोगवतां करुण स्वरे उपर मुजब रडे छे, अने ते प्रमाणे करुण स्वरे रडवाथी पण ते रांकडो जीव ते दुःखथी मुकातो नथी, ते बतावे छे. दुःखनुं निदान ते उपादान कर्म छे, तेनावडे दुर्गतिमां उत्पन्न थएला दुःख भोगवतां रडवा छतां पण त्यांथी दुःखनी मुक्ति (छुटकारो) अथवा मोक्षनुं कारण जे संयम अनुष्ठान छे, ते पामी शकता नथी, अने दुःखना छुटकाराना अभावमां संसार उदरमां जुदी जुदी व्याधिओथी बेरायला जीवो आम तेम भमे छे, ते बतावे जे (अथ शब्द वाक्यना उपन्यास माटे छे) हे शिष्य ! तुं जो ! ते संमारी रखडता जीवो

સૂત્રમ

॥૬૪૮॥

આચા૦

॥૬૪૯॥

ઉચ્ચ નીચ કુલમાં પોતાના શુભ અશુભ કર્મ ભોગવવાને ગયેલા (જન્મ પામેલા) છે, અને તે કર્મના ઉદયથી આવી અવસ્થાને ભોગવે છે, તેમાં તેમને ઉત્પન્ન થતા સોઝ રોગ બતાવનાર ત્રણ શ્લોકો છે. તેમાં (૧) પ્રથમ રોગ, વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ અને તે ત્રણેના મેળા થવાથી સંનિપાત એમ ચાર પ્રકારે ગંડ (કંઠમાલ) છે, તે ગંડ જેને હોય તે ગંડી કહેવાય છે, એટલે ગંડમાલ નામનો રોગ તે સંસારી જીવને થાય છે, તેજ પ્રમાણે બીજા પળ રોગો થાય છે, તે બતાવે છે, (અથવા શબ્દ દરેક રોગ સાથે જોડવો) અથવા રાજાંસી એટલે અપસ્માર (ક્ષયનો મેદ) વિગેરેનો રોગ થાય છે, અથવા અઢાર પ્રકારના કોઢ રોગવાળો કોઢીયો થાય છે. તેમાં સાત મોટા કોઢ છે, તે આ પ્રમાણે

(૧) અરુણો (૨) દુમ્બર (૩) નિશ્યજીવ્હ (૪) કપાલ (૫) કાકનાદ (૬) પૌંડરીક (૭) દદ્રુ. (લાલ દાદર) આ સાતે પ્રકારના કોઢો બધી ધાતુમાં પ્રવેશ થવાથી અને અસાધ્ય થઈ જવાથી તે સાતે મયંકર છે.

નીચલા અગીઆર કોઢ શુદ્ર છે.

(૧) સ્થૂલઆરુષ્ક (૨) મહાકુષ્ઠ (૩) એકકુષ્ઠ (૪) ચર્મદલ (૫) પરિસર્પ [૬] વિસર્પ [૭] સિધ્ધ [૮] વિચર્ચિકા (કાઢીદાદર) [૯] કિટિભ (સ્વરસતું) [૧૦] પામા (સ્વસ) [૧૧] શતારુક (ઘણી ફોલીઓ.) કુલ નાના મોટા ૧૮ છે, તે સામાન્યથી જોતાં, બધાએ કોઢ-રોગો સંનિપાતથી થાય છે. છતાં પણ, વાત વિગેરેના ઝત્કટ દોષથી જુદા જુદા મેદવાળા ગણાય છે. તથા, રાજાંસ રોગ તે, રાજ્યક્ષમા (ક્ષય) રોગવાળો, રાજાંસી (ક્ષયી) કહેવાય છે, અને તે ક્ષયરોગ સંનિપાતથી ચાર કારણે થાય છે. કહું છે કે:—

સુમ્ત્ર

॥૬૪૯॥

આચા૦

॥૬૫૦॥

ત્રિદોષ જાયતે યક્ષ્મા, ગદો હેતુચતુષ્ટયાત્ વેગરોધાત્ ક્ષયાચ્ચૈવ, સાહસાદ્વિષમાશનાત્ ॥૧॥

ત્રણ દોષવાળો યક્ષ્મા (ક્ષય) નામનો રોગ વીર્યના વેગના રોધથી વેગના ક્ષયથી, સાહસ કરવાથી; તથા વિષમ [અયોગ્ય]
 ચોરાકથી-એમ ચાર કારણે થાય છે. તેજ પ્રમાણે અપસ્મારનો રોગ વાત, પિત્ત અને કફના સંનિષાતથી ચાર પ્રકારે છે, તે રોગ-
 વાળો સારા માઠાના વિવેકથી વિકલ હોય છે, તથા ભ્રમ (ચક્રી) મૂર્છા વિગેરેની અવસ્થાને તે રોગી ભોગવે છે. કહ્યું છે કે,
 ભ્રમાવેશઃ સસંરમ્ભો, દ્વેષોદ્રકો હૃતસ્મૃતિઃ અપસ્માર ઇતિ જ્ઞેયો, ગદો ઘોરશ્ચતુર્વિધઃ ॥૨॥

ભમેલ ચહે, મૂર્છા વિગેરે થાય, દ્વેષનો ઉછાલો થાય, વિસરી જવાની ટેવ થાય, એમ ચાર પ્રકારનો આ 'ઘોર' અપસ્માર
 રોગ જાણવો. તેમાં બ્રહ્મરંધ્ર પર્યંત ભ્રમણ કરનારો વાયુ છે, તેનું મુખ્ય સ્થાન હૃદયનો પ્રદેશ છે. તથા 'કાણિયંતિ' અક્ષિ [આંખ]
 નો રોગ બે પ્રકારે છે, પ્રથમનો ગર્ભમાં જ રોગ થાય છે, અને બીજો જન્મ્યા પછી થાય છે, તેમાં ગર્ભવાળાને દૃષ્ટિનો ભાગ અપૂર્ણ
 હોય છે, તેને તેજ (પ્રકાશ) જન્મથી આંધળો બનાવે. તેજ પ્રમાણે, એક આંખમાંથી તેજ જતાં કાળો બનાવે છે. તેજ પ્રમાણે રક્તપ
 નામાં જતાં, રક્તતા-[લાલાશ આંખમાં વધારો હોય.] પિત્તપનામાં જતાં, પિંગાક્ષ [પીઠી આંખવાળો] અને શ્લેષ્મપનાને પામતાં
 શુકલાક્ષ (ધોળી આંખવાળો) બને છે, વાતને પામતાં વિકૃત આંખવાળો બને છે, અને જન્મ્યા પછી જે રોગ થાય; તે વાત વિગેરેથી
 અભિષ્યંદ-(આંખમાંથી પાણી ફરવું) થાય છે. કહ્યું છે કે:—

વાતાત્પિત્તાત્ કફાદ્રક્તા, દભિષ્યન્દશ્ચતુર્વિધઃ પ્રાયેણ જાયતે ઘોરઃ સર્વ નેત્રામયાકરઃ ॥૧॥

વાત, પિત્ત, કફ, અને રક્ત-(લોહી.) એ ચારથી અભિષ્યંદ ચાર પ્રકારે પાણીનું ફરવું થાય છે, અને પ્રાયેકરીને તેથી જ

સૂત્રમ

॥૬૫૦॥

આચા૦

॥૬૫૧॥

આંખના બધા રોગોનો ઘોર આકર (સમૂહ) થાય છે તથા 'જિમિયંતિ' જાડયતા-(ચરબીનું વધવું; અને લોહીનું પાણી થવું.) તેથી શરીરનાં બધાં અવયવોનું પરવશપણું (અવશિત્વ) છે. [જેને લીધે જોડે; તેમ, હાલી-ચાલી શકાય કે, ફરી શકાય નહિ] 'કુણિયંતિ' ગર્ભાધાનગા દોષથી એક પગ ટુંકો હોય; અથવા, એક હાથ સ્વોડવાળો હોય તે કુણિરોગ છે. ' સ્વુજિયંતિ ' કુબડો. પીઠ વિગેરેમાં કુબડાપણું હોય; તે, 'કુબજી છે.' માતપિતાના લોહી-વીર્યનો દોષ હોય; તો તેથી, ગર્ભમાં રહેલા દોષોથી કુબ્જ-(કુબડો) વામન વિગેરેની સ્વોડો શરીરમાં થાય છે; કહું છે કે:—

ગર્ભે વાતપ્રકોપેન, દૌહૃદે વાઽપમાનિતે ॥ ભવેત્ કુબ્જઃ કુણિઃ પંગુર્મૂકો મન્મન એવા વા ॥૧॥

ગર્ભની અંદર વાયુના પ્રકોપથી અથવા દોહલા ન પૂરાવાથી ગર્ભમાં રહેલો જીવ કુબડો કુણિરોગવાળો પાંગલો મુંગો કે મન્મન રોગવાળો થાય છે, આમાં 'મુંગો' અને મન્મન એકાંતરિત (પેટના રોગ પછીના રોગમાં) મુખદોષમાં બતાવે છે, તથા 'ઉંદરિં ચ' તિ ('ચ' સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) વાત, પિત્ત વિગેરેના કારણે ઉત્પન્ન થયેલા આઠ પ્રકારના ઉદર રોગ છે, તે રોગવાળો ઉદરી છે, તેમાં જલોદર રોગ અસાધ્ય છે, બાકીના તુર્ત થયેલા દવા કરતાં મટે તેવા છે, તેના આ પ્રમાણે ભેદો છે.

પૃથક્ સમસ્તૈરપિ ચાનિલાઘૈઃ પ્લીહોદરં વદ્ધગુદં તથૈવ ॥ આગંતુકં સપ્તમમષ્ટમં તુ જલોદરં ચેતિ ભવંતિ તાનિ ॥૧॥

બધા અનિલ [વાયુ] વિગેરે એકેકથી કે સમુદાયથી ૧ વાયુનો (વાતોદર) ૨ પિત્તનો [પિતોદર] ૩ કફનો (કફોદર) તથા ૪ સંનિપાત (કષ્ઠોદર) પાલીહ (બરોઝની ગાંઠ) ૫ ઉદર રોગ (કાચબી અકૃત વિગેરે) ૬ વદ્ધગુદ [અજીર્ણાંશ] ૭ આંગતુક તાવ સાથે ઉદર રોગ (જીર્ણજ્વર) ૮ જલોદર ૯ આઠ રોગ પેટના છે,

સૂત્રમ્

॥૬૫૧॥

આચા૦

॥૬૫૨॥

‘પાસમૂયંતિ’ હે શિષ્ય ! તું મુંગા અથવા મનમન (બોબડું) બોલનારાને જો, ! તે ગર્ભના દોષથી અથવા પછવાડેથી ૬૫ પ્રકારના મુલનારોગો સાત આયતન [સ્થાન]માં થાય છે, તે આયતન નીચે મુજબ છે, ૧ હોઠ ૨ દાંતનું મૂળ ૩ દાંત ૪ જીભ ૫ તાઝવું ૬ કંઠ ૭ બધાં મઝીને સાત છે, તેમાં બે હોઠના આઠ રોગ છે, દંતમૂળમાં ૧૫, દાંતના આઠ છે, જીભના ૫ છે, તાઝવાના ૯ છે, કંઠમાં ૧૭ અને બધાના સાથે મઝીને ત્રણ છે. કુલ ૬૫ છે, ‘સૂણિયંતિ’ શૂન્યપણું શ્વયથુ [સોજાનો] રોગ વાત પિત્ત શ્લેષ્મ સંનિપાત રક્ત અને અભિઘાત (માર લાગવાથી) થી છ પ્રકારનો છે, કહ્યું છે કે:—

શોફઃ સ્યાત્ ષડ્વિધો ઘોરો, દોષૈ રુષ્થેઃ લક્ષણઃ યસ્તૈઃ સમસ્તૈશ્ચાપીઢ તથા રક્તાભિઘાતજઃ

શોફ નામનો છ પ્રકારનો ઘોર રોગ જુદા જુદા કે, સામટા દોષથી શરીર ફુલેલું દેખાય; તે લોહીના વિગાડથી થાય છે. ઇટલે, શ્લોક પહેલાં બતાવ્યા પ્રમાણે વાત, પિત્ત, કફ, અને સંનિપાત, રક્ત, અને અભિઘાતથી સોજાનો રોગ થાય છે, તથા “ગિલાસર્પિતિ” તે ભસ્મક નામનો વ્યાધિ છે. ઝૂણતા, વાત, અને પિત્તના ઝૂત્કટપણાથી, અને કફના ન્યૂનપણાથી તથા ગરમી વધારે થવાથી થાય છે, તથા વેવઈંતિ તે વાયુથી ઉત્પન્ન થયેલ શરીરનાં અવયવો કંપરૂપ છે. કહ્યું છે કે:—

પ્રકામં વેપતે યસ્તુ, કંપમાનશ્ચ ગચ્છતિ, કલાપ સ્વંજં તં વિદ્યા, ન્યુક્ત સંધિનિબંધનમ્ ॥૧॥

જે ઘણો કંપે, તથા કંપતો ચાલે, તેને સંધિ નિબંધનથી મુકાણો કલાપ સ્વંજ (લકવાનો રોગ) જાણવો. તેજ પ્રમાણે “પિઢસર્પિં ચ તિ” જીવને ગર્ભના દોષથી તે પીઢ સર્પિપણે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જન્મ્યા પછી અશુભ કર્મના દોષથી થાય છે,

સૂત્રમ

॥૬૫૨॥

આચા૦

॥૬૫૩॥

આ રોગીને સ્પર્શ ઇન્દ્રિનું ભાન રોગવાળી જગ્યાપ્રતી નષ્ટ થાય છે, તે રોગવાળાને હાથમાં પકડેલું લાકડું સ્વસી જાય છે, અને સૂઈ ઘોંચે તો પણ અસર ન થાય તથા 'સીલીવયં તિ' શ્લીપદ તે પગ વિગેરેમાં કઠણ પળું હોય છે, તે આ પ્રમાણે—વાત, પિત્ત, કફના પ્રકોપથી છાતીમાં રોગ ઉત્પન્ન થઈ જંઘામાં સ્થિર થઈ ધીરે ધીરે કાઝાંતરે પગોનો આશ્રય કરીને સોજો ચડાવે છે, તે રોગોને શ્લીપદ કહે છે.

પુરાણોદક ભૂમિષ્ઠાઃ, સર્વતુષુ ચ શીતલાઃ યે દેશા સ્તેષુ જાયન્તે, શ્લીપદાનિ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥

જે દેશમાં પાણી ભરાઈ રહેલું હોય, અને છાંય ઋતુમાં શીતલ (મેંજ) રહેતો હોય, તેવા દેશોમાં વિશેષે કરીને શ્લીપદ રોગ થાય છે;

યાદયોર્હસ્તયોશ્ચાપિ, શ્લીપદં જાયતે નૃણાં; કર્ણોષ્ઠનાશાસ્વપિ ચ, કેચિ દિચ્છન્તિ તદ્વિદઃ ॥ ૨ ॥

બે પગમાં બે હાથમાં માણસોને તે રોગ થાય છે, પણ કેટલાક વિદ્વાનોનો એવો મત છે કે તે રોગ કાન હોઠ અને નાકમાં પણ થાય છે. તથા 'મધુમેહર્ણિ' તિ મધુ મેહ તે 'વસ્તિ રોગ' છે તે જેને હોય તે મધુમેહિ કહેવાય છે, એટલે મધના જેવો તેનો પેસાવ હોય છે, તે પ્રમેહ, (પરમીઆ) ના ૨૦ મેદ છે, તે અસાધ્ય પણે ગણાય છે. તેમાં બધાં પ્રમેહો પ્રાયે બધાં દોષોથી થાય છે, તો પણ વાત વિગેરે ઉત્કટ થવાથી ૨૦ મેદો થાય છે, તેમાં કફથી ૧૦ પિત્તથી ૬ અને વાયુથી ૪ થાય છે, અને એ બધા અસાધ્ય અવસ્થામાં મધુમેહપણામાં થાય છે. કહ્યું છે કે:—

સર્વેવ પ્રમેહાસ્તુ, કાલેના પ્રતિકારિણઃ મધુમેહત્વામાયાન્તિ, તદાઽસાધ્યા ભવંતિ તે ॥ ૧ ॥

સૂત્ર

॥૬૫૩॥

આચાર્ય

॥૬૫૪॥

વધા પ્રમેહના રોગો યોગ્ય સમયમાં દવા ન કરવાથી મધુમેહપણું પામ્યા પછી અસાધ્ય બને છે.

આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા સોળે રોગોનું વર્ણન અનુક્રમે કર્યું, ('અથ' અને 'ળ' જે છે. તે 'અથ' નો અર્થ ગુજરાતીમાં 'પછી' થાય છે. અને 'ળ' તો ફક્ત શોભા માટે છે) ઉપર બતાવેલા રોગો સંસારી જીવને થાય છે, તથા આતંક ઇટલે શીઘ્ર જીવ લેણ રોગ જે શૂઠ્ર વિગેરે છે, તથા ગાઢ પ્રહાર (જોરથી લાગેલો માર) વિગેરે દુઃખ દેનારા સ્પર્શો કાં તો અનુક્રમે આવે અથવા સાથે પણ થાય, ઇટલે કંઈ નિમિત્તથી આવે અથવા અનિમિત્તે આવે, અને તે રોગોથી પીડાય છે. આ રોગોથીજ તે મુકાતો નથી. બીજું પણ તે સંસારી જીવને અધિક દુઃખ થાય છે, તે બતાવે છે, તે કર્મ રોગથી ભારે થયેલા ગૃહવાસમાં આસક્ત થઈ મનવાળા અ સમંજસ રોગથી પીડા થતાં અંતે પ્રણિત્યાગ થાય છે. તે વિચારીને અને પાછો તેમનો ઉપપાત તથા ચ્યવન (દેવતા જન્મ મરણને બદલે ઉપપાત ચ્યવન કહેવાય છે.) તે કર્મનું સંચિત જાણીને એવું કરવું જોઈએ કે જેથી ઉપર બતાવેલ ગંડ (ગુમડાં) વિગેરે ૧૬ રોગ તથા મરણનો તથા ઉપપાતનો સંપૂર્ણ અભાવ થાય, વઠ્ઠી મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગથી મેઢવેલ કર્મનો 'અવાધા' કાઢી મુદત પછી ઉદય થાય છે. ત્યારે તેનો પરિપાક (અનુભવ) થાય છે. તેજ શરીર તથા મન સંબંધી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિચારીને તેને જડ મૂઠથી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; તે દુઃખીઓ દીનસ્વરે રહે છે. વિગેરે ગ્રંથ (સૂત્ર) વડે ઉપપાત. તથા ચ્યવન મુખી બતાવ્યા છતાં પણ, તેનું મોટાપણું બતાવવા જેનાવડે પ્રાણીઓને સંસારમાં નિર્વેદ (સ્વેદ) ઉત્પન્ન થાય; માટે બીજું સૂત્ર કહે છે:—

તંધુણેહ જહા તહા સંતિ પાળા અંધા તમસિ વિચાહિયા, તામેવ સઈં અસઈં અહિઅચ્ચ ઉચ્ચાવય

સૂત્રમ

॥૬૫૪॥

આચાર્ય

॥૬૫૫॥

પાસે પડિસંવેણ, બુદ્ધેહિં એયં પવેહયં સંતિ પાણા વાસગા રસગા ઉદણ ઉદણચરા આગાસ ગામિણો
પાણા પાણે કિલેસંતિ, પાસલોણ મહાભયં (સૂ. ૧૭૭)

(આચાર્ય શિષ્યને કહે છે.) તે યથાવસ્થિત (જેવો છે, તેવા) કર્મવિપાકને મારી પાસે તમે સાંભળો. જેમકે—નારકી, તિર્યંચ, નર, અમર, એ લક્ષણવાળી ચાર ગતિઓ છે. તેમાં નરકગતિમાં, ચારલાખ યોનિયો, તથા ૨૫ લાખ કુલ કોટિઓ છે, અને ૩૩ સાગરોપમની ઊત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, ત્યાં પરમાધાર્મિક દેવતાની કરેલી વેદના છે, તથા પાસ્પર ત્યાં રહેલા નારકીના જીવો (કુતરા માફક) એક બીજાને દુઃખ દે છે, તથા સ્વભાવિક પીડા ત્યાં જે થાય છે, તે આપણાથી કહી શકાય તેમ નથી. જો કે, થોડામાં કહેવાની ઇચ્છાથી કહેવાના વિષયને પૂરો ન કહેવાય; તોપણ, ત્યાંના કર્મવિપાક કહેવાથી જેમ, પ્રાણીઓને વૈરાગ્ય થાય; તેમ શ્લોકોવડે વર્ણન કરે છે.

શ્રવણ લવનં નેત્રોદ્ધારં કરક્રમ પાટનં । હૃદય દહનં નાસાચ્છેદં પ્રતિક્ષણ દારુણમ્ ॥

કટ વિદહનં તીક્ષ્ણાપાત ત્રિશૂલ વિભેદનમ્ । દહવદનૈઃ કૈર્ધૌરૈઃ સમન્ત વિભક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

કાનને કાપવા; આંખોના ઢોળા ઝેંચીકાઢવા; હાથપગને છેદવા; છાતીને બાઢવી; નાક છેદીનાશવું; દરેકક્ષણે ભયંકર અવાજ કરવો; કટવિદહન, તીક્ષ્ણ આપાત, ત્રિશૂલથી ભેદવું; બઢતાં મોઢાંવાળા ઘોર-કંક પક્ષીઓથી વારંવાર ભક્ષણ કરવું. આવી મોટી વેદનાઓ પરમાધાર્મીથી છે.

સૂત્ર

॥૬૫૫॥

આચા૦

॥૬૫૬॥

તીક્ષ્ણૈ રસિભિર્દિપ્તૈઃ કુન્તૈ વિષમૈઃ પરશ્વથૈ શ્વક્રૈઃ; પરશુ ત્રિશૂલમુદ્ગરતામરે વાસી મુષંઢીભિ ॥ ૨ ॥
 વઠી, દેદીપ્યમાન તીક્ષ્ણ તલવારોથી તથા વિષમભાલા, પરશુઅથ ચક્રોવઢે, તથા પરશુ-ત્રિશૂલ મુદ્ગર, તોમરવાસી મુષંઢીથી દુઃખદેહે.
 સંભિન્નતાલુ શિરસશ્ચિન્ન ધુજાશ્ચિન્ન કર્ગના સૌષ્ઠાઃ ભિન્નહૃદયોદરાન્ત્રા ભિન્નાક્ષિ પુટાઃ સુદુઃસ્વાર્તા ॥ ૩ ॥
 ઇટલે, તાલબું-માથું જુદું પાઢે છે, તથા ધુજા, કાન, અને હોઠ છેદીનાંચે; તથા છાતી-પેટ, આંતરડાં મેદીનાંચે; તથા આંચોના
 ઢોળા ચેંચી કાઢવાથી રાંક નારકીના જીવો પીડાયલા છે.
 નિપતન્ત ઉત્પતન્તો વિચેષ્ટમાના મહીતલે દીનાઃ નેક્ષંતે ત્રાતાંરં નૈરયિકા કર્મ્મ પટલાન્ધાઃ ॥ ૪ ॥
 નીચે પડેલા પાછા ઝલ્લતા જુદી જુદી ચેષ્ટા કરતા મહીતલ (પૃથ્વી) ઉપર દીન થઈ રહેલા કર્મના પડદાથી અંધા બનેલા નાર-
 કીના જીવો કોઈ રક્ષકને જોઈ શકતા નથી.

શાર્દુલ વિક્રિડિત,

છિન્ન્યતે કૃષ્ણાઃ કૃતાન્ત પરશો સ્તીક્ષ્ણે ન ધારાસિના; ક્રદન્તો વિષવીચિ (વચ્છ) મિઃ પરિવૃતા સંમક્ષણ વ્યાપૃતૈઃ ॥
 પાટયન્તે ક્રકચેન દારુવદસિન પ્રચ્છિન્ન બાહુદ્વયાઃ કુંભીષુ ત્રપુપાન દગ્ધતનવો મૂષાસુ ચાન્તર્ગતાઃ ॥ ૫ ॥
 જમરાજા પરશુની તીક્ષ્ણ તલવાર જેવી ધારાવઢે તે રાંકડા છેદાય છે, તથા વિષના સમૂહથી ભરેલા. (હડકાયલા કૂતરા જેવા)
 કરડવા માટે વીંટાયલા પોકાર કરતા રહે છે, તથા કરવતીવઢે જેમ, લાકડું ચીરે; તેમ ચીરાય છે, તથા તલવારવઢે તેના બે બાહુ
 છેદી નાચે છે. તથા કુંભીમાં રાચીને ગરમ ગરમ તરવં પાય છે. તથા મૂષમાં (ઘાલીને જેમ સોની સોનું પીગલાયે; તેમ) ઘાલીને

સૂત્રમ

॥૬૫૬॥

આચા૦

॥૬૫૭॥

શરીરમાં બઝતા રાખેલા છે.

મૃજ્જ્યન્તેજ્વલદમ્બરીષદ્ધુત્થુગ્ જ્વાલાભિરારાવિણો, દીપ્તાં ગારનિષેષુ વજ્ર ભવનેષ્વં ગારકે સૂત્થિતાઃ ॥

દહન્તે વિકૃતોર્ધ્વં બાહુવદનાઃ ક્રદન્ત આર્તસ્વનાઃ પશ્યન્તઃ કૃપણા દિશો વિશરણા સ્નાણાયકો નો ભવેત્ ॥ ૬ ॥

બઝી, તે નારકીના જીવો બઝતા અંબરીય અગ્નિની જ્વાલાવડે પોકાર કરાતા ઘુંજાય છે, તથા બઝતા અંગારાવાળા વજ્રભવન માફક અંગારામાં ઝમા થયેલા રાંકડા મોંવાળા ઝંચા હાથ કરીને સ્વોસ્વરા અવાજવાળા રડતા બઝે છે. અને તે વિચારા નારકીના જીવો શરણરહિત થઈને વધી દિશામાં (આશ્રય) આપનારને દેખે છે, પણ તેમને બચાવવા કોઈ સમર્થ નથી; વિગેરે, નારકીનાં દુઃખ છે. તથા તિર્યગ્ગતિમાં પૃથ્વીકાયની ૭ લાખ યોનિ છે, તથા બાર લાખ કુલ કોટિ છે. તેમને નીચલી (પીડાઓ) છે.

સ્વકાય-પરકાયનાં શસ્ત્રોથી પીડા છે, તથા શીત-ઝળગની પીડા છે. તેજ પ્રમાણે અપ્કાય (પાણી) ના જીવોની ૭લાખ યોનિ, તથા કુલ કોટિ, તથા જુદી જુદી જાતિનો વેદનાઓ છે. અગ્નિકાયની ૭ લાખ યોનિ, તથા ૩ લાખ કુલ કોટિ, અને પૂર્વ માફક વેદના છે. વાયુની પણ ૭ લાખ યોનિ, તથા ૭ લાખ કુલ કોટિ, અને ઠંડ-ઝળગતાની જુદા જુદા પ્રકારની વેદના છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિની દશલાખ યોનિ, સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪ લાખ યોનિ, અને બંનેની ૨૮ લાખ કુલ કોટિ છે. તેમાં ગયલો જીવ અનંતકાલ સુધી પણ છેદન-ખેદન મોટન વિગેરેની જુદી જુદી વેદનાને અનુભવે છે.

વિકલ્પદ્રિય, બેઈદ્રિય, ત્રીનદ્રિય, ચારદ્રિયની વધે લાખ યોનિ, તથા કુલ કોટિ ૭-૮-૯ લાખ અનુક્રમે છે, અને તે દરેકને ભૂસ્વ તરસ, ઠંડ-તાપ, વિગેરેથી થતું દુઃખ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ. તીર્યક-પંચેન્દ્રિયની ચારલાખ યોનિ છે, અને જલચરની કુલ

સૂત્રમ્

॥૬૫૭॥

આચા૦

॥૬૫૮॥

કોટિ ૧૨॥ લાખ છે, પક્ષીઓની કુલ કોટિ ૧૨ લાખ, અને ચોપગાંની ૧૦ લાખ, ઝર પરિ સર્વની ૧૦ લાખ, ઘુજ-પરિસર્પની ૯ લાખ છે, અને જુદી જુદી વેદના તિર્યંચોની જે છે, તે પ્રત્યક્ષજ છે. કહ્યું છે કે:—

હુત્તૃઢ્ હિમાત્યુષ્ણ મયાદિતાનાં, પરાભિ યોગવ્યસના તુરાણાં અહો ! તિરશ્ચામતિ દુઃખિતાના, સુખાનુ ધંગઃ કિલવાર્તમેતદ્ ॥૧॥

મૂંઝવણ તરસ, ઠંડ તાપ તથા મયથી દુઃખી થણા તથા પારકાના કવજામાં રહેવાના દુઃખથી સદા પીડાયેલા એવા તિર્યંચો જે અતિ દુઃખી છે, તેમનામાં સુખનો અનુસંગ શોધવો તે તો નિશ્ચે એક વાર્તા માત્ર છે! (અર્થાત્ સુખતો લેશ પણ નથી) વિગેરે છે.

મનુષ્ય ગતિમાં પણ ૧૪ લાખ યોનિ તથા ૧૨ લાખ કુલ કોટિ અને આવી રીતની વેદનાઓ છે.

દુઃખં સ્ત્રી કુક્ષિમધ્યે પ્રથમમિદં ભવે ગર્ભવાસે નરાણાં બાલત્વેચાપિ દુઃખં મલલુલિતતનુઃ સ્ત્રીપયઃ પાનમિશ્રં ॥

તારુણ્યેચાપિ દુઃખં ભવતિ વિરહજં વૃદ્ધભાવોપ્યસારઃ સંસારે રે મનુષ્યા વદત યદિસુખં સ્વલ્પમપ્યસ્તિ કિંચિત્ ॥ ૧ ॥

પ્રથમ માતાની કુસમાં આ મવમાં પહેલું દુઃખ મનુષ્યોને ગર્ભવાસમાં રહેવાનું છે, અને જન્મ્યા પછી બાલપણમાં મલથી સ્વર-ડાયલું શરીર સંબંધી તથા માનું દૂધ પીવાનું દુઃખ છે, જુવાનીમાં પણ (સ્ત્રી પુરુષ તથા દીકરા દીકરી માવાપ સગાંના) વિરહનું દુઃખ છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા તો અસારજ છે, (માટે ઢાહો માણસ મુઘ્ધ જીવને પૂછે છે કે) હે મનુષ્યો! જો તમને કયાંય પણ સંસારમાં થોડું પણ સુખ દેવાતું હોય તો બોલો! (અર્થાત્ સંસાર દુઃખ સાગરજ છે)

વાલ્યાત્ પ્રભૃતિ ચરોગૈ, દૃષ્ટો ભિભવશ્ચ યાવહિદ મૃત્યુઃ શોક વિયોગાયોગૈ, દુર્ગત દોષૈશ્ચ નૈકવિધૈઃ ॥ ૨ ॥

બાલપણમાંથીજ રોગોવડે ડંસાયલો, અને મૃત્યુ સુધી (મર્ણ પર્યંત) શોક વિયોગ તથા કુયોગ વડે તથા અનેક પ્રકારના ગરી-

સૂત્રમ

॥૬૫૮॥

આચા૦

॥૬૫૯॥

બીના દોષો વડે પરાભવ રહેલ છે.

ક્ષુત્તૃદ્દિમોષ્ણાનિલ શીતદાહ દારિદ્ર્ય શોકપ્રિય વિપ્રયોગૈઃ દૌર્ભાગ્ય મૌર્ખ્યાન ભિજાત્યદાસ્ય વૈરુપ્ય રોગાદિ ભિર સ્વતંત્રઃ ॥૩॥

ભૂસ્વ તરસ ઠંડ તાપ, પવન તથા ઠંડો દાહ તથા દરિદ્રતા શોક વહાલાંના વિયોગથી, તથા દુર્ભાગીપણું, મૂર્ખતા, નીચજાતિ, તથા દાસપણું, કુરુપ, તથા રોગોથી, આ યનુષ્યદેહ સદા પરતંત્ર છે.

દેવગતિમાં પળ ચારલાખ, યોનિ, ૨૬ લાખ કુલ કોટિ છે, તેમાં પળ અદેસ્વાઈ, વિષાદ; મત્સર ચ્યવનભય, શલ્ય વિગેરેથી પીડાયલા મનવાલાને દુઃખનોજ પ્રસંગ છે. સુખનું અભિમાન તો, આભાસ, માત્ર છે. કહું છે કે:—

દેવેષુ ચ્યવન વિયોગદુઃખિતેષુ ક્રોધેષ્વ્યાં મદમદનાતિ તાપિતેષુ આર્યા! નસ્ત દિહ વિચાર્ય સં ગિરન્તુ યત્સૌખ્યં કિમપિ નિવેદનીયમસ્તિ દેવો, ચ્યવન, તથા વહાલાંના વિયોગથી દુઃખી છે, ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, અહંકાર, કામદેવથી અતિ પીડાયલા છે. તેથી હે આર્ય!

(ઉત્તમ) પુરુષો! અહીં કંડૂપણ સુખ વર્ણવવાયોગ્ય હોય; તે વિચારીને કહો; (વિગેરે સમજવું.)

તેથી, આ પ્રમાણે ચાર ગતિમાં પડેલા સંસારી જીવો જુદા જુદા રૂપે કર્મવિપાકને ભોગવે છે, તેજ સૂત્રકાર બતાવે છે. ‘સંતિ’ પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે. તેઓ ચક્ષુદ્રિયથી વિકલ્લ તે દ્રવ્યઅંધા છે, અને સારા-માઠા વિવેકથી રહિત ભાવઅંધ પણ છે. તેઓ નરક-ગતિ વિગેરેના દ્રવ્યઅંધકારમાં તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, વિગેરેના કર્મવિપાકથી મળેલા ભાવઅંધકારમાં પણ રહેલા (શાસ્ત્રકારે) વર્ણવ્યા છે. ‘કિં ચ’ વઙ્ગી, તેવી, કુષ્ઠ (કોઢ) વિગેરેની અધમ અવસ્થામાં, અથવા એકેન્દ્રિયની, અથવા અપર્યાપ્તિ અવસ્થાને એકવાર અનુભવીને પાછું કર્મ ઝડપ આવતાં તેમજ, અવસ્થાને વારંવાર અનુભવીને ઝંચ-નીચ તીવ્રમંદ દુઃખ વિશેષના સ્પર્શોને

સૂત્રમ્

॥૬૫૯॥

આચા૦

॥૬૬૦॥

જીવ અનુભવે છે. આ બધું તીર્થકરે કહેલું છે. તે કહે છે.— આ બધું તીર્થકરે પ્રકર્ષથી અથવા પ્રથમથી કહેલું છે, માટે પ્રવેદિત છે. તથા હવે પછી, કહેવાતું પળ તેમનું કહેલું છે. ‘સંતિ’ જીવો વિદ્યમાન છે. એટલે, (વાસ ધાતુનો અર્થ શબ્દ, તથા કુત્સાના અર્થમાં છે. માટે,) જેઓ વાસ કરે છે, તે વાસ ના (બોલનારા) ભાષા લબ્ધિ પામેલા બેદ્રિય વિગેરે જીવો પળ છે. તેજ પ્રમાણે રસને અનુસારે જનારા તે કડવો—તીવ્રો કવાયલો વિગેરે રસને જાણનારા એટલે, મનવાળા સંજી—જીવો પળ છે. (આ પ્રમાણે સંસારી જીવોનો કર્મવિપાક વિચારીને મહાભય જાણવો;) તેમજ ઝડક—(પાણી) રૂપ—એકેન્દ્રિય જીવો છે. પર્યાપ્ત—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં, તથા ઝડકમાં ચરનારા તે પોરા, છેદનક, લોટ્ટણક વિગેરે ત્રસ જીવો છે, તથા માછલાં, કાચવા વિગેરે પળ છે. તેમજ, સ્થલ ઉપર જન્મનારા, અને કેટલાક જલને આશ્રયે રહેલા મહોરગ તથા પક્ષીઓમાંના કેટલાક, તે પાણીમાં પોતાનું જીવન ગુજારનારા જાણવા; અને બીજાં પક્ષીઓ આકાશગામી છે. આ પ્રમાણે બધાં પ્રાણીઓ (પોતાનાથી બીજાં નબળાં) પ્રાણીને આહાર વિગેરે માટે, અથવા મત્સર વિગેરે માટે દુઃખ આપે છે. તેથી શું સમજવું? તે કહે છે:—(હે શિષ્ય!) તું અવધાર! કે, આ ચૌદ રજ્જુપ્રમાણ—લોકમાં કર્મવિપાકના કારણે જુદી જુદી ગતિમાં દુઃખ તથા કલેશનાં ફલરૂપ—મહાભય છે. (પળ તેમાં સુખ તો, કહેવામાત્ર છે.) શામાટે કર્મવિપાકથી મહાભય છે? તે કહે છે:—

બહુદુઃખા હુ જન્તવો, સત્તા કામેસુ માળવા, અબલેળા વહં ગચ્છંતિ સરીરેણં પભંગુરેણ અદ્દે સે
બહુદુઃખે ઇહ બાલે પકુઞ્વહિ એણ રોગા બહુ નચ્ચા આઝરા પરિયાવણ નાલં પાસ, અલં તવેણહિં એણં

સૂત્રમ

॥૬૬૦॥

આચા૦

॥૬૬૧॥

પાસ મુળી! મહાભયં નાઈ વાઈજ્ઞ કંચણં (સૂ૦ ૧૭૮)

(ગુરુ કહે છે હે શિષ્યો!) કર્મના વિપાકથી આવેલાં વહુ દુઃખો જે જીવોને છે, જેથી તે જાણીને તમારે તેમાં અપમાદવાળા થવું. પ્ર૦ વારંવાર આવો ઉપદેશ કેમ કરો છો? ઉ—કારણ કે અનાદિ ભવના અભ્યાસથી ન ગણાય, તેટલા ઉત્તર પરિણામવાળા ઇચ્છામદન વિષયોમાં મૃદ્ધ થયેલા પુરુષો છે, તેથી પુનરુક્તિ દોષ લાગતો નથી, હવે કામ (કુચેષ્ટા) માં જે જીવો આસક્ત છે, તે શું મેલવે છે, તે કહે છે—બલરહિત (નિઃસાર) તુષ (ઢાંગરનાં ફોતરાં) ની મુઠ્ઠી સમાન ઔદારિક શરીર જે પોતાની મેલે ભંગ નાશ ના સ્વભાવવાળું છે, તેના વડે સુખ મેલવવા કર્મનો ઉપચય કરીને અનેકવાર વધ (મરણ ઘાત) ને મેલવે છે;

પ્ર—કયો માણસ આવા કડવા વિપાકવાળી સંસારી વાસનામાં રતિ (આનંદ) માને? તે કહે છે—

જે મોહના ઉદયથી આર્ત થયેલ છે. અને કાર્ય અકાર્યના વિવેકને ગણતો નથી, તે પ્રાણી જેના વડે વહુ દુઃખ પમાય તેવા કામ વિષયોમાં મૃદ્ધ થાય છે, અથવા પ્રાણીઓને કલેશરૂપ કૃત્યને પોતે રાગદ્વેષથી આકુલ બનેલ વાલજીવ પ્રકર્ષથી કરે છે. અને તેવાં પાપ કરવાથી તેના કર્મના ફલરૂપ વિપાકથી અનેકવાર પોતે વધ પામે છે, (બુરે હાલે મરે છે) અથવા પૂર્વે બતાવેલા રોગો આવતાં હવે પછી કહેવાતાં અકૃત્યને વાલ (મૂર્ખ) જીવ કરે છે, તે બતાવે છે—ગંડમાળા કોઢ ક્ષય વિગેરે રોગ આવતાં તે રોગોની વેદનાથી ગભરાઈને તેને દૂર કરવા માટે બીજા પ્રાણીઓને સંતાપે છે, લાવક વિગેરે પક્ષીનું માંસ સ્વાતાં ક્ષય રોગ મટશે, આવા કુવા-ક્યોને સાંભળીને જીવવાની પોતે આશા પ્રાણીઓને મહા દુઃખરૂપ અકાર્યમાં પળ વર્તે છે, પળ આમ વિચારતા નથી, કે પોતાનાં કરેલાં પાપોનાં ફલ ઉદયમાં આવ્યા વિના રહે નહિ, માટે ઉદયમાં આવેલ છે, તથા કર્મ શાંત થતાં તે ઉપશમ (શાંત) થાય છે,

સૂત્રમ્

॥૬૬૧॥

આચા૦

॥૬૬૨॥

પણ પ્રાણીઓને દુઃસ્વરૂપ ચિકિત્સા (ઉપાય) કરવાથી ફક્ત નવાં પાપોજ બંધાય છે, તે કહે છે, કે હે શિષ્યો! વિમલ વિવેકરૂપ જ્ઞાન ચક્ષુવડે ધારીને જુઓ ! કે તે રોગોને દૂર કરવા ચિકિત્સા વિધિઓ સમર્થ નથી.

પ૦—જો એમ છે તો શું કરવું ?

ઉ—‘અલં’ હે શિષ્ય તું ! સારા નરસાનો વિવેકવાળો છે, માટે તારે એવી પાપ ચિકિત્સાની જરૂર નથી ! કિંચ-વઢી પ્રાણીને દુઃસ્વ દેવારૂપ કૃત્ય બહુ ભયરૂપ હોવાથી મહા ભય તરીકે હે મુનિ ! તું તેને જાણ—(ત્રણ જગતના સ્વભાવને જાણે, માને તે મુનિ છે) પ્ર—જો એમ છે તો શું કરવું ? ઉ—કોઈ પણ પ્રાણીને તું હણતો નહિ, કારણ કે એક પણ પ્રાણીને હણતાં આઠે પ્રકારનાં કર્મો બંધાય છે, અને તેનો ક્ષય ન કરાય તો સંસાર ભ્રમણ કરાવે છે. માટે મહાભય છે, અથવા ઉપર કહેલા રોગો બહુ પ્રકારે જાણીને કુવાસના ને આશ્રયી તે જાણવા, અર્થાત્ કામો (કુચેષ્ટાઓ) પોતેજ રોગરૂપ છે, એવું અતિશે જાણીને જેમ આતુર બનેલા કામચેષ્ટામાં અંધા થયેલા જીવો બીજા પ્રાણીઓને દુઃસ્વ દે છે, (તેમ તમારે ન દેવું) એ પ્રમાણે રોગ અને કામ ચેષ્ટામાં આકુલ થયેલા સાવચ્છ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તેલાને ઉપદેશ આપવારૂપ મહા ભયરૂપ જીવ હિંસા બતાવીને તેવી હિંસા ન કરનારા ગુણવાન (મુનિરાજો) ના સ્વરૂપને બતાવવા પ્રસ્તાવ રચીને બતાવે છે:—

આયાણ મો સુસ્સુસ ! મો ધૂયવાયં પવેયઙ્ગસ્સામિ ઇહ સ્વલુ અત્તત્તાણ તેહિં તેહિં કુલેહિં આમસેણ
અભિસંમૂયા અભિસંજાયા । અભિનિવ્વુડા અભિસંવુઢ્ઠા અભિસંવુદ્ધા અભિનિકંતા અણુપુવ્વેણ

સૂત્રમ

॥૬૬૨॥

આચા૦

॥૬૬૩॥

મહામુણી (સૂ૦ ૧૭૧)

હે શિષ્ય! [મો અવ્યય આમંત્રણના અર્થમાં છે] હું તમને હવે પછી જે કહીશ, તે બરોબર જાણો, અને સાંભળવાની આકાંક્ષા રાખો! (બીજી વાર મો શબ્દ આ વિષય મહત્વનો છે એમ બતાવે છે) કે તમારે અહીં પ્રમાદ ન કરવો, હું ધૂતવાદને કહુ છું આટ પ્રકારના કર્મને ધોડ નાંખવા, તે ધૂત છે અથવા જ્ઞાતિ [સર્ગાંના મોહ]નો ત્યાગ કરવો, તે ધૂત છે. તેનો વાદ (કથન) કહીશ, તે તમારે એક ચિત્તે સાંભળવો આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે કે, (ધુતોવવાયં પવેયંતિ) એટલે આટ પ્રકારના કર્મને અથવા પોતાને ધોવાનો ઉપાય તીર્થંકર વિગેરે કહે છે, તે ઉપાય કયો છે? તે કહે છે (ઇહ) આ સંસારમાં [સ્વલુ વાક્યની શોભા માટે છે] આત્માનો ભાવ તે આત્મતા [આત્મપણું] તે જીવનું અસ્તિત્વ છે, અથવા પોતાનાં કરેલા કર્મની પરિણતિ છે, તેના વડે આ જીવ સમૂહ છે, પણ અન્ય લોકના માનવા પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોના કાયાકારે પરિણમવાથી જીવો બન્યા નથી, અથવા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) એ બનાવેલ નથી એટલે તેવા તેવા ઝંચ નીચ કુલમાં પોતાના પૂર્વના કર્મ સંચયથી મેલવેલા શુક્રશોણીત [વીર્ય લોહી માતાના ઉદરમાં] એકત્ર થવાથી અનુક્રમે મનુષ્યની ઉત્પતિ છે, તેનો આ પ્રમાણે ક્રમ છે.—

સપ્તાહં કલલં વિન્ધ્યા, તતઃ સપ્તાહમર્બુદમ્ અર્બુદાજ્ઞાયતે પેશી, પેશીતોઽપિ ઘનં ભવેત્ ॥ ૧ ॥

તે વીર્ય લોહીનું સાત દિવસે કલલ થાય, પછી અર્બુદ થાય છે, પછી પેશી થાય, ત્યાર પછી ઘન થાય છે. તેમાં જ્યાંસુધી કલલ થાય ત્યાંસુધી અભિસંભૂત કહેવાય છે, પેશી થતાં સુધી અભિસંજાત કહેવાય છે, ત્યાર પછી સાંગોપાંગ સ્નાયુ શિર રોમ વિગેરે અનુક્રમે થતાં અભિનિવૃત્ત છે, ત્યારથી પ્રસૂત થતાં અભિસંવૃદ્ધ છે, અને ધર્મ શ્રવણની અવસ્થામાં આવતાં ધર્મકથા વિગેરે નિમિત્ત

સૂત્રમ્

॥૬૬૩॥

આચા૦

॥૬૬૪॥

મેઝવીને મેઝવેલ પુણ્ય પાપપણાથી અભિસંબુદ્ધ જાણવા, ત્યાર પછી સત્ અસત્નો વિવેક જાણનારા હોય તે અભિનિષ્ક્રાંત છે, ત્યાર પછી આચારાંગ સૂત્ર મળેલા તથા તેનો અર્થ સમજીને ચારિત્ર પાઠનારા અનુક્રમે પ્રથમ શિક્ષક (શિષ્ય) ગીતાર્થ પછી ક્ષપક (તપસ્વી) પછી પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો તથા એકલવિહારી જિન કલ્પિક સુધી ઝંચે ચઢનારા મુનિઓ વને છે. અને કોઈ અભિસંબુદ્ધ પુરુષ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય તો તેન પોતાનાં સગાં જે કરે તે કહે છે.

તં પરિક્ષમંતં પરિદેવમાણા મા ચયાહિ इय ते वयंति ! छंदोवणीया अज्झोववन्ना अक्रंदकारी जण-
गा रुयंति, अतारिसे मुणि [णय] ओहं तरए जणगा जेण विप्पजढा, सरणं तत्थ नो समेइ, कहं नु
नाम से तत्थ रमइ ?, एयं नागं सया समणुवासिज्जासि तिबेमि(सू० १८०) धूताध्ययनोद्देशकः ६-१

જે તત્ત્વ સ્વરૂપ જાણીને ગૃહવાસથી પરાઙમુખ બનીને મહા પુરુષોએ આચરેલા માર્ગે જવા (દીક્ષા લેવા) તૈયાર થયો હોય તેને માતા પિતા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મઝતાં તે સગાં તેને રોડીને કહે છે, કે અમને તું ન ત્યજ, એમ દયા ઉપજાવતાં બોલે છે, તથા બીજું શું બોલે છે. તે કહે છે, તારાહંદ (અભિપ્રાય) ને અમે અનુકુલ છીએ, તારા ઉપર અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે, તેથી અમને ન છોડ, એમ આક્રંદ કરીને તે સગાં રહે છે, વઢી આ પ્રમાણે બોલે છે, કે “તેવો મુનિ સંસાર તરી શકતો નથી કે જે પાશંડ (મુનિના બોધ) થી ઠગાઈને માવાપને ત્યજીને દીક્ષા લે.” આમ કહે, તો પણ જેણે સંસારનું તત્ત્વ જાણ્યું છે, તેવાં જે કરે, તે કહે છે, જો કે આ સગાં મારા ઉપર પૂર્ણ પ્રેમી છે, છતાં પણ તે સ્વરે વચ્ચે શરણ આપતાં નથી, અર્થાત્ તેમનું શરણ સ્વીકારતો નથી, શા માટે આ શરણ નથી ? તે કહે છે, તે ગૃહવાસ બધા તિરસ્કારને યોગ્ય નરકના પ્રતિનિધિ સમાન અને શુભદ્વારને પરિઘ સમાન છે, તેમાં કાંણ

સૂત્રમ

॥૬૬૪॥

આચા૦

॥૬૬૫॥

ઢાણો માણસ રમણતા કરે? વઢી ગૃહવાસ બધા ઢ્રંદ્ર (રાગઢ્રેષ વિગેરેનાં જોડલાં) રૂપ છે, તેમાં જેનું મોહ 'કપાટ' ઘટી [ઓલું થઈ] ગયેલ છે, તે રતિ કરે? [અર્થાત્ તેમનો મોહ ન કરે] આ બધાનો ઉપસંહાર કરે છે, કે પૂર્વે કહેલું જ્ઞાન હંમેશાં આત્માની અંદર સ્થાપી રાખજો, એવું સુધર્માસ્વામી શિષ્યને કહે છે. ધૂતઅધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પ્રથમ ઉદ્દેશો કહ્યો, હવે, બીજો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં સર્ગાનો મોહ છોડવા સૂચવ્યું. તે જો, કર્મનું વિધુનન થાય; તો, સફલ થયું કહેવાય; માટે કર્મનું વિધુનન કરવા આ ઉદ્દેશો કહેવાય છે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

આઠરં લોગમાયાઁ ચઢિત્તા પુઠ્ઠસંજોગં હિત્ત્વા ઉવસમં વસિત્તા વભચેરંસિ વસુ વા અણુવસુ વા જાણિત્તુ ધમ્મં અહા તહા અહેગે તમચાઢિ કુમ્ભીલા (સૂ૦ ૧૮૧)

લોક તે, માતાપિતા, પુત્ર, કલત્ર વિગેરે સ્નેહના સંબંધથી વિયોગ થતાં પીડાય છે, અથવા તેમનું વગડતાં પીડાય છે, અથવા સંસારી-જીવોનો સમૂહ કામરાગમાં પીડાતો હોય; તેને જ્ઞાનવઢે ગ્રહણકરીને (સમજીને) તથા પોતાનાં માતાપિતા વિગેરેનો સંબંધ છોડીને તથા, ઉપશમ મેલવીને વ્રહ્મચર્યમાં વસીને ઉત્તમ સાધુ કેવો હોય? તે કહે છે:—વસુ તે, દ્રવ્ય છે. તે દ્રવ્યવાલો અર્થાત્ કષાયરૂપ-કાઢાશ વિગેરે મલ્લને દૂર કરી પોતે વીતરાગ વને છે, અને તેથી ઉલટો, અનુવસુ સરાગ છે. અથવા વસુ તે, સાધુ છે.

સૂત્રમ્

॥૬૬૫॥

આચા૦

॥૬૬૬॥

અને અનુવસુ તે, શ્રાવક છે. તેમજ, કહું છે કે:—

વીતરાગો વસુર્જેયો, જિનો વા સંયતોઽથવા; સરાગો હઽનુ વસુઃ પ્રોક્તઃ, સ્થવિરઃ શ્રાવકોઽપિવા;
વીતરાગ તે વસુ જાણવો, પછી તે જિન હોય અથવા સંયત [સાધુ] હોય, અને સરાગ હોય, તે અનુવસુ કહ્યો છે, અથવા
બુઢો અથવા શ્રાવક પણ હોય છે.

તથા શ્રુતચારિત્રરૂપ—ધર્મ જાણીને પછી યથાયોગ્યપણે સ્વીકારીને પણ પછી કેટલાક જીવો પ્રવલ મોહના ઉદયથી તેવી ભવિ-
તવ્યતાના યોગે તેવા ઉત્તમ ધર્મને પાઢવા શક્તિવાન થતા નથી, તે કેવા છે? ઉત્તર—કુશીલા ઇટલે સ્વરાવ શીલ (આચાર) વાઢા
છે, ઇટલે જેઓ ધર્મ પાઢવામાં અશક્ત છે, તેથીજ તેઓ કુશીલવાલા છે, ઇવા બનીને શું કરે છે? તે કહે છે:—

વત્થં પઢિગ્ગહં કંબલં પાયપુંહણં વિઉસિજ્ઞા, અણુપુવ્વેણ અણહિયાસેમાણા પરીસહે દુરાહિયાસણ
કામે મમાયમાણસ્સ ઇયાણિં વા મુહુત્તેણ વા અપરિમાણાણ ભેણ, એવં સે અંતરાણહિં કામેહિં આકે-
વલિણહિં અવહિન્ના ચેણ (સૂ૦ ૧૮૨)

કરોડો ભવે પણ દુઃસ્વેથી મેઢવાય, તેવો મનુષ્ય જન્મ પામીને પૂર્વે કદીપણ ન મેઢવેલ ઇવી સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતરવા
સમર્થ નાવ સમાન બોધિ (સમ્યક્ત્વ) મેઢવીને મોક્ષ વૃક્ષના બીજ સમાન સર્વ વિરતિ લક્ષણવાલું ચારિત્ર સ્વીકારીને પાઢા કામદેવનો
માર દુઃસ્વેથી નિવારણ થાય તેવો હોવાથી, મન ઢીલું થવાથી, ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ લાલચુ થવાથી અનેક ભવના અભ્યાસથી મેઢવેલી

સૂત્રમ

॥૬૬૬॥

આચા૦

॥૬૬૭॥

વિષયની મધુરતાથી પ્રબલ મોહનીય કર્મના ઉદયથી, અશુભ વેદનીયનો ભાવ એકદમ પ્રકટ થવાથી, અયશઃકીર્તિ ઉત્કટપણે થવાથી, આયતિ (ભવિષ્યનું હિત) ને તરછોડીને કાર્ય અકાર્યને વિચાર્યા વિના મહાદુઃખનો સાગર સ્વીકારીને વર્તમાન સુખને દેખનારા કુલમાં વર્તાતો આચાર નીચે નાંચીને (ઉત્તમ રત્નરૂપ) ચારિત્રને ત્યજે છે!!! અને તેનો ત્યાગ ધર્મોપકરણ ત્યાગવાથી થાય છે, તે બતાવે છે. વસ્ત્ર એ શબ્દથી ક્ષૌભિક [સૂત્રનાં] કલ્પ (વસ્ત્ર) લીધો છે, તથા પાત્રાં અને ઉનની કાંબલ અથવા પાત્રાંનો નિયોગ તથા રજોહરણ એ ધર્મોપકરણોને બેદરકારીથી ત્યજીને કોઈ સાધુ ફરીથી દેશવિરતિ [શ્રાવકનાં વ્રત] સ્વીકારે છે, કોઈ તો ફક્ત સમ્યક્-દર્શનજ રાખે છે, કોઈ તો તેનાથી પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે, (વટલી જાય છે.)

પ્ર૦ આવું દુર્લભ ચારિત્ર પામીને પાછું કેમ તજી દે છે!

ઉ—પરીષદો દુઃખે કરીને સહન થાય છે, તેથી ક્રમેકરીને અથવા સામટા પરિષદો આવતાં સહન ન કરી શકવાથી પરિષદથી ભાગેલા મોહના પરવશપણથી દુર્ગતિને આગલ કરીને મોક્ષમાર્ગ (ઉત્તમ ચારિત્ર) ને ત્યજે છે!!! તે રાંકડાઓ ભોગો ભોગવવા માટે ત્યજે છે, છતાં પાપના ઉદયથી શું થાય? તે કહે છે.—

વિરૂપ કામોને પોતાને વહાલા માની સ્વીકારતો ભોગના અધ્યવસાયવાળો બનવા છતાં, પોતાનાં અંતરાયકર્મના ઉદયથી તેજ ક્ષણે પ્રવ્રજ્યા મુક્યા પછી અથવા ભોગો પ્રાપ્ત થયા પછી, અંતર્મુહૂર્તમાં, અથવા કંઠરીક રાજર્ષિની માફક ચારિત્ર મુક્યા પછી એક રાત દિવસમાં અપરિમાણ (વધારે સ્વાવાને) લીધે શરીર ભેદાય છે, આ પ્રમાણે દુરાચારના અધ્યવસાયથી, અથવા કુકર્મ સેવીને શીઘ્ર મરણ પામતાને પોતાના આત્મા સાથે ચારિત્ર પાલ્લવારૂપ ધર્મ દેહનો ભેદ થતાં તેવું શરીર અને પચેન્દ્રિયપણું અનંતાકાળે પણ

સૂત્રમ્

॥૬૬૭॥

આચા૦

॥૬૬૮॥

મલ્લતું નથી, (અર્થાત્ નિગોદમાં અનંતકાલ ભ્રમણ કરે છે.) એજ વિષયનો ઉપસંહાર કરવા કહે છે. 'એવં' એ પ્રમાણે ભોગનો અભિલાષી અંતરાયવાળા કામ ભોગો જેમાં અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નો રહેલાં છે, તેને ચાહે છે, તે ભોગો (ન કેવલ તે અકેવલ તેમાંથી થાય તે.) અકેવલીક, (દ્વંદ્વ-જોડકાંવાળો) છે. જેમનો પ્રતિપક્ષ પણ છે, અથવા અસંપૂર્ણ ભોગો છે. જેને મેલવવા પાછા સંસારમાં પડે છે, અથવા (કામભોગને વીજીના બદલે ત્રીજીનો અર્થ લઈએ; તો,) તે કામભોગોવડે ભોગના અભિલાષીઓ અતૃપ્ત બનીને જ (વધારે ભોગસુખ લેવા જતાં) શરીરનો નાશ કરે છે જ્યારે, તે રાંકો આમ મરણ પામે છે ત્યારે, વીજા ઉત્તમ સાધુઓ જેમનો મોક્ષસમીપ છે, તેવા ક્યાંય પણ, કોઈપણ રીતે કોઈપણ વસ્તુ ચરણનો પરિણામ આવતાં લઘુકર્મનાં કારણથી દરેકક્ષણે ચઢતાભાવવાળા બને છે, તે બતાવે છે.

અહેગે ધમ્મમાયાય આયાણપ્પભિઙ્ગસુ પણિહિં ચરે, અપ્પલીયમાણે દઢે સઠ્ઠં ગિદ્ધિં પરિન્નાય, એસ પણે મહામુણી, અઙ્ગઅચ્ચ સઘ્ઠો સંગં ન મહં અત્થિત્તિં ઇય એગો અહં, અસ્સિં જયમાણે ઇત્થ વિરણે અણગારે સઘ્ઠો મુંડે રીયંતે, જે અચેલે પરિવુસિં સંચિક્કલ્લિં ઓમોયરિયાએ, સે આકુદ્ધે વા હણ વા હુંચિં વા પલિયં પકત્થ અદુવા પકત્થ અતહેહિં સદ્ધાસેહિં ઇય સંઘાએ એગયરે અન્નયરે અભિન્નાય તિતિક્કલ્લિં પરિવણે જે ય હિરી જેય અહિરીમાણા (સૂ૦ ૧૮૩)

સુત્રમ

॥૬૬૮॥

આચા૦

॥૬૬૯॥

ઉપર બતાવેલા ચઢતા પરિણામવાળા સાધુએ ચારિત્ર લીધાપછી વિશુદ્ધ પરિણામથી તેમનો મોક્ષ જલદી થવાનો હોવાથી શ્રુત-ચારિત્રરૂપ-ધર્મ પામીને વસ્ત્ર-પાત્ર વિગેરે ધર્મોપકરણ સ્વીકારીને ધર્મકરણમાં સમાધિાળા બની પરિષદ સદન કરીને સર્વજ્ઞ-પ્રશ્ન કહેલા ધર્મને પાળે છે, અને પૂર્વે બતાવેલાં પ્રમાદનાં સૂત્રો અપ્રમાદના અભિપ્રાય પ્રમાણે કહેવાં(અર્થાત્ તે દરેક પ્રકારે ચારિત્ર નિર્મલ પાળી જ્ઞાન મળીને સમ્યક્ત્વમાં દૃઢ થઈ અશુભકર્મને ક્ષય કરી નાખે છે.) કહ્યું છે કે:—

यत्र प्रमादेन तिरोऽप्रमादः, स्याद्वाऽपि यत्नेन पुनः प्रमादः । विपर्ययेणापि पठन्ति तत्र, सूत्राण्यधीकारवशाद् विधिज्ञाः ॥ १ ॥

જ્યાં પ્રમાદવડે સૂત્ર કહેવાયાં હોય; ત્યાં વિરોધિ અપ્રમાદ હોવાથી અપ્રમાદના વર્ણનનાં સૂત્રો અધિકારના વશથી વિધિને જાણનારા વિપર્યયવડે મળે છે (કહે છે.) અથવા, અપ્રમાદનાં કહી તે યત્નવડે પાછાં પ્રમાદનાં (સૂત્રો) કહે છે:—તે ઉત્તમ સાધુઓ વઢી કેવા થઈને ધર્મ આચરે છે? તે કહે છે:—કામભોગોમાં અથવા માતપિતા વિગેરે લોકમાં મોહ ન કરનારા, અને ધર્મચારિત્રમાં ઇટલે તપસંયમ વિગેરેમાં દૃઢતા રાખનારા ધર્મ આચરે છે. વઢી, વધા પ્રકારની ભોગાકાંક્ષાને જ્ઞ-પરિજ્ઞાવડે દુઃસ્વરૂપ જાણીને પ્રત્યાહ્યાન-પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, તે ભોગાકાંક્ષા ત્યાગવાથી જે ગુણો થાય; તે કહે છે:—‘एष’ ए काम पिपासानां त्यागनारो प्रकर्षथी नमेलो ‘प्रह’ प्रणमेलो संयममां, અથવા કર્મ ધોવામાં (લીન થયેલો) મહામુનિ બને છે, પણ તેવા ગુણથી રહિત હોય; તે મહામુનિ બનતો નથી, ‘किंच’ વઢી, સર્વે પ્રકારે પુત્રકલત્રાદિનો સંબંધ, અથવા વિષયાભિલાષનો મોહ ઉલ્લંઘી (ત્યાગીને) શું ભાવના ભાવે? તે કહે છે:—“आ संसारमां पडतां मारुं अवलंबन (आधारभूत) थाय तेबुं कंइपण नथी; અને तेना अभावथी उपर प्रमाणे हुं संसार-उद-

સૂત્રમ્

॥૬૬૯॥

આચા૦

॥૬૭૦॥

રમાં એકલોજ હું. તેમ, હું પણ કોઈનો નથી. આ ભાવના ભાવનારો જે કરે; તે કહે છે. ‘અત્ર’ આ મૌનીંદ્ર (જિનેશ્વરના) પ્રવચનમાં સાવચ-અનુષ્ઠાન ત્યાગીને દશ પ્રકારની સાધુ-સમાચારી પાઠવામાં યતનાવાળો થાય. ‘કોડસૌ?’ કોણ થાય? તે કહે છે. અન-ગાર-પ્રવર્જિત [દીક્ષા લીધેલો] હોય; તે એકત્વભાવના ભાવતો રહે. [તે પછીના મૂત્રમાં કહે છે. એટલે, આ ક્રિયા જોડલા મૂત્રમાં પણ લેવી.] ‘કિંચ’ વળી, તે સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી મુંડ બનીને ‘રીયમાણઃ’ સંયમઅનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે.

પ્ર:—કેવો બનેલો?

ઉ:—જે અચેલ તે અલ્પ વસ્ત્રવાળો અથવા જિનકલ્પિક સંયમમાં રહી યોગ્ય વિહાર કરનારો અંતપ્રાંત આહાર સ્નાનારો બને છે, તે પણ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે કહે છે, અવમોદરી (ઓછું ભોજન) કરે, અને ઉનોદરી તપ કરતાં કદાચ પ્રત્યનીક [જૈનધર્મના વિરોધીઓ જેઓ ગ્રામ કંટક છે તેમનાથી પીડાય, તે બતાવે છે, ‘સ’ તે મુનિ કુવચનોથી આક્રોશ કરાયલો, દંડા વિગેરેથી મરાતો, વાઢ સેંચી કાઢવાથી હુંચિત કરેલો (દુઃસ્વી થયા છતાં) પોતે પોતાના પૂર્વકર્મથીજ આ ઉદયમાં આવ્યું છે, એમ માનતો સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિહાર કરે; તથા આવી ભાવના ભાવે,

“ પાવાણં ચ સ્વલુ મ્હો કડાણં કમ્માણં પુર્વિદુચ્ચિન્નાણં દુપ્પડિકંતાણં વેદયિત્તા મુક્ખો, નત્થિ અવેયદ્ધતા, તવસા વા જ્ઞોસદ્ધતા ”

પોતે પૂર્વે દુષ્ટ રીતે જે કૃત્યો આચર્યા હોય, અને દુષ્ટ કૃત્ય કર્યાપછી તેને આલોચના કે તપશ્ચર્યાથી સ્વેચ્છાં ન હોય, તે દુષ્ટ પાપો કાંતો ભોગવતાં છુટે, અથવા તપશ્ચર્યા કરવાથી દૂર થાય છે.

સૂત્રમ

॥૬૭૦॥

આચા૦

॥૬૭૨॥

હદીરણામાં આવવાનાં છે તેથી આ પુરુષ મને આક્રોશ કરે છે, બાંધે છે તપે છે પીટે છે, સંતાપે છે, પણ મને સારી રીતે સહન કરવાથી ઇકાંતથી સકામ નિર્જેરા થાય છે, કેવલી ભગવાન તેજ પાંચ સ્થાનમાં આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરે તેઓ જાણે છે. કે, કેવલી જ્યારે આવાં દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે ઘણા છદ્મસ્થ સાધુઓ નિર્ગ્રંથો આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગોને તેમના દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે સહન કરશે અને આત્મામાં શાંતિ રાખશે આ ઉપરથી સાધુએ સાર એ લેવો કે કોઈ ગાંડો થયેલો બીજાને મારે તો તેના ઉપર દયા આવે છે. તેજ પ્રમાણે સાધુને દુઃખ દેનાર ઉપર સાધુને દયા લાવવી જોઈએ, આ પ્રમાણે જે પરીસહો આવે તે અનુકૂલ પ્રતિકૂલ એમ બે ભેદ છે. તે બન્નેમાં રાગદ્વેષ કર્યા વિના શાંતિ રાખીને વિચરે, અથવા બીજી રીતે પરીસહ બે પ્રકારના બતાવે છે. જે સત્કાર અને પુરસ્કાર સાધુને આનંદકારી છે અને પ્રતિકૂલ મનને અનિષ્ટ છે, અથવા લજ્જારૂપ યાચના કરવી અને અચેલ વિગેરે છે, અને લજ્જા વિનાના ઠંડ તાપ વિગેરે છે, એ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારના પરીસહોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિચરે, બહી

ચિચ્ચા સઘં વિસુત્તિયં ફાસે સમિયદંસણે, એએ ભો ણગિણા વુત્તા જે લોગંસિ અણાગમણધમ્મિણો આણાએ મામગં ધમ્મં એસ ઉત્તરવાએ રહ માણવાણં વિયાહિએ, રત્થોવરએ તં જ્ઞોસમાણે આયાણિ-જ્ઞં પરિન્નાય યરિયાએણ વિગિંચરે, રહ એગેસિં એગચરિયા હોરે તત્થિયરા રયરેહિં કુલેહિં સુદ્ધેસ-ણાએ સઘંસણાએ સે મેહાવી પરિવ્વએ સુઠ્ઠિં અદુવા દુઠ્ઠિં અદુવા તત્થ ભેરવા પાણા પાણે કિલે-

સૂત્રમ

॥૬૭૨॥

આચા૦

॥૬૭૩॥

સંતિ તે ફાસે પુઢો ધીરે અહિયાસિજ્ઞાસિ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૪) ધૂતાધ્યયને દ્વિતીયોદેશકઃ ॥ ૬-૨ ॥

બધા પરિસહોની થતી વેદનાને સહન કરી દુઃખને અનુભવતો છતાં ચિત્તમાં શાંતિ રાખે. પ્રશ્ન. કેવો બનીને ? ઉ૦ સમ્યક્પ્રકારે દર્શન પામેલો તે સમિત દર્શનવાલો અર્થાત્ સમ્યગ્દષ્ટી બને. તે પરિસહોને સહન કરનાર સાધુઓ કેવા હોય તે કહે છે, તે નિષ્કિંચન નિર્ગ્રંથ (ભાવનગ્ર) જીનેશ્વરે બતાવેલા છે. આ મનુષ્ય લોકમાં આગમન ધર્મરહિત છે. અર્થાત્ ઘર છોડીને દીક્ષા લીધા પછી પાછા ઘેર જવાનો ઇચ્છા કરતા નથી, પણ પોતાની દીક્ષામાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરીપાઠી પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરે છે, વઢી જેનાવડે આજ્ઞા કરાય તે જિનેશ્વરનું વચન તેજ મારો ધર્મ છે. તેથી તેને વરોવર પાઠે. અથવા ધર્મનું અનુષ્ઠાન પૂરેપુરું કરે, અને વિચારે કે ધર્મ તેજ મારે સાર છે, બાકી બધું પારકું [અસાર] છે, ઇથી હું તીર્થકરના ઉપદેશ વડે વિધિ અનુસારે વરોવર ક્રિયા કરું પ્ર-ધર્મ કેવીરીતે આજ્ઞાથી પઢાય ? તે કહે છે, 'એષ.' આ બતાવેલો ઉત્તર (ઉત્કૃષ્ટ) વાદ અહિં મનુષ્યોને કહેલો છે. 'કિંચ' વઢી આ કર્મ દૂર કરવાના ઉપાયરૂપ સંયમમાં સમીપ (અંદર) રત (લીન) થઈને આઠ પ્રકારના કર્મને શોષતો [દૂર કરતો] ધર્મને પાઠે વઢી બીજું શું કરે ? તે કહે છે.—

જેનાવડે ગ્રહણ કરાય તે આદાનીય (કર્મ) છે. તેને જાણીને મૂલ ઉત્તર પ્રકૃતિનું વિવેચન કરે, અર્થાત્ સાધુપણું નિર્મલ પાઠીને ક્ષય કરે, અહીં સંપૂર્ણ કર્મ દૂર કરવામાં અસમર્થ જે વાહ્યતપ છે, તેને આશ્રયી કહે છે, આ જૈનસિદ્ધાંતમાં કેટલાક શિથીલ [ઓછાં] કર્મવાળાને એકચર્યા એટલે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી હોય છે, તેમાં જુદી જુદી જાતીના અભિગ્રહો તપ તથા ચારિત્ર

સૂત્રમ્

॥૬૭૩॥

આચા૦

॥૬૭૪॥

સંબંધી ધારણ કરેલા હોય છે. તથી પ્રાશ્નિકાને આશ્રયી કહે છે, તે એકાકી વિહારમાં બીજા સામાન્ય સાધુથી વિશેષ પ્રકારે અંત-પ્રાંત કુલોમાં દશ પ્રકારની એષણા દોષરહિત આહાર વિગેરેની શુદ્ધ એષણાવડે તથા સર્વ એષણા તે વધી એષણા. આહાર વિગેરે સંબંધી ઉદ્ગમ ઉત્પાદ તથા ગ્રાસ એષણા સંબંધી પરિશુદ્ધ વિધિએ સંયમમાં વર્તે છે, વહુપણામાં એક દેશપણાને કહે છે, તે મર્યાદામાં રહેલો મેધાવી સાધુ સંયમમાં વર્તે વળી તે તેવાં બીજાં ફુલોમાં આહાર સુગંધવાળો કે દુર્ગંધવાળો હોય, ત્યાં રાગદ્વેષ ન કરે વળી ત્યાં એકલવિહાર કરતાં મસાણમાં પ્રતિમા એ રહેતાં યાતુધાન (રાક્ષસ) વિગેરેએ કરેલા શબ્દો ભયકારક લાગે; અથવા વીમત્સ પ્રાણીઓ દીપ્ત જીભવાળાં [વાઘ વિગેરે] બીજા જીવોને પીડે; સંતાપે છે અને તેને પળ સંતાપે તો, તું તેવા વિષય-દુઃખના સ્પર્શોને સમ્યક્પ્રકારે ધૈર્ય રાખીને સહન કર; એવું સુધર્માસ્વામિ જંબૂસ્વામિને કહે છે:—

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

બીજો ઉદ્દેશો કહી ત્રીજો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. બીજામાં કર્મધોવાનું બતાવ્યું; અને તે ઉપકરણ શરીરના વિધૂનન વિના ન થાય. માટે હવે, ઉપકરણ વિગેરેનું વિધૂનન કહે છે. આવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

एयं खु मुणी आयाणं सया सुयक्खायधम्मे विहूयकप्पे निज्झोसइत्ता, जे अचेले परिवुत्तिए तस्स णं भिक्खुस्स नो एवं भवइ—परिजुण्णे मे वत्थे वत्थं जाइस्सामि सुत्तं जाइस्सामि सुइं जाइस्सामि

સૂત્રમ

॥૬૭૪॥

આચા૦

॥૬૭૫॥

સંધિસ્સામિ સીવિસ્સામિ ઉક્કસિસ્સામિ વુકસિસ્સામિ પરિહિસ્સામિ પાઠણિસ્સામિ, અદુવા તત્થ
 પરિક્કમંતં ભુજ્ઞો અચેલં તણ્ણાસા ફુસન્તિ સીય્ણાસા ફુસન્તિ તેઠ્ઠાસા ફુસન્તિ ઢંસમસગ
 ણાસા ફુસન્તિ એગયરે અન્નયરે વિરૂવરૂવે ણાસે અહિયાસેઇ અચેલે લાઘવં આગમમાણે, તવે સે
 અભિસમન્નાગે ભવઇ, જહેયં ભગવયા પવેઇયં તમેવ અભિસમિચ્છા સવ્વો સઠ્ઠવત્તાએ સમત્તમેવ સ-
 મભિજાણિજ્ઞા, એવં તેસિં મહાવીરાણં ચિરરાયં પુઠ્ઠાઇં વાસાણિ રીયમાણાણં દવિયાણ પાસ અહિયા-
 સિયં (સૂ૦ ૧૮૫)

આ ઉપર બતાવેલું અથવા હવે પછી, કહેવાતું (જે ગ્રહણ કરાય તે આદાન.) તે કર્મનું ઉપાદાન છે, અને તે કર્મ ઉપાદાન થવાનું કારણ સાધુને જોડતાં ધર્મઉપકરણથી અધિક પ્રમાણમાં હવે પછી કહેવાતાં વસ્ત્ર વિગેરે છે, તે વધારાનાં વસ્ત્ર વિગેરેને મુનિ-એ ત્યાગ કરી દેવા.

પ્ર:—તે મુનિ કેવો હોય છે.—ઉ:—તે સદાએ સારી રીતે વર્ણવેલા ધર્મવાળો છે. એટલે, તેને સંસાર-ભ્રમણનો ડર હોવાથી પોતાને અર્પણ કરેલાં મહાવ્રતનો ભારવાહી છે, તથા વિધૂત (ક્ષુણ્ણ) એટલે, સારી રીતે જેણે કલ્પ-(સાધુનો આચાર) આત્મામાં ફરસ્યો છે, તેવો મુનિ આદાન-(કર્મને) સ્વેચ્છે.

સૂત્રમ્

॥૬૭૫॥

આચા૦

॥૬૭૬॥

પ્ર:—તે વસ્ત્ર વિગેરે આદાન કેવાં હોય; કે તે દૂર કરવાં પડે?

ઉ:—(અલ્પ-અર્થમાં નકાર છે. જેમકે—આ સાધુ અજ્ઞાન છે. ઇટલે, અલ્પજ્ઞાનવાળો છે, તે પ્રમાણે અર્થ લેતાં) સાધુ અચેલ ઇટલે, અલ્પ વસ્ત્ર રાખનારો સંયમમાં રહેલો છે, તેવા સાધુ (ભિક્ષુ) ને આવું વિચારવું ન કલ્પે કે, મારું વસ્ત્ર જીર્ણ થઈ ગયું છે. હું અચેલક થઈશ. મને શરીરનું રક્ષક વસ્ત્ર નથી; તેથી, ઠંડ વિગેરેથી મારું રક્ષણ કેમ થશે? તેથી હું વિના વસ્ત્રનો થયો છું. તેથી કોઈ શ્રાવકને ત્યાં જઈ વસ્ત્ર યાચીલાવું; અથવા તે જીર્ણવસ્ત્રને સાંધવાને સોય-દોરો યાચીશ; અથવા જ્યારે સોય-દોરો મળશે; ત્યારે, જીર્ણવસ્ત્રનાં કાળાંને સાંધીશ; ફાટેલાંને સીવીશ; અથવા ટુકાં વસ્ત્રને જોડી મોટું બનાવીશ; અથવા, લાંબાનો ટુકડો ફાડી સરવું અથવા, નાનું બનાવીશ.

એમ યોગ્ય બનાવીને હું પહેરીશ; તથા, શરીર ઢાંકીશ. વિગેરે, આર્તધ્યાનથી હળાયલો અંતઃકરણની વૃત્તિ ધર્મમાં એકચિત્ત રાખનાર આત્માથી સાધુને વસ્ત્ર જીર્ણ થવા છતાં, અથવા હોય નહીં; તોપણ ભવિષ્ય સંબંધી (ચિંતા) ન થાય.

અથવા આ સૂત્ર જિનકલ્પીઓને આશ્રયી કહેલું છે. એમ વ્યાખ્યા કરવી કારણ કે તે મુનિઓ અચેલ (વસ્ત્ર રહિત) હોય છે. તથા તેમના હાથમાંથી તેમની તપોવલ્લીની લલ્ચિને લોધે પાણીનું વિંદુ પળ ન ગળતું હોવાથી તેઓ પાણિપાત્ર કહેવાય છે.

પાણિ ઇટલે, હાથ, અને હાથમાંજ ભોજન લઈને કરે છે. તેમને પાત્રાં વિગેરેનો સાત પ્રકારનો નિયોગ હોતો નથી; [કારણ કે તેઓ તેમનો અભિગ્રહ છે.] તથા, કલ્પત્રય પળ ત્યાગેલ છે. ફક્ત, તેમને રજોહરણ, તથા મુખવસ્ત્રિકા (ઓઘો, અને મુહુપત્તિ) માત્ર હોય છે તેવા અચેલ જિન-કલ્પીમુનિને ઉપર કહેલ આર્તધ્યાન વસ્ત્ર ફાટવા-સાંધવા વિગેરે સંબંધી ન હોય. (કારણ કે, ધર્મીવસ્ત્ર

સૂત્રમ

॥૬૭૬॥

આચા૦

॥૬૭૭॥

તેના અભાવથી ધર્મ-ફાટવું વિગેરેનો અભાવ છે. જ્યારે, ધર્મી હોય; ત્યારે, ધર્મ શોધવો; એ ન્યાયનો ઉત્તમ માર્ગ છે. તથા જિન-કલ્પી મુનિને આવું પળ ન હોય. કે હું વીજું નવું વસ્ત્ર યાચીશ; એ વધું પૂર્વમાફક જાણવું.

ઘડી, જેને જિન-કલ્પી જેવી લલ્લિ ન હોય; તેવો સ્થવિર કલ્પ-સાધુ હાથમાંથી પાણી વિગેરેનું બિંદુ નીચે પડે છે. તેથી, તેઓ પાત્રના નિયોગયુક્ત હોય છે, અને વસ્ત્રનાં કલ્પ પ્રમાણે ત્રણમાંથી કોઈપણ એક વસ્ત્ર હોય; તેવો મુનિ પળ વસ્ત્ર વિગેરે જીર્ણ થવાથી કે, નાશ થવાથી નવું ન મળે; ત્યાં સુધી આર્તધ્યાન ન કરે; તથા, જે અલ્પપરિકર્મી (નિસ્પૃહી) હોય; તેવાને સોય-દોરો ફાટેલાને સાંધવા માટે પળ શોધવાનું ન હોય, (જેને ઉપદેશ માટે પરોપકારની વિશેષ લાગણી કરતાં આત્માર્થ સાધવા માટે એકાંતવાસ હોય; તેવાને ફાટેલું કે, વસ્ત્ર ન હોય; તેની શું પરવાહ છે? જેમકે:—

ધૈર્યે यस્ય પિતા ક્ષમા ચ જનની શાંતિશ્ચિરંગેહિની । સત્યં સૂનુરયં દયા ચ ભગીની ભ્રાતા મનઃ સંયમઃ ॥

શય્યા ભૂમિતલં દિશોપિ વસનં જ્ઞાનામૃતં ભોજનં । એતે यस્ય કુટુંબિનો વદ સખે કસ્માદ્ભયં યોગિનાં ॥ ૧ ॥

ધૈર્ય પિતા, ક્ષમા માતા, ઘણા કાઢની શાંતિ વહુ, સત્ય પુત્ર, દયા બેન, મન સંયમ ભાઈ છે, પથારી જમીનમાં છે, દિશા વસ્ત્રો છે. જ્ઞાનઅમૃત ભોજન છે, તેવા કુટુંબવાળા યોગીને કોનો ભય છે? એવું એક મિત્ર વીજા મિત્રને પૂછે છે.

અચેલ અથવા વસ્ત્રવાળાને તૃણ (ઢાબના કાંટા) વીગેરે લાગતાં શું કરે તે કહે છે. તેવો અચેલપણે રહેતાં જીર્ણવસ્ત્ર આર્ત-રૌદ્ર [અપ]ધ્યાન ન થાય; અથવા આ થાય. તે અચેલપણે વર્તતાં; તે સાધુને અચેલપણના કારણથી કોઈ ગામડાં વિગેરેમાં શરીરના રક્ષણના અભાવથી ઘાસના સંતારે મૃતાં ઘાસના કાંટાનો કડવો અનુભવ દુઃખ દેનારો થાય; અથવા ઘાસ પોતે યુએ તેવું હોય; તો,

સૂત્રમ્

॥૬૭૭॥

આચા૦

॥૬૭૮॥

શરીરમાં દુઃખ દે, તેવા સમયે સાધુ દીનતારહિત મન રાખીને તેને સહે.

તેજ પ્રમાણે શિયાળામાં ટંડા દેશમાં વસ્ટ્રવિના ટંડ સહેવી પડે; તથા, ગરમ દેશમાં ઝનાળામાં વસ્ટ્રવિના તડકો સહેવો પડે; તથા ડાંસ-મચ્છરોના ડંચ લાગે. આ બધા પરિસહો એકસાથે ડાંસ-મચ્છર, તથા ઘાસના કડવા ફરસનાં દુઃખ સાથે આવે છે. અથવા ટંડ-તાપ વિગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ દુઃખ છે. તેમાંથી કોઈએક અનુક્રમે આવે. (બહુવચનનો મૂત્રમાં પ્રયોગ છે, તેથી જાણવું કે, તે દરેક તીવ્રમંદ કે, મધ્યમ અવસ્થાવાળો ફરસ છે.) તે હવે બતાવે છે.

વિરુપ [બીભત્સ] તે, મનને દુઃખ દેનાર, અથવા જુદી જુદી જાતના મંદ વિગેરે ભેદના સ્વરૂપવાળા વિરુપરૂપ જે ફરસો છે, તેનાથી થતાં દુઃખો પડે; અથવા, તે દુઃખ આપનાર ઘાસ વિગેરેના સ્પર્શો હાંચ; તે બધાંને ચિત્ત સ્થિર કરીને દુઃખ્યાન છોડીને સહન કરે.

પ્ર:—કોણ સહન કરે.—ઉ:—ઉપર બતાવેલ વસ્ટ્રરહિત અલ્પ-વસ્ટ્રવાળો, અથવા અચલન-સ્વરૂપવાળો (પ્રતિમાધારી) સમ્યક્પ્રકારે સહે.

પ્ર:—શું વિચારીને સહે? ઉ:—જે લઘુ ગુણ છે તેનો ભાવ લઘુતા છે. તે દ્રવ્યથી અને ભાવથી બે પ્રકારે લાઘવપણું છે. તેને જાણનારો સમતાથી પરિસહો તથા ઉપસર્ગોને સહે છે. આ સંબંધે નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“ एवं खलु से उवगरणलाघवियं त्वं कम्मक्खय कारणं करेइ ”

ए प्रमाणे उपकरणना लाघवपणाथी कर्मने क्षय करनारो तप निश्चयथी उत्तम साधु करे छे.

ए प्रमाणे कहेला कर्म वडे भाव लाघव माटे उपकरण लाघवनो तप करे छे, ए कहेवानो सार छे.

સૂત્રમ

॥૬૭૮॥

આચા૦

॥૬૭૯॥

વઢી તે ઉપકરણના લાઘવથી કર્મ ઓછાં થાય છે, અને કર્મ ઓછાં થવાથી ઉપકરણ લાઘવ મેલવતાં તૂળ વિગેરેના સ્પર્શો સહેતાં કાય કલેશરૂપ બાહ્ય તપ પળ થાય છે. તેથી તે સાધુ સારી રીતે સહે છે. આ મારું કહેલું નથી, એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે. કે જે મેં કહ્યું અને હવે પછી કહીશ. તે બધું ભગવાન મહાવીરે પોતે પ્રકર્ષથી અથવા શરૂઆતમાં કહેલું છે. પ્ર—જો ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે. તેથી શું સમજવું? ઉ—ઉપકરણ લાઘવ અથવા આહાર લાઘવ તપરૂપ છે. એવું જાણીને શું કરવું તે કહે છે. દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાઢથી અને ભાવથી તેમાં લઘુતા રાખવી જેમકે દ્રવ્યથી આહાર ઉપકરણમાં લાઘવપણું રાખવું (ઇટલે જરૂર જેટલાં જ રાખવાં) ક્ષેત્રથી વધાં ગામ વિગેરેમાં બોજારૂપ ન થવું. કાઢથી દીવસ અથવા રાતમાં અથવા દુકાઢ વિગેરે સ્વરાબ વચ્ચેમાં શાંતિ રાખવી તથા ભાવથી કૃત્રિમ અને મલિન વિગેરે કુભાવ ત્યાગવા (અર્થાત્ પોતે કષ્ટ સહન કરીને મનમાં કુભાવ ન કરતાં ચારિત્ર નિર્મલ પાઢવું. તથા ગૃહસ્થોને કે બીજા જીવોને કોઈપણ રીતે પીડાકારક ન થવું.)

સમ્યક્ત્વ ઇટલે પ્રશસ્ત અથવા શોભન તત્ત્વ અથવા એક સંગતવાલું(જેનાથી એકાંત હિત થાય તેવું)તત્ત્વ તે સમ્યક્ત્વ છે. કહ્યું છે કે:—

“ પ્રશસ્તઃ શોભનશ્ચૈવ, એકઃ સજ્જત એવ ચ । ઇત્યેતૈરૂપ સ્પષ્ટસ્તુ, ભાવઃ સમ્યક્ત્વમુચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

પ્રશસ્ત શોભન એક સંગતવાલો જે ભાવ થાય તે સમ્યક્ત્વ છે (ભાવાર્થ ઉપર આવેલ છે.)

આવું સમ્યક્ત્વજ અથવા સમત્વજ સારી રીતે સમજે વિચારે, કે પોતે અચેલ હોય અને બીજો એક વસ્ત્ર વિગેરે રાખનારો હોય, તેને પોતે નિંદે નહિં. કહ્યું છે કે:—

“ જોઽવિ દુવત્થતિવત્થો ઇગેણ અચેલગો વ સંથરઈ । ણ હુ તે હીલંતિ પરં સન્નેઽવિ ય તે જિણાણાઈ ” ॥ ૧ ॥

સૂત્રમ્

॥૬૭૯॥

આચા૦

॥૬૮૦॥

જે બે વસ્ત્ર ધારણ કરે, ત્રણ વસ્ત્ર ધારણ કરે, અથવા એક વસ્ત્ર રાખે, અથવા અચેલક ફરે, પણ તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં વર્તે છે, તેથી એક બીજાને નિંદે નહીં.

“ જે સ્વલુ વિસરસકપ્વા સંઘયણધિયાદિકારણં પપ્પ । ણડ્વમન્નઙ્ગ ણ ય હીણં અપ્પાણં મન્નઈ તેહિં ॥ ૨ ॥

જેઓ જુદા જુદા કલ્પવાળા છે, તેઓ શરીર સંઘયણ તથા ઓછી વધતી ધૈર્યતાને લીધે છે તેથી એક બીજાને અપમાન ન કરે, તેમ ઓછાપણ ન માને, (એટલે પોતાની શક્તિ વધારે હોય તો ઓછાં વસ્ત્રથી નિભાવ કરે, પણ વધારે રાખનારને નિંદે નહીં, તેમ કારણ પડતાં વધારે વસ્ત્ર રાખવાં પડે તો પોતે દીનતા ન લાવે કે હું પતિત છું. પણ જરૂર જેટલી વારજ મંદવાડ વિગેરેમાં વધારે વસ્ત્ર વાપરે.)

સઘ્વેવિ જિણાણા, જહાવિહિં કમ્મસ્વવણઢા; વિહરંતિ ડજ્જયા સ્વલુ, સમ્મં અભિજાણઈ એવં ॥ ૩ ॥

તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં કર્મક્ષય કરવાને યથાવિધિ રહેલા છે, પણ તેઓ યોગ્ય વિહાર કરતા વિચરે છે, એવું નિશ્ચયથી પોતે મનમાં ઉત્તમ સાધુ જાણે છે.

અથવા તેજ લાઘવપણાને સમજીને સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાઢી ભાવ વિચારીને આત્માવડે સર્વથા નામ વિગેરે (ચાર-નિક્ષે-પાથી) સમ્યક્ત્વનેજ સારી રીતે જાણે. અર્થાત્ તીર્થંકર ગણધરોના ઉપદેશથી દરેક ક્રિયા વરોવર કરે. આ બધાં અનુષ્ઠાનો જેમ તાવને દુર કરવા માટે તક્ષક નાગનાં માથા ઉપર રહેલ મળીરત્ન લાવવા રૂપ અશક્ય ઉપદેશ નથી; પણ બીજા ઘણા ઉત્તમ સાધુએ ઘણો કાઢી સુધી એવું ઉત્તમ સંયમ પાળ્યું છે. તે બતાવે છે કે આ પ્રમાણે ઓછાં વસ્ત્ર અથવા બીલકુલ વસ્ત્ર વિના રહીને ઘાસ

સૂત્રમ

॥૬૮૦॥

આચા૦

॥૬૮૧॥

વિગેરેના કઠોર ફરસોનાં દુઃખોને સહન કરનાર મહાવીર (વઢવાન યોદ્ધા) પુરુષોણ વથા લોકને ચમત્કાર પમાડનારા ઘણો કાઢ આસી જીંદગી સુધી અનુષ્ઠાન કર્યું છે. તેજ વિશેષથી કહેછે. (ચોરાશી લાખ, ને ચોરાશી લાખે ગુણતાં જે સંખ્યા થાય; તેટલાં વરસોનું પૂર્વ થાય છે.) તેવાં ઘણાં પૂર્વ સુધી સંયમ-અનુષ્ઠાન પાઠતા મુનિઓ વિચર્યા છે. પૂર્વની સંખ્યા ૭૦, ૫૬૦૦૦-૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષની છે. આ વાત રિશ્વદેવ ભગવાનના વચ્ચતથી તે દશમા શીતઢનાથ સુધી પૂર્વેનાં આડવા હતાં; તેને આશ્રયી છે.

(આઠ વર્ષ ડપરની ડમરના શિષ્યને દીક્ષા અપાય; અને તેનું લાંબુ આયુષ્ય હોય તેને આશ્રયો છે.) ત્યારપછી, શ્રેયાંસનાથ ભગવાનથી વર્ષની સંખ્યાની પ્રવૃત્તિ જાણવી; તથા ખવ્ય જીવો જે મુક્તિ જવાને યોગ્ય છે, તેમને તું જો, અને જે ઘાસના કઠોર ફરસો વિગેરે ડપર વતાવ્યા; તે તપારે સારી રીતે સહેવાં. જેમ તેમણે સહ્યા; તેમ, વીજા ઉત્તમ સાધુઓ સહન કરે છે. આ પ્રમાણે જે ઉત્તમ સાધુ સહન કરે; તેને શું લાભ થાય તે કહે છે:—

આગયપન્નાણાણં કિસા વાહવો ભવંતિ પયણુણં ય મંસસોણિણં વિસ્સેણિં કહુ પરિન્નાય, ંસ તિણ્ણો મુત્તે વિરણં વિયાહિણં તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૬)

આગત તે મેઢવેલું છે. પ્રજ્ઞાન જેમણે તેવા ગીતાર્થ સાધુઓ તપ કરીને તથા પરીસહો સહીને કૃશ (પાતઢી) વાહુ વાઢા વને છે, અથવા મહાન્ ડપસર્ગ તથા પરીસહ વિગેરેમાં તેઓ જ્ઞાન મેઢવેલા હોવાથી તેમને પીડા ઓછી હોય છે. કારણ કે કર્મ સ્વપાનવા તૈયાર થયેલ સાધુને શરીર માત્રને પીડા કરનારા પરીસહ ડપસર્ગો મને સહાય કરનારા છે. ંવું માનવાથી તેને મનની પીડા નથી

સૂત્રમ્

॥૬૮૧॥

આચા૦

॥૬૮૨॥

થતી. તેજ કહું છે કે:—

“ ણિમ્માણેઈ પરો ચ્ચિય અપ્પાણ ઉ ણ વેયણં સરીરાણં । અપ્પાણો ચ્ચિઅ હિઅયસ્સ ણ ઉણ દુક્ખં પરો દેઈ ॥ ૧ ॥

બીજો માણસ આત્માને પીડા નથીજ આપતો પણ શરીરને દુઃખ આપે છે, પણ આત્માના હૃદયનું દુઃખ પોતાનું માનેલું છે. પણ પારકો તે દુઃખ આપતો નથી.

શરીરની પીડા તો થાય છેજ તે બતાવે છે. જ્યારે શરીર સુકાય અને પાતલું થાય, ત્યારે માંસને લોહી સુકાય, તેવા ઉત્તમ સાધુને લુચ્વો તથા અલ્પ આહાર હોવાથી પ્રાચે સ્વલપણે પરિણમે છે. પણ રસ પળે નહીં. કારણના અભાવથીજ થોડુંજ લોહી અને તેજ શરીરપળે હોવાથી માંસ પણ થોડુંજ હોય છે, તેજ પ્રમાણે મેદ વિગેરે પણ ઓછાં હોય છે. અથવા રુક્ષ [લુચ્વું] હોય તે પ્રાચે વાતલ (વાયુ કરનાર) હોય છે. અને વાયુ પ્રધાન થવાથી માંસ અને લોહીનું પ્રમાણ ઓછુંજ હોય છે. તથા અચેલપણું હોવાથી શરીરને ઘાસના કઠોર ફરસ વિગેરે થતાં શરીરમાં દુઃખ થવાથી પણ માંસ અને લોહી ઓછાં થાય છે.

સંસારશ્રેણી જે રાગદ્વેષરૂપ કષાયની સંતતિ છે, તેને ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો ધારીને વિશ્રેણી [નષ્ટ] કરીને તથા સમત્વ ભાવપણું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તે જેમકે જિનકલ્પી કોઈ એક કલ્પ [વસ્ત્ર] ધારી કોઈ બે, અને કોઈ ત્રણ પણ ધારણ કરે છે, અથવા સ્થવિર કલ્પી મુનિ માસ ક્ષપણ હોય, કોઈ પંદર દિવસના ઉપવાસ કરનારો હોય, તથા કોઈ વિકૃષ્ટ અને કોઈ અવિકૃષ્ટ તપ કરનારો હોય, અથવા કોઈ ક્રૂરગઢુ જેવો રોજનો પણ સ્નાનારો હોય, તો તે બધાઈ તીર્થકરના વચન અનુસારે વર્તે છે, અને પરસ્પર નિંદા કરનારા ન હોવાથી સમત્વદર્શી છે, કહું છે કે:—

સૂત્રમ

॥૬૮૨॥

આચા૦

॥૬૮૩॥

જોવિ દુવત્થ તિવત્થો, એગેણ અચેલગો વ સંથરહ; નહુનેહિલેતિ, પરં સવ્વેવિ હુ તે જિણાણા; ॥ ૧ ॥

જે બે, ત્રણ, એક અથવા વસ્ત્ર રહિત નિભાવ કરે, તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં હોવાથી પરસ્પર નિંદા કરતા નથી;

તથા જિનકલ્પક, અથવા પ્રતિમા ધારણ કરેલ, કોઈ મુનિ કદાચિત્ છ મહિના સુધી પળ પોતાના કલ્પમાં ભિક્ષા ન મેળવે, તેવો ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવા છતાં પોતે રોજ સ્નાનાર ક્રૂરગડુ જેવા મુનિને એમ ન કહે કે હે ભાત સ્નાવા માટે દીક્ષા લેનારા મુંડ! તે સ્નાવા માટેજ માત્ર દીક્ષા લીધી છે! [એવું કહીને અપમાન ન કરે.]

તેથી આ પ્રમાણે સમત્વ દૃષ્ટિની પ્રજ્ઞાવહે સંસાર ભ્રમણ રૂપ કષાયને દૂર કરી સમતા ધારણ કરીને તે મુનિ સંસાર સાગર તરેલો છે તેજ સર્વ સંગથી મુક્ત છે, તેજ સર્વ સાવચ્છ અનુષ્ઠાનથી છુટેલ જિનેશ્વરે વર્ણવ્યો છે, પણ બીજો નહિં. એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

પ્ર૦—હવે તે પ્રમાણે જે સંસાર શ્રેણીને ત્યાગી સંસારસાગર તરેલો મુક્ત વરણવ્યો તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ પરાભવ કરે કે નહિ?

ઉ—કર્મના અચિત્ય (વિચિત્ર) સામર્થ્યથી પરિભવે પણ સ્વરી! તેજ કહે છે.—

વિરયં ભિક્ષું રાયંતં ચિરરાશ્રોસિયં અરહં તત્થ કિં વિધારણ?, સંધેમાણે સમુટ્ઠિણ, જહા સે દાવે અસંદોણ એવં સે ધમ્મે આરિયપદેસિણ, તે અણવકંઠમાણા પાણે અણહવાણમાણા જહયા મેહા-વિણો પંડિયા, એવં તેસિં ભગવઓ અણુટ્ટાણે જહા સે દિયા પોણ એવંતે સિસ્સા દિયા ય રાઓ ય અણુપુવ્વેણ વાહય તિબેમિ (સૂ૦ ૧૮૭) ધૂતાધ્યયને તૃતીયોદ્દેશકઃ ॥ ૬-૩ ॥

સૂત્રમ્

॥૬૮૩॥

આચા૦

॥૬૮૪॥

અસંયમથી વચેલ ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનાર તથા અપ્રશસ્ત સ્થાન રૂપ અસંયમથી નીકળી ગુણોને ઉત્કૃષ્ટપણે પ્રાપ્ત કરવાથી ઉપર ઉપરના પ્રશસ્ત ગુણ સ્થાન રૂપ સંયમમાં વર્તતા સાધુને શું સ્વલાયમાન કરે ? અર્થાત્ તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ મોક્ષમાં જતાં જતાં અટકાવી શકે કે ? ઉ. હા દુર્વલ અને અવિનય વાળી ઈન્દ્રિયો છે. તેને અચિત્ય મોહ શક્તિ અને વિચિત્ર કર્મ પરિણતિ શું ન કરે ? (અર્થાત્ કુમાર્ગે લઈ જાયજ) કહ્યું છે કે:—

“ કમ્માણિ પૂણં ઘણચિક્કણાઈ ગરુયાઈં વરસારાઈં । ણાણટ્ટિઅંપિ પુરિસં પંથાઓ ઉપ્પહં ણિંતિ ” ॥ ૧ ॥

નિશ્ચે કર્મ ઘણાં ચીકણાં વધારે પ્રમાણમાં વજ્રસાર જેવાં ભારે હોય; તો, જ્ઞાનથી ભૂષિત હોય; તેવા પુરુષને પણ સારા માર્ગથી કુમાર્ગે લઈ જાય છે.

અથવા આક્ષેપમાં આ ‘કિમ્’ શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ આ છે કે, અરતિ તેવા ઉત્તમ સાધુને ધારી શકે કે ? ઉ. નજ ધારી શકે ? કારણ કે, આ ઉત્તમ સાધુ ક્ષણે ક્ષણે વધારે વધારે નિર્મલ ચારિત્રના પરિણામથી મોહના ઉદયને રોકેલો હોવાથી લઘુકર્મવાળો છે, તેથી તેને અરતિ કુમાર્ગે ન દોરી શકે; તે બતાવે છે. ક્ષણે ક્ષણે વિનાવિલંબે સંયમસ્થાનના ચડતા ચડતા કંડકને ધારણ કરતો સમ્યગ્પ્રકારે ચારિત્ર પાલતો રહ્યો છે. અથવા, ચડતા ચડતા ગુણસ્થાનને પહોંચતો યથાશક્તિ-ચારિત્રના સંમુખ જતો હોવાથી તેને અરતિ કેવી રીતે અટકાવી શકે ? (ન અટકાવે.)

અને આવો સાધુ પોતાના આત્માનોજ અરતિથી રક્ષણ કરનાર છે. એમ નહીં પણ, બીજાઓની પણ અરતિ દૂર કરનાર હોવાથી રક્ષક છે, તે બતાવે છે. વન્ને બાજુએ જેમાં પાણી છે તે દ્વીપ છે; તે દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદે છે તે દ્રવ્યદ્વીપમાં આશ્વાસ

સૂત્રમ

॥૬૮૪॥

આચા૦

॥૬૮૫॥

(વિશ્રાંતિ) લે છે. તેથી તે આશ્વાસ લેવાને માટે જે દ્વીપ હોય; તે આશ્વાસદ્વીપ છે, તે નદી સમુદ્રના ઘણા મધ્યભાગમાં [નદીની પહોળાઈ વિશેષ હોય તેમાં બન્ને બાજુએ પાણી વહેતું હોય અને વચમાં खाली જગ્યા હોય; તો, બેટ કહેવાય છે. તેજ પ્રમાણે સમુદ્રમાં જગ્યા ઉપસેલી હોય તો વરસાદ લીધે તે ઉપસેલી જગ્યાના મેદાનમાં ફલદ્રુપ જગ્યા થાય છે, ત્યાં] વહાણ કોઈ પણ કારણે નદી સમુદ્રમાં ભાંગી જતાં ઢૂંબતાં માણસો આશ્રય લે છે. આ બેટ પણ બે પ્રકારે છે. જે પશ્ચાદીએ અથવા મહીને પાણીથી ભરાઈ જાય તે સંદીન કહેવાય, અને તેવો બેટ જો ભરતીના પાણીથી ભરાઈ ન જાય તો અસંદીન કહેવાય. જેમકે સિંદ્ધલદ્વીપ વિગેરે છે. અને વહાણવાળા તે દ્વીપનો આશ્રય લે છે. અને પાણી વિગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. અને તે બેટથી તેમને આશ્રય મળે છે. તેવીજ રીતે ઉત્તમ રીતે વર્તતા સાધુને જોઈને ભવ્ય જીવો તેનો આશ્રય લે છે.

અથવા દ્વીપને બદલે દીપ [દીવો] પ્રકાશ આપનાર લઈએ તો તે પ્રકાશને માટે હોવાથી પ્રકાશ દ્વીપ છે. અને તે સૂર્ય ચંદ્રમણિ વિગેરે અસંદીન છે. અને બીજો વિજલી ઉલ્કાપાત વિગેરેનો સંદીન છે. [સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશ આપે પણ તે પ્રકાશ સ્થાયી અને ઉપકારક હોવાથી લોકો આશ્રય લે છે. પણ તેવા ગુણથી રહિત વિજલીનો પ્રકાશ નકામો છે અથવા દુઃખદાયી છે. તેવીજ રીતે કુસાધુ અસ્થિર ચારિત્રવાળો લોકોને ધર્મથી ભ્રષ્ટ બનાવે છે.] અથવા ઘણાં લાકડાં એકઠાં કરી સઠગાવ્યાથી ઇચ્છિત રસોઈ વિગેરે બનાવવામાં ઉપયોગી હોવાથી અસંદીન છે. અને ઘાસના મઢકા જેવો અગ્નિનો પ્રકાશ સંદીન છે. [તેજ પ્રમાણે સુસાધુ અને કુસાધુના દૃષ્ટાંત સમજવાં.] જેમ આ સ્થપુટ વિગેરેના બતાવવાથી હેય ઉપાદેયને છોડયું, ગૃહણ કરવું, એવા વિવેકને વાંછનારા ભવ્ય જીવોને સુલ્લુ બતાવવાથી તે ઉત્તમ સાધુ ઉપયોગી છે. તે પ્રમાણે કોઈ સમુદ્રના અંદર રહેલા પ્રાણીઓને વિશ્રાંતિ આપનાર છે. તેજ

સૂત્રમ્

॥૬૮૫॥

આચા૦

॥૬૮૬॥

પ્રમાણે જ્ઞાન મેલવવા ઉચ્ચત થયેલો પરીસહ ઉપસર્ગમાં દીનતા ન લાવવાથી અસંદીન છે. તે સાધુ વિશેષ પ્રકારે ઉત્તમ બોધ આપવાના કારણે બીજા જીવોને પળ ઉપકાર માટે થાય છે.

બીજા આચાર્યો ભાવદ્વીપ અથવા ભાવદીપને બીજી રીતે વર્ણવે છે; તે આ પ્રમાણે ભાવદ્વીપ તે સમ્યક્ત્વ છે. અને તે પાહું જવાનું બતાવવાથી ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક સંદીન ભાવદ્વીપ છે, અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને મેલવીને સંસાર ભ્રમણની હદ આવો જવાથી પ્રાણીઓને ધૈર્ય આવે છે (કે દુઃખ આ દુઃખ અમુક કાલ સુધીનું જ છે.)

પળ સંદીન ભાવ દીપ તો શ્રુતજ્ઞાન છે, અને અસંદીન તે કેવલજ્ઞાન છે, તેને મેલવીને પ્રાણીઓ અવશ્યે ધૈર્ય મેલવે છે, અથવા ધર્મને સારી રીતે ધારણ કરી ચારિત્ર પાઠતો છતો અરતિના વશમાં તે સાધુ જતો નથી એવું વર્ણન કરતાં કોઈ વાદી પૂછે કે— કેવો આ ધર્મ છે કે જેના સંધાનને માટે આ સાધુ ઉઠ્યો છે? તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે.

જેમ આ અસંદીન દ્વીપ પાણીથી ન ખીંજાયલો ભાગેલાં વહાણના માણસો તથા બીજા ઘણા જીવોને શરણ આપવાથી વિશ્રાંતિ આપવા યોગ્ય છે, તેમ આ જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ કષ્ણ તાપ છેદ નિર્ઘટિત એમ ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરતાં અસંદીન દ્વીપ સમાન આશ્રય આપનાર છે, [સોનાની પરીક્ષા કષ્ણ લેવાથી સારો કષ્ણ આપે, તાપમાં નાંખવાથી કાલું ન પડે, પળ વિશેષ ચલકાટ આપે, છીનીથી કપાતાં અંદરથી પળ ઉત્તમ જાતિ ઓઝાવા, તથા ઘડવાથી ભાંગી ન જતાં ચીકણાશથી હથોડીના ઘા પડવા છતાં વિશાઠ થતું ચાલે. તેમ જૈન ધર્મી જીવને કોઈ તિરસ્કાર કરે, સંતાપે, હાથ પગ છેદે, ઘાણીમાં ઘાલીને પીલે, અથવા અણઘટતો અતિશય માર મારે, પ્રાણ લે, તોપણ ઉત્તમ સાધુ પોતાના આત્મધર્મથી વિમુક્ત થતો નથી.]

સૂત્રમ

॥૬૮૬॥

આચા૦

॥૬૮૭॥

અથવા કુતર્કવડે પોતે ગભરાતો નથી. પણ યોગ્ય ઉત્તર આપવાથી પ્રાણીઓને રક્ષણ માટે આશ્વાસ થૂમિ છે.

પ૦—તે ધર્મ આર્ય પુરુષોણ કહેલો હોવાથી તે પ્રમાણે વર્તનારા શું વરોવર અનુષ્ઠાન કરનારા છે ? ઉ—હા, અમે કહીએ છીએ,

પ૦—જો તે હોય તો તે કેવા છે ? ઉ.—તે સાધુઓ નિર્મલ ભાવ ચાલુ રાખવા સંયમમાં અરતિના પ્રણોદક (દૂર કરનાર) છે.

મોક્ષની સમીપમાં રહી ભોગની ઇચ્છા છોડીને ધર્મમાં સારી રીતે ઉગ્રમ કરે છે.

આ પ્રમાણે બધે સમજવું. કે તેઓ પ્રાણીઓને દળતા નથી. તેમ બીજાં મહાવ્રત પાલનારા જાણવા. તથા કુશલ અનુષ્ઠાન કરવાથી સર્વ લોકોના દયિત (રક્ષક) છે. તથા મેધાવી ઇટલે સાધુની મર્યાદામાં રહેલા છે, પાપના કારણોને છોડવાથી સમ્યગ્ રીતે પદાર્થને જાણનારા પંડિત સાધુઓ ધર્મ ચારિત્ર પાલવા માટે ઉઠેલા છે.

પણ જેઓ તેવું નિર્મલ જ્ઞાન ધરાવતા નથી. તેઓ સમ્યગ્ વિવેકના અભાવથી હજુ સુધી પણ તેઓ તેવું ચારિત્ર પાલવા તૈયાર નથી. તેવા જ્ઞાન રહિત સાધુઓને પૂર્વે બતાવેલા નિર્મલ બોધવાળા આચાર્ય વિગેરેણ સુબોધ આપીને જ્યાંસુધી તેઓ જ્ઞાને કરીને વિવેકવાળા થાય ત્યાંસુધી પાલવા જોડે, તે બતાવે છે. ઉપર બતાવેલી વિધિ ઓછું જ્ઞાન મેલેલા અસ્થિર મતિ વાલાને ભગવાન મહાવીરના ધર્મમાં સારી રીતે તેઓ ન જોડાયા હોય; તો, સુબોધનાં ઉપદેશ વડે તેમનું પાલન કરીને સ્થિરમતિ વાળા બનાવવા અહીં દૃષ્ટાંત કહે છે:—

જેમકે:—દ્વિજ તે પક્ષી છે, તેનું પોત (બચ્ચું) તે દ્વીજપોત છે, તે બચ્ચાંને તેની મા ગર્ભના પ્રસવથી લઈને ઇંડું મુકે, ત્યારપછી, અનેક અવસ્થાઓ આવે; તે બધામાં જ્યાંસુધી તે બચ્ચું પુરું ઉડવાયોગ્ય મજબુત પાંચોવાળું થાય; ત્યાંસુધી પાલે છે. તેજ પ્રમાણે

સૂત્રમ્

॥૬૮૭॥

આચા૦

॥૬૮૮॥

આચાર્ય પળ નવા ચેલાને દીક્ષા આપીને તેજ દિવસથી સાધુની દશ પ્રકારની સમાચારીનો ઉપદેશ, તથા અધ્યાપન (ભણાવવાવડે) જ્યાંસુધી તે ગીતાર્થ થાય; ત્યાંસુધી પાઠે; પળ જે ચેલો આચાર્યના ઉપદેશને ઉલ્લંઘીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વતંત્ર વિચરી કંડપળ ક્રિયા કરે; તો, તે (લાભ મેલવવાને બદલે) ઉજ્જયન નગરના રાજકુમારની માફક દુઃસ્વ પામે તે બતાવે છે.

ઉજ્જયન નામનું નગર છે. તેમાં જીતશત્રુ નામનો રાજા છે તેને બે પુત્રો છે. મોટા પુત્રે ધર્મઘોષ આચાર્ય પાસે સંસારની અસારતા સમજીને દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે આચારાંગ વિગેરે શાસ્ત્રો ભળીને તેનો પરમાર્થ સમજીને જિનકલ્પને સ્વીકારવાની ઇચ્છાથી બીજી સત્વભાવનાને ભાવે છે, તે ભાવના પાંચ પ્રકારની છે. (૧) ઉપાશ્રયમાં (૨) તેની બહાર (૩) ત્રીજો તથા ચોથો શૂન્યઘરમાં, તથા પાંચમી ભાવના મસાણમાં છે, તે પાંચમી ભાવનાને ભાવતો હતો.

તે સમયે મોટાભાઈના પ્રેમથી નાનોભાઈ રેવંચાઈને, આચાર્ય પાસે આવીને બોલ્યો કે:—મારો મોટોભાઈ ક્યાં છે ? સાધુએ કહ્યું તારે શું કામ છે? તેણે કહ્યું કે:—મારે દીક્ષા લેવી છે. આચાર્યે કહ્યું:—તું પ્રથમ દીક્ષા લે, પછી તારો ભાઈ દેખીશ. તેણે દીક્ષા લીધી; અને પૂછ્યું. મોટો ભાઈ ક્યાં છે ? આચાર્યે કહ્યું:—દેખવાની શું જરૂર છે ? કારણ કે, તે કોઈથી બોલતો નથી, અને તે જિનકલ્પ ધારણ કરવા ઇચ્છે છે.

નાનાભાઈએ કહ્યું:—તોપણ, હું તેને જોઈશ, ઘણો આગ્રહ કરવાથી મોટોભાઈ બતાવ્યો, તે ચૂપ બેઠેલો નાનાભાઈએ વાંઘ્યો. પછી, મોટોભાઈ ઉપર ઘણો પ્રેમ હોવાથી આચાર્યે ના પાડી. ઉપાધ્યાયે રોક્યો; સાધુઓએ પકડી રાખ્યો; અને તે નાનાભાઈને બોલ્યા:—કે આ સ્મશાનમાં રહેવાનું, તારે અમુક સમય સુધી થોભવાનું છે. કારણ કે, તારા જેવાને એ કઠળ અને વિચારમાં પડવાનું છે.

સૂત્રમ

॥૬૮૮॥

આચા૦

॥૬૮૯॥

આવું સમજાવ્યા છતાં પણ, તેણે કહ્યું:—હું પણ, તેજ વાપથી જન્મ્યો છું. (મારામાં પણ તેટલોજ હીંમત છે.) એવું ઓટું લઈને મોહથી તે પણ, તેમજ મસાણમાં મોટાભાઈ માફક બેઠો. મોટાભાઈને દેવીએ વાંઘ્યો, પણ નવા સાધુને ન વાંઘ્યો, તેથી અસ્થિર મતિના કારણે તે દેવી ઉપર કોપાયમાન થયો. દેવતાએ પણ તેના અવિધિના કૃત્યથી કોપાયમાન થઈને લાત મારીને તેની બે આંખોના ડોળા બહાર કાઢી નાંખ્યા.

તેથી મોટાભાઈ હૃદયથીજ (પ્રેમથી) દેવતાને કહેવા લાગ્યો, કે આ અજ્ઞાન છે, તેને શા માટે દુઃખ દીધું તેની આંખો નવી બનાવ. દેવીએ કહ્યું, જીવના પ્રદેશોથી જુદા પડેલા આ ડોળા જોડાય તેમ નથી, સાધુએ કહ્યું નવા બનાવ, તેમનું વચન ઓલંગાય તેવું નથી, એમ વિચારીને દેવીએ તેજ ક્ષણે ચંડાડે મારેલા એલ [વકરા]ની આંખોના બે ડોળા લાવીને તેની આંખો નવી બનાવી.

આ પ્રમાણે ઉપદેશથી બહાર વર્તનારને દુઃખ થાય છે, તેમ વિચારીને શિષ્યે હંમેશાં આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્તવું.

આચાર્યે પણ હંમેશાં પરોપકારની વૃત્તિ રાખીને પોતાના શિષ્યો યથોક્ત વિધિએ પાલવા તેજ બતાવે છે. કે જેમ પક્ષીના બચ્ચાંને માંસપા પાળે તેમ આચાર્યે પણ રાતદિવસ શિષ્યોને પાલવા અનુક્રમે વાચના આપવી, શિશ્વામણ આપવી, બધા કાર્યમાં ધૈર્યતાવાળા કરવા કે જેથી તેઓ તે પ્રમાણે વર્તીને સંસારથી પાર ઉતરવા સમર્થ થાય છે. એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

સૂત્રમ્

॥૬૮૯॥

ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે.

આચા૦

॥૬૯૦॥

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં શરીર ઉપકરણનો મમત્વ ત્યાગ બતાવ્યો અને ને ત્રણ ગૌરવને ધારણ કરનારને સંપૂર્ણ ન હોય, તેથી તે ગૌરવ ત્યાગવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. તેના આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું મૂત્ર આ છે.

एवं ते निस्मा दिया य राओ य अणुपुब्बेण वाइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्तेहिं तेसिमंतिण
पन्नाणमुवलब्भ हिच्चा उवसमं फारुसियं समाइयंति वसित्ता बंभचेरंसि आणं तं नोत्ति, मन्नमाणा
आघायं तु सुच्चा निसम्म, समणुन्ना जीविस्सामो पगे निक्खमंते असंभवन्ता विडज्झमाणा कामेहिं
गिद्धा अज्झोववन्ना समाहिमाधायमजोसयन्ता सत्थारमेव फरुसं वयंति (सू० १८८)

ઉપર બતાવેલ પક્ષીના વચ્ચાના વધવાના ક્રમથીજ તે શિષ્યો પોતાને હાથે દીક્ષા આપેલા અથવા વડી દીક્ષા આપેલા તથા ભળવા આવેલા સાધુઓને દીવસ અને રાત્રે ક્રમથીજ ભળાવેલા હોય.

તેમાં કાલિક મૂત્ર દિવસની પહેલી તથા ચોથી પોરસીમાં ભળાવાય છે. પણ જે ઉત્કાલિક છે તે સંધ્યાસંક્રમણની કાઠ વેળા છોડીને આજો દિવસ રાત ગમે ત્યારે ભળાય છે. તેનું અધ્યાપન આચારાંગ વિગેરે ક્રમથી કરાય છે, અને આચારાંગમૂત્ર ભળાવવાનું

સૂત્રમ

॥૬૯૦॥

આચા૦

॥૬૯૧॥

ત્રણ વરસના પર્યાયવાલાને છે. વિગેરે ક્રમથી મળાવેલા ચારિત્ર લીધેલા સાધુઓ હોય છે, તેમને ઉપદેશ આપેલો છે કે, યુગ માત્ર દૃષ્ટિ જવું. કાચવા માફક અંગને સંકોચી રાખવાં આ પ્રમાણે શિશ્વામળ આપેલા, અને મળાવી તૈયાર કરેલાં સાધુઓ હોય છે.

પ્ર:—કોણે મળાવેલા છે. ઉ:—તે તીર્થંકર ગળધર-આચાર્ય વિગેરે મહાવીર પુરુષો મળાવ્યા છે.

પ્ર:—તે મળાવનાર કેવા છે? ઉ:—જ્ઞાનીઓ છે. કારણ કે, તેમનો કહેલો ઉપદેશ અસર કરે છે. (માટે, જ્ઞાનીનું વિશેષણ આપેલ છે.) અને તે શિષ્યો વન્ને પ્રકારે પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છે. તેઓ આચાર્ય પાસે રહીને (પ્રકર્ષથી જણાય; તે પ્રજ્ઞાન.) શ્રુતજ્ઞાન મળે છે. કારણ કે, તે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપથી જ નવો નવો બોધ થાય છે, તેથી તે વધુ શ્રુત વનીને પ્રબલ માંહના ઉદયને લીધે આચાર્યના સદુપદેશને ઉત્કટ મદથી દૂર કરીને ઉપશમ છોડીને દુઃસ્વી થાય છે. તે ઉપશમ દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદ છે. દ્રવ્યથી ઉપશમ તે, કતક નામની વનસ્પતિ (એક જાતનું બીજ આવે છે. તે) તેને ચુરીને જો ગારાવાળા પાણીમાં નાંખેલ હોય; તો, પાણી ગારો નીચે વેસતાં નિર્મલ થાય છે, ભાવ ઉપશમ તે, જ્ઞાન વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) જ્ઞાનવહે જે ક્રોધ ન કરે; તે જ્ઞાનઉપશમ છે. તે આ પ્રમાણે આક્ષેપણી વિગેરે કોઈપણ પ્રકારની ધર્મકથાવહે કોઈ જીવ શાંતિ ધારણ કરે તે, જ્ઞાનઉપશમ છે.

(૨) શુદ્ધ શમ્યગ્દર્શનથી તેવા ક્રોધીને શાંતિ પમાડે. જેમકે—શ્રેણિક રાજાએ જે દેવતા અશ્રદ્ધાવાળો હતો, તેને બોધ કરીને શાંત પમાડ્યો. (પોતાના દૃઢ સમ્યક્ત્વથી તે દેવતા અશ્રદ્ધાવાળો થયો;) અથવા આઠ દર્શનપ્રભાવકોથી કોઈ જીવ સંમતી વિગેરેથી શાંત પામે છે, અને ચારિત્ર-ઉપશમ તો, ક્રોધ વિગેરેનો ઉપશમ છે, તેનામાં વિનયથી નમ્રતા હોય છે.

તેમાં કેટલાક ક્ષુદ્ર સાધુઓ જ્ઞાનસમુદ્રમાં અંદરનું રહસ્ય ન જાણવાથી સમુદ્રના ઉપરજ ડુબકી મારનારા હોય છે. તેઓ ઉપર

સૂત્રમ્

॥૬૯૧॥

આચા૦

॥૬૯૨॥

કહેલ ઉપશમ છોડીને તે જ્ઞાનનો લેશ હાથમાં આવતાં અહંકારી બનીને કઠોરતા ગ્રહણ કરે છે (અહંકારી બને છે,) તે બતાવે છે. પરસ્પર સૂત્ર તથા ગાથા ગણતાં; અથવા અર્થ વિચારતાં એક બીજાને કહે છે. “ જે તેં કહું, તે અર્થ આ શબ્દનો નથી. તેથી તું જાણતો નથી વ્હી. બોલે છે કે—મારા જેવા શબ્દના અર્થનો નિર્ણય કરવામાં સમર્થ કોઈકજ હોય છે, પણ બધા નહીં,

“ પૃષ્ઠા ગુરવઃ સ્વયમપિ પરીક્ષિતં નિશ્ચિતં પુનરિદમ્ નઃ ॥ વાદિનિ ચ મહામુખ્યે ચ માદૃગેવાન્તરં ગચ્છેત્ ॥ ૧ ॥

ગુરુઓને પૂછેલ, અને પોતે પણ આ નિશ્ચય કરેલો છે એવું અમારું આ કયન છે. તથા વાદિઓમાં વિદ્વાન્, અને સુખટમાં મહારા જેવો કોઈકજ બીજો હશે. બીજો સાધુ કહે છે કે, સ્વરેસ્વર, હશે (પણ) અમારા આચાર્ય તો, આ પ્રમાણે કહે છે. તેથી તે ફરીથી બોલે છે કે, તે આચાર્ય બોલવામાં કુંઠ [બુઠા] જેવો બુદ્ધિહીન શું જાણે? તું પણ, પોપટની માફક ભળાવેલો વિચાર કર્યા વિનાનો છે, આ પ્રમાણે બીજા કેટલાંક વાક્યો તે દુષ્ટ બુદ્ધિ ગ્રહણ કરેલ થોડા અક્ષરનું જ્ઞાન ધરાવનાર સાધુ બોલે છે, તેથી એમ જાણવું કે, મહાન્ ઉપશમનું કારણ જે જ્ઞાન છે, તેને વિપરીતપણે પરિણામતાં તે આવું બોલે છે. કહું છે કે:—

“ અન્યૈઃ સ્વેચ્છારવિત્તાનર્થવિશેષાન્ શ્રમેણ વિજ્ઞાય । કૃત્સ્ન વાર્ઙ્મ્યમિત્તિ સ્વાદત્યજ્ઞાનિ દર્પેણ ” ॥ ૧ ॥

બીજાઓએ ઇચ્છાનુસાર રચેલા કોઈપણ અર્થને શ્રમથી જાણીને પોતે જાણે કે, સંપૂર્ણ સિદ્ધાંતનાં પારંગામિ હોય; તેમ, અહં-કારવડે અંગોને સ્વાય છે. [બીજાનું અપમાન કરે છે.]

“ ક્રોડનકમીશ્વરાણાં કુલકુટલાવકસમાનવાલ્લભ્યઃ । શાસ્ત્રાણ્યપિ હાસ્યકથાં લઘુતાં વા ક્ષુલ્લકો નયતિ ” ॥ ૨ ॥

શ્રીમંતોની ક્રીડા સમાન વસ્તુને કુલકુટલાવાવક સમાન જેવો બનીને પવિત્ર શસ્ત્રોને પણ, હાસ્ય કથા જેવી લઘુતાને ક્ષુદ્ર સાધુ

સૂત્રમ

॥૬૯૨॥

આચા૦

॥૬૯૩॥

પમાઢે છે. (ઉત્તમ જાતીનું મોતી જે શ્રીમંતોનું મન રીજાવે; તેવા મોતીને ન સમજનાર કુકડાનું વચ્ચું જુવારનો ઢાળો સમજી લેવા જતાં; કદર ન થવાથી ફેંકી દે છે. તેજ પ્રમાણે ક્ષુદ્ર સાધુ ગંભીર સૂત્રના પરમાર્થને ન સમજવાથી હાંસીના વાક્ય તરીકે માની લે છે.) વિગેરે. અથવા બીજી પ્રતિમા 'હેચ્ચા ઉવસમં અહગે પારુસિયં સમારુહંતિ' પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે—ઉપશમ છોડીને વહુ શ્રુત બનેલા કેટલાક (બધા નહીં) કઠોરતાને સ્વીકારે છે, તેથી, તેમને બોલાવતો, અથવા પૂછવા જતાં કાં તો, ડુપ રહે છે. અથવા હુંકાર શબ્દ બોલીને માથુ વિગેરે હલાવીને જવાબ આપે છે.

વઢી, કેટલાક બ્રહ્મચર્ય જે સંયમ રૂપ છે, તેમાં રહીને; અથવા, આચારાંગસૂત્ર મળીને તેનો અર્થ બ્રહ્મચર્ય છે, તેમાં રહીને આચારાંગના વિષયને અનુસાર અનુષ્ઠાન કરવા છતાં પણ તેનો તિરસ્કાર કરીને તીર્થંકરના ઉપદેશ રૂપ આજ્ઞાને કંડક માને કંડક ન માને; પરંતુ, સાતાગૌરવનાં વાહુલ્યપણાથી તીર્થંકરનાં વચનને વહુ માન આપતા નથી; પણ શરીરની વકુશપણાને અવલંબે છે. (શરીરની શોભા કરવામાં વીતરાગની આજ્ઞા ઉલંબે છે.)

અથવા, અપવાદને આલંબીને વર્તતાં ઉત્સર્ગ માર્ગનો ઉપદેશ આપતાં તેઓ ઇકાંત પકડે છે કે, 'તે ઉત્સર્ગ માર્ગ જિનેશ્વરનો કહેલો નથી.' હવે, સમજવા માટે અપવાદ બતાવે છે.

કુજ્ઞા મિલ્લુ ગિલાણસ્સ, અગિલાણ સમાહિયં;

નિરોગી મિલ્લુ (સાધુ) માંડા સાધુની સમાધિ માટે યોગ્ય રીતે વેચાવચ્ચ કરે. જે કારણે (રોગે) સાધુ માંડો હોય; તે રોગ દૂર કરવા આધાકર્મી આહાર વિગેરે પણ લાવી આપે.

સૂત્રમ્

॥૬૯૩॥

આચા૦

॥૬૯૪॥

પ્ર૦—ઠીક તેમ હશે; પણ કુશીલ સાધુઓ જેઓ તીર્થકરના વચનની આશાતના કરે તેમને દીર્ઘ સંસાર થાય છે, તેમને થવાનાં ભવિષ્યના દુઃખો કેમ બતાવ્યાં નથી? ઉ૦—એજ અમે બતાવ્યું, કે જે શરીર શોભા વિગેરે માટે કુશીલતા સેવે છે, તેમને થવાના કડવા વિપાક વિગેરે સૂચવ્યા તેવું હિતશિક્ષાનું વચન ગુરુ પાસે સાંભળીને તે કુશીલીયા સાધુઓ તે ગુરુનેજ કડવાં વચન સંભળાવે છે. પ્ર૦—ત્યારે કુશીલીયા સાધુ શા માટે ગુરુ પાસે સિદ્ધાંત સાંભળતા હશે?

ઉ૦—સમનોજ્ઞ (લોકમાં સંમત) બનીને માન મેલવી અમે જીવન ગુજારીશું, આવા હેતુથી સિદ્ધાંતના ગુઠ રહસ્યના પ્રશ્નોના ખુલાસા માટેજ શબ્દ શાસ્ત્રાદિ (વ્યાકરણ વિગેરે) શાસ્ત્રો મળે છે.

અથવા આ ઉપાયવડે લોકમાં માનીતા થઈને અમે જીવીશું, ઇટલા માટેજ કેટલાક દીક્ષા લઈને, પછવાડે કુશીલીયા બને છે.

અથવા સમનોજ્ઞ તે પ્રથમ દીક્ષા લેતાં વિચારે કે અમે ઉચુક્ત વિહારી બનીને સંયમ જીવિતવડે જીવીશું, અને દીક્ષા લઈ પાછા-લ્લથી મોહના ઉદયથી ચારિત્ર બરોબર ન પાળે, તેઓ ગૌરવત્રિક (ઋદ્ધિ રસ સાતા)ના કારણે અથવા તેમાંથી કોઈપણ એકના કારણે જ્ઞાનાદિક મોક્ષમાર્ગમાં સારી રીતે વર્તતા નથી, તેમ ગુરુના ઉપદેશમાં વર્તતા નથી, અને જુદી જુદી જાતની ઇચ્છાઓથી ગૃહ થઈને ચિત્તમાં બળતા ગૌરવત્રિકમાં ધ્યાન રાખીને વિષયોમાં રક્ત બની ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરવા રૂપ જે તીર્થકર વિગેરે પાંચ યમો [મહાવ્રતો] બતાવેલા છે તેને બરોબર ન પાળીને પોતાની મેળે પંડિત માની બનીને આચાર્ય વિગેરે વીતરાગના શાસ્ત્ર પ્રમાણે પ્રેરણા કર્યા છતાં તે કુસાધુઓ તે ગુરુને કડવાં વચન સંભળાવે છે. અને બોલે છે કે ‘આ વિષયમાં તમે શું જાણો’

કારણ કે જેવીરીતે મૂત્રના અર્થને વ્યાકરણને ગણિતને અથવા નિમિત્તને હું જાણું છું. તેવી રીતે બીજો કોણ જાણે છે? આ

સૂત્રમ

॥૬૯૪॥

આચા૦

॥૬૯૫॥

પ્રમાણે આચાર્ય વિગેરેને કુસાધુ કહવાં વચન કહે છે.

અથવા ધર્મોપદેશક તીર્થંકર વિગેરે છે. તેમને પણ કહવાં વચન કહે છે. તે બતાવે છે. કોઈ વસ્તુ તે સાધુ ભૂલ કરે, ત્યારે આચાર્ય ઠપકો આપે ત્યારે કુસાધુ કહે, કે તીર્થંકર અમારું ગળું કાપવાથી વધારે બીજું શું કહેનાર છે ? વિગેરે અનુચિત વચન બોલે છે. અને વિદ્યાના સ્વોટા મદના અવલેપથી મદાંધ બનીને શાસ્ત્ર રચનાર ગણધર ભગવંતોને પણ દૂષણ આપે છે. વઢી, આચાર્યોને દૂષણ આપે છે, એટલુંજ નહિ; પણ, બીજા સાધુઓને પણ કહવાં મ્હેણાં સંભળાવે છે.

સીલમંતા ઉવસંતા સંત્વાણ રોયમાણા અસીલા અણુવયમાણસ્સ વિહયા મંદસ્સ બાલયા (સૂ૦ ૧૮૯)

શીલ તે અઢાર હજાર ભેદવાળું છે, અથવા મહાવ્રતો પાઠવાનું છે, તથા પાંચ ઇન્દ્રિયોનો જય કરવાનું છે. કષાયનો નિગ્રહ છે, ત્રણ ગુણ પાઠવાની છે. એવું નિર્મલ શીલ પાળે તે શીલવંત છે, તથા કષાયને શાંત કરવાથી ઉપશાંત છે.

શંકા—શીલવાન ગ્રહણ કરવાથી ઉપશાંત તેમાં સમાઈ ગયા. ત્યારે ફરી કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—કષાયના નિગ્રહનું પ્રધાનપણું બતાવવા માટે, સમ્યક્રીતે જેનાવડે કહેવાય; તે સંરૂપા અથવા પ્રજ્ઞા છે, તેના વડે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરનારા આચાર્યો હોય; છતાં, કોઈ સાધુના નવઢા ભાગ્યથી સદાચાર રહિત એ આચાર્યો છે. એવી નિંદા કરનારા, અથવા પછવાડે નિંદા કરનારા, અથવા મિથ્યા દૃષ્ટિ વિગેરે બોલે કે તેઓ કુશીલ છે, એવું કહેતાં પાસત્યા વિગેરેની આચાર્યને સ્વોટાં વચન કહેવા રૂપ આ બીજી મૂર્ખતા છે.

એટલે, કુસાધુ પ્રથમ તો, પોતે સારા ચારિત્રથી રહિત છે, અને પોતે સારા ચારિત્ર પાળનાર ઉચ્ચુક્ત વિહારી ઉત્તમ સાધુને નિંદે

સૂત્રમ

॥૬૯૫॥

॥६९६॥

“ नात्यायतं न शिथिलं, यथा युञ्जीत सारथिः । तथा भद्रं वहन्त्यश्वा, योगः सर्वत्र पूजितः ॥१॥ ”

न जोरथी, न धीरे, एम सारो हाकनार घोडा विगेरेने हाके ते हाकनारो डाह्यो गणाय, तथा घोडा पण ते प्रमाणे मध्यम चाळे तो ते योग बध्ने माननीय थाय छे. वल्ली:—

सूत्रम्

॥६९६॥

આચા૦

॥૬૧૭॥

જો જત્ય હોઈ ભગ્નો, ઓવાસં સી પરં અવિદંતો । ગંતું તત્યઽચયંતો, ઇમ પહાણંતિ ઘોસેતિ

જે જ્યાં ભાંગ્યો હોય તો તે બીજા અવકાશને ન જાણતો અને ત્યાં જવાને અસમર્થ હોવાથી પોતે પોતાની કુટેવને પણ પ્રધાન બતાવે છે. (આયું કુસાધુનું વર્તન છે, તે તેની વેવડી મૂર્ખતા છે.)

પ૦—તેઓ શામાટે આવા કુશીલનું સમર્થન કરતા હશે ? ૩૦—સારા માઠાના વિવેકનું જે જ્ઞાન છે, તેનાથી તેઓ ભ્રષ્ટ થયેલ છે, તથા સમ્યક્દર્શનથી દૂર રહી અસત્ (સ્વોદું) અનુષ્ઠાન કરવા વડે પોતે નાશ પામેલા છે, અને શંકા ઉત્પન્ન કરાવીને તેઓ બીજાને સારા માર્ગથી ભ્રષ્ટ કરે છે. વઢી બીજા કેટલાક પોતે વાહ્ય ક્રિયા કરવા છતાં પણ (અંદરની શ્રદ્ધા વિના) પોતાના આત્માનું અદિત કરે છે, તે વતાવે છે.

નમમાણા વેગે જીવિયં વિપ્પરિણામંતિ પુટ્ટા વેગે નિયટ્ટંતિ જીવિયસ્સેવ કારણા, નિક્ખંતંતિ
તેસિં દુન્નિક્ખંતં ભવઈ, બાલવયણિજ્ઞા હુ તે નરા પુણો પુણો જાઈં પકપ્પિંતિ અહે સંભવંતા
વિદાયમાણા અહમંસીતિ વિઉક્કસે ઉદાસીણે ફરુસં વયંતિ પલિયં પકથે અદુવા પકથો અ-
તહેહિં તં વા મેહાવો જાણિજ્ઞા ધમ્મં (સૂ૦ ૧૧૧)

તે કુસાધુઓ આચાર્ય વિગેરેને શ્રુત જ્ઞાન મેલવવા માટે દ્રવ્યથી દેખવા માત્ર જ્ઞાન વિગેરેના ભાવ વિનય શિવાય નમવા છતાં પણ, તેઓમાંના કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી સંયય જીવિતને વિરાધે છે. અર્થાત્ ઉત્તમ ચારિત્રથી આત્માને દૂર રાખે છે. વઢી

સૂત્રમ

॥૬૧૭॥

આચા૦

॥૬૯૮

બીજું શું છે ? તે કહે છે:—ચારિત્રમાં અસ્થિર મતિવાળા ત્રણ ગૌરવના બન્ધાયલા બની પરીષદોથી ફરસાતાં સંયમ અથવા સાધુ વેષથી તેઓ દુર થાય છે. પ્ર૦—શા માટે ?

ઉ૦—અસંયમ વામના જીવિતના નિમિત્તથીજ અર્થાત્ હવે, અમે સુખેથી સંસારમાં જીવીશું, એમ વીચારીને સાવચ અનુષ્ઠાન કરીને સંયમથી દુર થાય છે, તેવા જીવોનું શું થાય છે ? તે કહે છે. તે કુસાધુઓ ઘરવાસથી નીકળ્યા છતાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના મૂલ્ય ઉત્તર ગુણમાં કંઈ પણ સ્વામી આવવાથી તેને દીક્ષા પાઠવી મુશ્કેલ થાય છે, તેવા ભ્રષ્ટ સાધુઓનું જે થાય; તે કહે છે (હુ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી અસમ્યગ્અનુષ્ઠાનથી દીક્ષા છેડેલા સાધુ બાલ બુદ્ધિવાળા જે સામાન્ય પુરુષો છે, તેમનાથી પણ નિંદાય છે. (જ્યાં હોય; ત્યાં તિરસ્કાર પામે છે.)

વઢી, તેઓ સંયમ મુકવાથી કુવાના અરહટ્ટના ન્યાયે વારંવાર નવી જાતિ [જન્મ] મેળવે છે.

પ્ર૦—તેઓ કેવા છે ? ઉ૦—અધ:સંયમ સ્થાનમાં વચ્ચે રહેલા હોય; અથવા અવિદ્યાથી નીચે [કુમાર્ગે] વર્તતા હોય; છતાં પોતે પોતાને વિદ્વાન માનતા લઘુતાથી આત્માને ઉંચે ચડાવે છે. (પોતાને હાથે પોતાની સ્તુતિ કરે છે.) વઢી, પોતે થોડું મળેલો હોય; તોપણ, માનથી ઉંચો બનીને રસ અને સાતા ગૌરવની બહુલતાથી માને છે. કે, હું બહુશ્રુત છું, અને આચાર્ય જે જાણે છે તે મેં તત્વને થોડાજ કાઠમાં જાણી લીધું છે. એવું માનીને આત્માને અહંકારી બનાવે છે.

તે આત્મશ્લાઘાથીજ સંતોષ પામતો નથી; પણ, બીજા ઉત્તમ સાધુઓની નિંદા કરે છે તે બતાવે છે.

ઉદાસીન તે રાગદ્વેષ રહિત મધ્યસ્થ સાધુઓ ઘણું મળેલા હોવાથી શાંત હોય છે, તેવા આચાર્ય વિગેરે જ્યારે તે સાધુની ભૂલ

સૂત્રમ

॥૬૯૮॥

આચા૦

॥૬૧૧॥

પડે, ત્યારે કહે તો, તેમની પળ નિંદા કરે છે અને બોલે છે કે, તમે તો, પ્રથમ કૃત્ય અકૃત્યને જાણો; અને પછી બીજાને ઉપદેશ આપજો. વઢી તે કડવું બોલે છે તે સૂત્ર વડે બતાવે છે. ‘પલિયં’ અનુષ્ઠાન છે તેના વડે તૃણ હાર વિગેરેથી બોલે, (તું આ તળાવલા જેવો છે.) અથવા કુંટ, મંટ, વિગેરે ગુણોથી અથવા મુલના વિકાર વગેરેથી કુલેષ્ટા કરીને ગુરુનું અપમાન કરે, તથા લ્લોટાં આલ્લ ચડાવીને ગુરુનો તિરસ્કાર કરે. હવે સમાપ્ત કરતાં કહે છે, તે વાચ્ય અવાચ્ય અથવા શ્રુત ચારિત્ર નામનો ધર્મ ઉત્તમ સાધુ જે ગુરુ આજ્ઞામાં રહેલ હોય તે સારી રીતે જાણે.

અને જે અસમ્યવાદમાં લાલ સાધુ વર્તતો હોય તો ગુરુ વિગેરે ં તેને શિલ્લામળ આપવો તે બતાવે છે.

અહમ્મટ્ટી તુમંસિ નામ લાલે આરંભટ્ટી અણુવચમાણે હળ પાળે ઘાયમાણે હળઓ યાલિ સમણજાયમાણે, ઘોરે ધમ્મે, ઉદીરિલ્લ ઉલેહલ્લ ણં અણાણાલ્લ, ંસ તિસલ્લે તિચલ્લે તિચાહિલ્લ તિલેમિ (સૂ૦ ૧૧૨)

અર્થ જેને હોય, તે અર્થો અને તે અધર્મનેા અર્થો તે અધર્માર્થી છે, ંવા અધર્માર્થીને પળ શિલ્લામળ લેવાય છે,

પ૦—તે અધર્માર્થી કેવી રીતે છે, ? ઉ૦—તે લાલ છે. પ૦—શા માલે લાલ છે ? ઉ૦—સાવચ્છ આરંભમાં લર્તે છે.

પ૦—કેવી રીતે આરંભમાં લર્તે છે ? ઉ૦—પ્રાણીઓને દુઃલ્લ લેવાલ્લ વાલોને લોલતો આ પ્રમાણે કહે છે.

“જીવો ને હળો” ં પ્રમાણે લીજા પાસે લ્લવાલી અને હળતાને અનુલોલતો ત્રળ ગૌરલ્લથી લન્ધાયલો રાંધલા રંધાલ્લવાની ક્રિયામાં પલર્તેલા ગૃહસ્થીઓ આગલ્લ તેમના પિંડનો લાંલ્લક લનીને આ પ્રમાણે કહે છે.

સુત્રમ્

॥૬૧૧॥

આચા૦

॥૭૦૦॥

‘આમાં શું દોષ છે! કારણકે શરીર વિના ધર્મ બની શકે નહીં; માટે ધર્મના આધારરૂપ શરીરને યત્નાથી પાલ્લવું જોડે’ કહું છે કે.

શરીરં ધર્મસંયુક્તં, રક્ષણીયં પ્રયત્નતઃ । શરીરાજ્ઞાયતે ધર્મો, યથા बीजात्सदंकुरः ॥ ૧ ॥

ધર્મથી જોડાયેલું શરીર પ્રયત્નથી વચાવવું, કારણકે જેમ બીજ હોય, તો સારો અંકુરો થાય, તેમ શરીર (સારું) હોય, તો ધર્મ થાય છે, (ત્યારે આચાર્યે તેને શીસ્વામણ આપે કે હે ભવ્ય!) તું જા માટે એવું બોલે છે ?

સાંભળ ! ધર્મ છે, તે ધોર ભયાનક છે, કારણ કે વધા આશ્રવોનો તેમાં નિરોધ છે, અને તેથી તે દુરનુચર છે, એવું તીર્થંકર વિગેરે ઉદીરિત (કહેલું) છે, તેવા અધ્યવસાયવાળો તું બન, અને એવા ઉત્તમ સંયમ અનુષ્ઠાનની અવગણના જે કરે છે (જે વાક્યની ચોખ્ખા માટે છે) અને સાવચૂ અનુષ્ઠાન કરે, તે તીર્થંકર ગણધરના ઉપદેશથી બહાર જઈ સ્વેચ્છાથી વર્તે છે.

પ્ર૦—કોણ એવો હોય? ઉ૦—ઉપર બતાવેલો અધર્માર્થી બાલ આરંભનો અર્થી બનીને પ્રાણીઓનો ઘાત કરે, કરાવે હણનારને અનુમોદનારો ધર્મની અવગણના કરનારો, તથા કામ ભોગમાં સ્વેદ પામેલો (કામાંધ) વિવિધ પ્રકારે તર્દ (હિંસા) કરનારો (તર્દ ધાતુનો અર્થ હિંસા છે) અથવા સંયમમાં પ્રતિકૂલ તે વિતર્દ છે. એવા સ્વરૂપવાળો બાલ સાધુ જિનેશ્વરે કહેલો છે. એવું મુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્યોને કહે છે. કે તું મેધાવી છે. માટે ધર્મને જાણ, વળી હવે પછીનું પણ હું કહું છું; તે બતાવે છે.

કિમણે ભો ! જણે કારિસ્સામિત્તિ મન્નમાણે એવં એગે વડિત્તા માયરં પિયરં હિચ્છા નાયઓ
યપરિગ્ગહં વીરાયમાણા સમુદ્ઘાણ અવિહિંસા સવ્વયા દંતા પસ્સ દીણે ઉપ્પડ્ધે પહિવયમાણે

સૂત્રમ

॥૭૦૦॥

આચા૦

॥૭૦૧॥

વસટ્ટા કાયરા જળા લૂસગા ભવંતિ અહમેગેસિં સિલોણ પાવણ ભવઈ, સે સમણો ભવિત્તા વિઘ્ભતે ૨ પાસહેગે સમન્નાગણિં સહ અસમન્નાગણ નમમાણેહિં અનમમાણે વિરણિં અવિ-
રણ દવિણિં અદવિણ અભિસમિચ્છા પંડિણ મેહાવી નિદ્વિયટ્ઠ વીરે આગમેણં સયા પરિક્કમિ-
જ્ઞાસિ ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૯૩) ઇતિ ધૂતાધ્યયને ચતુર્થ ઉદ્દેશકઃ ॥ ૬-૪ ॥

કેટલાક સાધુઓ તત્ત્વ સમજીને સમ્યગ્ ઉત્થાનથી તૈયાર થઈ વીર માફક વર્તતા પાછલથી પ્રાણીની હિંસા કરનારા થાય છે.
પ૦—તે કેવી રીતે તૈયાર થયેલ હતા ? ઉ૦—તે વિચારે છે કે હે ભાઈ! મારે આ સ્વાર્થમાં તત્પર એવા માતા પિતા પુત્ર કલત્ર
(સ્ત્રી) વિગેરે જેઓ પરમાર્થ દ્રષ્ટિ જેવો અનર્થ રૂપ છે. તેમની જોડે હું શું કરીશ ? કારણ કે તેઓ મારું કાંઈપણ કાર્ય કરવું કે
રોગ દૂર કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી તેનાવડે હું શું કરીશ ? એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. અથવા કોઈ દીક્ષા લેનારને કોઈ કહ્યું. કે
હે ભાઈ ! રેતીના કોઢીઆ સ્વાવાજેવી નિઃસાર દીક્ષા લેવા વડે શું કરીશ ? પણ પૂર્વના ભાગ્યે મળેલું ભોજન વિગેરે (સુખેથી) ભોગવ
એમ કહેતાં તે દીક્ષા લેનાર ચૈરાગ્યથી રંગાયલો હોવાથી બોલે, કે હે બન્ધો ! હું આ ભોજન વિગેરેથી હવે શું કરીશ ? મેં આ સં-
સારમાં ભ્રમતાં અનેકવાર ભોગવ્યું, તો પણ તૃપ્તિ ન થઈ, તો હમણાં આ ભવમાં શું થવાનું છે ? એ પ્રમાણે વિચારતા કેટલાક પુરુષો
સંસાર સ્વભાવને જાણનારા દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈને માત્રાપ તથા બીજાં સગાંને તથા ધન ધાન્ય હિરણ્ય વે પગવાઝાં દાસ દાસી તથા
ચાર પગવાઝાં પશુ વિગેરેને છોડવામાં (સિંહ માફક) વીર માફક આચરણ કરનારા બનીને યોગ્ય રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તત્પર

સૂત્રમ્

॥૭૦૧॥

આચાર્ય

॥૭૦૨॥

થયેલા હોય છે, અને હિંસા ત્યાગી વિહિંસ [દયાલુ] તથા શોભન વ્રત ધારણ કરીને સુવ્રત બનેલા છે, તથા ઇન્દ્રિયો દમીને દાંત છે, આયુર્નિર્મલ વર્તન કરનારા છે. આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે:—

સમણા ભવિસ્સામો અણગારા અર્કિચણા અપુત્તા અપમૂયા અવિહિંસગા સુવ્વયા દંતા પરદત્તભોણો પાવં કમ્મં ન કરેસ્સામો સમુદ્દાણ ॥

અમે આગાર (ઘર) રહિત અણગાર થઈશું; તેમ, અર્કિચન અપુત્ર અપ્રમૂત (સ્ત્રી વિનાના) દયાલુ સારા વ્રતવાળા, ઇન્દ્રિ દમન કરનારા ગોચરીથી નિર્વાહ કરનારા બનીને પાપ કર્મ નહીં કરશું. એમ જાણીને દીક્ષા છે છે. [સુગમ સૂત્ર હોવાથી ટીકા નથી.] આ પ્રમાણે પ્રથમ સિંહ જેવા બની દીક્ષા છે છે, અને પછી દીન (રાંક) શીયાલીયા જેવા વિહાર કરવામાં ઢીલા બનીને ત્યાગેલા ભોગોને પાછા ગ્રહણ કરી પતિત થયેલાને તું જો. પ્રથમ તેઓ દીક્ષા છે છે, અને પછી પાપના ઉદયથી દીક્ષા મુકી દે છે. [ગુરુણ પોતાના શિષ્યને સ્થિર કરવા શિથિલતાનો આવો દૃષ્ટાંત આપેલ છે.

પ્ર૦—તેઓ શા માટે દીન થાય છે ? ઉ૦—તેઓ ઇન્દ્રિયોના વિષયો તથા કષાયોથી પરવશ થવાથી વશાર્ત છે, તેવા શિથિલને કર્મનો બંધ થાય છે. તે કહે છે:—

સોઈંદિયવસદ્દેણં મંતે ! કદ્દ કમ્મ પગડીઓ બંધઈ? ગોથમા ! આઉઅવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ જાવ અણુપરિઅટ્ટઈ, કોહ વસદ્દેણં મંતે ! જીવે એવં તં ચેવ ॥

ગૌતમનો પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! કાનને વશ થઈને જીવ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ બાંધે ? ઉ૦—આયુ છોડીને સાત. પ્ર૦—ક્રોધને વશ થઈને કેટલી ? ઉ૦—એજ પ્રમાણે. આ પ્રમાણે માન વિગેરેમાં પણ સમજવું, વળી તે ઢીલા સાધુઓ પરીસહ ઉપસર્ગ આવતાં

સૂત્રમ

॥૭૦૨॥

આચા૦

॥૭૦૩॥

કાતર બને છે, અથવા વિષયના રસીઆ કાતર (બીકળ) બને છે.

પ૦—તેઓ કોણ છે ? અને શું કરે છે ? ૩૦—તેઓ ઢીલા મનવાળા બનીને વ્રતોના વિધ્વંસક બને છે, આવું અઢાર હજાર શીલાંગવાળું બ્રહ્મચર્ય કોણ ધારી શકે ! આવું વિચારીને દ્રવ્ય લિંગ અથવા ભાવલિંગ ત્યજીને જીવોના વિરાધક બને છે, તે લિંગ ત્યજેલાનું પછી શું થાય છે તે કહે છે. (અથનો અર્થ પછી છે) કેટલાક વ્રત લઈને ભાંગી નાંખે છે, તેમને (પાપના ઉદયથી) વચ્ચે અંતર્મુહુર્ત્તમાં જ મરણ આવે છે, કેટલાકની પાપરૂપ નિંદા થાય છે, પોતાના સાધુ કે બીજા સાધુઓમાં તેની અપકીર્તિ થાય છે, તે કહે છે. તે આ પતિત સાધુ મસાળના લાકડા જેવો ભોગનો અભિલાષી દીક્ષા લે છે, અને મુકી દે છે માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો કારણકે તેને અકર્તવ્યનું ખાન નથી ? કહ્યું છે કે:—

પરલોક વિરુદ્ધાનિ, કુર્વાણ દૂરતસ્ત્યજેત્ ॥ આત્માનં યો ન સધત્તે, સોઽન્યસ્મૈ સ્યાત્ કથં હિતઃ ॥૧॥

જે પરલોક વિરુદ્ધ અકૃત્ય કરે છે, તેને દૂરથી ત્યજવો, જે આત્માને ચારિત્રમાં સ્થિર નથી રાખતો, તે બીજાને હિતકારક કેવી રીતે થાય ? વિગેરે સમજવું.

અથવા સૂત્ર વહેજ તેની અશ્લાઘા બતાવવા કહે છે, તે આ સાધુ બનીને વિવિધ રીતે ભ્રમતો સાધુપણથી ભ્રષ્ટ થયેલો છે. વીપ્સા વહે અત્યંત જુગુપ્સા (નિંદા) બતાવે છે. વળી, (ગુરુ શિષ્યને કહે છે.) તમે જુઓ. કર્મની પ્રવળતા કેવી છે ? કે, જેમનું નશીબ ફુટેલું છે, તેવા ઉદ્યુતવિહારી (ઉત્તમ સાધુ) સાથે રહેવા છતાં પણ, હજુ તેઓ શિથિલ વિહાર બની રહ્યા છે, તથા સંયમ અનુષ્ઠાન વહે વિનયશીલ બનેલા સાથે રહીને તેઓ નિર્દય બનેલા પાપ અનુષ્ઠાન કરનારા છે, તથા વિરત સાથે અવિરત, દ્રવ્ય, ભૂત સાથે

સૂત્રમ્

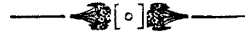
॥૭૦૩॥

આચા૦

॥૭૦૪॥

અદ્રવ્ય ભૂત પાપનાં કલંકથી અંકિત થવાથી એવા ઉત્તમ સાધુઓ સાથે વસતાં પણ સુધરતા નથી. (અર્થાત્ જગત્માં સારા સાધુઓ નજરે જોવા છતાં પણ, ઢીલા સાધુ સુધરતા નથી.) આવા ઢીલા સાધુને જાણીને શું કરવું ? તે કહે છે:—હે સાધુ ! તું પંડિત છે. જ્ઞાતા જ્ઞેય છે, મર્યાદામાં રહેલ મેધાવી છે, વિષય સુખની તૃષ્ણા તેં દૂર કરી છે, તથા તું વીર હોવાથી કર્મ વિદારણ કરવામાં શક્તિવાન છે, તેથી સર્વજ્ઞપ્રણીત ઉપદેશના અનુસારે સર્વદા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તજે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છે:—

ધૂત અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

ધૂત અધ્યયન પંચમ ઉદ્દેશો.

ચોથો કહીને પાંચમો કહે છે. તેનો આ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં કર્મ દૂર કરવા ત્રણ ગૌરવ છોડવાનું બતાવ્યું; અને તે કર્મ વિધૂનન ઉપસર્ગ વિધૂનન વિના સંપૂર્ણ ભાવને અનુભવતું નથી, તથા સત્કાર પુરસ્કારરૂપ સન્માનના વિધૂનન વિના ગૌરવ ત્રિકની વિધૂનના સંપૂર્ણતાને ન પામે; એથી ઉપસર્ગ સન્માનને વિધૂનન કરવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે—આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે. અસ્થલિતાદિ ગુણ યુક્ત ઉચ્ચારવું તે કહે છે:—

સે ગિહેસુ વા ગિહંતરેસુ વા ગામેસુ વા ગામંતરેસુ વા નગરેસુ વા નગરંતરેસુ વા જળવયેસુ
વા જળવયંતરેસુ વા ગામનયરંતરે વા ગામજળવયંતરે વા નગરજળવયંતરે વા સંતેગડ્યા

સૂત્રમ

॥૭૦૪॥

આચા૦

॥૭૦૫॥

જળા લૂસગા ભવંતિ અદુવા ફાસા ફુસંતિ તે ફાસે પુટ્ટે વીરો અહિયાસણ, ઓણ સમિય-
 દંસણે, દયં લોગસ્સ જાણિત્તા પાઈણં પડોણં દાહિણં ઉદોણં આહિચ્ચે, વિભણ કિટ્ટે વેયવી, સે
 ઉટ્ટિણસુ વા અણુટ્ટિણસુ વા સુસ્સૂમમાણંસુ પવેયણ સંતિં વિરહં ઉવસમં નિવાણં સોયં અજ્ઞ-
 વિયં મદ્ધવિયં લાઘવિયં અણહવત્તિયં સવ્વેસિં પાણાણં સવ્વેસિં ભૂયાણં સવ્વેસિં સત્તાણં સવ્વેસિં
 જોવાણં અણુવીહ મિક્ખૂ ધમ્મમાહિચ્ચિજ્ઞા (સૂ. ૧૧૪)

તે પંડિત મેધાવી નિષ્ઠિત અર્થવાલો વીર સાધુ સદા સર્વજ્ઞ પ્રણીત ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તનારાં ગૌરવત્રિકથી અપ્રતિબદ્ધ નિર્મમ નિ-
 ષ્કિંચન નિરાશ એકાકી વિહારણે [જીનકલ્પી જેવો] ગામ ગામ વિચરતો ક્ષુદ્ર તીર્યંચ નર, દેવે કરેલા ઉપસર્ગ પરિસહોથી દુઃખના
 સ્પર્શો ભોગવતો છતાં નિર્જરાનો અર્થો બનીને સારી રીતે સહન કરે.

પ૦—કહ જગ્યાણ તેને તેવા પરિસહ ઉપસર્ગો દુઃખ દે ? તે કહે છે. આહાર વિગેરે માટે ઘરમાં જતાં (ઉંચ નીચ મધ્યમ જા-
 તિનાં ઘરો હોય માટે બહુ વચન મૂત્રમાં છે) તથા ઘરોના વચમાં જતાં તથા (બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોને સ્વાદ જાય તે ગામ) ગામમાં ગામ-
 તરમાં તથા કર વિનાનાં નગરોમાં અથવા અંતરાલે જતાં થાય છે, તથા જ્યાં લોકોને રહેવાનાં સ્થાન તે જનપદ છે, તે અવતિ

સૂત્રમ્

॥૭૦૫॥

આચા૦

॥૭૦૬॥

(માઝવો) વિગેરે છે, તે દેશો સાધુને વિહાર યોગ્ય ૨૫ દેશ છે (તે આર્ય દેશ છે બાકીના ૩૧૯૭૪ અનાર્ય છે.) નીચે ટીપ-
ગમાં વીજા સૂત્રનો* પાઠ મુક્યો છે.

તે સમયે સાધુઓને વિચરવા યોગ્ય ક્ષેત્રની બંધાયેલી હદ નીચે પ્રમાણે હતી.

પૂર્વ દિશામાં સાધુ સાધ્વીને મગધ દેશ સુધી વિચરવું કલ્પે, દક્ષિણમાં કોસંબી, પશ્ચિમમાં યુના દેશ સુધી અને ઉત્તરમાં જાવ કુણાલા દેશ સુધી આર્ય ક્ષેત્ર છે, તેની બહાર જવું સાધુ સાધ્વીને ન કલ્પે, ઉપર બતાવેલ હદમાં આર્ય ભૂમિમાં ૨૫॥ દેશ છે, તે જિનેશ્વરે ધર્મ ક્ષેત્ર તરિકે વર્ણવ્યા છે.

તે દેશોની વચમાંના ભાગમાં સાધુ વિચરે, અથવા ગામ નગરના અંતરાલે અથવા ગામ દેશના વચમાં તેજ પ્રમાણે નગર દેશના વચમાં અથવા ઉદ્યાનમાં અથવા તેના આંતરે વિચરતાં અથવા જતાં આવતાં અથવા તે ભિક્ષુને ગામ વિગેરેમાં રહેતાં કાયોત્સર્ગ વિગેરે કરતાં કેટલાક પાપરૂપ કાઝાશથી મલિન અંતઃકરણવાળા જે માણસો લૂષક (હિસક) હોય; તે સાધુને દુઃખ દે છે. (ચાર ગતિમાં ભ્રમતા જીવોમાં) સાધુને નારકી દુઃખ દેવાને અશક્ત છે. તિર્યંચ અને દેવતાનો ઉપસર્ગ કોઈકજ વાર થાય; તેથી મનુષ્યોથીજ પ્રાયે સાધુને ઉપસર્ગ થાય છે. માટે, જન [માણસ] શબ્દ લીધો છે. અથવા, જેઓ જન્મે; તે જન છે, અને તેથી જન શબ્દનો અર્થ તિ-

*પુરચ્છિમેણં કપ્પહ નિગંથાણ વા નિગંથીણ વા જાવ મગહાઓ ઇત્તણ, દક્ષિણેણં કપ્પહ નિગંથીણ વા નિગંથીણ વા જાવ કોસંબીઓ ઇત્તણ, પચ્છિમેણં જાવ યૂનાવિસઓ, ઉત્તરેણં જાવ કુણાલાવિસઓ, તાવ આરિય ચિત્તે, નો કપ્પહ ઇત્તો બહિંતિ અસ્યાં ચ આર્યભૂમિકાયાં સાધ્ધપચ્ચવિંશતિર્જનપદા ધર્મક્ષેત્રાણ્યર્હદિમરુક્તાનિ ॥

સૂત્રમ

॥૭૦૬॥

આચા૦

॥૭૦૭॥

તિર્યંચ નર, અને અમર લીધો છે. ઇટલે, સાધુઓને વિહાર વિગેરેમાં આ ત્રણે અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ એક અથવા બન્ને પ્રકારે ઉપસર્ગ કરે છે, તેમાં દેવતાના ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારના છે. (૧) હાસ્યથી. (૨) દ્વેષથી. (૩) વિમર્શથી. (૪) પ્રથક્ વિમાત્રથી છે. તેમાં પ્રથમનો ક્રીડામાં તત્પર કોઈ વ્યંતર દેવ હાસ્યથીજ વિવિધ ઉપસર્ગોને કરે. જેમકે—ભિક્ષા માટે આવેલા નાના સાધુઓ ભિક્ષાના લાભને માટે પલ્લ વિકટ તર્પણ વિગેરેથી યાચતા વ્યંતરને મળ્યા. પછી, ભિક્ષા પ્રાપ્ત થયા પછી તેણે તે ચીજો માગી; તેથી, તે વ્યંતરને સુશી કરવા ક્યાંયથી તે ચીજ લાવીને તેમણે આપી તે વ્યંતરે પણ ક્રીડામાંજ તે નાના સાધુઓ ક્ષીવા માફક બનવ્યા.

[૨] દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને મહા મહિનામાં સ્વરી ઠંડમાં તાપસીનું રૂપ ધારીને વ્યંતરીય પોતાના ચોટલામાં શાડની છાલનું વસ્ત્ર પાળીથી ખોંજાવીને તેના વડે પાળીનો ઠંડો છંટકાવ કર્યો. [૩] વિમર્શથી આ સાધુ ધર્મમાં દૃઢ છે કે નહિ ? તે જોવા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોથી પરીક્ષા કરે તે વતાવે છે. જેમકે—સંવિગ્ન સાધુની ભક્ત બનેલી કોઈ વ્યંતરીય સ્ત્રીનો વેષ ધારીને ઉજ્જડ દેવ-લમાં બેઠેલા સાધુને અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન કરવા ધાર્યું પણ તે ચલાયમાન ન થવાથી આ દૃઢ ધર્મી છે. એમ જાણીને ભક્તિથી વાંચા. (૪) જુદી જુદી રીતે હાસ્યથી, દ્વેષથી કે, વિમર્શથી કોઈપણ એકથી પરીક્ષા કરે. જેમકે—ભગવાન મહાવીરને સંગમ નામના એકજ દેવતાય વિમર્શથી શરૂ કર્યા, અને દ્વેષથી પરિષદ પુરા કર્યા. ઇટલે, આ ઉપસર્ગમાં પ્રારંભ અને અંત જુદી જુદી રીતે થાય છે.

માણસથી પણ સાધુને ચાર પ્રકારે ઉપસર્ગ થાય છે. [૧] હાસ્યથી (૨) દ્વેષથી, [૩] વિમર્શથી, (૪) કુશીલતાના સેવન માટે. તેમાં હાસ્યથી દેવસેનાગણીકાયે નાના યુવક સાધુને કુમાર્ગે દોરવા સતાવ્યો; ત્યારે સાધુ દાંડાથી તાડના કરી, વેશ્યાય રાજા પાસે ફરીયાદી કરી. નાના સાધુને રાજાય બોલાવ્યો. યુવકે શ્રીગૃહનાં દૃષ્ટાંતથી સમજાવ્યો. કે હે રાજન્ ! તારો સ્વજાનો હુંટે તો તું

સૂત્રમ્

॥૭૦૭॥

આચાર્ય

॥૭૦૮॥

શું કરે ? ઉત્તર—શિક્ષા કરું. સાધુએ કહ્યું કે:—તેવી રીતે મેં ઘણી સમજાવી કે, સાધુઓનું ધન નિર્મલ શીઠ છે. માટે, તું દૂર થા. પળ, તેણે કોઈ રીતે ન માન્યું. માટે, જરા શિક્ષા કરવી પડી છે. (૨) દ્વેષથી સોમભૂતિ સસરાએ ગજસુકુમારને માથા ઉપર બઢતા અંગારા ભર્યા. [૩] વિમર્શથી ચાણાક્ય મંત્રીની પ્રેરણાથી ચંદ્રગુપ્ત રાજાએ ધર્મની પરીક્ષા કરવા પોતાની રાણીઓ પાસે ધર્મ સંભળાવતા સાધુને ઉપસર્ગ કરાવ્યો. સાધુએ પળ બીજો કોઈ ઉપાય હેવટ સુધી ન જોવાથી થોડી તાડનાથી દૂર કરી, રાણીઓએ ફરીયાદ કરી. સાધુએ રાજના મંડારનો દાખલો આપી રાજાને પ્રતિબોધ્યો. [૪] કોઈ દુરાચાર માટે પ્રાર્થના કરે. જેમકે—શ્વેતશ્રી શેઠના ઘરમાં ધણીના અભાવમાં કોઈ પળ સંજોગોથી ત્યાં એક સાધુ રાત રહ્યો. તેમને ચાર જુવાન સ્ત્રીઓએ ધણીના અભાવે વારાફરતી તેમને આંખી રાત પજવ્યા; પળ દરેક પહોરમાં તે ન લોભાતાં મેઠુ પર્વત માફક નિશ્ચલ રહ્યાં તિર્થંચના પળ ભય, દ્વેષ, આહાર અને બાલક રક્ષણના માટે ચાર પ્રકારેજ ઉપસર્ગ છે. (૧) ભયથી સાપ વિગેરે ચમકીને કરડે છે. દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને ચંડકોશીએ ઉપસર્ગ કર્યો. આહારમાટે સિંહ વાઘ વિગેરે મારે છે. અને અપત્ય રક્ષણ માટે કાકી [ ] વિગેરે પીડે છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપસર્ગ કરવાથી (ઉપર બતાવેલા અર્થ પ્રમાણે જનો સાધુઓના લૂપક (દુઃખ દેનારા) છે.

અથવા તેવા તેવા ગામ વિગેરે સ્થાનમાં જતાં દુઃખના સ્પર્શો આત્માને પીડનારા થાય છે. તે ચાર પ્રકારના છે. જેમકે આંખમાં કણુ વિગેરે પડવાથી ઘટ્ટનતા થાય છે. અને ભમેલની મૂર્છા વિગેરેથી પતનતા [પડવું] થાય છે. વાયુ વિગેરેથી સ્તંભનતા (રોકાણ) થાય છે અને તાલવા વિગેરેમાં અંગુલી વિગેરે ઘાલવાથી શ્લેષ્મણતા ( ) થાય છે.

અથવા વાત પિત્તશ્લેષ્મ વિગેરેના ક્ષોભથી કડવા સ્પર્શો થાય છે. અથવા નિર્લિચનપણાથી તૃણ સ્પર્શ ડાંસ મચ્છર તથા ટંડ

સૂત્રમ

॥૭૦૮॥

આચા૦

॥૭૦૯॥

તાપ વિગેરેના પીડારૂપ સ્પર્શો કોઈ વચ્ચે થાય છે.

તેવા કોઈ પણ પરીસહો આવે તો તેના દુઃખના સ્પર્શોથી સાધુ પોતે ધીર બનીને સહન કરે, મનમાં ચિંતવે, કે આથી પણ વધારે દુઃખો નારકી વિગેરેમાં કર્મના અવંધ્યપણાથી બાંધેલાં ઉદયમાં આવતાં પછી પણ ભોગવવાનાં રહેશે, માટે હમણાંજ ભોગવવાં ઠીક છે, એમ વિચારી સહે.

કેવો મુનિ સહન કરે ? ૩૦—કહે છે. અથવા ઉપર બતાવેલ સાધુ પોતાના ઉત્તમ ગુણોથી પરીસહો સહીને પોતાનો જ રક્ષક છે. એમ નહીં પણ સુબોધ વડે બીજાઓનો પણ રક્ષક છે. તે બતાવે છે. 'ઓજઃ' એકલો રાગ વિગેરેથી રહિત સારી રીતે દર્શનને પામેલો તે સમિત દર્શન છે અથવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે, અથવા ઉપશમને પામેલા દર્શનવાળો, અર્થાત્ દૃષ્ટિ તે જ્ઞાન છે. તે સમિત દર્શન છે. એટલે ઉપશાંત અધ્યવસાયવાળો જાણવો.

અથવા સમતાને પામેલા દર્શનવાળો અર્થ દૃષ્ટિ લેતાં સમદૃષ્ટિ જાણવો એટલે એવા ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર સાધુ પરીસહોને સહે અથવા (પછીના ક્રીયાપદ સાથે સંબન્ધ લેતાં) તે ધર્મને કહે.

પ્ર૦—શું આલંબન લઈને ? ૩૦—કહે છે. તે જંતુલોક (જીવમાત્ર) ઉપર દ્રવ્યથી દયા જાણીને ધર્મ કહે. [કે એ જીવો કોઈ-પણ રીતે તરો] ક્ષેત્રથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર તથા બીજી પણ દીશાના વિભાગોમાં (બધી જગ્યાએ) જોઈને સર્વત્ર દયા કરતો તે સાધુ ધર્મ ઉપદેશ કરે છે. કાઠથી આશીર્વાદથી સુધી દયા પાળે છે. ભાવથી રાગદ્વેષ ત્યાગીને મધ્યસ્થ પળે ધર્મ કહે છે.

પ્ર૦—કેવી દીતે કહે ? ૩૦—બધા જીવો દુઃખના દ્વેષી સુખના ચાહનાર પોતાના આત્માની માફક સદા જાણી લેવા કહ્યું છે કે.

સૂત્રમ્

॥૭૦૯॥

આચાર્ય

॥૭૧૦॥

न तत्परस्य संदध्यात्, प्रतिकूलं यदात्मनः ॥ एष सङ्ग्राहिको धर्मः, कामादन्यः प्रवर्तते ॥१॥

જે પોતાને ગમતું નથી, તેવું બીજાને ન કરવું. એજ સંગ્રાહિક (સાર રૂપ) ધર્મ છે તે કામ (ઇચ્છાઓ)થી જુદો પ્રવર્તે છે. (પોતે દુઃખ ભોગવીને પણ બીજાને સુખ આપવું) વિગેરે છે. તે પ્રમાણે ધર્મને કહેતાં પોતે પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવના ભેદોવડે અથવા આક્ષેપણી વિગેરે ચાર પ્રકારની કથાઓ વડે પોતે પણ જીવ હિંસા જુઠ ચોરી કુસંગ પરગ્રહ અને રાત્રી ભોજન વિગેરે અકાર્યથી દૂર રહી ધર્મ પાલે. અથવા આ પુરુષ કોણ છે? કયા દેવને માને છે? તેનો અભિપ્રાય કેવા છે? અથવા અભિપ્રાય વિનાનો છે? એવું બધું વિચારીને સાંભળનારની યોગ્યતા પ્રમાણે વ્રતો તથા સંયમ અનુષ્ઠાનનું ફલ બતાવે.

પ્ર૦—આવો ધર્મ કોણ કહે? ઉ૦—વેદ [જૈન આગમ] જાળનારો હોય તે. આ સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે.

જે સ્વલ્પ સમણે બહુસ્મુદ વજ્રાગમે આહરણહેતુકુસલે ધમ્મકહાલદ્વિસમ્પન્ને સ્વેતં કાલં પુરિસં સમાસજ્જ કેસ્યં પુરિસે કં વા દરિસણમભિસમ્પન્નો? એવં ગુણજાદેય પથૂ ધમ્મસ્સ આય વિત્તે ॥

જે નિશ્ચયે સાધુ બહુશ્રુત આગમનો જાણ દૃષ્ટાંત હેતુ બતાવવામાં કુશલ ધર્મ કથાની લબ્ધિવાળો ક્ષેત્રકાલ પુરુષ એ વધાનો વિચાર કરે કે આ પુરુષ કોણ છે. તેનું મંતવ્ય શું છે. એ પ્રમાણે ગુણોની જાતિએ યુક્ત હોય તેજ ધર્મ કહેવાને સમર્થ છે.

પ્ર૦—તે કેવા નિમિત્તોમાં ધર્મ કહે? ઉ૦—તે આગમનો જાણ પોતાના તથા બીજા મતના સિદ્ધાંતને જાળનારો ભાવઉત્થાન વડે ઉઠેલા સાધુઓમાં ધર્મ કહે. (વા શબ્દનો સંબંધ બીજા પક્ષનો પ્રકાશ કરે છે.) એટલે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મોક્ષ ગયા પછી પણ તેમના સાધુઓ તે સમયનાં રિવાજ પ્રમાણે ચાર મહાવ્રત પાલતા વિચરે, તેમને સમય બદલાતાં મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં રહેલ ગણ-

સૂત્રમ

॥૭૧૦॥

આચા૦

॥૭૧૧॥

ધરો પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ બતાવે (જેમ કેશી ગણધરના શિષ્યોને ગૌતમસ્વામિના શિષ્યોનો મેળાપ થયો, અને બન્નેમાં શંકા થતાં બન્નેના ગુરુઓ ભેગા થતાં ગૌતમસ્વામિએ કેશીગણધરને પંચ મહાવ્રતનો ધર્મ સમજાવ્યો. અને તેમણે સ્વીકાર્યો.)

અથવા પોતાના શિષ્યો જેઓ વિનયથી સાંભળવા ઉભા થયા હોય તેમણે નવું તત્ત્વ જાણવા માટે ધર્મ સંભળાવે, અથવા દીક્ષા ન લીધેલા શ્રાવક વિગેરે જેઓ ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા બની ગુરુ વિગેરેની સેવા (વૈયાવચ્ચ) કરતા હોય; તેમણે સંસારથી પાર ઉતારવા ગુરુ ધર્મ કહે છે. પ્ર:—કેવો ધર્મ કહે ? ઉ:—શમન [શાંતિ અહિંસા] તેવા જીવ દયાના ધર્મને કહે; તથા જીવ રક્ષા કરવા વિરતિ સમજાવે. આ વિરતિના સૂચનથી જુઠ વિગેરેની વિરતિ જાણવી. ઇટલે, પાંચે મહાવ્રત સમજાવે; તથા ઉપશમ ક્રોધના જયનું સ્વરૂપ બતાવે; તેથી ઉત્તર ગુણોનો પળ ઉપદેશ કરે એમ જાણવું; તથા નિર્વૃત્તિ (નિર્વાણ) મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે. કે, મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ વરોવર પાલ્લવાથી આ લોકમાં બહુ માન, અપૂર્વ શાંતિ, અને પર ભવમાં સ્વર્ગનું સુખ, અને છેવટે મોક્ષ મળે છે.

તથા શોચ ઇટલે બધી ઉપાધીથી રહિત પવિત્ર વ્રતનું ધારવું, તથા માયાની વક્રતા ત્યાગવાથી આર્જવ છે, તથા પ્રાણ સ્તબ્ધપણું ત્યાગવાથી કોમલતા છે, તથા બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રન્થ ત્યાગવાથી લાઘવ છે, તે કેવી રીતે કહે છે. તે બતાવે છે યથાવસ્થિત વસ્તુ જેવી રીતે આગમમાં કહી હોય તેવી રીતે ઓલંઘ્યા વિના કહે છે. પ્ર:—કોને કહે છે ? ઉ:—દશ પ્રકારના પ્રાણને ધારનારા પ્રાણીઓ તે સામાન્યથી સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોને કહે છે. તથા મુક્તિ ગમન યોગ્ય જે ભવ્યપણે ભૂત [રહેલા] છે, તેમણે કહે છે. તથા સંયમ જીવિતવડે જીવે છે. અને જીવવાની ઇચ્છાવાળા જીવો છે. તથા તિર્યંચ નર, અમર, જેઓ સંસારમાં દુઃખ પામતા રહેલા છે. અને દયાને પાત્ર છે, તેવા બધા સત્ત્વોને ધર્મ કહે છે. અથવા પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વ એ ચારે એક અર્થવાળા છે. તેવા જીવોને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે

સૂત્રમ્

॥૭૧૧॥

આચાર્ય

॥૭૧૨॥

શાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ પૂર્વે બતાવેલો છે, તે કહે છે. અને શાંતિ વિગેરે પદોમાં બતાવેલ તત્ત્વને વિચારીને સ્વ અને પરના ઉપકાર માટે ભિક્ષુ જે ધર્મ કથાની લબ્ધિવાળો હોય તે કહે છે. અને તે ધર્મ જેવી રીતે કહે છે, તે બતાવે છે.

અણુવીઢ મિક્ષુ ધમ્મમાઢક્રમમાણે નો અત્તાણં આસાઢજ્ઞા નો પરં આસાઢજ્ઞા નો અન્નઢં પાણાઢં મ્હયાઢં જીવાઢં સત્તાઢં આસાઢજ્ઞા, સે અણાસાયણ અણાસાયમાણે વજ્ઞમાણાણં પાણાણં મ્હયાણં જોવાણં સત્તાણં જહા સે દીવે અસંદીણં એવં સે મ્હવઢ સરણં મહામુણી એવં સે ઉટ્ઠિણ ઠિયપ્પા અણિહે અચલે ચલે અબહિલ્લેસે પરિવ્વણ સંઘસાય પેસલં ધમ્મં દિટ્ઠિમં પરિનિવ્વુઢે, તમ્હા સંગંતિ પાસહ ગંથેહિ ગઢિયા નરા વિસન્ના કામક્રંતા તમ્હા લૂહાઓ નો પરિવિત્તસિજ્ઞા, જસ્સિમે આરંભા સવ્વઓ સવ્વપ્પયાણ સુપરિન્નાયા મ્હવંતિ જેસિમે લૂસિણો નો પરિવિત્તસંતિ, સેવંતા કોહંચ માણંય માયં ચ લોમં ચ એસતુઢે વિયાહિણ તિવેમિ (સુ. ૧૯૫)

તે મુમુક્ષુ ભિક્ષુ-ધર્મને પૂર્વાપર વિચાર કરીને, અથવા સાંમલનાર પુરુષની પૂર્વા પર સ્થિતિ વિચારી જેને જેવું કથન યોગ્ય હોય, તેવો ધર્મ તેને કહે છે. (આ ઉપસર્ગ મર્યાદાના અર્થમાં છે તેથી,) મર્યાદાવડે સમ્યક્ દર્શન વિગેરેનું જેવું અનુષ્ઠાન હોય, તેથી શાતના (વિરુદ્ધ) કરતાં અશાતના થાય છે માટે, તેવી અશાતનાર્થ આત્માને દોષિત ન કરે. અર્થાત્ જેમ આશાતના ન થાય; તેમ

સુત્રમ

॥૭૧૨॥

આચા૦

॥૭૧૩॥

ધર્મ કહે; અથવા આત્માની આશાતના વે પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી તથા ભાવથી, દ્રવ્યથી જેમ, આહાર ઉપકરણ વિગેરે દ્રવ્યની કાલ અતિ પાતાદિ સંબંધી આશાતના (બાધા) ન થાય; તેમ કહે. (લોકોને જમવાનો વસ્ત્ર હોય; તેટલી મોડી વાર સુધી કથા કહે; તો, લોકોને શરમથી ન ઉઠતાં જમતાં અંતરાય થાય; અથવા શિષ્યોને ગોચરી લાવતાં વહેંચતાં મોડું થતાં, પોતાને તથા બાલવૃદ્ધ તપસ્વી માંદાને કાલ ઉલ્લંઘતાં બાધા થાય) તે આહાર વિગેરે દ્રવ્યની બાધાથી પોતાના શરીરને પણ પીડા થાય; તેથી ભાવ મલિન થતાં ભાવાશાતના પણ થાય, અથવા કહેતાં ગાત્ર મંગ રૂપ ભાવ આશાતના ન થાય તેમ કહે; તથા સાંભળનારની હીલના (નિંદા) ન કરે; કે, સાંભળનારને ક્રોધ ચડતાં આહાર ઉપકરણ અથવા સાધુના શરીરની કોઈ પણ રીતે પીડા કરવામાં તત્પર થાય તેમ કથા ન કરે, ઈથીજ સાંભળનારની આશાતના વર્જીને ધર્મ કહે, અથવા અન્ય પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વોને બાધા ન કરે, તે મુનિ પોતાની મેળે પોતાનો રક્ષક હોવાથી અનાશાતક છે. તેમ બીજા ક્રોધી ન બનાવવાથી પોતે બીજાની આશાતના કરતો નથી. તેમ કોઈ આશાતના કરે તો તેની અનુમોદના ન કરતો (બીજા) મરાતા પ્રાણીઓ ભૂતો જીવો સત્ત્વોને પોતાના તરફથી કે પારકા તરફથી પીડા ન થાય તેવો ધર્મ કહે. જેમકે કોઈ લૌકિક કુપ્રાવચનીક પાસથા વિગેરેને દાન આપવાની પ્રશંસા કરે, અથવા કુવા તઢાવ બનાવવાની પ્રશંસા કરે તો પૃથ્વીકાય વિગેરેને દુઃખ થાય, તેનો દોષ સાધુને લાગે, તથા તે દાનની મિંદા કરે તો તે બીજા જીવોને દાન ન મલવાથી સાધુને અંતરાય કર્મ બંધાવાનો વિપાક ભોગવવો પડે. કહું છે કે:—

જે ઉ દાણં પસંસંતિ, વહમિચ્છંતિ પાણિણં । જે ઉ ણં પડિસેદ્ધિતિ, વિત્તિચ્છેઅં કરિતિ તે ॥૧॥

જેઓ સાધુ થઈને અસાધુના દાનની પ્રશંસા કરે છે, તે સાવચ્છ હોવાથી સાધુઓને પ્રાણીઓના વધનો દોષ લાગે છે. અને તે

સૂત્રમ્

॥૭૧૩॥

આચા૦

॥૭૧૪॥

દાનની નિંદા કરે તો દાન લેનારની વૃત્તિનો હેદ કરે છે.

તેથી તે દાન તથા કુવા તઝાવ સંબંધી વિધિ નિષેધમાં મધ્યસ્થ ભાવ રાખીને યથાવસ્થિત શુદ્ધ દાનની પ્રરૂપણા કરે, તથા સાવચ્છ અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ બતાવે, (કે આ પાપ ન કરવાં જાંઈ.) આ પ્રમાણે ઉપયોગ રાખી બાંલનારો સાધુ બન્ને દોષને ત્યાગનારો જીવોને આશ્વાસ ભૂમિ આપનારો થાય છે. આ વાતને દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે. કે પૂર્વે બતાવેલ અસંદીન દ્વીપ (ભરતીના પાણીથી ન ડુબતો) શરણ રૂપ થાય છે. તેમ આ મહામુની જીવોના રક્ષણનો ઉપાય બતાવવાથી મારનારા જીવોના રક્ષા કરનાર તથા મરનાર હિંસકને તેના પાપી વિચારથી બચાવવાથી વિશિષ્ટ ગુણ સ્થાન મેળવવાથી શરણ લેવા યોગ્ય થાય છે. તે કહે છે. (પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વિધિ જે ધર્મ કથાને કહે, તે કેટલાક જીવોને દીક્ષા અપાવે છે. કેટલાકને શ્રાવકો બનાવે છે. કેટલાકને સમ્યગ્દર્શનવાળા કરે છે, અને કેટલાકને મિથ્યાત્વથી હઠાવી ભદ્ર પરિણામવાળા બનાવે છે.

પ૦—કેવા ગુણવાળો આ સાધુ દ્વિપ માફક શરણ યોગ્ય થાય છે ?

ઉ૦—હવે પછી કહેવાતા ભાવ ઉત્થાનવડે સંયમ અનુષ્ઠાન કરતો ઉત્કૃષ્ટથી તૈયાર હોય; તથા જ્ઞાનાદિકરૂપ મોક્ષના માર્ગમાં સ્થિત હોય તથા સ્નેહ રહિત હોય તથા રાગદ્વેષ છોડવાથી અપ્રતિબદ્ધ હોય, તથા પરિસહ ઉપસર્ગમાં ચલાયમાન ન થાય, માટે અચઢ છે. અને એક જગ્યાએ પડી ન રહેતાં યોગ્ય વિહાર કરવાથી ચલ પળ છે તથા સંયમથી જેની લેશ્યા [અધ્યવસાય] બહાર ન હોય, તે અબહિર્લેશ્યાવાળો કહેવાય. એવો મુની બધી રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે. પળ કોઈ જગ્યાએ ફસાય નહિ, પ્ર. તે જ્ઞા માટે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે 'સંરવ્યાય' ઇટલે શોભન ધર્મને વિચારી અવિપરીત દર્શન [દૃષ્ટિ]વાળો થાય અથવા સદનુષ્ઠાનરૂપ દૃષ્ટિવાળો [દૃષ્ટિમાન]

સૂત્રમ

॥૭૧૪॥

આચા૦

॥૭૧૫॥

બને, અને તેનું કારણ તેનાં કર્ણાંયો કાંતો શાંત હોય છે, કાંતો ક્ષય હોય છે, તેથી પોતે પરિનિવૃત્ત શ્રીતીભૂત (ઠંડા સ્વભાવનો) છે, પણ તેવા ગુણવાળો ન હોય, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પેશલ ધર્મને પામતો નથી, તે બતાવે છે, (ઈતિ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે) જેથી મિથ્યા દૃષ્ટિનું વિપરીત દર્શન હોવાથી સંગ (પ્રેમ) વાળો મોક્ષમાં ન જાય, તેથી તેના માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી સંબંધી અથવા ધન ધાન્ય વિગેરેથી થતા સંગ વિપાક ને તમે જુઓ ! વિવેકથી હૃદયમાં વિચારો ! મૂત્રથીજ સંગ કહે છે, તે સંગવાળા નરો બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રન્થથી ગુંથાયેલા ગૃદ્ર થયેલા ગ્રન્થના સંગમાં ઇચ્છિત ન થતાં સ્વેદ પામતા છતાં સંગ્રહ નિમગ્ન ઇચ્છા મદન કામથી આકાંત (અવષ્ટબ્ધ, સુંબેલા) બનેલા મોક્ષમાં જતા નથી.

પ્ર૦—જો એમ છે તો શું કરવું ? ઉ૦—જે કામથી આસક્ત (પ્રેમી) ચિત્ત થઈને સગાં તથા ધન ધાન્ય વિગેરેમાં મૂર્છા પામેલા કામ સંબંધી શરીર મન વિગેરેનાં દુઃસ્વોથી પીડાયેલા છે, તેનાથી હે શિષ્ય ! તું લુપ્તા દેસાતા સંગ દૂર કરવા રૂપ સંયમથી ત્રાસ ન પામીશ, સંયમ અનુષ્ઠાનથી કંટાળતો નહિ, કારણકે સંયમના દુઃસ્વ કરતાં પ્રભૂત (અતિશે) દુઃસ્વ ભોગવનારા સંસાર સંગી જીવો છે.

પ્ર૦—કયા સાધુને સંયમથી ન ડરવાનો સંભવ છે ? ઉ૦—જે મહામુનિષ સારી રીતે સંસાર મોક્ષનાં પૂર્વે કહેલાં કારણો જાણ્યાં છે, તેને આ સંગ રૂપ આરંભો અવિગાન (એક સરસ્વા) પળે બધા માણસે આચરેલ છે, અને તે પ્રત્યક્ષ હોવાથી ઇદમ્ [આ] શબ્દવડે બતાવ્યા છે, તે આરંભો સર્વે પ્રકારે જાણીતા છે.

પ્ર૦—તે આરંભો કેવા છે ? ઉ૦—જેમાં ગ્રન્થના ગુંથાયેલા વિષય ચિત્તવાળા કામ [ઇચ્છા] ઓના ભારથી ફસાયેલા માનસો હિંસક બનેલા અજ્ઞાન મોહના ઉદયથી પાપ કરતાં ત્રાસ પામતા નથી, પણ જે ઉપર બતાવેલા આરંભોને જ પરિજ્ઞાવડે જાણીને

સૂત્રમ્

॥૭૧૫॥

આચા૦

॥૭૧૬॥

મત્યાક્યાનપરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, નેજેજ આરંભો સારીરીતે જાણેલા સમજવા.

પ૦—જે આરંભોનો પરિજ્ઞાતા છે, તે બીજું શું કરે ? તે કહે છે.

તે મહા મુની પૂર્વે બતાવેલા ઉત્તમ ગુણવાળો છે, તે ક્રોધ માન માયા લોભને ત્યાગીને મોહનીય કર્મ તોડે; ('ત્યાગીને' એ અવ્યય પ્રથમ લેવાનું કારણ એ છે કે તે ક્રોધ વિગેરે ચારે કષાયો બધા ભેદ સહિત ત્યાગવાના છે. અને ક્રોધને પ્રથમ લેવાનું કારણ તેનો સંબંધ માન સાથે છે. એટલે માનીને ક્રોધ થાય છે. તથા લોભને માટે માયા થાય, માટે પ્રથમ માયા લીધી છે. અને બધા દોષોના આશ્રય તથા સૌથી મોટો અને હેવટ સુધી રહેતા હાવાથી લોભને છેલ્લો લીધો છે.

અથવા ક્ષપણા તે કર્મની નિર્જરામાં તે પ્રમાણે ક્રમ છે. 'ચકાર' નિશ્ચયથી જુદી જુદી અપેક્ષા માટે સમુચ્ચ અર્થમાં છે) તેથી એ પ્રમાણે ક્રોધ વિગેરે મોહને ત્યાગનારો સંસાર સંતતિ (ભવભ્રમણ) થી તુટ (છુટેલો) તીર્થંકર વિગેરે વર્ણવ્યો છે. એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે. અથવા હવે પછીનું પણ તેઓ કહે છે, તે બતાવે છે.

કાયસ્સ વિયાઘાએ એસ સંગામસીસે વિયાહિએ સેહુ પારંગમે મુળી, અવિહમ્માણે ફલગાવયટ્ટી

કાલોવળીએ કંચિજ્જ કાલં જાવ સરોરભેડત્તિવેમિ ધૂતાધ્યયનમ્ (સૂ૦ ૧૧૬) ૬-૫ ॥

ઔદારિક વિગેરે ત્રણ શરીર અથવા ચાર ઘાતિ કર્મનો નાશ કરવા માટે તે મુની સંગ્રામના પ્રથાલે ઉમેલો વર્ણવ્યો છે. અથવા [ચિ ધાતુનો અર્થ એકટું કરવાનો છે તે એકટું થાય છે.] તે કાયને આયુષ્યના ક્ષય સુધી ઘાત કરનારો બને, [કાયાનો મમત્વ મૂકી

સુત્રમ

॥૭૧૬॥

આચા૦

॥૭૧૭॥

કર્મ તોડવા જીંદગી સુધી પ્રયાસ કરે. તેજ મુનિ પારંગામી જાણવો.]

જેમ સંગ્રામને મોંઘરે શત્રુના સૈન્ય સામે તિક્ષ્ણ તલવારની પ્રભાથી ઝગતા સુરજની માફક વિજલીના ચમકારા માફક દેખાવ કરી જોનારની આંખોમાં ચમત્કાર કરાવનાર અને પોતાનું કાર્ય કરવા છતાં પળ, તે સુખદ ચિત્તનો વિકાર (કોઈ વસ્તુ) કરે છે. તેજ પ્રમાણે મરણ સમય આવે છે, સ્થિર મનવાળો હોય; તો પળ, કોઈ વસ્તુ સંજોગોને આધારે તેનો ભાવ બગડી પળ જાય; તેથી કહે છે કે:—જે મરણ કાળે અનેક દુઃખ આવે છે તે પળ મોહ પામતો નથી. તેજ મુનિ સંસારનો પારંગામી અથવા કર્મનો, અથવા પોતે લીધેલા મહાવ્રતના ભારનો પર્યંત પામી (છેવટ સુધી પહોંચનારો વિજયી) છે.

વઢી, જુદા જુદા પરિષદ ઉપસર્ગો વડે હળવળો છતાં, કંટાળો ન સ્વાતાં ઉંચેથી પડીને અથવા ગાર્દપૃષ્ઠ (આપઘાત) અથવા બીજી કોઈ પળ રીતે આપઘાત ન કરે.

અથવા હળાતાં પળ વાહ્ય અભ્યંતર તપ તથા પરિષદ ઉપસર્ગો વડે ધૈર્ય રાખી પાટીયા માફક સ્થિર રહે; પળ, મરવાના ભયથી દીનતા ન લાવે. તેજ પ્રમાણે કાળે પરવશતા પમાડેલો (જીર્ણ શરીર થતાં) બાર વરસની સંલેખના વડે આત્માને દુર્બલ કરી પહાડની ગુફા વિગેરેમાં જગ્યા નિરવશ જોડીને પાદપોષગમન ઇંગિત મરણ અથવા ભક્ત પરિજ્ઞા એ ત્રણમાંથી કોઈ પળ અવસ્થાવાળું અણસળ કરીને મરણની અવસ્થા સુધી આયુનો ક્ષય થાય; અને શરીરથી જીવ જુદો પડે; ત્યાં સુધી સ્થિરતા રાખે આજ સ્વરી રીતે મૃત્યુનો સમય છે. અથવા શરીરનો ભેદ છે. આજ જીવનો વિનાશ છે. પળ, સર્વથા જીવનો વિનાશ નથી; એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

સૂત્રમ્

॥૭૧૭॥

આચા૦

॥૭૧૮॥

આ પ્રમાણે—પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થતાં, ધૂતારૂય નામનું છટું અધ્યયન પળ સમાપ્ત થયું. (ટીકાના શ્લોક ૮૩૫ છે.)

છટું અધ્યયન સમાપ્ત

છટ્ટા પછી સાતમું અધ્યયન કહેવું જોઈએ, પળ તે વિચ્છેદ જવાથી આઠમું વિમોક્ષ નામનું અધ્યયન કહે છે.

અથાષ્ટમં વિમોક્ષાધ્યયનમ્

સાતમું અધ્યયન મહાપરિજ્ઞા નામનું હતું, તે વિચ્છેદ જવાથી તેને મુકી છટ્ટા સાથે આઠમાનો સંબંધ કહેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે છે. છટ્ટા અધ્યયનમાં પોતાનાં કર્મ શરીર, ઉપકરણ તથા ગૌરવત્રિક તથા ઉપસર્ગ સન્માનના વિધૂનન વડે નિઃસંગતા બતાવી, પળ જો અંતકાળે સમ્યગ્ નિર્વાણ થાય તોજ તે સફલતા પામે તેથી સમ્યગ્ નિર્વાણ (સમાધિ મરણ) બતાવવા માટે આ આરંભ કરે છે.

અથવા નિઃસંગ વિહારી સાધુએ અનેક પ્રકારના પરિસહ ઉપસર્ગો સહન કરવા, એવું છટ્ટામાં બતાવ્યું, તેમાં મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવે છતે અદીન મનવાળા બનીને સમ્યગ્ નિર્વાણજ કરવું, એ વિષય બતાવવા આ આઠમું અધ્યયન છે; આ સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગ દ્વારા થાય છે, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં આવેલો અર્થ અધિકાર બે પ્રકારનો છે, તેમાં અધ્યયનનો પૂર્વે કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

અસમણુન્નસ્સ વિમુક્કલો, પઢમે વિહિં અકપ્પિયવિમુક્કલો; પઢિસેહણા ય રુદ્ધસ્સ, ચેવ સન્ભાવકહણા ય; ॥૨૫૩॥

તદ્યંમિ અંગચિટ્ટાભાસિય આસંકિય ય કહણા ય; સેસેસુ અહીંગારો ઉવગરણસરીરમુક્કલેસુ ॥૨૫૪॥

સુત્રમ

॥૭૧૮॥

આચા૦

॥૭૧૯॥

ઉદ્દેસંમિ ચઉત્થે, વેદાણસગિદ્ધપિટ્ટમરણં ચ । પંચમણ્ ગેલન્નં, ભત્તપરિચ્છા ય બોધન્વા ॥૨૫૫॥

છટ્ઠંમિ ઉ ણગત્તં, ઇંગિણિમરણં ચ હોઇ બોધન્વં । સત્તમણ્ પડિમાઓ, પાયવગ્ગણં ચ નાયન્વં ॥૨૫૬॥

અણુપુલ્લિવિહારીણં, ભત્તપરિચ્છા ય ઇંગિણિમરણં । પાયવ ગમણં ચ તદા અહિગારો હોઇ અટ્ટમણ્ ॥૨૫૭॥

પહેલા ઉદ્દેશામાં આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર છે:—

અ સમનુજ્ઞા (પાસત્યા) વાલા અસમનોજ્ઞ [સ્વચ્છંદાચારી] અથવા ત્રણસો ત્રેસઠ અન્યવાદીઓનો વિમોક્ષ [પરિત્યાગ] કરવો, તેજ પ્રમાણે તેમનો આહાર ઉપધિ શરૂ તથા તેમનું મંતવ્ય ત્યાગવું, તેમાં પ્રથમ ભગવાનની આજ્ઞા બહાર વર્તે તે પાસત્યા વિગેરે છે, અને અસમનોજ્ઞ તે ચારિત્ર તપ અને વિનયમાં હીન તથા યથાચ્છંદ સાધુ તે જ્ઞાનવિગેરે પાંચે આચારમાં હીન હોય, તેવાની સંગતિ ન કરવી [ત્રણસેત્રેસઠ એકાંત વાદીનો પણ ત્યાગ કરવો]

બીજા ઉદ્દેશામાં અકલ્પનીય તે આધાકર્મી વિગેરે દોષિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અથવા આધાકર્મી આહારવડે કોઈ નિમંત્રણા કરે, તો તેનો નિષેધ કરવો અને તેનો નિષેધ કરતાં દાન દેનારને ક્રોધ ચઢે, તો તેને સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ સમજાવવું કે આવા નિર્દોષ આહારનું અમને દાન આપે તો તને તથા અમને ગુણકારી છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો અધિકાર

ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડ વિગેરેથી અંગ ધૂજતાં ગૃહસ્થને આવી શંકા થાય કે, ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતાથી પીડાયેલા અને શૃંગાર ભાવમાં રમેલા ચિત્તવાલા આ સાધુને કંપારો થાય છે, આવું બોલે, અથવા તેને શંકા પડે, તો તે શંકા દૂર કરવા સ્વરી વાત સમજા-

સૂત્રમ્

॥૭૧૯॥

આચા૦

॥૭૨૦॥

વવી (અને તેને શાંત ડરવો)

બીજા પાંચમા ઉદ્દેશાનો અધિકાર—ઉપકરણ તથા શરીરનો મોક્ષ (ત્યાગ) કરવો, તે સંક્ષેપથી તથા સુલાસાથી કહે છે, ઇટલે ચોથા ઉદ્દેશામાં આ અધિકાર છે, કે વૈહાનસ તે ઉદ્બન્ધન (ફાંસો સ્વાવો) ગાર્દ્ધ પૃષ્ઠ તે બીજાને માંસ વિગેરેના હૃદયના ન્યાસથી (બીજાને પોતાનું માંસ અર્પણ કરવું તે) શુદ્ધ (ગીધ) વિગેરેથી પોતાનો નાશ કરાવવો.

એ બે પ્રકારના મરણ [આપઘાત] નું વર્ણન—પાંચમા ઉદ્દેશામાં—ગ્લાનતા અને ભક્ત પરિજ્ઞા સમજવી, છટ્ટામાં એકત્વ ભાવના તથા ઇંગિત મરણ જાણવું. સાતમામાં માસ વિગેરેની ભિક્ષુકની પ્રતિમાઓ બતાવી છે તથા પાદપોષગમનનું વર્ણન છે, આઠમામાં અનુ-પૂર્વે વિહાર કરનારા દીર્ઘ સંયમ પાઢનારા શાસ્ત્રાર્થ ગ્રહણના સ્વીકાર પછી તેનાથી નિવૃત્તિ લેવા સંયમ અધ્યયન તથા અધ્યાપન (શીખવવું) તથા નિર્મઢ ક્રિયા કરનારા સાધુઓ તૈયાર થયા પછી (ઉત્કૃષ્ટ તપ વડે) કાયાને દુર્બલ બનાવીની (આચાર્ય કે ગચ્છનાયક) ભક્ત પરિજ્ઞા, ઇંગિત મરણ અથવા પાદપગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ સ્વીકારે તેનું વર્ણન છે.

આ પ્રમાણે પાંચ ગાથાનો સંક્ષેપથી અર્થ કહ્યો, અને વિસ્તારથી તો દરેક ઉદ્દેશામાં કહેવાશે, નિક્ષેપ ત્રણ પ્રકારે છે, ઓઘ નિષ્પન્ન નામ નિષ્પન્ન અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન છે, ઓઘમાં અધ્યયન છે; નામમાં વિમોક્ષ છે, તે વિમોક્ષના નિક્ષેપા નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

નામઠવળવિમુક્તવો, દવ્વે સ્વિત્તે ય કાલ ભાવે ય; એસો ઉ વિમુક્તસ્તા નિક્સેવો છવ્વિહો હોઈ ॥૨૫૮॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાઢ અને ભાવ વિમોક્ષ એમ છ પ્રકારે છે, સંક્ષેપથી કહ્યા, અને વિશેષથી કહેવા નામ સ્થાપના સુગ-મને છોડી દ્રવ્યાદિ વિમોક્ષ બતાવવા કહે છે.

સૂત્રમ

॥૭૨૦॥

આચા૦

॥૭૨૧॥

દ્રવ્યવિમુક્ત્વો નિયલાઈએસુ સ્વિત્તંમિ ચારયાઈસું; કાલે ચેઈયમહિમાઈએસુ અણધાયમાઈઓ । ૨૫૯॥

દ્રવ્ય વિમોક્ષ આગમ અને નો આગમ એમ બે મેદે છે, આગમથી જ્ઞાતા પણ તેમાં તેનો ઉપયોગ ન હોય.

નો આગમથી જ્ઞ શરીર મળ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત (જુદો) નિગડાદિક વિષયભૂત (બેડીમાંથી) જે છુટકારો થાય તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અથવા માગધીમાં સાતમી વિભક્તિ છે તેનો અર્થ પાંચમી વિભક્તિમાં લઈએ તો) બેડી વિગેરે દ્રવ્યથી છુટવું, તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અપર કારક વચનનો સંભવતો અર્થ મળેલા પોતાની મેલે વિચારીને યોજવો તે બતાવે છે જેમકે) દ્રવ્ય વહે, કે દ્રવ્યથી, ઇટલે સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર દ્રવ્યથી મોક્ષ તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ વિગેરે સમજવો.

ક્ષેત્ર વિમોક્ષ તે જે ક્ષેત્રમાં પોતે ચારક વિગેરેથી પકડાઈ હોય, તેમાંથી છુટકારો થાય, તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે.

અથવા ક્ષેત્રના દાનથી અથવા જે ક્ષેત્રમાં મોક્ષનું વર્ણન ચાલે તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે. અને કાઠ વિમોક્ષ ચૈત્ય મહિમા વિગેરેમાં જે-ટલો કાઠ અમારી પટ્ટ વગડાવે. અને આરંભ જીવહિંસા વિગેરે બંધ થાય તે અથવા જે કાઠે મોક્ષનું વર્ણન ચાલે, તેને આશ્રયી કાઠ મોક્ષ છે. આ ગાથાનો અર્થ છે. હવે ભાવ વિમોક્ષ બતવે છે.

દુઃખિહો ભાવવિમુક્ત્વો દેસવિમુક્ત્વો ય સન્નવિમુક્ત્વો ય । દેસવિમુક્ત્વા સાહુ સન્નવિમુક્ત્વા ભવે સિદ્ધા ॥૨૬૦॥

ભાવ વિમોક્ષ બે પ્રકારે છે. આગમથી જ્ઞાતા અને ઉપયાગ રાખનાર છે. અને નોઆગમથી બે પ્રકારે છે. દેશથી તથા સર્વથી છે. દેશથી અવિરત સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવોને અનંતાનુબંધીની ચોકડી ક્ષય ઉપશમ થવાથી તથા દેશ વિરતીને અનંતાનુબંધી તથા અપ્રત્યાશ્રયાની ચોકડીઓ ક્ષય ઉપશમ થવાથી છે. અને સાધુઓને પ્રથમના બાર કષાયો (સંજ્વલનની ચોકડી સિવાય) ક્ષય ઉપશમ થવાથી અને

સૂત્રમ્

॥ ૭૨૧ ॥

આચા૦

॥૭૨૨॥

ક્ષપક શ્રેણીમાં જેને જેટલો કાલ કષાયો ક્ષીણ થાય, તેને તેટલાનો ક્ષય થવાથી દેશ વિમુક્તિ છે, તેથી સાધુઓ દેશ વિમુક્ત છે. ભવસ્થ કેવલી સાધુઓ પણ ભવ ઉપગ્રાહિક કર્મના સજ્જાવથી દેશ વિમુક્તજ છે, અને સર્વથા વિમુક્ત તો સિદ્ધ ભગવંતોજ થાય છે. (ગાથાર્થ)

શંકા—મોક્ષની પૂર્વે બંધપણું હોય છે, જેમકે નિગટ (હેડ) વિગેરે બન્ધ હોય તો તેના મોક્ષનો સંભવ થાય, તે શંકા દૂર કરવા માટે બન્ધ અભિધાન પૂર્વક મોક્ષ બતાવે છે.

કમ્મયદન્વેદિસમં, સંજોગો હોઈ જો ઉ જીવસ્સ । સો બન્ધો નાયન્વો, તસ્સ વિઓંગો ભવે મુક્કો ॥૨૬૧॥

કર્મ વર્ગણાના દ્રવ્ય (પુદ્ગલો) સાથે જે જીવનો સંજોગ છે, તે પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ અને પ્રદેશ રૂપ વદ્દ સ્પૃષ્ઠ નિધન નિકાચન અવસ્થાવાલો બન્ધ જાણવો. કારણ કે આત્માનો એકેક પ્રદેશ અનંત=અનંત કર્મ પુદ્ગલો વડે બન્ધાયલો છે, અને અનંત અનંત નવા બન્ધાઈજ રહ્યા છે, કારણકે બાકીના અગ્રહણ યોગ્ય છે.

પ્ર૦—આઠ પ્રકારનાં કર્મ કેવી રીતે બન્ધાય છે ? ઉ૦—મિથ્યાત્વના ઉદયથી—કહું છે, કે.

“ કહં ણં મંતે ! જીવા અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ બંધંતિ ?, ગોઅમા ? ણાણાવરણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદણં દરિ-
સણાવરણિજ્જં કમ્મં નિઅચ્છન્તિ, દંસણમોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદણં મિચ્છત્તં ણિયચ્છન્તિ, મિચ્છત્તેણં ઉહ-
ન્નેણં એવં સ્વલુ જીવે અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ બન્ધઈ ” યદિ, વા—“ ણેહતુપ્પિઅગત્તસ્સ; રેણુઓ લગ્ગઈ જહા
અંગે । તહ રાગદોસણેહાલિયસ્સ કમ્મંપિ જીવસ્સ ॥૧॥ ”

પ્ર૦—હે ભગવન્ જીવો આઠ પ્રકારનાં કર્મો કેવી રીતે બાંધે છે ?

સુત્રમ

॥૭૨૨॥

આચા૦

॥૭૨૩॥

૩૦—હે ગૌતમ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી દર્શનાવરણીય કર્મ બન્ધાય છે, તેથી મિથ્યાત્વનો ઉદય થાય છે. અને તેથી આઠે કર્મ પ્રકૃતિ બન્ધાય છે. અથવા સ્નેહ (ધી તેલ)થી ચીકણા બનેલા શરીરવાળાને જેમ શરીરમાં કીણી રેતી ચોંટે છે. તેવી રીતે રાગદ્વેષની ચીકણાસથી જીવોને કર્મ ચોંટે છે, એ આઠે પ્રકારના કર્મના આસ્રવના નિરોધથી અથવા તપ વડે અપૂર્વકરણ ક્ષપકશ્રેણીના અનુક્રમથી અથવા શૈલેશી અવસ્થામાં જે કર્મનો વિયોગ થાય છે, તેજ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ છે. એનું પુરુષના બધા અર્થોમાં પ્રધાનપણું હોવાથી પ્રારંભેલ તલવારની ધારા માફક મહાવ્રતોના અનુષ્ઠાનનું મુખ્ય ફલ હોવાથી તથા બીજા મતવાળાની સાથે તેનો ભેદ હોવાથી જેવું મોક્ષનું સ્વરૂપ જિનેશ્વરે સાચું બતાવ્યું છે. તે કહે છે. અથવા પ્રથમ કર્મના વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. હવે જીવ વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

જીવસ્સ અત્તજણિણ્ણિ ચેવ કમ્મેહિં પુવ્વવદ્ધસ્સ । સન્નવિવેગો જો તેણ તસ્સ અહ્મં ઇત્તિઓ મુક્ખો ॥૨૬૨॥

જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો છે. તેને પોતાની મેળે (પોતાનુંજ) અનંતજ્ઞાન સ્વભાવથીજ છે, તેને પોતાનો આત્મા જે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગમાં પરિણત થવાથી જે કર્મો પોતાનાથી બન્ધાય છે, તે કર્મને પૂર્વે બાંધેલ હોવાથી તેનો પ્રવાહ અનાદિ કાલની અપેક્ષાથી ચાલુ છે. તે કર્મનો સર્વથા અભાવ રૂપ વિવેક કરવો, અર્થાત્ આત્માને તેનાથી નિર્લેપ કરવો, તેજ જીવને તેટલોજ મોક્ષ છે. પણ બીજા નિર્વાણ પ્રદીપ (બુદ્ધાણા દીવા) માફક કલ્પેલો મોક્ષ નથી, ભાવ વિમોક્ષ કહ્યો, અને જેને તે મોક્ષ થાય છે, તેણે સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા અવશ્યે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણ મરણ (અણસણ)માંથી કાઢપણ સ્વીકારવું જોઈએ. અને કાર્યમાં કારણનો ઉપચાર કરવાથી તે મરણજ ભાવવિમોક્ષ છે. તે બતાવે છે.

સુત્રમ્

॥૭૨૩॥

આચા૦

॥૭૨૪॥

ભક્ત પરિજ્ઞા ઇંગિણિ પાયવગમણં ચ હોઝ નાયન્નં । જો મરઝ ચરિમમરણં ભાવવિમુક્ત્વં વિયાણાહિ ॥૨૬૬॥

ભક્ત (ભોજન)ની પરિજ્ઞા [પચ્ચક્ષ્ણાણ) અણસણ તે ભક્ત પરિજ્ઞા છે, તેમાં ત્રણ પ્રકારનો આહાર ત્યાગીને ફક્ત અચિત્ત પાણીની છુટ રાખીને અણસણ કરે, પળ તે શરીરની વૈયાવચ્ચ કરવા દે, અને તે ધૈર્યતા તથા મજબૂત સંઘયણવાળો હોય, તે જેમ પોતાને સમાધિ રહે તેમ અણસણ કરે.

તથા ઇંગિત પ્રદેશમાં મરણ પામવું તે ઇંગિત મરણ છે. તે ચાર પ્રકારના આહારની નિવૃત્તિ રૂપ છે. અને તે જેનું સંઘયણ મજબૂત હોય, તે પોતાની મેલેજ પાસું ફેરવવું વિગેરે ક્રિયા કરે, એમ જાણવું. તે પ્રમાણે ચારે પ્રકારનો આહાર છોડીને તથા બધી ક્રિયાઓ તથા ચેષ્ટાઓ છોડીને એકાંતમાં શરીરની વૈયાવચ્ચ કરાવ્યા વિના જાડની માફક સ્થિર શરીર કરવું. તે પાદપ ઉપગમન જાણવું.

પળ જે ભવ સિદ્ધિકર્ત્રી જીવ છે. તે હેલ્લા અણસણને આશ્રયીને મરે છે. અને તેથી ઉત્તમ સાધુ જે મોક્ષની ઇચ્છાવાળો છે તે ઉપર બતાવેલા ત્રણ અણસણમાંથી કોઈ પળ એક સ્વીકારે છે, પળ તે વૈદ્યાનસ વિગેરે બાલ મરણ (આપઘાત)થી મરતો નથી અને ત્રણ અણસણમાં થોડો મેદ હોવાથી ત્રણ પ્રકારનું ભાવમોક્ષ એવું તું જાણ, હવે તેજ મરણને સપરાક્રમ અને અપરાક્રમ એવા બે મેદે બતાવે છે.

સપરિક્રમે ય અપરિક્રમે ય વાઘાય આણુપુન્વીષ ॥ સુત્તત્થજાણણં સમાહિમરણં તુ કાયન્નં ॥૨૬૪॥

પરાક્રમ [સામર્થ્ય બલ] જેને હોય તે સપરાક્રમી કહેવાય, અને તેવી રીતે મરે તો સપરાક્રમ મરણ છે, તેના ઉલટાપણામાં અપરાક્રમ છે. એટલે જંઘા બલ ક્ષીણ થતાં ભક્તપરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ અને પાદપ ઉપગમન એમ ત્રણ મેદવાળું અણસણ છે. છતાં પળ તે પરાક્રમ સહિત અને પરાક્રમ રહિત એમ દરેક બે પ્રકારનું છે. અને તે દરેક મેદ પળ વ્યાઘાત અને તે રહિત છે. તેમાં સિંહ અને

સૂત્રમ

॥૭૨૪॥

આચાર્ય

॥૭૨૫॥

વાઘ વિગેરેથી જે નાશ થાય તે વ્યાઘાત છે. અને તે સિવાયનો અવ્યાઘાત છે. એટલે દીક્ષા લીધા પછા સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરીને અનુક્રમે વિપક્ષિત્રમ [મરણ ન આવેલું] એવી અવસ્થાને ભોગવતો જે છે. તે અવ્યાઘાત છે.

અહીંયા અનુપૂર્વી શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ બતાવતાં સમાપ્ત કરે છે. વ્યાઘાત વડે અનુક્રમે અથવા સપરાક્રમ અથવા અપરાક્રમવાળા સાધુને મરણ આવે છતે સૂત્ર અર્થના જાણનારે કાઢ આવેલો જાણીને સમાધિ મરણે મરવું. ભક્ત પરિજ્ઞા ઇક્ષિત મરણ પાદપ ઉપગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક મરણ પોતાને જેમ સમાધિ રહે તેમ કરવું. પણ બાઢ મરણ ન કરવું. (ગાથા અર્થ)

તેમાં સપરાક્રમ મરણ દૃષ્ટાંત વડે બતાવે છે.

સપરક્કમમાણસો જહ મરણં હોઈ અજ્જવહરાણં પાયવગમણં ચ તહા ઇયં સપરક્કમં મરણં ॥૨૬૫॥

પરાક્રમ સહિત તે સપરાક્રમ મરણનો આદેશ આચાર્યની પરંપરામાં સંભળાતો આવેલો વૃદ્ધ વાદ આ પ્રમાણે છે. તે કહે છે, (યથા શબ્દ ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે) એટલે આ પ્રમાણે તે આદેશ જાણવો. આર્ય વજ્રસ્વામિનું મરણ પાદપ ઉપગમન છે અને તે સપરાક્રમ મરણ છે. તે પ્રમાણે બીજે પણ સમજવું [ગાથા અર્થ] તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો, અને તે કથા પ્રસિદ્ધજ છે. જેમ આર્ય વજ્રસ્વામિએ પોતે દવા માટે સુંઠનો ગાંગડો કાનમાં રાખેલો, તે વાપરવો ખૂલી જવાથી પોતે જાણ્યું કે આવો પ્રમાદ મને થયો છે. તેથી તેમણે મરણ નજીક આવેલું જાણીને સપરાક્રમી બનીને સ્થાવર્ત પર્વત ઉપર પાદપ ઉપગમન અણસણ કર્યું. હવે અપરાક્રમ મરણ બતાવે છે.

અપરક્કમમાણસો જહ મરણં હોઈ ઉદહિનામાણં । પાઓવગમેઽવિ તહા ઇયં અપરક્કમં મરણં ॥૨૬૬॥

સૂત્રમ્

॥૭૨૫॥

આચાર્ય

॥૭૨૬॥

પરાક્રમ ન હોય તો અપરાક્રમ કહેવાય તેવું મરણ જેને જંઘાવઠ્ઠ સર્વથા ક્ષીણ થયેલું હોય તેવા ઉદધિ [સાગર] નામના તે આર્ય સમુદ્ર મુનિનું મરણ થયેલું છે. તેનો વૃદ્ધાવાદ આ પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે પાદપ ઉપગમન અણસણ વડે તેમનું મરણ થયેલ છે. જેવી રીતે આર્ય સમુદ્રનું અપરાક્રમ મરણ છે. તેવું બીજી જગ્યાએ પણ જાણવું. (ગાથા અર્થ)

તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો. આર્ય સમુદ્ર નામના આચાર્ય સ્વભાવથીજ દુર્બલ હતા, પછીથી જંઘા વઢે સર્વથા ક્ષીણ થતાં શરીરથી બીજો લાભ ન જાણીને તેને તજવાની ઇચ્છાથી પોતાના ગચ્છમાં રહીને ઉપાશ્રયના એક ભાગમાં આહાર રહીત પાદપ ઉપગમન અણસણ કર્યું, હવે વ્યાઘાતવાલું અણસણ કહે છે.

વાઘાઈયમાણસો અવરદ્ધો હુજ્જ અન્નતરણં । તોસલિ મહિસીઈ હઓ, ઇયં વાઘાઈયં મરણં ॥૨૬૭॥

વિશેષથી આઘાત તે સિંહ વિગેરે કરેલો વ્યાઘાત છે એટલે શરીરનો નાશ થાય છે. તેના વડે જે અણસણ સમાપ્ત થાય અથવા તેવું મરણ થાય તો તે વ્યાઘાતિમ અણસણ છે. એટલે કોઈ સાધુને સિંહ વિગેરે વેર્યો હોય, અને તેનાથી મરણ થાય, તે વ્યાઘાતિમ છે તેના માટે વૃદ્ધાવાદ આ પ્રમાણે છે. કે તોસલી નામના આચાર્યને મેંસોઈ વેર્યો, અને મરણ વચ્ચે તેમણે ચાર પ્રકારનો આહાર ત્યાગીને અણસણ કર્યું તે વ્યાઘાતિમ મરણ છે. તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો તે કહે છે.

તે દેશમાં મેંસો ઘણી થાય છે. તોસલી નામના આચાર્યને જંગલી મેંસોઈ વેર્યો, તેમણે પીઢાતાં બીજો ઉપાય ન જોઈને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યાગવાનું અણસણ કર્યું હવે અવ્યાઘાતિમ અણસણ બતાવવા કહે છે.

અણુપુન્નિગમાણસો પવ્વજ્ઞામુત્તઅત્થકરણં ચ । વીસજ્ઞિઓ (ય) નિન્તો, મુક્કા તિવહસ્સ નીયસ્સ ॥૨૬૮॥

સુત્રમ

॥૭૨૬॥

આચાં

॥૭૨૭॥

અનુપૂર્વી (ક્રમ) ને પામે, તે અનુપૂર્વીગ છે.

પ્ર૦—તે આ દેશ કયો છે ? (આ દેશનો અર્થ વૃદ્ધવાદ છે.) તે વૃદ્ધવાદ આ પ્રમાણે છે.

પ્રથમ આત્માર્થી જીવને દીક્ષા આપવી, પછી સૂત્ર મળાવવાં છેવટે અર્થ આપવો. તે બન્નેમાં પ્રવિણ થયેલો અને ગુરુણ સુપાત્ર જોઈને સૂત્રાર્થ મળાવ્યા પછી તેને આજ્ઞા આપે તો પોતે કોઈપણ જાતનું અગસણ કરવા તૈયાર થઈને નીકળે. તે પ્રથમ આહાર ઉપધિ શરૂઆત એમ ત્રણેનો ત્યાગ કરે છે. અને પોતે પ્રથમ રોજ ભોગવતો તેનાથી પોતે મુકાય છે. તેમાં જો આચાર્ય હોય તો તેવું અણસણ કરવા પહેલાં શિષ્યોને તૈયાર કરીને બીજો આચાર્ય સ્થાપીને પોતે નિવૃત્ત થઈને બાર વરસની (ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા) સંલેખના વડે અનુભવ કરીને પોતે ગચ્છની અણુજ્ઞા [સંમતિ] લઈને ગચ્છને છોડીને અથવા પોતે નીમેલા આચાર્યની સંમતિ લઈને અણસણ કરવા બીજા આચાર્યની પાસે જાય છે. તેજ પ્રમાણે ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર ગણાવચ્છેદક, અથવા સામાન્ય સાધુ હાય તે આચાર્યની રજા લઈને સંલેખના વડે પરિકર્મ કરીને ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે અણસણ ન સ્વીકારે. તેમાં પણ, ભાવ સંલેખના કરે કારણ કે દ્રવ્ય સંલેખના જો, એકલી હોય; તો, દોષનો સંભવ છે. તે કહે છે:—

પઢિચોઈઓ ય કુવિઓ, રણો જહ તિક્કવ સીયલા આણા । તંબોલે ય વિવેગો ઘટ્ટણયા જા પસાઓ ય ॥૨૬૯॥

આચાર્ય પ્રેરણા કરેલો કે તું ફરી સંલેખના કર, એવું કહેવાથી ક્રોધાયમાન થઈ શિષ્યને જેમ રાજાની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ હોય છે. પછી શીતલ થાય છે. તેમ આચાર્ય પણ બીજાઓના રક્ષણ માટે પ્રથમ ત્યાગ કરવો જોઈએ. વઢી નાગરવેલનું સડેલું પાન જેમ બીજાં પાન બચાવવા માટે દૂર કરવું જોઈએ. તેમ કુશિષ્યને પ્રથમ શિક્ષા કરી પછી તે માફી માગે તો તેના ઉપર દયા લાવી રાખવો

સૂત્રમ્

॥૭૨૭॥

આચા૦

॥૭૨૮॥

જોઈએ. (ગાથા અર્થ) ભાવાર્થ કથાથી જાણવો.

એક સાધુએ બાર વરસની ઉઠ્ઠ તપસ્યાથી સંલેખના કરી, અને આચાર્ય પાસે અણસણની યાચના કરી આચાર્યે કહ્યું, તું હજુ પળ સંલેખના કર, તેથી આ શિષ્યે કોપાયમાન થઈને ફક્ત ચામડી અને હાડકું રહેલ એવી માંસ લોહી વિનાની આંગઢી ભાંગીને દેલાડી, કે હવે શું અશુદ્ધ બાકી રહ્યું છે? આચાર્યે પોતાના હૃદયનો અભિપ્રાય પ્રગટ કર્યો, કે તું ક્રોધને લીધે અશુદ્ધ છે. કે વચનની કડલાસથી શીઘ્ર તારી આંગઢી તે ભાંગીને ભાવની અશુદ્ધતા દેલાડી છે. તેથી તેને બોધ કરવાને માટે દૃષ્ટાંત કહ્યું, કે કોઈ રાજાની બે આંખો રોજ પાળીથી ઝરતી હતી, રાજાના વૈદ્યોએ ઘણી દવા કરી પણ સાહે ન થયું. એક વખત કોઈ પરદેશી વૈદ્ય આવ્યો તેણે કહ્યું, જો તું એક મુહુર્ત સુધી વેદના સહન કરે, અને મને ન પ્રાવે, તો તને સારો કરું રાજાએ કબુલ કર્યું. અંજન (મુરમો) આંખમાં નાખ્યા પછી ઉત્પન્ન થયેલી તીવ્ર વેદનાથી મારી આંખો ગઈ, એવી વાળી બોલીને રાજાએ મારવાની આજ્ઞા કરી; તેથી રાજાની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ થઈ; અને પૂર્વે ન મારવાનું વચન આપવાથી શીતઢ આજ્ઞા કરવી પડી; પણ જ્યારે મુહુર્ત પછી વેદના દૂર થતાં સારી આંખોલાઢો થતાં તેજ રાજાએ સુશ થઈ વૈદ્યની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પણ તીક્ષ્ણ છે. એટલે, શિષ્યની ભૂલ દેખતાં વડલાં વચનની આજ્ઞા કરે; પણ શિષ્યનું અંતરંગ તપાસી તેનાં કાર્યથી પ્રસન્ન થાય; એટલે, પરિણામે શિષ્યને હિતકર હોવાથી તે આજ્ઞા શીતઢ છે. આવું સમજાવ્યા છતાં પણ ક્રોધથી શિષ્ય શાંત ન થાય; તો, બીજાઓના રક્ષણ માટે સડેલા પાનની માફક તેને દૂર કરવો.

જો, ગુરૂની આજ્ઞા શિષ્ય માને; તો, ગચ્છમાંજ રહેવા દઈને દુર્વચનથી તેનો તિરસ્કાર કરી પરીક્ષા કરવી. જો, તેમ કરતાં ન

સૂત્રમ

॥૭૨૮॥

આચા૦

॥૭૨૯॥

કોપે, તો તે શુદ્ધ છે, એમ જાણીને તેને અણસણની આજ્ઞા આપે; તથા તેને આર્તધ્યાન વિગેરે ન થાય; માટે તેની સ્વચર, રાક્ષી ગુરુ પ્રસાદ કરે. પ્ર૦—આ પ્રમાણે કેવો, અને કેટલો કાલ, અને કેવી રીતે આત્માને સંલેખે? તેથી, હૃદયમાં વિચારને કહે છે:—

નિષ્કાર્ઘ્યા ય સીસા સઝળી જહ અંડગં પયત્તેણં । બારસસંવચ્છરિયં સો સંલેહં અહ કરેહ ॥૨૭૦॥

ચત્તારિ વિચિત્તાંઈં વિગઈં નિજ્જહિયાઈં ચત્તારિ । સંવચ્છરે ય દુન્નિ ઉ ઇગં તરિયં તુ આયામં ॥૨૭૧॥

નાઈવિગિટ્ઠો ઉ તવો, છમ્માસે પરિમિયં તુ આયામં । અન્નેઽવિ ય છમ્મસે હોઈ વિગિટ્ઠં તવો કમ્મં ॥૨૭૨॥

વાસં કોઢીસહિયં આયામં કાઉ આણુપુઞ્વીએ । ગિરિકંદરંમિ ગંતું, પાયવગમણં અહ કરેહ ॥૨૭૩॥

સૂત્ર અર્થ તથા બન્ને પ્રકારે પોતાના શિષ્યોને તથા ભણવા આવેલા બીજા સાધુને ભણાવીને જેમ શકુની પક્ષી ઇંડાને સેવીને તૈયાર કરે, તેમ પ્રયત્નથી તૈયાર કરવા જોઈએ. ત્યારપછી આચાર્ય બાર વરસની સંલેખના કરે તે આ પ્રમાણે.

ચાર વરસ સુધી જુદા જુદા તપના અનુષ્ઠાન કરે છે. એટલે એક બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરે કરીને પારણું કરે છે. પારણામાં વચ્ચે વિગય વાપરે. અને નવણ વાપરે, પાંચમા વરસથી બીજાં ચાર વરસ તેવો તપ કરીને પારણામાં વીગડ ન વાપરે નવમા દશમા વરસમાં ઉપવાસને પારણે આંબેલ એમ કરે અગ્યારમાં વરસમાં પહેલા છ મહીના સુધી અતિ વિકૃષ્ટ તપ ન કરે અથવા એક બે ઉપવાસ કરીને પરિમિત આંબેલથી પારણું કરે (ઉળોદરી તપ કરે) બીજા છ માસમાં વિકૃષ્ટ તપ અને પારણામાં આંબેલમાં ઉળોદરી તપ કરે બારમા વરસે કોટી સહિત આંબેલ કરે એટલે રોજ આંબેલથી સ્વાય. એટલે આંબેલની કોટી કોટી મળે માટે કોટી સહિત કહ્યું છે ચાર માસ બાકી રહે ત્યારે તેલના કોગળા અસ્થલિત નમસ્કાર વિગેરે શિખવા માટે વાયુ દૂર કરીને મુખ યંત્રના પ્રચાર માટે

સૂત્રમ્

॥૭૨૯॥

આચા૦

॥૭૩૦॥

વારંવાર કરે. આ પ્રમાણે બાર વરસ સુધી અનુક્રમે વધું કરીને સામર્થ્ય હોય તો ગુરુની આજ્ઞા લઈને પહાડની ગુફામાં જઈને નિર્દોષ જગ્યા જોઈને પાદપ ઉપગમન અણસણ કરે ઇક્ષિત મરણ અથવા ભક્ત પ્રત્યાઘ્યાન જેમ સમાધિ રહે તેમ કરે આ પ્રમાણે બાર વરસની સંલેખના કર્મ વડે આહાર ઓછો કરતાં આહારની અભિલાષાનો ઉચ્છેદ થાય છે તે બે ગાથા વડે બતાવે છે.

કહ નામ સો તવોકમ્મપંડિઓ જો નિચ્ચુજુત્તપ્પા । લહુવિત્તીપરિક્ખેવં વચ્ચઈ જે મંતઓ ચેવ ? ॥૨૭૪॥

આહારેણ વિરહિઓ, અપ્પાહારો ય સંવરનિમિત્તં । હાસંતો હાસંતો, એવાહારં નિરંભિજ્જા ॥૨૭૫॥

કેવી રીતે એ સાધુ તપ કરવામાં પંડિત થાય ? જે નિત્ય ઉદ્યુક્ત આત્મા બનીને બત્રિસ કોઢિયાના પરિણામવાળી વૃત્તિ ન રાખે? એટલે દિવસે દિવસે લઘુ વૃત્તિનો પરીક્ષેપ ન કરે; તો, તપ કર્મમાં પંડિત કેવી રીતે થાય (જો, ગોચરીમાં લોલુપતા રાખી વધારે વધારે સ્વાય; તો, તે તપ કરવામાં નિપુણ ન થાય;) તથા આહાર વડે બે ત્રણ દિવસ સુધી વિયોગ કરે. અર્થાત્ બે ત્રણ પાંચ છ ઉપવાસ કરી; પછી પારણું કરે તો, શા માટે અલ્પાહારી ન થાય ? (થાયજ)

પ્ર૦—શા માટે તપ કરે ? ઉ૦—અણસણ કરવા માટે, આ પ્રમાણે ઉપવાસ કરતો તથા દરેક પારણામાં અલ્પઆહારને લીધે ઓછો ઓછો કરતાં ટેવ પડતાં ઉપર બતાવેલી વિધિએ ભક્ત પચ્ચલ્લાણનું અણસણ કરે. નામ નિક્ષેપો કહ્યો. હવે સૂત્ર અનુગમમાં અસ્ત્વલિત વિગેરે ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું. તે કહે છે:—

સે બેમિ સમણુન્નસ્સ વા અસમણુન્નસ્સ વા અસગ વા પાણં વા શ્વાદ્દમં વા સાદ્દમં વા વરથં

સૂત્રમ

॥૭૩૦॥

આચા૦

॥૭૩૧॥

વા પડિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંચ્છણં વા નો પાદેજ્ઞા નોં નિમંતિજ્ઞા નો કુજ્ઞા વેયાવડિયં
પરં આઢાયમાણે ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૯૭)

સુધર્માસ્વામિ કહે છે. જે-મેં ભગવાન પાસે સાંભળ્યું; તે કહું છું, અને હવે કહેવાતું પળ ભગવાનનું વચન છે. એટલે સમનોજ્ઞ, અથવા અમનોજ્ઞ હોય; એટલે, દૃષ્ટિ (સમ્યગ્દર્શન,) તથા લિંગથી સમનોજ્ઞ એટલે ઉત્તમ શ્રદ્ધાવાળો હોય; પળ, ભોજન વિગેરેમાં ત્યાગી ન હોય, અને અમનોજ્ઞ તે બૌદ્ધ મત વિગેરેના સાધુને ચાર પ્રકારના આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા ન કરે; તે કહે છે. અશન [ભોજન] તે, ખાત વિગેરેનું છે, અને પાણી તે, દ્રાક્ષ વિગેરેનું છે, અને થોડા ટેકા રૂપ નાઝીયેર (કોપરું) વિગેરે છે, અને સ્વાદ માટે કપુર, લવંગ, વિગેરે છે. તેજ પ્રમાણે વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, રજોહરણ, આ બધાં પોતાનાં ઉપકરણ કુસાધુને વાપરવા ન આપે. તેજ પ્રમાણે તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરે; અને ઘણાં આદરવાળો બનીને તેમને તેવી વસ્તુનું આમંત્રણ ન કરે; તેમ થોડી ઘણી વૈયાવચ્ચ પળ ન કરે. હવે, પછીનું પળ હું કહું છું.

ધુવં ચેયં જાણિજ્ઞા અસણં વા જાવ પાયપુછણં વા લભિયા નો લભિયા ભુંજિયા નો ભું-
જિયા પંથં વિડત્તા વિડક્કમ્મ વિભત્તં ધમ્મં જોસેમાણે સમેમાણે ચલેમાણે પાઙ્ગા વા નિમં-
તિજ્ઞ વા કુજ્ઞા વેયાવડિયં પરં અણાઢાયમાણે ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૯૮)

તે બૌદ્ધ વિગેરે મતના કુશીલવાળા સાધુઓ અશન વિગેરે બતાવીને એવું બોલે કે, આ નિશ્ચય જાણો કે, અમારા મઠમાં રોજ તમે

સૂત્રમ્

॥૭૩૧॥

આચા૦

॥૭૩૨॥

ભોજન વિગેરે મેઢવશો ંટલે બીજી જગ્યાં મલે ન મલે અથવા સ્વાઈને અથવા વિના સ્વાધે અમારી ધીરજને માટે તમારે અવશ્ય આવવું, જો ન મલે તો લેવા માટે અને મલે તો વધારે સ્વાવા માટે વારંવાર ભોજન માટે ન સ્વાધું હોય તે વચ્ચે સવારનો નાસ્તો કરવા અમારી ધીરજ માટે કોઈ વચ્ચે પળ આવવું અથવા જ્યારે તમને જે કલ્પે તેવું અમે તમને આપશું વઢી અમારો મઠ તમારા રસ્તા-માંજ છે કદાચ તમે બીજે રસ્તે જતા હો તો થોડો ફેરો સ્વાઈને પળ આઢા માર્ગે બીજે વેરે જઈને પળ અમારે ત્યાં આવવું આ આગમનમાં સ્વેદ માનવો નહીં (આ પ્રમાણે પ્રેમ ધરાવી જૈન સાધુને બૌદ્ધ વિગેરેના સાધુ આમંત્રણ કરે.) પ્ર૦—શા માટે આવું બૌદ્ધ સાધુ કરે છે ? ઉ૦—તે કહે છે વિભક્ત (જુદા) ધર્મને પાઢતા અને કદાચ જૈન સાધુના ઉપાશ્રયમાં આવીને અથવા રસ્તામાં જતાં નિમંત્રણ કરે અથવા પોતાની પાસેનું ભોજન વિગેરે આપે અથવા ભોજન આપવાની નિમંત્રણા કરે અથવા ભક્ત માફક વૈયાવચ્ચ કરે આ વધું જૈન સાધુને કુશીલ સાધુનું ન કલ્પે તેમ તેનો પરિચય પળ ન કરે કેવી રીતે જૈન સાધુ રહે ? ઉ૦—તે કુશીલ સાધુ વહુ માનથી સાધુ નો આદર કરે તોપળ પોતે તેમાં શુદ્ધ ન થાય તોજ દર્શનશુદ્ધિ સાધુની રહે છે, (જો તેવા કુશીલની સોચત કરે તો જૈન સાધુને પોતાના કઠળ સંયમમાં અનાદર થાય અને પોતે પળ તેવું કુશીલ આચરે.) અથવા હવે પછીનું પળ સુધર્માસ્વામી કહે છે.

इहमेगेसिं आयागोयरे नो सुनिसंते भवति ते इह आरंभट्टो अणुवयमाणा हण पाणे घायमाणा हणओ यावि समणुजाणमाणा अद्दुवा अदिन्नमाययंति अदुवा वायाउ विउज्जंति, तंजहा-अत्थि लोए नत्थि लोए धुवे लोए अधुवे लोए साइए लोए अणाइए लोए सप-

સૂત્રમ

॥૭૩૨॥

આચા૦

॥૭૩૩॥

જવસિં લોં અપજવસિં લોં સુકડેતિ વા દુકડેતિ વા કલ્હાણેતિ વા પાવેતિ વા સા-
હુતિ વા અસાહુતિ વા સિદ્ધિતિ વા અસિદ્ધિતિ વા નિરણ્ણિતિ વા અનિરણ્ણિતિ વા, જમિણં
વિપ્પટ્ઠિવન્ના મામગં ધમ્મં પન્નવેમાણા ઇત્થં જાણહ અકસ્માત્ એવં તેસિં નોં સુયક્ખાણ ધમ્મે
નો સુપન્નત્તે ધમ્મે ભવઈ (સૂ૦ ૧૯૯)

આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાક પૂર્વે કરેલ અશુભ કર્મનો વિપાક જેમને છે. તેવા નિર્ભાગી જીવોને મોક્ષ માટે જે અનુષ્ઠાન રૂપ
આચાર છે, તેસારી રીતે હૃદયમાં ઠસ્યો નથી, તે અપરિણત આચારવાળા જેવા હોય, તે કહે છે:—

તે આચારનું સ્વરૂપ ન જાણનારા ગોચરીમાં નાહ્યા વિના પરસેવાના મેલના પરિષદથી કંટાળેલા જે સાધુઓ છે; તેમને સુખ
વિહાર કરનારા બૌદ્ધ મત વિગેરેના સાધુઓ પોતાના જેવા વિચારવાળા બનાવેલા છે. તેથી, જૈનસાધુઓ પણ, તેની સાંબતથી સંય-
મમાં શિથિલ થઈ આરંભના અર્થોં બને છે, અથવા તે શક્ય વિગેરેના સાધુ, અથવા જે કુશીલ છે. તેઓ સાવચ્છ આરંભના અર્થોં છે.
તેજ પ્રમાણે મઠ, આરામ, તલાવ. કુવા બનાવવા પોતાને માટે રાંધેલું ખાનારા વિગેરે સાધુઓ બોલે છે કે, પ્રાણીઓને મારો, આ
પ્રમાણે બીજા પાસે મરાવતા; અને મારનારની અનુમોદના કરતા; અથવા બીજાનું દ્રવ્ય લેવાથી કડવું ફળ છે. તેને વિસરીને, તથા
જેના શુભ અધ્યવસાયો ઢંકાઈ ગયા છે. તેઓ ચોરીનું દ્રવ્ય લે છે. વઢી, પહેલા ત્રીજા વ્રતમાં થોડું કહેવાનું હોવાથી તેને પ્રથમ કહીને
બીજા મહાવ્રતનું વધારે કહેવાનું હોવાથી બીજા વ્રતનો ઉપન્યાસ હવે કરે છે. [અથવા એ અવ્યય બીજો પક્ષ બતાવે છે. તે કહે છે.]

સૂત્રમ્

॥૭૩૩॥

આચા૦

॥૭૩૪॥

ઘટલે, અદત્ત છે છે. અથવા, નાના પ્રકારની યુક્તિઓ યોજે છે. તે બતાવે છે કે, સ્થાવર જંગમ સ્વરૂપવાળો લોક છે, તેમાં નવ સંઘવાળી પૃથ્વી છે અથવા સાત દ્વીપવાળી પૃથ્વી છે. બીજા મતનાં માને છે કે, બ્રહ્માના અંડામાં પૃથ્વી અંદર રહેલી છે. વઢી બીજા મતવાળા કહે છે કે બ્રહ્માના અંડા જેવી પાણીમાં રહેલી ખીંજાતી ઈવી સેંકડો પૃથ્વીઓ પાણીમાં રહે છે તથા જેઓ પોતાના કર્મના ફલને ભોગવનારા છે પરલોક છે બંધ મોક્ષ છે પાંચ મહાભૂત છે (આવા જુદા જુદા અનેક મત છે.)

નાસ્તીકો કહે છે કે આ બધો લોક જે દેશ્વાય છે તે બધું માયા [જુઠ] ની ઇન્દ્ર જલ્લ જેવું તથા સ્વપ્નમાં દેશ્વાય જેવું છે અને અવિચારીત રમણીયપણે ભૂતનો અભ્યુગમ [સ્વીકાર] કરવા છતાં પરલોકનો અનુયાયી જીવ પણ નથી, શુભ અશુભ ફલ-નથી પણ જેમ કિણુ વિગેરેમાંથી જેમ નસો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય થાય છે. આ બધું માયાકાર ગંધર્વ નગરના જેવું છે. કારણ કે પૂન્ય પાપ વિગેરે યુક્તિથી સિદ્ધ થતાં નથી. વઢી ચાર્વાક કહે છે:—

યથા યથાઽર્થોશ્ચિન્ત્યન્તે, વિવિચ્યન્તે તથા તથા । યદ્યેતત્સ્વયમર્થે ભ્યો રોચતે તત્ર કે વયમ્ । ૧ ॥

ભૌતિકાનિ શરીરાણિ, વિષયાઃ કરણાનિ ચ । તથાપિ મન્દૈરન્યસ્ય, તત્ત્વં સમુપદિશ્યતે ॥ ૨ ॥

જેમ જેમ અર્થો વિચારીએ તેનું વિવેચન કરીએ તેમ તેમ જે જે અર્થ તરફ રુચે તેમાં આપણે કઈ ગણત્રીમાં (જેમ જેમ વિચાર કરીએ તેમ તેમ આ બધું વિષય તરફ રેવંચાઈ જાય ત્યારે આપણે વિચાર કરવાની શું જરૂર.)

આ શરીર તથા વિષય અને ઇન્દ્રિયો બધું ભૂતમાંથી વનેલું છે. તોપણ મંદ બુદ્ધિવાળા બીજા જીવોને ફસાવવા તત્ત્વ તરિકે ઠસાવી દીધું છે.

વઢી સાંખ્ય વિગેરે મતવાળા કહે છે, લોક નિત્ય છે. કારણકે પ્રકટ થવું, લય થવું ઘટલુંજ માત્ર ઉત્પાત અને વિનાશનું સ્વરૂપ

સૂત્રમ

॥૭૩૪॥

આચા૦

॥૭૩૫॥

છે. કારણ કે જે નથી તેનું ઉત્પાદન નથી. તથા જે છે તેનો નાશ નથી. અથવા ધ્રુવ તે નદી સમુદ્ર પૃથ્વી પર્વત આકાશ એ બધાનું નિશ્ચયપણું હોવથી તે ધ્રુવ છે (માટે તેમના મત પ્રપાણે બધું નિત્ય છે)

બૌદ્ધ વિગેરે કહે છે લોક અનિત્ય છે કારણ કે દરેક ક્ષણે તેનો સ્વભાવ ક્ષય થવારૂપ છે. વિનાશના હેતુના અભાવથી અને નિત્ય નસ્તુના અનુક્રમથી કે એક સાથે અર્થ ક્રિયામાં અસામર્થ્યપણું છે. (આ પ્રમાણે તેમનું માનવું છે કે બધું અનિત્ય છે.) અથવા અધ્રુવ તે ચઢ છે જેમકે ભૂગોળ (પૃથ્વીનો ગોળો) કેટલાક ન કહેવા પ્રમાણે નિત્ય ચલાયમાન છે. (તેઓ માને છે કે પૃથ્વી ફરે છે) અને સૂર્ય સ્થિર છે તેમાં સૂર્ય મંડળ દૂર હોવાથી જેઓ પૂર્વમાંથી જુએ છે તેમને સૂર્યનો ઉદય દેખાય છે. અને સૂર્યના મંડળના નિચે રહેલાને મધ્યાહ્ન દેખાય છે. અને જેઓને સૂર્ય દૂર થવાથી ન દેખાય તેઓને આંધમેલો જણાય છે. વઠ્ઠી બીજા મતવાળા એવું માને છે કે લોકની આદિ છે. તેઓ કહે છે.

આસીદિદં તમોભૂતમપ્રજ્ઞાતમલક્ષણમ્ । અપ્રતર્ક્યમવિજ્ઞેયં, પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥ ૧ ॥

આ બધું પૂર્વે અંધારારૂપ, અજાણ્યું, લક્ષણ રહિત વિચારાય નહીં તેવું, ન જણાય તેવું, બધી રીતે સૂતેલા જેવું હતું.

તસ્મિન્નેકાર્ણવીભૂતે, નષ્ટસ્થાવરજંગમે । નષ્ટામરનરે ચૈવ, પ્રનષ્ટોરગરાક્ષસે ॥ ૨ ॥

તે એક સમુદ્રરૂપ બનેલું સ્થાવર જંગમનો તથા દેવતા મનુષ્યનો નાશ હતો તેમ નાગ તથા રાક્ષસનો પણ નાશ હતો (ત્યારે કેવું હતું તે કહે છે)

કેવલં ગદ્ધરીભૂતે, મદ્દાભૂત વિવર્જિતે । અચિન્ત્યાત્મા વિભુસ્તત્ર, શયાનસ્તપ્યતે તપઃ ॥ ૩ ॥

તસ્ય તત્ર શયાનસ્ય, નાભેઃ પદ્મં વિનિર્ગતમ્ । તરુણરવિમણ્ડલનિભં, હૃદં કાશ્ચનકર્ણિકમ્ ॥ ૪ ॥

સૂત્રમ્

॥૭૩૫॥

આચા૦

॥૭૩૬॥

તસ્મિન્ પદ્મે તુ ભગવાન્ દણ્ડી યજ્ઞોપવીતસંયુક્તઃ । બ્રહ્મા તત્રોત્પન્નસ્તેન જગન્માતરઃ સૃષ્ટાઃ ॥ ૫ ॥

અદિતિઃ સુરસંજ્ઞાનાં દિતિર સુરાણાં મનુર્મનુષ્યાણામ્ । વિનતા વિહંગ્માનાં માતા વિશ્વપ્રકારાણામ્ ॥ ૬ ॥

કદ્રુઃ શરીરસૃષ્ટાણાં સુલસા માતૃ તુ નાગજાતીનામ્ । સુરભિચતુષ્પદાનામિલા પુનઃ સર્વ બીજાનામ્ ॥ ૭ ॥

ફક્ત ગહવર (પોલાણ) ના આકારવાળું મહાભૂતોથી રહિત હતું તેમાં અર્ચિત્ય આત્મા વિશ્વ (ઈશ્વર) પોતે સુતેલો તપ કરે છે. ૩ તે ત્યાં સુતેલા વિશ્વની નાભીમાંથી એક કમલ ઉત્પન્ન થયું તે ઉગતા સૂર્યના મંડલ જેવું સોનાની કર્ણિકાવાળું રમણિક હતું (૪) તે પદ્મમાંથી ભગવાન દંડ ધારણ કરેલ જનોઈ પહેરેલાં બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયો તેણે જગતની માતાઓને રચી છે. (૫) દેવતાઓના સમૂહની માતા અદિતિ છે, અને અસૂરોની માતા દિતિ છે. મનુષ્યનો મનુ છે. પક્ષીઓની માતા વિનતા છે. આ પ્રમાણે વિશ્વના પ્રકારોની માતાઓ બ્રહ્માએ બનાવી.(૬)

સરીસૃપની માતા કદ્રૂ છે. અને નાગની જાતીઓની માતા સુલસા છે. તેમ બધાં ચોપગાં પ્રાણીની મા સુરભિ છે. અને સર્વ બીજોની માતા ઇલા છે. [આ પ્રમાણે પુરાણવાદીઓ બોલે છે, તેમ બીજા ધર્મવાળા પળ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે છે, તેમ સમજવું બીજા મતવાળા કેટલાક અનાદિ લોક માનનારા છે જેમકેશાક્ય મતવાળા કહે છે હે ભિક્ષુઓ !

અનવ દગ્ર [અનાદિ] આ સંસાર છે તેની પૂર્વ કોટી જણાતી નથી, નિવારણ સત્વોને અવિદ્યા નથી, તેમ જીવોનો ઉત્પાદ નથી, વઠી અંતવાળો આ લોક છે જગતના પ્રલયમાં બધાનો નાશ થાય છે, તથા અંત વિનાનો લોક છે કારણ કે વિદ્યમાન વસ્તુનો સર્વથા નાશનો અસંભવ છે. કારણ કે એવું નથી [અર્થાત્ છેજ] કેટલાક તો બન્નેને પળ માને છે તે બતાવે છે.

સૂત્રમ

॥૭૩૬॥

આચા૦

॥૭૩૭॥

દ્વાવેવ પુરુષૌ લોકે, ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ । ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ, કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥

બેજ પુરુષો લોકમાં પૂર્વે દતા, એક ક્ષર (નાશવંત) બીજો અક્ષર [અનાશવંત] તેમાં ક્ષરમાં સર્વ ભૂતો છે. અને અક્ષર તે કૂટસ્થ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે પરમાર્થને નહીં જાણનારા લોક છે. વિગેરે સ્વીકારવા વહે વિવાદ કરતા જુદી જુદી વાણી કાઢે છે તેજ પ્રમાણે આત્માને પણ જુદી જુદી રીતે બતાવે છે જેમકે સારું કર્યું, તે સુકૃત માને અથવા દુષ્કૃત માને એમ ક્રિયાવાદીઓ માને છે. એટલે કોઈ બોલે કે સર્વ સંગનો ત્યાગ કરવાથી મહાવ્રત ગ્રહણ કર્યું, તે સારું કર્યું. તથા બીજા બોલે છે કે હે ભાઈ ! આ સરઘ મૃગ-લોચનવાળી સ્ત્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યા વિના તે ત્યાગી, તે સ્વોદું કર્યું. તથા જે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય, તેને કહે, કે આ કલ્યાણ છે. તેનેજ બીજો કહે કે આ તો પાંચડીઓના જાઝમાં ફસાઈ કલીં છે! મૃદાશ્રમ પાઝવાને અસમર્થ છે ! વિના પુત્રે દીક્ષા લીધી તેથી પાપરૂપ છે તથા આ સાધુ છે, અસાધુ છે એમ પોતાની મતિએ કલ્પના કરી ઇચ્છાનુસાર બોલે છે તથા સિદ્ધિ છે અથવા સિદ્ધિ નથી, અથવા નરક છે અથવા નથી એ પ્રમાણે બીજું પણ પોતાના આગ્રહ પ્રમાણે પકડી વિવાદ કરે છે તે બતાવે છે કે આ પૂર્વે બનાવેલું લોક વિગેરેને આશ્રયી જુદું જુદું માનનારા તે વિપ્રતિપન્ન વાદીઓ છે તે કહે છે.

ઇચ્છંતિ કૃત્રિમં સૃષ્ટિ-વાદિનઃ સર્વ મેવ મિતિલિંગમ્ । કૃત્સ્નં લોકં માહેશ્વરાદયઃ સાદિ પર્યન્તમ્ ॥ ૧ ॥

સૃષ્ટિના વાદીઓ માહેશ્વર વિગેરે બધુંજ મિતિલિંગ અને કૃત્રિમ માને છે, અને વધા લોકને સાદિ પર્યંત માને છે.

નારીશ્વરજં કેચિત્, કેચિત્ સોમાગ્નિસંભવંલોકં । દ્રવ્યાદિ ષડ્વિકલ્પં, જગદેતત્કેચિદિચ્છન્તિ ॥ ૨ ॥

નારી તથા ઇશ્વરથી ઉત્પન્ન થયેલું માને છે, કેટલાક મતવાળા સોમાગ્નિથી લોક ઉત્પન્ન થયેલું માને છે. તથા દ્રવ્યગુણ વિગેરે

સૂત્રમ્

॥૭૩૭॥

આચાર્ય

॥૭૩૮॥

છ વિકલ્પવાલું જગત્ કેટલાક માને છે.

ईश्वरप्रेरितं केचित्, केचिद् ब्रह्मकृतं जगत् । अव्यक्त प्रभवं सर्वं, विश्वमिच्छन्ति कापिलाः ॥ ३ ॥

કેટલાક ઈશ્વરની પ્રેરણાથી થઈને માને છે, કેટલાક બ્રહ્માણે જગત્ કરેલું માને છે, એને કપિલ મતવાળા અવ્યક્તથી બધું વિશ્વ થઈને માને છે.

यादृच्छिक मिदं सर्वं, केचिद् भूत विकारजं । केचिच्चानेकरूपं तु, बहुधा संप्रधाविताः ॥ ४ ॥

કેટલાક યાદૃચ્છિક (સ્વભાવિક) બધું માને છે, કેટલાક ભૂતોના વિકારથી થઈને માને છે, કેટલાક મતવાળા અનેક રૂપવાલું જગત્ માને છે, આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે મતવાદીઓ પોતાના વિચાર બતાવવા દોડેલા છે. આ પ્રમાણે જેમણે સ્યાદ્વાદ સમુદ્ર અવગાહન કર્યો નથી તેવા એકાંશ ગ્રહણ કરી મતિના ભેદવાળા બનેલા પરસ્પર દોષિત બનાવે છે, તેજ કહ્યું છે:—

लोकक्रियाऽऽत्मतत्त्वे, विवदन्ते वादिनां विभिन्नार्थ । अविदित पूर्वं येषां, स्याद्वाद विनिश्चितं तत्त्वं ॥ १ ॥

લોક, ક્રિયા, આત્મા, તથા તત્ત્વ સંબંધી જુદા જુદા વિષયને બતાવવા તેજ વાદીઓ ઝગડા કરે છે કે જેમણે સ્યાદ્વાદથી વિશેષ પ્રકારે નિશ્ચય કર્યા વિના તત્ત્વનું વર્ણન કરેલું છે; પણ જેમણે સ્યાદ્વાદ મતનો નિશ્ચય કર્યો છે, તેઓને અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વિગેરે અર્થનો નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે કંઈચિત્ (કોઈ અંશે) આશ્રય કરવાથી તેમને વિવાદનો અભાવજ છે,

ग्रन्थ बधी जवाना भयथी अहीं बहु कहेवानुं छे, छातां कहेता नथी, तथा तेनुं वर्णन सूत्रकृत विगेरे सूत्रमां विस्तारथी कहु छे. ते बधा परस्पर विवाद करता पोताना तत्त्वनो आग्रह करी तेनुं समर्थन करता पोते नाश पाम्या छे, अने बीजानो नाश करे

સૂત્રમ

॥૭૩૮॥

આર્ચાઠ

॥૭૩૯॥

છે, તે બતાવે છે:—કેટલાક સુખથી ધર્મને ઇચ્છે છે, બીજા દુઃખથી ધર્મ માને છે, કેટલાક સ્નાનથી ધર્મ માને છે તથા મારોજ ધર્મ મોક્ષ આપનાર છે, બીજો બોલવા જેવોજ નથી, એમ બોલનારા અપુષ્ટ (તુચ્છ) ધર્મવાળા પરમાર્થ નહિ જાણનારા (ભોળા જીવો) ને ફસાવે છે. હવે તેમનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે. લોક છે અથવા નથી વિગેરેમાં તમે જાણો.

અકસ્માત્ (માગધ) દેશમાં આ શબ્દ ગોવાળણી સુધાં પળ સંસ્કૃતમાં બોલે છે, તેથી તેજરૂપે લીધો છે એટલે કસ્માદ્ (તે હેતુ છે અને અ સાથે લેવાથી અકસ્માદ્ તે અહેતુ છે) તેમાં તે હેતુના અભાવથી બનતું નથી, એમ સમજવું કે દરેકમાં હેતુ રહેલ છે, જો તેમ ન માનીને એકાંતથીજ “લોક છે,” એવું માનીએ તો તે અસ્તિ (છે), શબ્દ સાથે સમાન અધિકરણપણે થવાથી જગતમાં જે જે છે, તે બધું લોક થશે, અને તેમ માનતાં તેનો પ્રતિપક્ષ પળ ‘અલોક’ અસ્તિ (છે), તેથી લોકજ અલે થશે, અને વ્યાપ્યના સદ્ભાવમાં વ્યાપકનો સદ્ભાવ થતાં અલોકનો અભાવ થશે, અને તેના અભાવમાં તેના પ્રતિ પક્ષ લોકનો પ્રથમજ અભાવ થશે. અથવા લોકનું સર્વ ગતપણું સિદ્ધ થશે.

અથવા “લોક અસ્તિ” પળ લોક ન ભવતિ [નથી] લોક પળ નામજ છે, અને લોક નથી લોકનો અભાવ છે. એ પ્રમાણે થશે, આ બધું અનિષ્ટ છે, અને અસ્તિનું વ્યાપકપણું હોવાથી લોક સાથે અસ્તિ એકાંત લાગવાથી ઘટ પટ વિગેરેમાં પળ લોકપણાની પ્રાપ્તિ થશે કારણ કે વ્યાપ્યના વ્યાપકના સદ્ભાવ સાથે અંતરપણું નથી વળી અસ્તિ લોક આ પ્રતિજ્ઞા પળ લોક એમ માનવાથી હેતુનું પળ અસ્તિત્વપણું છે, તેથી “પ્રતિજ્ઞા અને હેતુ” બન્નેમાં એકત્વ પ્રાપ્તિ થશે, અને તે એક થતાં હેતુનો અભાવ થશે, અને હેતુના અભાવમાં કોણ કેનાથી સિદ્ધ થશે, અથવા એમ માનીએ કે “અસ્તિત્વથી અન્ય લોક છે, તો પ્રથમ કરેલી પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થશે, તેથી એ

સૂત્રમ

॥૭૩૯॥

આચા૦

॥૭૪૦॥

પ્રમાણે ઇકાંતથીજ લોક અસ્તિત્વ માનતાં હેતુનો અભાવ બતાવ્યો, ઇજ પ્રમાણે નાસ્તિત્વની પ્રતિજ્ઞામાં પળ સમજવું, તે બતાવે છે, કોઈ ઇમ કહે કે “લોક નથી” આવું બોલનારને પૂછવું કે તમે છો કે નહિ ? અને જો તમે છો તો લોકમાં કે લોક બહાર જો લોકમાં હો, તો લોક નથી ઇવું કેમ બોલો છો ? અને લોક બહાર ઇમ બોલશો તો સ્વર, ત્રિષાળ (ગધેડાનું શીંગડા) માફક અસત્ય સિદ્ધ થયા, તેથી મારે કોને ઉત્તર આપવો ? આ પ્રમાણે દરેક વિદ્વાને પોતાની મેલે વિચારીને ઇકાંત વાદીઓનું સમાધાન કરવું.

‘ઇવં’-જેમ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વાદ તેમને માનેલો આકસ્મિક નિર્યુક્તિક (યુક્તિ વિનાનો) છે, ઇજ પ્રમાણે ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરે નાદો પળ નિર્યુક્તિજ છે, પળ અમારા જૈન સ્યાદ્વાદ વાદીના જૈનમતમાં કથંચિત્ (કોઈ અંશે) ના સ્વીકારથી ઉપર બતાવેલા દોષનો પ્રસંગ નથી, કારણ કે સ્વપર સત્તાના ઉપાદાન વ્યુદાસથી વસ્તુનું વસ્તુપણું ઉપાદ્ય છે, ઇથી સ્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ સ્વભાવથી વસ્તુનું અસ્તિપણું છે, અને પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ સ્વભાવથી નાસ્તિપણું છે, કહું છે કે:—

સદેવ સર્વ કો નેચ્છેત્, સ્વરૂપાદિચતુષ્ટયાત્ । અમદેવ વિપર્યાસાન્ ન ચેન્ન વ્યવતિષ્ઠતે ॥ ૧ ॥

સ્વરૂપ વિગેરે ચાર (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ) થી વધા પદાર્થોને સત્ તરીકે કોળ ન ઇચ્છે ? અને તેથી ઉલટું તે બીજાના દ્રવ્યાદિ ચષ્ટતુયથી પોતે અસત્ છે, જો તેમ ન માનીએ તો વસ્તુની વ્યવસ્થા રહે નહિ. વિગેરે જાણવું, કારણ કે સૂત્રના સંબંધના લીધે આ પ્રયાસ થોડામાં સમજાવવા માટે કહેલ છે, માટે વધારે કહેતા નથી, ઇ પ્રમાણે ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરેમાં પળ પાંચ અવયવ અથવા દશ અવયવ અથવા બિજી રીતે ઇકાંત પક્ષ સાથે સ્યાદ્વાદ પક્ષ સરસ્વાતી વિચારીને યોજવો. (આ પાંચ અવયવ અને દશ અવયવનું સ્વરૂપ દશવૈકાલિક પ્રથમ અધ્યયનમાં હરિભદ્રસૂરિ મહારાજની ટીકમાં બતાવેલ છે.

સૂત્રમ

॥૭૪૦॥

आचा०

॥७४१॥

हवे समाप्त करे छे—ए प्रमाणे उपर बतावेली नीति ए ते बधा एकांत वादीओनो धर्म तेओ ए योग्य रीते कह्यो नथी, तेम शास्त्र प्रणयनवडे सारी रीते प्रज्ञापित पण नथी,

प्र०—पोतानी बुद्धि ए तमे आ केम कहो छो ? उ०—नहीं, अथवा वादी पूछे छे के जो ते वादीओनो एकांत पक्ष बरोबर कहेलो नथी, तो केवो धर्म सुप्रज्ञापित थाय छे. तेथी जैनाचार्य (गणधरो) सूत्र कहे छे:—

से जहेयं भगवया पवेइयं आसुपन्नेण जाणया पासया अदुवा गुत्ती वओगोयरस्स तिवेमि सवत्थ संमयं पावं, तमेव उवाइक्कम्म एस महं विवेगे वियाहिए, गामेवा अदुवा रणणे नेव गामे नेव रणणे धम्ममायाणह पवेइयं माहणेण मइमया, जामा तिन्नि उदाहिया जेसु इमे आयरिया संबुज्झ माणा समुट्टिया, जे णिव्वुया, पावेहिं कम्मेहिं अणियाणा ते वियाहिया (सू० २००)

वस्तुनुं आ स्याद्वादरूप लक्षण वधा व्यवहारने अनुसरनारुं कोइपण बखत न हणानारुं (सर्वत्र जय पामेलुं) भगवान महावीरे कहेलुं छे अथवा हवे पछीनुं कहेवानुं पण महावीर प्रभु ए कह्युं छे.

तेओ केवा छे उ०—केवलज्ञान होवाथी तेओ आशुप्रज्ञावाळा छे अर्थात् तेओ सदा उपयोगवाळा छे. प्र०—बन्ने उपयोग साथे छे के ? उ०—नहीं. कारण के ज्ञान उपयोगथी जाणता, तथा दर्शन उपयोगथी देखता महावीर प्रभु ए कहा छे. तेवो धर्म एकांतवादीओ ए कह्यो नथी. अथवा गुप्ति ते वाचानी छे. एटले भाषा समेति जाणवी ते भगवान महावीरे कह्युं के दरेके भाषा

सूत्रम्

॥७४१॥

આચા૦

॥૭૪૨॥

સમિતિ રાખવી. (વિચારીને બોલવું) અથવા અસ્તિ નાસ્તિ ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરે બોલનારા વાદીઓ વાદ કરવાને માટે તૈયાર થયેલા જેઓ ત્રણસો તેસઠની સંખ્યાવાળા છે. તેવા ત્રણસો તેસઠની પ્રતિજ્ઞા હેતુ દૃષ્ટાંત ઉપન્યાસના દ્વારવડે ભૂલો બતાવી તેમનું ગીતાર્થ સાધુએ સમાધાન કરવું. અથવા વચનની ગુપ્તિ સાધુએ રાખવી તેનું સ્વરૂપ હું કહું છું. અને હવે પછી કહીશ. તે વાદીઓ જે વાદ કરવા આવે તેમને આ પ્રમાણે કહેવું. જેમ તમારા બધામાં પણ પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિનો આરંભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદવો એમ સંમતિ આપી છે. એથી બધી જગ્યાએ આ પાપ અનુષ્ઠાન છે. એમ અમારો મત છે. અર્થાત્ તમે તે હિંસાને પાપ માનતા નથી, પણ જીવોને દુઃસ્વરૂપ હોવાથી અમે તેમને જૈનમત પ્રમાણે પાપ માનીએ છીએ. તે કહે છે.

‘તદેવ’—આ પાપ અનુષ્ઠાન છોડીને હું રહ્યો છું એજ મારો વિવેક છે. [જે વીજાને દુઃસ્વ દેવાનું છોડે છે, તેજ પોતે પાપથી બચેલો છે. અને તેજ ધર્મ કહેવાને યોગ્ય છે] તેથી હું બધાથી અપ્રતિસિદ્ધ આશ્લવદ્વારોવાળા સાથે કેવી રીતે ભાષણ કરું. (જે જીવોને બચાવવા चाहे તે હિંસકોની સાથે કેવી રીતે વાદ કરી શકે?) તેથી વાદ કરવો દૂર રહો. એ પ્રમાણે અસમનુજ્ઞ [અસંમતિ] નો વિવેક કરે છે. પ્ર૦—અન્ય તીર્થિઓ પાપની સંમતિવાળા અજ્ઞાની મિથ્યા દૃષ્ટિ ચારિત્ર રહિત અને અતપસ્વી છે તેવું કેવી રીતે માનો છો? કારણ કે તેઓ ન સ્વેદાણ્લી ભૂમિ ઉપર જે વન છે તેમાં વાસ કરનારા છે. કંદમુલ સ્થાનારા છે. અને જ્ઞાદ વિગેરેના આશ્રયે રહેનારા છે અહીં જૈનાચાર્ય કહે છે.

ઉ૦—અરણ્યવાસથીજ ધર્મ નથી પણ જીવ અજીવના સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી તથા તેમની રક્ષાનાં અનુષ્ઠાન કરવાથી ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ તેમનામાં નથી, તેથી તેઓ અસમનુજ્ઞ છે (ઉત્તમ સાધુ નથી) વઢી સારા માઠાનો વિવેક જેમાં હોય તે ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ

સૂત્રમ

॥૭૪૨॥

આચા૦

॥૭૪૩॥

ગામમાં પળ થાય અને અરણ્યમાં પળ થાય પળ ધર્મનું નિમિત્ત કે ધર્મનો આધાર ગામ કે અરણ્ય નથી, જેથી ભગવાને રહેવાસને આશ્રયી કે બીજી રીતનો આશ્રય લઇને ધર્મ વતાવ્યો નથી, તેમનું કહેવું એ છે કે પ્રથમ જીવાદિ તત્ત્વનું જ્ઞાન મેલવવું અને સમ્યગ્ અનુષ્ઠાન કરવાં [કે સર્વ જીવોને અભયદાન મળે તે ધર્મ છે.] તે ધર્મને તમે બરોબર જાણો એવું ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે. પ્ર૦—ભગવાન કેવા છે ? ઉ૦—મનન તે વધા પદાર્થોનું પરિજ્ઞાન છે તેજ મતિ છે અને તે મતિવાળા (કેવલજ્ઞાની) ભગવાને કહ્યું છે.

પ્ર૦—કેવો ધર્મ કહ્યો છે ? ઉ૦—યામ તે મહાવ્રતો છે તેમાં ત્રણ વતાવ્યા છે. જીવ હિંસા જુઠ અને પરિગ્રહ તે ત્રણેનો ત્યાગ તે યામ છે. તે પરિગ્રહમાં અદત્તાદાન અને મૈથુન સમાવ્યા છે માટે પાંચને વદલે ત્રણ સંખ્યા કહી છે. અથવા યામ તે નય (ઉમર) ની અવસ્થા છે. જેમકે આઠ વરસથી ત્રીસ અને ત્યારથી સાઠ સુધી બીજી અને ત્યારપછી ત્રીજી એમાં દિક્ષા લેવાને અયોગ્ય એવા તદ્દન નાના આઠ વરસની અંદરના અને છેકજ બુઢાનો સમાવેશ ન કર્યો. (જુદા કાઢ્યા) અથવા જેનાવડે સંસાર ભ્રમણ વિગેરે દૂર થાય તે યામ તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર છે. એમ યામનો ત્રણ પ્રકારે ત્રણની સંખ્યાનો અર્થ કર્યો. (એટલે મહાવ્રત પાલ્લવાં ત્રણ અવસ્થામાં ધર્મ કરવો. અને રત્નત્રય જ્ઞાન વિગેરે પ્રાપ્ત કરવાં)

જો આ પ્રમાણે છે તો શું કરવું. તે ત્રણ અવસ્થામાં અથવા જ્ઞાન વિગેરેમાં આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અથવા પાપ ધર્મો દૂર કરનારા બોધ પામેલા ચારિત્ર પાલ્લવા તૈયાર થયેલા સાધુઓ છે. તેઓ કેવા છે.? તે બતાવે છે.

જેઓ ક્રોધ વિગેરે દૂર કરીને શાંત થયેલા છે અને પાપ કર્મમાં જેઓ વાસના રાખતા નથી તેજ ઉત્તમ સાધુઓ (મોક્ષના અધિકારીઓ) છે. પ્ર૦—તેઓ કઈ જગ્યાએ પાપ કર્મમાં વાસના રહિત છે.? તે બતાવે છે.!

સૂત્રમ્

॥૭૪૩॥

આચા૦

॥૭૪૪॥

ઉઢું અહં તિરિયં દિસાસુ સઠ્ઠઓ સઠ્ઠાવંતિ ચ ણં પાડિયકં જીવેહિં કમ્મસમારમ્મે ણં તં
પરિન્નાય મેહાવી નેવ સયં એહિં કાએહિં દંડં સમારંભિજ્ઞા નેવન્ને એહિં કાએહિં દંડં સમા-
રભાવિજ્ઞા નેવન્ને એહિં કાએહિં દંડં સમારમ્મતેઽવિ સમણુજાણેજ્ઞા જેવઁન્ને એહિં કાએહિં
દંડં સમારમ્મતિ તેસિંપિ વય લજ્ઞામો તં પરિન્નાય મેહાવી તં વા દંડં અન્નં વા નો દંડંભો
દંડં સમારમિજ્ઞાસિ તિવેમિ (સૂ૦ ૨૦૧) વિમોક્ષાધ્યયનોદેશકઃ ૮-૧ ॥

ઉંચે નાંચે કે તિરછી દિશામાં બધા પ્રકારે જે જે દિશાઓ છે અને ચ શબ્દથી વિદિશા [શુણા] છે, તેમાં એકેન્દ્રિય સૂક્ષ્મ બાદર
વિગેરેમાં જે કર્મોનો સમારંભ છે. અર્થાત્ જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે ક્રિયાઓનો સમારંભ (સંસારો કૃત્ય) છે. તે બધા કર્મ સમારંભને
જ્ઞ પરિજ્ઞા વડે જાણીને પ્રત્યાહ્યાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગ કરવા.

પ૦—કોણ ત્યાગ કરે. ? ઉ૦—મર્યાદામાં રહેલો બુદ્ધિમાન સાધુ. પ્ર૦—કેવી રીતે ત્યાગે ?

ઉ૦—પોતે પોતાના આત્માથીજ ચૌદ ભૂતગ્રામમાં રહેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોને દુઃખ રૂપ આરંભ ન કરે. પણ વીજા પાસે
પણ આરંભ ન કરાવે. તેમ આરંભ કરનાની અનુમોદના ન કરે.

(સૂત્રમાં છટ્ટી વિભક્તિ છે. તેનો અર્થ ત્રીજીમાં લઈએ તો) તે હિંસાના કરનારાઓથી અમે શરમાઈએ છીએ. એવો ઉત્તમ વિચાર
કરીને સાધુ પોતે મર્યાદામાં રહીને તથા કર્મનો સમારંભ મોટા અનર્થ માટે છે, એમ જાણીને પોતે તે કર્મ સમારંભ છોડે. તથા જુઠ

સૂત્રમ

॥૭૪૪॥

1198411

बीजो उद्देशो,

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે બીજો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં પાપ રહિત સંયમ પાઢવા માટે કુશીલનો પરિત્યાગ બતાવ્યો આ પરિત્યાગ અકલ્પનીયના પરિત્યાગ વિના સંપૂર્ણપણાને ન પામે. માટે સાધુને અકલ્પનીયના પરિત્યાગનો વિષય બતાવનાર આ ઉદ્દેશો કહે છે. એવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

से भिक्षू परिक्रमिज्ज वा चिट्ठिज्ज वा निसाइज्ज वा तुयट्ठिज्ज वा सुसाणंसि वा सुन्नागारंसि वा गिरिगुहंसि वा रुक्खमूलंसि वा कुमाराययणसि वा दुरत्था वा कहिंचि विहरमाण तं भिक्षुं उवसंकमित्तु गाहावई बूया-आउसंतो समाणा! अहं खलु तव अट्ठाए असणं वा पाणं वा खइमं वा सइमं वा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुच्छणं वा पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं समारब्भ समुद्दिस्स कीयं पामिच्चं अच्छिज्जं अणिसट्ठे अभिहणं आ-

सूत्रम्

119841

आचा०

॥७४६॥

हट्टु चेएमि आवसहं वा समुस्सिणोमि से भुंजह वसह, आउसंतो समणा ! भिक्खू तं गाहावइं समणसं सवयसं पडियाइक्खे-आउसंतो ? गाहावई नो खलु ते वयणं आढामि नो खलु ते वयणं परिजाणामि, जो तुमं मम अट्टाए असणं वा ४ वत्थं ४ पाणाइं वा ४ सणारम्भ समुद्दिस्स कीयं पामिच्चं अच्छिज्जं अणिसट्ठं अभिहडं आहट्टु चेएसि आवसहं वा समुस्सिणासि, से त्रिरओ आउसो गाहावई ? एयस्स अकरणयाए (सू० २०२)

सामायिक उच्चरेलो ते साधु सावद्य अनुष्ठान छोडवार्थी मंदर [मेरु] पर्वते चढवा समान प्रतिज्ञा करेलो भिक्षाथी जीवन गुजारनार साधु-भिक्षा लेवा के बाजा कार्य माटे पराक्रम (विहार) करे, अथवा ध्यानमां लीन थइने उभां रहे, अथवा भणवुं भणाववुं, अथवा सांभळवुं के संभळाववुं होय त्यारे बेसे, तथा कोइ जग्याए मार्गमां थाकतां आडो पडे (सुइ रहे) प्र०-आ वधुं कइ जग्याए करे ? ते बतावे छे-मशाण एटले ज्यां मुडदां दाटे बाळे ते स्थान, (जेनुं बीजुं नाम पितृवन) छे तेमां सुवानुं संभवे नहि, माटे यथायोग्य ज्यां घटे, ते लेवुं, ते विचारतां गच्छ वासीओने ते मशाण विगेरे स्थान कल्पतां नथी, कारण के तेवा स्थानमां रही प्रमाद थतां व्यंतर विगेरेनो उपद्रव थाय छे, तथा जिनकल्पी मुनि थवानी सत्त्व भावनाने भावगार स्थविर कल्पी मुनिने पण मशाणमां निवास करवानी संमति आपी नथी, पण प्रतिमाधारी मुनिने तो ज्यां सूर्य आथमे त्यांज रहेवानुं छे, तेवाने आश्रयी अथवा जिनकल्पी मुनिने आश्रयी मसाणनुं स्थान सूत्र प्रमाणे समजवुं, ए प्रमाणे ज्यां जेनो संभव थाय. त्यां ते योजवुं. शून्यागार

सूत्रम

॥७४६॥

આચા૦

॥૭૪૭॥

(ઉજ્જડ ઘરમાં) રહે; અથવા, પર્વતની ગુફામાં અથવા જ્ઞાડ નીચે અથવા, કુંભારનાં સ્થાનમાં અથવા, ગામની બહાર કોઈ પણ જગ્યાએ તે સાધુ કોઈ વસ્તુ વિહાર કરે; તેને ઘરનો માલિક આવીને સાધુની જગ્યામાં જઈને બોલે. જે બોલે તે બતાવે છે.

મસાળ વિગેરે સ્થાનમાં પરિક્રમણ વિગેરે ક્રિયાને કરતા સાધુ પાસે કોઈ ત્યાં પહેલાં ઉભો રહેલ કોઈ માણસ સ્વભાવથી ભદ્રક જીવ અથવા સમકીર્ત વારી શ્રાવક ગૃહસ્થ હોય, તે સાધુના આચારમાં અજાણ હોય; તે સાધુને ઉદ્દેશીને કહે. આ આપેલો આહાર ખાનારા છે. આરંભ છોડેલા છે. અનુકંપા લાવવા યોગ્ય છે અને ઇટલું છતાં, તેઓ સત્ય શુચિવાળા (સ્નાન રહિત) છે. માટે, એમને આપેલું અક્ષય ફળ આપનાર છે માટે, હું તેમને દાન આપીશ. એમ વિચારીને સાધુ પાસે આવે અને બોલે. હે અયુષ્મન્ ! હે સાધુ ! હું સંસારસમુદ્ર તરવાની ઇચ્છાવાળો તમારે માટે ભોજન, પાણી સ્વાદિમ, તથા સ્વાદિમ વસ્તુ લાવું; અથવા વસ્ત્ર, પાત્રાં, કાંબલ, રજોહરણ, વિગેરે બનાવીને લાવું. અર્થાત્ આમ કહીને તે ગૃહસ્થ શું કરે ? તે કહે છે. પંચેન્દ્રિય જેઓ શ્વામ છે છે, તે પ્રાણીઓ છે. તથા ત્રણે કાલમાં થયા, થાય છે અને થશે. તે મૃત છે, તથા જીવતા હતા, જીવે છે, અને જીવશે; તે જીવો છે. તથા સુખ દુઃસ્વમાં સક્ત છે તે સત્ત્વો છે. તેમનો આરંભ કરીને લાવે; તેમાં ભોજન વિગેરેના આરંભમાં પ્રાણીનું ઉપમર્દન અવશ્ય થવાનું છે. આ ગૃહસ્થોનું કહેલું બધું અથવા થોડું, કોઈ સાધુ સ્વીકારી છે. માટે સુલાસો કરે છે. આ અવિશુદ્ધિ કોટિ લીધી છે તે બતાવે છે.

આહા કમ્મુદ્દેસિઅ મીસજ્જા વાયરા ય પાહુડિઆ । પૂઠ્ઠ અજ્ઞોયરગો ઉગ્ગમ્મકોડી અ છન્નેઆ ॥ ૧ ॥

આધાકર્મી ઉદ્દેશીક મિથ્થ, અને બાદર પ્રાભૃતિક પૂતિ અને અધ્વ પૂરક, ઉમદ્ધકોટી આ છ મેદો તે. અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.

(આ દશવૈકાલિક સૂત્રની પાંચમા અધ્યયનની નિર્યુક્તિની ગાથા છે. તેમાં સૂચવ્યું કે, જે કાર્યમાં જીવોને સાક્ષાત્ હણે; તે

સૂત્રમ્

॥૭૪૭॥

આચા૦

॥૭૪૮॥

સાધુ નિમિત્તે થવાથી અવિસુદ્ધિ કોટિ છે.) હવે. વિશુદ્ધિ કોટિ બતાવે છે. મૂલ્યથી લીધેલું, ઉધારે લીધેલું, છીનવી લીધેલું. જેમ કોઈ રાજા ગૃહસ્થ પાસેથી સાધુને આપવા માટે છીનવી લે. તથા પારકાનું બદલે લીધેલું આવું કોઈ સાધુને દાન દેવા માટે કરે; તથા પોતાનાં ઘરથી સાધુના સામે લાવીને આપે; તે વિશુદ્ધ કોટી છે. (આમાં સાક્ષાત્ જીવ હિંસા સાધુ માટે થતી નથી. માટે, વિશુદ્ધ કોટી) આ પ્રમાણે સાધુને આપવા કોઈ બોલે; તથા હું તમારે માટે ઉપાગ્રય બનાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. એવું બોલે; અને તે ગૃહસ્થ હાથ જોડીને માથું નમાવીને આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા કરે અને બોલે હે સાધુ ! આ ભોજન વાપરો; મારાં સુધારેલાં ઘરમાં રહો; તે વચ્ચે સાધુ જે મૂત્ર અર્થનો ભણેલો વિદ્વાન હોય; તેણે દીનતાવાળું મન ન કરતાં તેને ના પાડવી; તે માટે ગુરુ શિષ્યને કહે છે:—હે આયુષ્મન્ ! હે સાધુ ! હે ભિક્ષુ ! તે ગૃહસ્થ બુદ્ધિમાન હોય; મિત્ર હોય; અથવા બીજો કોઈ હોય તેને સાધુએ કેવો ઉત્તર આપવો ? તે બતાવે છે, હે આયુષ્મન્ ! હે ગૃહસ્થ ! તમારું એ વચન હું સ્વીકારતો નથી. ('ચલુ' અપિના અર્થમાં છે, અને તે સમુચ્ચયના અર્થમાં છે.) મારે સાધુનો આચાર જે પાઠવાનો છે, તેનું જ્ઞાન મને હોવાથી હું સ્વીકારું નહીં. તું મારે માટે જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ ભોજન વિગેરે બનાવે, અથવા ઉપાશ્રય બનાવે; તો મને તે કલ્પે નહીં. કારણ કે, હે આયુષ્મન્ ! હે ગૃહપતિ ! તેવા આરંભ કરાવવા રૂપ અનુષ્ઠાનથી હું મુક્ત થયેલ છું.

માટે જાણી જોઈને હું કેવી રીતે સ્વીકારું ? માટે હું સ્વીકારતો નથી. આ પ્રમાણે ભોજન વિગેરેના સંસ્કારનો સાધુએ નિષેધ કર્યો. પણ જો, કોઈ ગૃહસ્થ પ્રથમથી તેવો સાધુનો અભિપ્રાય જાણીને છાનુંજ તેવું ભોજન, વિગેરે કરે અને સાધુને આપે; તો પણ, સાધુએ બુદ્ધિ બઢથી કોઈ પણ રીતે જાણીને તેનો નિષેધ કરવો તે બતાવે છે.

સુત્રમ

॥૭૪૮॥

आचा०

॥७४९॥

से भिक्षु परिक्रमिज वा जाव हुत्था वा कहिंचि विहरमाणं तं भिक्षुं उवसंकमित्तु गा-
हावई आयगयाए पेहाए असणं वा ४ वत्थं वा ४ जाव आहट्टुचेएइ आवसहं वा समुस्सि-
णाइ भिक्षु परिघासेउं, तं च भिक्षु जाणिजा सहसम्मइयाए परवागरणेणं अन्नेसिं वा
सुच्चा-अयं खलु गाहावई मम अट्टाए असणं वा ४ वत्थं वा ४ जाव आवसहं वा समुस्सि-
णाइ, तं च भिक्षु पडिलेहाए आगमिता आणविजा अणासेवणाए त्तिवेमि (सू० २०३)

ते साधुने मसाण विगेरेमां कोइ स्थाने विचरतां कोइ गृहस्थ मळतां ते हाथ जोडीने प्रकृतिथी भद्र होय; ते मनमां विचारे के
हुं आ साधुने गुप्त रीते आरंभ करीने गोचरी विगेरे आपीश.

प्र०-शा माटे ? उ०-ते साधुने आहार करवा माटे आपीश; अथवा, साधुओने रहेवा माटे मकान बनावी आपीश. ते साधु माटे
बनावेल आहार विगेरे दोषित छे एम साधु जाणी ले. प्र०-केवी रीते जाणे ? पोतानी ताक्ष्ण बुद्धिथी अथवा, तीर्थङ्करे बतावेला
उपायोथी अथवा, बीजा माणसो एटले, तेना नोकर चाकर विगेरेने पूछीने जाणी ले के आ गृहस्थ मारे माटे आरंभ करीने आ-
हार विगेरे अथवा, उपाश्रय आपे छे, आवु बीजा पासे साधु सांभळे तो, ते वातनी खात्री करीने ते साधु कहे के, आ अमारे माटे
बनावेलु छे तेथी कल्पतुं नथी; माटे, हुं नहीं लउं. जो आवुं करनार श्रावक होय; तो, तेने दुंकाणमां पिंड निर्युक्तिनुं स्वरूप सम-
जाववुं. बीजो, भद्रक स्वभावनो होय तो, तेने निर्दोष भोजनना दाननुं फल बतावे; तथा गोचरीना सोळ उद्गम विगेरे दोष बतावे;

सूत्रम्

॥७४९॥

આચા૦

॥૭૫૦॥

તથા યથાશક્તિ તે સંબંધી ધર્મકથા કહે છે:—

કાલે દેશે કલ્પ્યં શ્રદ્ધાશુક્તેન શુદ્ધમનસા ચ । સત્કૃત્ય ચ દાતવ્યં દાનં પ્રયતાત્મના સદ્ભ્યઃ ॥૧॥

દાનં સત્પુરુષેષુ સ્વલ્પમપિ ગુણાધિકેષુ વિનયેન । વટકણિકેવ મહાન્તં ન્યગ્રોધં સત્ફલં કુરુતે ॥૨॥

દુઃસ્વસમુદ્રં પ્રાજ્ઞાસ્તરન્તિ પાત્રાર્પિતેન દાનેન । લઘુનેવ મકરનિલયં વણિજઃ સદ્ધાનપાત્રેણ ॥૩॥

યોગ્ય કાલ દેશમાં સાધુને કલ્પે તેવું શ્રદ્ધા સહિત શુદ્ધ મનથી ઉદ્યમવાળા થઈને પ્રાસુક દાન ઉત્તમ સાધુઓને આપવું (૧)
ઉત્તમ પુરુષો જે ગુણમાં અધિક છે, તેમને વિનય વડે થોડું પળ, આપેલું દાન મોટું ફલ આપે છે. જેમ—વડની કણિકા નાની
છતાં, વડનું જાડ સારાં ફલવાળુ બનાવે છે. (૨)

તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાત્રમાં યોગ્ય દાન આપીને દુઃસ્વ સમુદ્રને તરે છે. જેમ—મગરનાં સ્થાનવાળો મોટો સમુદ્ર હોય; તેને વેપારીઓ
નાનાં વહાણ વડે તરી જાય છે. (૩)

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છે, અને હવે પછીનું પળ તેઓ કહે છે:—

ભિક્ષું ચ સ્વલુ પુટ્ટા વા અપુટ્ટા વા જે ઇમે આહચ્ચ ગંથા વા ફુસંતિ, સે હંતા હણહ સ્વણહ
હિંદહ દહહ પયહ આલુપહ વિલુપહ સહસાકારેહ વિપ્પરામુસહ, તે ફાસે ધીરો પુટ્ટો અહિ-
યાસણ અદુવા આયારગોયરમાઙ્કચ્ચે, તક્કિયા ણમેણલિસં અદુવા વઙ્ગુત્તીણ ગોયરસ્સ અણુપુ-

સુત્રમ

॥૭૫૦॥

આચાર્ય

॥૭૫૧॥

વેળ સંમં પડિલેહણ આયતગુત્તે બુદ્ધેહિં એયં પવેઙ્ગયં (સૂ૦ ૨૦૪)

(‘વ’ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. ‘સ્વલુ’ વાક્યની શોભા માટે છે.) તે ભિક્ષાના આચારવાળા સાધુને કોઈ કહે:—હે સાધુ ! હું તમારે માટે ભોજન વિગેરે અથવા ઉપાશ્રય વિગેરે તૈયાર કરાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. સાધુએ તેને સંમતિ ન આપી હોય; તો પણ, તે કરાવે; અને મીઠાં વચન, અથવા વાલ્ત્કારથી હું સાધુ પાસે ગ્રહણ કરાવીશ એવું માને; અને બીજો કોઈ ગૃહસ્થ સાધુના થોડા આચારને જાણતો હોય; તે પૂછ્યા વિનાજ છાનું કાર્ય કરે; અને વિચારે કે, હું તેમને ભોજન વિગેરે આપીશ. હવે તે ન ભોગવવાથી શ્રદ્ધાનો ભંગ થવાથી અથવા, મધુર સેંકડો વચનના આગ્રહથી, અથવા ક્રોધના આવેશથી નિશ્ચયથી સુખ દુઃખ પળે અવલોક જાણનારો આ સાધુ છે. એમ જાણીને પશ્ચાતાપ પૂર્વક રાજાની આજ્ઞા લઈને ન્યકાર ભાવના પામેલો દ્વેષી બનીને તે સાધુને મારે પળ સ્વરો તે બતાવે છે. અને એક બતાવવાથી ઘણાનો આદેશ છે તેથી જેઓ આ પૂછીને અથવા વિના પૂછે આહાર વિગેરે લાવવામાં ઘણું દ્રવ્ય સ્વરચીને સાધુને અર્પણ કરે, અથવા દ્રવ્ય સ્વરચી બનાવેલું ભોજન વિગેરે સાધુઓ ન લે; તો તેમને તે ગૃહસ્થ ક્રોધી બનીને પીડા કરે છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે ? ઉ૦—કહે છે. તે શેઠ વિગેરે ક્રોધી બનીને પોતે સાધુને મારે છે. અથવા, મારવા માટે બીજાને પ્રેરણા કરે છે, અને બોલે છે કે—આ સાધુને દંડા વિગેરેથી મારો; તથા એના હાથ પગ કાપીને ઘાયલ કરો; તથા અગ્નિ વિગેરેથી બોલો; તથા તેમના સાથલનું માંસ પકાવો; તેનાં વસ્ત્રો વિગેરે લુંટી લ્યો; તથા તેનું બધું છીનવી લ્યો. એકદમ બધું પ્રહાર વડે કરાવો; શીઘ્ર પંચત્વ (મરણ) પમાડો; તથા, દુઃખ દેવાના જુદા જુદા વિચાર કરો: જુદી જુદી પીડાથી વાધા કરો. આ પ્રમાણે હુકમ કરવાથી તે સાધુને બીજાઓ અનેક પ્રકારે દુઃખના સ્પર્શો કરે; તો પણ, ધીર બનીને તે ફરસોને ફરશી શાંતિથી સહન કરે. તથા બીજા ભૂસ્વ તરસ

સૂત્રમ્

॥૭૫૧॥

આચા૦

॥૭૫૨॥

વિગેરેના પરિષહો આવે; તે પળ સહે; પળ; પરિષહ ઉપસર્ગ આવેથી કંટાળીને વિકલવતા (ખેદ) પામીને તેનો ઉદ્દેશિક વિગેરે દોષિત આહારની અભિલાષા ન કરે; અથવા, સાંત્વવાદ (મીઠાં વચન) વિગેરે અનુકુલ ઉપસર્ગોથી લલચાવતાં પળ, અશુદ્ધ આહાર ન છે. જિનકલ્પી મુનિ તો આચાર પાળે; પળ, તેનાથી જુદો સ્થવિરકલ્પી સાધુ પળ સામર્થ્ય હોય; તો, પોતાનો નિર્દોષ સંયમ પાળે. તે કહે:—જુદા જુદા ઉપસર્ગોથી થતી પીડાઓને સહે; અથવા, સાધુઓના આચારનો વિષય (અનુષ્ઠાન) જે મૂલ ગુણ ઉત્તરગુણના ભેદ સંબંધી છે તે સમજાવે; પળ, તે સમયે નયાં વહે દ્રવ્ય વિચાર સમજાવવા ન બેસે, તેમાં પળ, મૂલ ગુણોની સ્થિરતા માટે ઉત્તર ગુણાને (વિશેષ પ્રકારે) સમજાવે; અને તેમાં પિંડૈષણાની વિશુદ્ધિ સમજાવે; અને આ સ્થળે પિંડૈષણા મૂત્રોને સમજાવવાં જોઈએ. વળી, કહેવું કે.

અત્સ્વયમદુઃખિતં સ્યાન્ન, ન ચ પરદુઃખે નિમિત્ત ભૂતમપિ । કેવલમુપગ્રહકરં, ધર્મકૃતેતદ્ ભવેદેયમ્ ॥૧॥

જેથી, પોતે દુઃખો ન થાય; તેમ. બોજાનાં દુઃખમાં પોતે નિમિત્તભૂત પળ ન થાય. ફક્ત ધર્મ કરવા માટે આશ્રય આપનાર નિર્દોષ ભોજન વિગેરે હોય; તેજ સાધુઓને આપવાનું છે.

શું બધા પુરુષોને આ બધું કહેવું ? ૩૦—ના. આવનાર પુરુષ સંબંધી વિચાર કરીને કહેવું કે—આ પુરુષ કોણ છે ? કોને માને છે ? આગ્રહવાળો કે, આગ્રહ રહિત છે ? મધ્યસ્થ છે ? ભદ્રક છે ? એમ બધું વિચારીને યથાશક્તિ કહે અને શક્તિ હોય; તો, પાંચ અવયવ અથવા, બીજી રીતે એ પ્રસિદ્ધ કરે કે, સ્વપક્ષની સ્થાપના થાય; અને પર પક્ષની યોગ્ય રીતે ભૂલો બતાવી તેને સુધારે. એવાં અનન્ય સદૃશ વચન કહે. પળ સાધુ પોતે સામર્થ્ય રહિત હોય; અથવા, સામેનો માણસ તત્ત્વની વાત સંભળાવતાં વધારે કોપે તેમ હોય, અથવા, અનુકૂળનો પ્રત્યનીક હોય; તો વાક્ ગુપ્તિ (મૌન) રાખવી તે કહે છે. એટલે, સાધુ બુદ્ધિમાન હોય; અને સાંભળનાર ઇચ્છા

સુત્રમ

॥૭૫૨॥

આચા૦

॥૭૫૩॥

રાખે, તો, સાધુનો નિર્દોષ સંયમ બતાવવો, પણ તેમ ન હોય તો, મૌન રાખીને પોતાના આત્માનું હિત વિચારતો પિંડ વિશુદ્ધિ વિગેરે આચારના વિષયને ઉદ્દમ દોષ વિગેરેથી દોષિત છે કે નહિ ? એમ બીજાથી પૂછી લઇને સમ્યક્ શુદ્ધિ વિચારે. પ્ર૦—કેવો બનીને ?

ઉ૦—આત્મ ગુપ્ત તે, સદા પોતાના સંયમમાં ઉપયોગ રાખનારો બનીને વિચરે. આ મેં નથી કહ્યું તેનું સુધર્માસ્વામિ કહે છે. ‘બુદ્ધૈઃ’ તે કલ્પ્ય અકલ્પ્યની વિધિ જાણનારા તીર્થઢ્ઢર વિગેરે ઉપર બતાવેલું કહ્યું છે. તથા હવે પછીનું પણ તેમનું કહેલું છે.

સે સમણુન્ને અસમણુન્નસ્સ અસમણં વા જાવ નો પાઙ્ગા નો નિમંતિજ્ઞા નો કુજ્ઞા વેયાવ-
હિયં પરં આઢાયમાણે તિવેમિ (સૂ૦ ૨૦૫)

ફક્ત, ગૃહસ્થ અથવા કુશીલીયા પાસેથી અકલ્પ્ય એમ જાણીને આહાર વિગેરે ન છે. તેમજ, ઉત્તમ સાધુ ઢીલા સાધુને પૂર્વે બતાવેલ આહાર વિગેરે પોતે પણ જે શુદ્ધ લાવેલો હોય તે ન આપે; અથવા, તેવા પતિતો બહુ આદરમાનથી આહાર વિગેરે આપે; અથવા બીજી રીતે લલચાવે; તો પણ, તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરે; ત્યારે પોતે કેવો બને ? અને કોની વૈયાવચ્ચ કરે તે કહે છે:—

ધમ્મમાયાણહ પવેહયં માહણેણ મહ્મયા સમણુન્ને સમણુન્નસ્સ અસણં વા જાવ કુજ્ઞા વેયા-
વહિયં પરં આઢાયમાણે (સૂ૦ ૨૦૬) તિવેમિ ॥૮—૨॥

સુરુ કહે છે—હે શિષ્યો ! તમે કેવળી વર્દ્ધમાન સ્વામિએ કહેલા દાન ધર્મને જાણો, સમનોજ્ઞ સાધુ તે યોગ્ય વિહાર કરનારો હોય તે અપર સમનોજ્ઞ ચારિત્રધારી સંવિગ્રહ હોય, સમાચારીમાં રહી સાથે ગોચરી કરતો હોવ, તેવાને અશન વિગેરે ચાર પ્રકારનો

સૂત્રમ્

॥૭૫૩॥

આચાર્ય

॥૭૫૪॥

આહાર, વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે ચાર પ્રકારનું દ્રવ્ય આપે, તથા તે આપવા માટે નિમંત્રણ કરે, અથવા પેશલ વૈયાવચ્ચ કરે અર્થાત્ અંગમર્દન (ચોઢવું ચાંપવું) વિગેરે પણ કરે, પણ ઇથી વિરુદ્ધ આચારવાળા જે ગૃહસ્થો કુતીર્થિઓ પાસેથી અસંવિગ્રહ અસમનોજ સાધુઓ હોય, તેમને આપે નહિ, પરંતુ સમનોજનેજ પોતે આપે, તથા અતિશે આદર સત્કાર કરીને તથા તે વસ્તુ માટે સીદાતો હોય, અથવા તપેલો હોય, તો તેની યોગ્ય રીતે વૈયાવચ્ચ કરે, આથી એમ બતાવ્યું, કે ગૃહસ્થ તથા કુશીલીયા સાધુની વૈયાવચ્ચ ન કરવી, આહાર વિગેરે ન આપવા. પણ આટલું વિશેષ છે, કે ગૃહસ્થ પાસે જે કલ્પનીય છે તે લેવું અને અકલ્પનીયનોજ નિષેધ છે, પણ અસમનોજ સાધુ પાસેથી તો સર્વથા લેવાનો નિષેધ કર્યો. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. વિમોક્ષ અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો

બીજો કહ્યા પછી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં અકલ્પનીય આહાર વિગેરેનો નિષેધ કહ્યો. તથા તેના નિષેધથી અપમાન માનીને કોઈ કોપ કરીને મારવા તૈયાર થાય, તેને દાન કેવી રીતે દેવું તે યથાવસ્થિત દાન વિધિની પ્રરૂપણા સાધુએ કરવી, તેમ આ ઉદ્દેશમાં પણ આહાર વિગેરે નિમિત્ત માટે ઘરમાં પેઠેલા સાધુનું અંગ ઠંડ વિગેરેથી કંપતું દેખીને ગૃહસ્થને ઉલટું સમજાય કે આ સાધુ કામ ચેષ્ટાદિના કારણે ધૂજે છે, તેવા ગૃહસ્થને યથાવસ્થિત સ્વરૂપ બતાવીને ગીતાર્થ સાધુએ તેની સ્વોદી શંકા દૂર કરવી. આ પ્રમાણે આવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ તે કહે છે.

મજ્ઞિમેણાં વયસ્વાવિ એગે સંબુજ્ઞમાણા સમુદ્વિયા, સુચ્ચા મેહાત્રી વયણં પંડિયાણં નિસામિયા

સૂત્રમ

॥૭૫૪॥

આચા૦

॥૭૫૫॥

સમિયાણ ધમ્મે અરિણિં પવેહિણ તે અણવકંઠમાણા અણહિવાણમાણા અપરિગ્ગહેમાણા નો
પરિગ્ગહાવંતી સવાવંતિ ચણં લોગંસિ નિહાય દંડં પાણેહિં પાવં કમ્મં અકુવમાણે એસ મહં
અંગથે વિયાહિણ, ઓણ જુહમસ્સ સ્વેયન્ને ઉવવાયં ચવણં ચ નજ્ઞા (સૂ૦ ૨૦૭)

અહીં ત્રણ અવસ્થાઓ છે. જુવાની મધ્યમ વય, અને વૃદ્ધાવસ્થા છે, તેમાં મધ્યમ વયવાળો પરિપક્વ (સ્થિર) બુદ્ધિવાળો હોવાથી
ધર્મને યોગ્ય છે, તે પ્રથમ બતાવે છે, કેટલાક મધ્યમ વયમાં બોધપામેલા ધર્મ ચરણ માટે તૈયાર થઈ શકે તે સમુત્થિત જાણવા. જો કે
યુવાવસ્થા કે વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષા લેનારા હોય છે, છતાં પણ, બાહુલ્યતાથી તથા પ્રાચીન મધ્યમ અવસ્થામાં ભોગ તથા કુતૂહલની ઇચ્છા
દૂર થયેલ હોવાથી અવિગ્રહણે ધર્મનો અધિકારી થાય છે. માટે મધ્યમ વય લીધી છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે બોધ પામેલા તૈયાર થયા છે ? ઉ૦—કહે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના બોધ પામનારા જાણવા. (૧) સ્વયં બુદ્ધ
(૨) પ્રત્યેક બુદ્ધ, (૩) બુદ્ધબોધિત. તે ત્રણમાં અહીં બુદ્ધબોધિતનો અધિકાર છે, તે કહે છે. ‘મેઘાવી’ તે મર્યાદામાં રહેલ બુદ્ધિમાન
સાધુ પંડિતો (તીર્થંકર) વિગેરેનું હિત ગ્રહણ કરવું; અહિં છોડવું; એ વચન પ્રથમ સાંભળીને પછી વિચારીને સમતાને ધારણ કરે.

પ્ર૦—શા માટે ? ઉ૦—કારણ કે સમતા ઇટલે મધ્યસ્થપણું ધારીને આર્ય તીર્થંકર વિગેરે એ પ્રકર્ષથી શ્રુતિ ચારિત્રરૂપ ધર્મ
કહ્યો છે. અને મધ્યમ વયમાં તેમણે ધર્મ સાંભળીને બોધ પામીને ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયેલા છે. તે શું કરે તે કહે છે. તેઓ દીક્ષા
લઈને મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરી કામ ભોગોને ત્યાગી તથા જીવોને દુઃખ ન દેવું પરિગ્રહને ધારણ ન કરતા વિચરે. (પહેલું છેલ્લું

સૂત્રમ્

॥૭૫૫॥

॥७५६॥

પ્ર૦—આવો કોણ થાય ? ઉ૦—‘ઓજઃ તે અદ્વિતીય ઇટલે રાગદ્વેષ રહિત હોય છે. તથા શ્રુતિવાળો ઇટલે સંયમ અથવા મોક્ષ છે તેના સ્વેદને જાણનારો છે. અને તે નિપુણ હોવાથી દેવલોકમાં પણ ઉપપાત ચ્યવન છે. એમ જાણીને વિચારે છે કે બધાં સંસારી સ્થાન અનિત્ય છે. એવી બુદ્ધિથી પોતે પાપ કર્મને વર્જનારો થાય છે. કેટલાક પુરુષો તો મધ્યમ વયમાં પણ ચારિત્ર લીધેલા પરિષદ તથા ઇન્દ્રિયોથી ગ્લાનતા પામે છે. તે બતાવે છે.

आहारोवचया देहा परीसहप भंगुरा पासह एगे सविदिण्हिं परिगिलायमाणेहिं (सू० २०८)

आहारथी उपचय थाय ते आहारोपचय छे.

પ્ર०—તે કોણ છે ? ઉ०—દેહો છે. તે દેહો આહારના અભાવમાં જ્ઞાંત્રાશ લાવે છે અથવા તે નાશ પામે છે. તે પ્રમાણે પરિ-
ષદો આવેથી મંગુર છે. તેથી આહારથી દેહો પુષ્ટ થયા છતાં પણ પરિષદો આવતાં અથવા વાયુ વિગેરેના અટકાવથી ગ્લાની પામે છે.
પદ્મલે ગુરુ શિષ્યને કહે છે. હે શિષ્યો તમે જુઓ કે કેટલાક વધી ઇન્દ્રિયો જ્ઞાંત્રી પડતાં કલીબતાને પામે છે. તે બતાવે છે. ભૂલથી

सुत्रम्

॥७५६॥

આચા૦

॥૭૫૭॥

પીડાણ્લો દેલ્લતો નથી, સાંભલ્લતો નથી, સુંઘતો નથી, વિગેરે જાણવું. તેમાં આહાર વિના કેવલ્લીનું પળ શરીર ગ્લાન ભાવ પામે છે. તો તે સિવાયના બીજા જે સ્વભાવથીજ મંગુર શરીરવાલ્લા છે તેનું શું કહેવું ?

પ૦—કેવલ્લી વિનાના સાધુઓ અકૃતાર્થ છે, અને ક્ષુધા વેદનીયનો સલ્લાવ છે. તેથી તેઓ આહાર કરે છે અને દયા વિગેરે મહાવ્રતો પાલે છે ં માનવું ઢીક છે પળ, કેવલ્લી તો નિયમથી મોક્ષમાં જનાર છે. ત્યારે શા માટે શરીરને ધારે છે ? અને તે ધારણ કરવા શું કામ લાય છે ?

લ૦—તેને પળ, ચાર અઘાતિ કર્મનો સલ્લાવ છે. તેથી ંકાંતથી કૃતાર્થતા નથી, અને તેની લ્વાતર શરીર ધારે છે ! અને આહાર વિના તેનું ધારણ ન થાય; તથા તેમને ક્ષુધાવેદનીય કર્મનો સલ્લાવ છે માટે લ્વાય છે. તે કહે છે:—વેદનીયના સલ્લાવથી તેના કરેલા ૧૧ પરિસહો પળ, કેવલ્લી ને ંછા કે બધા પરિસહો લ્દયમાં આવે છે તેથી કેવલ્લી પળ લ્વાય છે. ં સિદ્ધ થયું; અને તેથીજ આહાર વિના ંન્દ્રિયોની ગ્લાનતા છે ંમ લ્તાવ્યું. ં પ્રમાણે તત્ત્વને જાણનારો પરિસહથી પીડાતો હોય,લ્તાં પળ શું કરે તે કહે છે:—

ં ં દયં દયં, જે સંનિહાણસત્થસ્સ લ્વેયલ્લે સે મિક્લ્લુ કાલન્ને લ્લન્ને માયન્ને લ્લળન્ને
વિળ્લન્ને સમયન્ને પરિગ્ગહં અમમાયમાણે કાલેણુલ્લાં અપલ્લિલ્લે લ્હુઓ લ્લિત્તા નિયાં (સુ૦ ૨૦૧)

ંજ—તે ંકલો રાગલ્લેષ રહિત લ્નાંને મૂલ્લ તરસનો પરિસહ આવે લ્લતે પળ, દયા (કૃપા) પાલે (ધારણ કરે) પળ પરિસહથી પીડાતાં દયા લ્લોડી ન લ્દે. પ૦—કયો પુરુષ દયાને પાલે છે ? લ૦—જે લ્લઘુકર્મા હોય તે. જેનાલ્લે સમ્યક્ રીતે નારકી વિગેરે

સૂત્રમ્

॥૭૫૭॥

આચા૦

॥૭૫૮॥

ગતિમાં રચાય તે) સંનિધાન કર્મ છે, તેના સ્વરૂપને જણાવનાર શાસ્ત્ર છે, તેનો નિપુણ સ્વેદજ છે, અથવા સંનિધાન કર્મ છે, તેનું શસ્ત્ર સંયમ છે, તેના સ્વેદને જાણનારો છે. અર્થાત્ સંયમક સંયમનો જાણનારો છે અને જે સંયમની વિધિ જાણનારો છે, તે ભિક્ષુ કાઠજ તે ઉચિત અનુચિત અવસરનો જાણ છે આ બધાં સૂત્રોનો અર્થ 'લોક વિજય' નામના વીજા અધ્યયના પાંચમા ઉદ્દેશમાં બતાવેલ હોવાથી ત્યાંથી જાણી લેવું; તથા બલજ, માત્રજ ક્ષણજ, વિનયજ, સમયજ, વધી વાચતમાં નિપુણ સાધુ પરિગ્રહનો મમત્વ ત્યાગીને કાલમાં ઉત્થાયી તથા અપ્રતિજ (કદાગ્રહ રહિત) બનીને ઉભયથી (દ્રવ્ય ભાવથી) મમતાને છેદનારો બનીને તે સાધુ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં નિશ્ચયથી વર્તે; તેને સંયમઅનુષ્ઠાનમાં વર્તતાં શું થાય? તે કહે છે:—

તં ભિક્ષુ સીયફાસપરિવેવમાણગાયં ઉવસંકમિત્તા ગાહાવર્ઘ્ણં વૂયા આડસંતો સમણા ! નો
 ખલુ તે ગામધમ્મા—ઉવાહંતિ? આડસંતો ગાહાવર્ઘ્ણં! નો ખલુ મમ ગામધમ્મા ઉવાહંતિ, સીય
 ફાસં ચ નો ખલુ અહં સંચાએમિ અહિયાસિત્તે, નો ખલુ મે કપ્પહ અગાણકાયં ઉજ્જાલિત્તે
 વા (પજ્જાલિત્તે વા) કાયં આયાવિત્તે વા પયાવિત્તે વા અન્નેસિં વા વયણાઓ, સિયા સ
 એવં વયંતસ્સ પોરોઅગણિકાય ઉજ્જાલિત્તા પજ્જાલિત્તા કાયં આયાવિજ્જ વા, પાયવિજ્જ વા, તં ચ
 ભિક્ષુ—પહિલેહાએ આગમિત્તા આણવિજ્જા અણાસેવણાએ તિબેમિ [સૂ૦ ૨૧૦] ॥ ૮-૩॥

અંતપ્રાંત આહારથી તેજ રહિત બનેલા નિષ્કિચન તથા ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનારા સાધુને ગરમ અવસ્થાની યુવાની જતાં યોગ્ય

સૂત્રમ

॥૭૫૮॥

આચા૦

॥૭૫૧॥

વસ્ત્ર ઠંડ રોકવા જોડે; તે ન મઝવાથી ઠંડથી કંપતા શરીરવાળાને નજીક ગૃહસ્થ મઝતાં શું થાય? તે કહે છે:—તે ગૃહસ્થ એશ્વર્યની ગરમીથી અહંકારી છે. કસ્તુરીથી લેપ કર્યો છે. ઉત્તમ જાતિના કેસરના જાડા રસથી ગાત્ર લીપેલું છે. મીન મદ આગુરુ ઘન સાર ધૂપિત રલ્લિકાથી લેપેલા શરીરવાળો છે. અને જુવાન સુંદરીઓના સંદોહથી વીંટાયેલો છે. અને શીત સ્પર્શનો અનુભવ જેને નાશ પામ્યો છે તેવો શેઠીયો તેવા કંપતા મુનિને જોઈ વિચારે કે આ મુનિ મારી સુંદર સ્ત્રીઓ જે દેવાંગનાની રૂપ સંપદાને હસી કાઢે છે, તેને જોડેને સાત્વિક ભાવને પામેલો ધૂજે છે કે ઠંડના લીધે? આવી રીતે શંકામાં પડેલો શેઠ બોલે, કે હે આયુષ્મન્ ! હે શ્રમણ ! પોતાના આત્માની કુલીનતાને પ્રકટ કરતો પ્રતિષેધ દ્વારવડે પૂછે છે કે તમને શું ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા દુઃખ દે છે ? આવું ગૃહસ્થ પૂછે તો તેનો અભિપ્રાય જાણીને સાધુએ કહેવું, કે આ ગૃહસ્થને પોતાના આત્માના અનુભવ વડે અંગના (સ્ત્રી)ના અવલોકનના પ્રકટ કરેલ ભાવથી સ્વોટી શંકા થઈ છે, તો હું તેની શંકા દૂર કરું આવું વિચારી સાધુ બોલે હે આયુષ્મન્ ! હે ગૃહસ્થ ! મને ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા નથીજ બાધતી; પણ, તમે મારું શરીર જે, કંપતું જોયું છે, તે ફક્ત ઠંડનુંજ કારણ છે' પણ તે કામદેવનો વિકાર નથી. અતિ ઠંડનો સ્પર્શ સહન કરવાને હું શક્તિવાન નથી. આ પ્રમાણે સાધુ બોલે ત્યારે, તે ગૃહસ્થ ભક્તિ અને કરુણા રસથી ભિંજાયલા હૃદયવાળો બનીને કહે કે:—શીઘ્ર ઠંડ ઉડાડનાર સારા બહેલા અગ્નિને કેમ સેવતો નથી ? મુનિ કહે:—મને અગ્નિકાય સેવવો કલ્પતો નથી; તથા સઠગાવવો પણ કલ્પતો નથી; તથા કોઈ સઠગાવેલો હોય તો, ત્યાં થોડો ઘણો તાપ લેવો પણ મને કલ્પતો તથી; તેમ બીજાનાં વચનથી પણ, એમ કરવું મને કલ્પતું નથી; અથવા બીજાને અગ્નિ બાઝવાનું કહેવું પણ મને કલ્પતું નથી. તે સાધુને આવું બોલતો જાણીને તે ગૃહસ્થ કદાચ આવું કરે તે કહે છે:—

સૂત્રમ્

॥૭૫૧॥

આચા૦

॥૭૬૦॥

તે ગૃહસ્થ આલું મુનિ પાસે સાંભઢીને (પોતાની ભક્તિથી) અગ્નિ સઢગાવીને મડકો કરીને સાધુની કાયાને થોડી અથવા ઘણી તપાવે, તે અગ્નિ સઢગાવવો મુનિ દેરે, તે પોતાની સુબુદ્ધિથી અથવા તીર્થઢ્ઢરના વચનોથી અથવા બીજા પાસે તત્ત્વ સમજીને તે ગૃહસ્થને સમજાવે કે આ અગ્નિ સેવવો મને કલ્પતો નથી, પળ તમે સાધુ ઉપર ભક્તિ અને અનુકમ્પાથી પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કર્યો છે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો ઉદ્દેશો

ત્રીજો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો સંબન્ધ આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશામાં ગોચરી ગયેલા સાધુને ઢંડથી શરીર કંપતાં ગૃહસ્થને ઓટી શંકા થાય, તો સાધુએ દૂર કરવી, પળ જો ગૃહસ્થના અભાવમાં જુવાન સ્ત્રીને સાધુના ઉપર કામ ચેષ્ટાની ઓટી શંકા થાય, અને કુચાલની ઇચ્છાથી સ્પર્શ કરવા આવે, તો ગઢે ફાંસો ઓાડેને અથવા ગાર્થ પૃષ્ઠ વિગેરે આપઘાતનું મરણ પળ સ્વીકારવું; (પળ ઓટુ કામ કરવું નહિ) આલું ઉપસર્ગનું કારણ ન હોય તો આપઘાત ન કરવો, તે બતાવવા આ ઉદ્દેશો કહે આ સંબન્ધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષુ તિહિં વત્થેહિં પરિવુસિણ પાયચઉત્થેહિં તસ્સ ણં નો ંવં મવઢ—ચઉત્થં વત્થં જાઢ-
સ્સામિ, સે અહેસણિજ્ઞાઢં વત્થાઢં જાઢજ્ઞા અપરિગ્ગહિયાઢં વત્થાઢં ધારિજ્ઞા, નો ધોઢજ્ઞા નો

સૂત્રમ

॥૭૬૦॥

આચા૦

॥૭૬૧॥

ધોયરત્તાઈં વત્થાઈં ધારિજ્ઞા, અપલિઓવમાણે ગામંતરેસુ ઓમચેલિણ, ઇયં સુ વત્થધારિસ્સ
સામગ્ગિયં (સૂ૦ ૨૧૧)

અહીં પ્રતિમા ધારી અથવા જિનકલ્પી જે અછિદ્ર હાથ (લબ્ધિ) વાલો મુનિ જાણવો; કારણકે, તેનેજ પાત્ર નિર્યોગ યુક્ત પાત્ર, તથા કલ્પત્રય (વસ્ત્રની) આવી ઓઘ ઉપધિ હોય છે, તેને ઔપગ્રહિક (સંથારીઉં વિગેરે) ઉપધિ હોતી નથી; તેમાં ઠંડમાં શિશિર વિગેરે ઋતુમાં ક્ષૌમિક (મૂત્રનાં) બે કપડાં (૨॥) હાથ લાંબા પહોળાં હોય છે, અને ત્રીજું ઉનનું હોય છે, તેવા મુનિને ઠંડ વિશેષ હોય; તો પળ, તે સાધુ ત્રીજું કપડું ઇચ્છતો નથી તે બતાવે છે. જે ભિક્ષુ ત્રણ કપડાંથી નિર્વાહ કરનારો છે, તે ઠંડમાં એક કપડું ઓઢે છે. જો ઠંડ વધારે લાગે, અને સહન ન થાય તો, ત્રીજું ઓઢે. તે બન્નેથી પળ, ઘણી ઠંડના લીધે ન સહાય તો, ત્રીજું ઉનનું કપડું પળ તે બન્ને ઉપર ઓઢે છે. ઉનના કપડાને બહારના ભાગમાં સર્વથા રાખવું; અંદર તો, મૂત્રનુજ રાખવું. એ ત્રણ વસ્ત્રો કેવાં છે? તે બતાવે છે. ‘પાત્ર ચતુર્યેઃ’ પડતા આહારને ન પડવા દે તે પાત્ર છે, અને તે પાત્ર ના લેવાથી પાત્રનો નિર્યોગ સાત પ્રકારનો પળ લીધો જાણવો કારણ કે તેના વિના પાત્ર લેવાય નહીં. તે આ પ્રમાણે છે:—

પત્તં પત્તાવન્ધો, પાયટ્ટવણં ચ પાયકેસરિઆ । પડલાઈ રયત્તાણં ચ ગોચ્છઓ પાયણિજ્જોગો ॥ ૧ ॥

[૧] પાત્ર [૨] પાત્રાનું બન્ધ [૩] પાત્રાનુ સ્થાપન (૪) પાત્ર કેશરિકા (પૂંજણી) (૫) પડલા (૬) રજ સ્ત્રાણ [૭] ગુચ્છો આ સાત પાત્રાનો નિર્યોગ છે. આ પ્રમાણે સાત પ્રકારનો પાત્ર નિર્યોગ તથા કલ્પ ત્રણ, તથા રજોહરણ [ઓઘો] મુલ્લવલ્લિકા (મુહપત્તિ)

સૂત્રમ્

॥૭૬૧॥

આચા૦

॥૭૬૨॥

ए पांच मेळवतां बार प्रकारनो उपधि छे. आ बार प्रकारनी उपधि धारण करनारने आवो विचार न थाय, के मने आ ठन्डी रतुमां त्रण वस्त्रोथी ठन्ड दूर थती नथी, माटे चोथुं वस्त्र हुं याची लावुं. आम अध्यवसायनो निषेध करवाथी याचवुं तो दूरथीज काढी नाख्युं. जो त्रण कल्प न होय, अने ठन्डी रतु आवी पहींची, तो आ जिन कल्पी विगेरे मुनि यथा एषणीय [निर्दोष] वस्त्रोनी याचन करे. उत्कर्षण अपकर्षण रहित अपरि कर्मवाळां याचे तेमां [१] उद्दिष्ट, [२] पहे, (३) अंतर, [४] उज्झियधम्मा ए चार वस्त्रोनी एषणा छे, तेमां पाछली बेनो अग्रह छे, बाकीनी बे लेवाय छे, तेमां कोइपण एकनो अभिग्रह होय छे. याचना करतां शुद्ध वस्त्रो मळे, तो छे अने जेवां लीधां तेवांज पहेरे, पण, तेने उत्कर्षण के धोवुं विगेरे परिकर्म न करे तेज बतावे छे. अचित्त जळ वडे पण न धुए स्थविर कल्पीने तो वर्षाद आव्या पहेला अथवा मंदवाडमां अचित्त पाणीथी यतनाथी धोवानी अनुज्ञा (संमति) छे, पण जिनकल्पीने तेम धोवुं न कल्पे, तेम प्रथम धोइने पछी रंगेलां कपडां होय ते पण न पहेरे, तथा बीजा गामे जतां वस्त्र संताड्या विना चाले, अर्थात् अंत प्रांत (तदन सादां जीर्ण जेवां) वस्त्र धारे; के तेने चोरावाना डरथी ढांकी राखवां न पडे तेथीज जिनकल्पी मुनि अवम चेलिक छे; तेने चेल (वस्त्र) प्रमाणथी तथा मूळथी अवम [ओछी कीमतनुं] होय; तेथी अवम चेलिक छे; ('खु' अवधारणना अर्थमां छे,) आ प्रमाणे वस्त्रधारी जिनकल्पी मुनिने त्रिकल्पवाळी अथवा बार प्रकारनी ओघ उपधिवाळी सामग्रीं होय छे. पण बीजी उपधि न होय; अने ठन्ड दूर थतां ते वस्त्रो पण त्यजी देवानां छे, ते बतावे छे.

अह पुण एवं जाणिजा-उवाइकंते खलु हेमंते गिम्हे पडिवन्ने अहापरिजुन्नाइं वत्थाइं परिट्ठ-

सूत्रम

॥७६२॥

આચા૦

॥૭૬૩॥

વિજ્ઞા અદુવા સંતરુત્તરે અદુવા ઓમચેલે અદુવા ઇગસાડે અદુવા અચેલે (સૂ૦ ૨૧૨)

જો, તે વસ્ત્રો વીજા શીયાળા સુધી ચાલે તેવાં હોય, તો વન્ને વસ્ત્રો પડિલેહણા કરી ધારણ કરે; અથવા, પાસે રાખે પળ જો જીર્ણ જેવાં થઈ ગયાં હોય તેવું જાણે તો, તે ત્યજી દે તે આ સૂત્ર વડે બતાવે છે. પછી તે સાધુ ઇમ જાણે કે, નિશ્ચે હવે હેમંત ઋતુ [શીયાળો] ગયો; અને ઉનાળો આવ્યો છે. ઠંડ પળ દૂર થઈ છે, અને આ વસ્ત્રો પળ જીર્ણ થઈ ગયાં છે. એવું જાણીને તે વસ્ત્રો ત્યાગ કરે. જો વધાં જીર્ણ થયેલાં ન હોય; તો જે જે જીર્ણ હોય તે પરઠવી દે, અને ત્યાગીને નિઃસંગ થઈને વિચરે. પળ જો શિશિર (પોષ માઘ) વીત્યા પછી કોઈ ક્ષેત્ર કાલ કે પુરુષને આશ્રયી શીત (ઠન્ડી) વધારે લાગતી હોય તો શું કરવું? તે કહે છે:—શીત જતાં વસ્ત્રો ત્યાગવાં અથવા ક્ષેત્રાદિના ગુણથી હિમ પડનારો વાયરો ઠન્ડો વાય તો, આત્માની તુલના તથા ઠન્ડની પરીક્ષા કરવા સાન્તર ઉત્તર વસ્ત્રવાળો થાય. અર્થાત્ તેમાંથી કાંઈક તો ઓઢે; કાંઈક વાજુઈ રાખે પળ, ઠન્ડની શંકાથી ત્યજી ન દે. અથવા અવમ ચેલ [ઓછાં વસ્ત્રવાળો] તે ઇક કલ્પના ત્યાગવાથી બે વસ્ત્ર ધારણ કરે, અને ધીરે ધીરે ઠન્ડ જતાં વીજું વસ્ત્ર પળ દૂર કરે, તેથી ઇક સાડો (ચાદર) થી શરીર ઢાંકનારો બને, અથવા તદ્દન શીતનો અભાવ થાય તો તે પળ ત્યજી દે, અને પોતે અચેલ (વસ્ત્ર રહિત) બને ઇટલે તેની પાસે માત્ર મુહપત્તિ અને રજોહરણ (ઓઘો) ઇ વેજ માત્ર ઉપધિ રહે.

પ૦—ઈ ઇક વસ્ત્ર પળ શા માટે ત્યજી દે? તે કહે છે.

લાઘવિયં આગમમાણે, તવં સે અભિસમન્નાગઈ ભવઈ (સૂ૦ ૨૧૩)

સૂત્રમ્

॥૭૬૩॥

આચા૦

॥૭૬૪॥

લઘુનો ભાવ લાઘવ જેને હોય તે લાઘવિક છે, તેવી લાઘવિક (લઘુતા) ને પોતે ધારણ કરવા એક પળ વસ્ત્ર ત્યજી દે, અથવા શરીર અને ઉપકરણના કર્મમાં લાઘવ પળાને પામીને વસ્ત્ર ત્યાગ કરે, તેવા ત્યાગીને શું થાય ? તે કહે છે. તે વસ્ત્રનો પરિત્યાગ કરનાર સાધુને તપની પ્રાપ્તિ થાય છે. કારણ કે કાયાને કલેશ આવવો તે પળ બાહ્ય તપનો ભેદ છે. કહું છે કે:—

“ પંચર્હિ ઠાણેર્હિ સપ્રણાણં નિગંથાણં અચેલ ગત્તે પસત્થે ભવતિ તંજહા, ! અપ્પા પડિલેહા ?

વેસાસિણ રૂવે ૨ તવે અણુમણ ૩ લાઘવે પસત્થે ૪ વિઝલે ઇન્દ્રિયનિગ્ગહે ૫ ”

પાંચ કારણે સાધુ નિર્ગંથને અચેલકપણું પ્રશંસવા યોગ્ય છે. [૧] અલ્પપડિલેહના (૨) વિશ્વાસવાલું રૂપ (૩) તપની અનુમતિ [૪] પ્રશસ્ત લાઘવ, [૫] અતિશે ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ આ જિનેશ્વરે કહું છે તે બતાવે છે:—

જમેયં ભગવયા પવેઙ્ગયં તમેવ અભિસમિચ્છા । સવ્વઓ સવ્વત્તાણ સમત્તમેવ સમમિ જાણિજ્ઞા [સૂ૦ ૨૧૪]

આ બધું વીર વર્દમાન સ્વામીએ કહેલું છે એમ જાણીને બધા પ્રકારોથી સર્વ આત્માથી સમ્યક્ત્વ અથવા સમત્વપણું ધારે, અર્થાત્ સચેલ અચેલ અવસ્થાની તુલનાને પોતે જાણે, અને આ સેવન પરિજ્ઞાથી પાલન કરે; પળ જે સાધુની શક્તિ તેવી ન હોય, તો તે પ્રશ્નનો માર્ગ વરોવર ન જાણી શકે, તો તે સાધુ હવે જે બતાવે છે, તેવા અધ્યવસાયવાળો થાય તે કહે છે.

જસ્સ પં ભિક્ખુસ્સ ઇવં ભવઙ્ગ-પુટ્ટો ચલ્લુ અહમંસિ નાલમહમંસિ સોયફાસં અહિયાસિત્તણ, સે વસુમં સવ્વસમન્નાગાય પન્નાણેણં અપ્પાણેણં કેઙ્ગ અકરણયાણ આઉટ્ટે તવસ્સિણા હુ તં સેયં જમેગે

સુત્રમ

॥૭૬૪॥

આચા૦

॥૭૬૫॥

વિહમાઈએ તત્થાવિ તસ્સ કાલપરિયાએ સેઽવિ તત્થ વિઅંતિકારએ, ઇચ્છેયં વિમોહાયતણં

હિયં સુહં લ્લમં નિસ્સેસં આણુગામિયં ત્તિવેમિ [સૂ૦ ૨૧૫] ૮-૪ ॥વિમોક્ષાધ્યયને ચતુર્થ ઉદ્દેશકઃ॥

(ળં વાક્યની શોભા માટે છે) જે ભિક્ષુને મંદ સંહનના કારણે આવો અધ્યવસાય થાય, કે હું રોગ આતંકથી અથવા ઠન્ડ વિગે-
રેના કારણે અથવા સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગથી મારું આ શરીર ત્યાગવું તે શ્રેય છે, પણ ઠન્ડ વિગેરેનું દુઃખ કે ભાવ ઠન્ડ તે સ્ત્રી વિગે-
રેનો ઉપસર્ગ સહન કરવા હું શક્તિવાન નથી; તેથી, મારે ભક્તપરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ અથવા પાદપ ઉપગમન ઉત્સર્ગથી મરણ કરવા
યોગ્ય છે.પણ,મારે આ અવસરે તેવું કરવું બની શકે તેવું નથી.કારણ કે,તેમાં અમુક સમય સુધી કાલ ક્ષેપ કરવો જોઈએ.તે ઉપસર્ગ
મારાથી સહન થાય તેમ નથી; અથવા, રોગથી વેદના ઘળો કાલ સહેવાને હું શક્તિમાન નથી. તો મારે હમણા અપવાદનું વેદાનસ
અથવા ગાર્દ્દપૃષ્ઠ મરણ સ્વીકારવું યોગ્ય છે. પણ, જે ઉપસર્ગથી પીડાયલોહોય તે પાપ સેવવું તેને યોગ્ય નથી તેવું બતાવવા કહે છે:-

‘સ’ તે સાધુને વસુ-દ્રવ્ય (સંયમ) છે, તે સંયમવાળો હોય તે વસુમાન છે. તેને અનુક્રમે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવા છતાં, કોઈ
સ્ત્રીના કટાક્ષનો ઉપસર્ગ સંભવ થતાં પણ, તે ન સેવવાથી ‘આવૃતો’ (આ સમંતાત્ વ્યવસ્થિત ચારે બાજુથી મર્યાદામાં રહેલો તે)
આવૃત છે, અથવા નાયુ વિગેરેથી થયેલ ઠન્ડો સ્પર્શ જે દુઃખ આપનાર છે, તેની ચિકિત્સા ન કરવાથી વસુમાન સિદ્ધાંતથી પ્રાપ્ત કરેલ
જ્ઞાનવાળા આત્મા વડે વ્યવસ્થિત છે, તેવો ઉપસર્ગ આવતાં વાયુ વિગેરેની ઠન્ડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી શું કરે ? તે કહે
છે. (‘હુ’ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી, ઘળો કાલ વાયુ વિગેરેની ઠન્ડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી અથવા, જે કારણથી

સૂત્રમ્

॥૭૬૫॥

આચા૦

॥૭૬૬॥

યુવા સ્ત્રી ઉપસર્ગ કરવા આવેલી છે, તે વિષ ભક્ષણથી કે, ફાંસો સ્વાઈને મરવાનું બતાવ્યા છતાં પણ ન મુકે; તેથી, તે તપસ્વીએ ઘણો કાલ જુદા જુદા ઉપાયો વડે કરેલી તપસ્યાના ધનવાળા સાધુને મરવું તેજ શ્રેય છે, જેમકે કોઈ સાધુને તેના સગાં સ્ત્રીવાળા ઓરડામાં પ્રવેશ કરાવ્યો, અને પ્રેમવાળી પત્નીએ ઘણીવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં સાધુએ ધૈર્ય રાખ્યું. પણ અંતે નીકળવાનો વીજો ઉપાય ન જોવાથી ફાંસો સ્વાધો, તેમ ફાંસો સ્વાવા માટે ઉંચે લટકવું, અથવા વિષ ભક્ષણ કરવું, અથવા ઉંચેથી પડવું, તેજ પ્રમાણે ઘણો કાલ ઠન્ડ વિગેરે સહન ન થવાથી સુદર્શન માફક પ્રાણ ત્યાગવા. શંકા—ફાંસો સ્વાધો વિગેરે વાલ મરણ છે, અને તે અનર્થ માટે છે, ત્યારે તેનો કેવી રીતે તમે ઉપદેશ કર્યો? કારણ કે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે:—

“ ઇચ્છેણં બાલમરણેણં મરમાણે જીવે અણંતેહિં નેરદ્યભવગ્ગહણેહિં અપ્પાણં સંજોણ્હ જાવ

અણાઇયં ચણં અણવયગ્ગં ચાઉરંતં સંસારકંતારં ધુજ્જો ધુજ્જો પરિયટ્ટિત્તિ ”

ઉ૦—આ દોષ અમારા અર્હત (જિનેશ્વર) ના મતમાં નથી, કારણ કે કંડપણ એકાંતથી નિષેધ કર્યો છે, કે સ્વીકાર્યું છે, તેવું નથી ફક્ત એક મૈથુનમાં જુદું છે; અને સિવાય દરેકમાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવને આશ્રયીને જે પ્રથમ નિષેધ કર્યો હતો, તેજ સ્વીકારાય છે, ઉત્સર્ગ માર્ગ પણ કોઈ વસ્તુ અગુણ (નુકશાન) માટે છે અને અપવાદ પણ ગુણને માટે કાલ [સમય] જાણનારા સાધુને થાય છે, તેજ બતાવે છે. દીર્ઘ કાલ સંયમ પાળીને સંલેખના વિધિ એ કાલના પર્યાયવડે ભક્તપરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણને માટે છે, અને સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગમાં વેહાનસ માર્ધપૃષ્ઠ વિગેરેથી મરણ થાય તેમાં કાલ પર્યાયજ છે. અર્થાત્ જેવી રીતે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણવાલું છે, તેમ આ કાલ પર્યાયના મરણ જેવું વેહાનસ વિગેરે મરણ લાભદાયી છે. ઘણા કાલ પર્યાયમાં જેટલું

સૂત્રમ

॥૭૬૬॥

આચા૦

॥૭૬૭॥

કર્મ આસાધુ સ્વપાવે છે, તેટલુંજ આઘા સમયમાં થોડા કાઠમાં કર્મ ક્ષય કરી નાખે છે તે બતાવે છે. ‘સોઽપિ’ વેહાનસ વિગેરેથી મરનારો પણ ફક્ત ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કરનારો નહિ પણ આ સાધુ વેહાનસ વિગેરે મરણમાં (‘વિઅંતિ કારણતિ’) વિશેષ પ્રકારે અન્ત-ક્રિયા કરનારો તે વ્યન્તિકારક છે તેવાને તેવા સમયમાં વેહાનસાદિ મરણ ઉત્સર્ગજ માર્ગ છે. કારણકે, આબું અકાઠ મરણ જે અપવાદ રૂપ છે, તેના વહે મરેલા અનન્તા સિદ્ધો પૂર્વે થયા અને થશે. ઉપસંહાર કરવા કહે છે કે, આ ઉપર બતાવેલું વેહાનસ વિગેરે મરણ મોહ દૂર થયેલા સાધુઓની કર્તવ્યતાથી આયતન [આશ્રય] છે અને અપાય દૂર કરતું હોવાથી હિત છે. જન્માંતરમાં પણ સુખ આપનાર હોવાથી સુખ છે. તથા કાઠ આવેલો હોવાથી ક્ષમ (યુક્ત) છે. તથા, કર્મ ક્ષય કરનાર હોવાથી નિઃશ્રેયસ છે. તથા, પુણ્યનો અનુગમ ઉપાર્જન કરવાથી આનુગમિક છે, આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે:—

ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

પાંચમો ઉદ્દેશો

ચોથો ઉદ્દેશો કહીને હવે પાંચમો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબન્ધ છે ગયા ઉદ્દેશામાં ગાર્ધપૃષ્ઠ વિગેરે બાઠમરણ બતાવ્યું પણ આ ઉદ્દેશામાં તો તેથી ઉલટું ભક્તપરિજ્ઞાનામનું મરણ ગ્લાન ભાવ પામેલા સાધુએ સ્વીકાર્યું તે કહે છે. તેથી આ સંબન્ધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

સૂત્રમ્

॥૭૬૭॥

आचा०

॥७६८॥

जे भिक्खू दोहिं वत्थेहिं परिवुसिए पायतइएहिं तस्स णं नो एवं भवइ तइयं वत्थं जाइ-
स्सामि, से अहेसणिज्जाइं वत्थाइ जाइज्जा जाव एवं खु तस्स भिक्खुस्स सामगियं, अह पुण
एवं जाणिज्जा-उवाइकंते खलु हेमंते गिम्हे पडिवण्णे, अहापरिजुन्नाइं वत्थाइं परिट्टविज्जा,
अहापरिजुन्नाइं परिट्टवित्ता अदुवा संतरुत्तरे अदुवाओमचेले अदुवा एगसाडे अदुवा अचेले
लायवियं आगममाणे तवं से अभिसमन्नागए भवइ जमेयं भगवया पवेइयं तमेव अभि-
समिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए सम्मतमेव समभिजाणिया, जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-पुट्ठो
अबलो अहमसि नालमहमंसि गिहंतरसंकमणं भिक्खायरियं गमणाए, से एवं वयंतस्स परो
अभिहडं असणं वा ४ आहट्टु दलइज्जा, से पुवामेव आलोइज्जा-आउसंतो ? नो खलु मे
कप्पइ अभिहडं असणं ४ भुत्तए वा पायए वा अन्ने वा एयप्पगारे (सू० २१६)

तेमां त्रण कल्पमां रहेल स्थविरकल्पी अथवा जिनकल्पी मुनि होय, पण बे कल्प (वस्त्र) धारण करनार अवश्ये जिनकल्पी
होय, अथवा परिहार विशुद्धिक अथवा यथालंदिक के प्रतिमाधारी तेमांनो कोइ पण होय, आ सूत्रमां बतावेल जे जिनकल्पी विगेरे
बे वस्त्रो धारण करनारो होय, आमां वस्त्र शब्द सामान्यथी लीओ छे, माटे एक सूत्रनुं बीजुं उननुं एम बे वस्त्र धारण करी संय-

सूत्रम

॥७६८॥

આચા૦

॥૭૬૧॥

મમાં રહેલ છે, કેવાં બે કલ્પ વસ્ત્ર છે ? ૩૦—પાત્ર ત્રીજું ધારણ કરેલો, સાધુ છે. તે બધું પૂર્વના સુત્ર પ્રમાણે જાણવું, તે ઠન્ડથી પીડાયા સુખીનું જાણવું, તે પ્રમાણે અહીં કહે કે હું વાયુ વિગેરેના રોગથી પીડાયેલ નિર્વલ્લ હોવાથી એક ઘરથી બીજે વેર જવા અસમર્થ છું તેથી ભીક્ષા માટે જવા હું અશક્ત છું આપું બોલનાર સાધુ પાસે કોઈ ગૃહસ્થ ડાહ્યો હોય, તે સાધુનું બોલવું સાંભળીને અથવા બોલ્યા વિના પણ તેને અશક્ત દેખીને પર (બીજો) ગૃહસ્થ વિગેરે અનુકમ્પા તથા ભક્તિના રસથી કમલ હૃદયવાળો બનીને અભિહત તે જીવોને દુઃખ દઈ બનાવેલું અશન પાન સ્વાદિમ સ્વાદિમ લાવીને તે સાધુને આપે, તે સમયે ગ્લાન સાધુએ સૂત્રાર્થને અનુસારે જીવિતને નહિ વાંછતાં મરવું વહેતર ! એમ વિચારીને તેણે શું કરવું તે કહે છે, પૂર્વે વતાવેલા જિન કલ્પી વિગેરે ચારેમાંથી કોઈ પણ એક સાધુએ પ્રથમ વિચારવું, કે ઉદ્ગમ વિગેરે કયા દોષથી આ દૂષિત છે ? તેમાં અભ્યાહત જાણીને તેનો નિષેધ કરવો, તે આ પ્રમાણે હે આયુષ્મન્ ! હે ગૃહપતે ! આ મારા સામે આણેલું અશન સ્વાવાને, પાણી પીવાને અથવા તેવું બીજું આધાકર્મ વિગેરે દોષથી દુષ્ટ અમને કલ્પતું નથી, આ પ્રમાણે તે દાન આપતા ગૃહસ્થને સમજાવે, બીજો પ્રતિમાં—

“ તં ભિક્ષું કોઈ ગાહાવર્ષે ઉવસંકમિત્તુ બૂયા, આઉસંતો સમણા ! અહન્નં તવ અટ્ટાએ અસણં વા ૪ અભિહટં દલામિ, સે પૂન્વામેવ જાણેજ્ઞા—આઉસન્તો ગાહાવર્ષે ! જન્નં તુમં મમ અટ્ટાએ અસણં વા ૪ અભિહટં ચેતેસિ ણોય સ્વલુ મે કપ્પઈ ઇયપ્પગારં અસણં વા ૪ ભોત્તે વા પાયણ વા અન્ને વા તહપ્પગારેત્તિ ”

આમાં પણ તેજ પાઠ છે કે કોઈ ગૃહસ્થ સાધુ પાસે આવીને કહેકે હું તમારે માટે ચાર પ્રકારનો આહારમાંથી કોઈ પણ સામે લાવીને આપું ! તે સાધુ પ્રથમથી જાણે તો કહે કે ગૃહસ્થ ! તું મારે માટે કંઈ પણ સામે લાવીને આપે તો મને સ્વાવા પીવાને કલ્પે

સૂત્રમ્

॥૭૬૧॥

आचा०

॥७७०॥

नहि, तेम तेवुं बीजुं पण न कल्पे.

आ प्रमाणे निषेध करेलो पण श्रावक सम्यग्दृष्टि प्रकृति भद्रक अथवा मिथ्यादृष्टिमांथी कोइ पण दयाळु एवुं चितवे, के आ ग्ज्ञान साधु भिक्षा लेवा जवाने अशक्त छे, तेम बीजाने लाववा पण कही शके नहि, माटे तेणे निषेध कर्या छतां पण हुं कोइ बहाने लावीने आपीश ए प्रमाणे विचारीने आहार विगरे एम लावीने आपे, तो ते समये साधुए ते आहारने अनेषणीय (अयोग्य) छे, एम विचारीने ते गृहस्थने निषेध करवो. वळी—

जस्स णं भिक्खुस्स अयं पगप्पे—अहं च खलु पडिन्नत्तो अपडिन्नत्तेहिं गिलाणो अगिलाणेहिं अभिक्खं साहम्मिएहिं कीरमाणं वेयावडियं साइज्जिस्सामि, अहं वावि खलु अपडिन्नतो पडिन्नत्तस्स अगिलाणो गिलाणस्स अभिकंख साहम्मियस्स कुज्जा वेयावडियं करणाए आहट्टु परिन्नं अणुक्खिस्सामि आहडं च साइज्जिस्सामि १, अहट्टु परिन्नं आणक्खिस्सामि आहडं च नो साइज्जिस्सामि २, आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं च सा इज्जिस्सामि ३, आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं च नो साइज्जिस्सामि ४, एवं से अहाकिट्ठियमेव धम्मं समभिजाणमाणे संते विरए सुसमाहियलेसे तत्थावि तस्स कालपरियाए से

सूत्रम

॥७७०॥

આચા૦

॥૭૭૧॥

તત્થ વિઅંતિકારણ, ઇચ્છેયં વિમોહાયયણં હિયં સુહ સ્વમં નિસ્સેસં આણુગામિયં તિવેમિ
(સૂ૦ ૨૧૭) ॥૮-૫॥ વિમોક્ષાધ્યયને પંચમ ઉદ્દેશકઃ ॥

(ણં વાક્યની શોભા માટે છે) જે મિશ્રુ પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો અથવા યથાલંદિક હોય, તેને હવે પછી કહેવાતો પ્રકલ્પ (આચાર) છે, તે આ પ્રમાણે (સ્વલુ વાક્યની શોભા માટે, ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) હું બીજાએ કરેલી વૈયાવચ્ચની અભિલાષા રાખીશ, હું કેવો છું ? પ્રતિજ્ઞા વૈયાવચ્ચ કરવાને બીજાએ કહેલો છું અર્થાત્ તેઓ કહે છે, કે અમે તમારી વૈયાવચ્ચ યથા ઉચિત કરીએ, તે બીજા કેવા છે !

પ્રઃ—અપ્રતિજ્ઞા ન કહેલા; હું કેવો છું ? ઉઃ—વિકૃષ્ટ તપવડે કર્તવ્યતામાં અશક્ત છું અથવા વાયુ વિગેરે રોકાવાથી ગ્લાન છું બીજા કહેનારા કેવા છે ? અગ્લાન છે, ઉચિત કર્તવ્ય કરવાને શક્તિવાન છે, તેમાં પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા તપ કરનારની અનુપારિહારિક (વૈયાવચ્ચ કરનાર) સેવા કરે છે, તે વૈયાવચ્ચ કરનાર કલ્પમાં રહ્યો હોય, અથવા બીજો પણ હોય, હવે જો તે સેવા કરનાર પણ ગ્લાન (માંદા) હોય, તો તે બીજાની વૈયાવચ્ચ ન કરે, એ પ્રમાણે યથાલંદિક સાધુનું પણ જાણવું, પણ એટલું વિશેષ કે સ્થવિરકલ્પી સાધુ પણ તેની સેવા કરી શકે છે, તે બતાવે છે.

નિર્જરાને હૃદયમાં વિચારીને સરસ્વા કલ્પવાળા સાધર્મિક અથવા એક કલ્પમાં રહેલા બીજા સાધુઓથી કરાયેલી વૈયાવચ્ચને હું ઇચ્છીશ જેનો આ આચાર છે, તે તેવા આચારને પાઠતોમક્ત પરિજ્ઞાવડે પણ જીવિતને છોડે, પણ આચારનું સ્વંદન ન કરે આ ભાવાર્થ છે;

સૂત્રમ્

॥૭૭૧॥

આચા૦

॥૭૭૨॥

તેજ પ્રમાણે અન્ય સાધર્મિક વડે કરાયેલું વૈયાવચ્ચ અનુમતિ આપેલું છે. હવે બીજાની વૈયાવચ્ચ પાતે કરે તે બતાવે છે (ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં અને અપિ પુનઃના અર્થમાં છે અને તે પૂર્વના કહેવાથી કંઈ વિશેષ બતાવવા માટે છે. સ્વલ્પ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે) અને હું અપ્રતિજ્ઞાપ્ત કહેવાયેલો છું અને જે બીજો પ્રતિજ્ઞાપ્ત વૈયાવચ્ચ ન કરવાને માટે કહેવાયેલો છે તે ગ્લાન સાધુની હું અગ્લાન (સાજો) છું માટે નિર્જરાને ઉદ્દેશીને તેવા કલ્પધારી સાધર્મિક સાધુની વૈયાવચ્ચ કરું ;

પ્ર૦—શા માટે ? તેના ઉપકાર [શાંતિ] ને માટે તેથી આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ ભક્ત પરિજ્ઞાણ પ્રાણોને છોડે પણ પ્રતિજ્ઞાનું સ્વંડન ન કરે, [આ સૂત્રનો પરમાર્થ છે] હવે પ્રતિજ્ઞા વિશેષના દ્વારવડે ચોખંગી કહે છે. કોઈ એક આવી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે હું બીજા ગ્લાન સાધર્મિક સાધુને આહાર વિગેરે લાવી આપીશ, તથા હું વૈયાવચ્ચ પણ યોગ્ય રીતે કરીશ, તથા અપર [બીજા] સાધર્મિકે આણેણ આહાર વિગેરેને વાપરીશ, આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને વૈયાવચ્ચ કરે (૧) તથા બીજો સાધુ આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે હું બીજા માટે ગોચરી વિગેરે શોધીશ, પણ બીજાનો આહાર વિગેરે લાવેલો સ્વાઈશ નહિ, (૨) ત્રીજો આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ પણ બીજાનો લાવેલો સ્વાઈશ, [૩] ચોથો આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરે, હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ, તેમ બીજાનું લાવેલું સ્વાઈશ પણ નહિ [૪] આ પ્રમાણે જુદી જુદી પ્રતિજ્ઞાઓ કરીને કોઈ જગ્યાએ ગ્લાયમાન (માંદો) પણ થાય તો પણ જીવિતને ત્યાગ કરે, પણ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન કરે. હવે આ વિષયને સંપૂર્ણ કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે કહેલી વિધિ એ તત્વને જાણનારો તે સાધુ શરીર વિગેરેનો મોહ છોડનારો બનીને યથાકીર્તિત ધર્મનેજ વરોવર જાણીને આસેવન પરિજ્ઞાવડે પાલતો તથા લાઘવિકને ઇચ્છતો વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશમાં જે કહ્યું, તે અહિં બંધુ જાણી લેવું, તથા પોતે કષાયના ઉપશમથી શાંત છે, અથવા અનાદિ

સૂત્રમ

॥૭૭૨॥

આચા૦

॥૭૭૩॥

સંસારમાં પર્યટન કરવાથી શ્રાંત છે, તે સાવધ અનુષ્ઠાનથી વિરત છે, શોભન લેશ્યા તે જેણે અંતઃકરણની નિર્મલવૃત્તિ તેજોલેશ્યા વિગેરે ધારણ કરવાથી તેસુસમાહૃત લેશ્યાવાલો છે, આવો બનીને પૂર્વે કહેલી પ્રતિજ્ઞા લઈને પાઠવામાં સમર્થ છે, તે તપ અથવા રોગ ના કારણે ગ્લાન ભાવને પામેલો હોય, છતાં પણ તે પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો લોપ ન કરતો શરીર ત્યાગવા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરે, અને તે ભક્ત પરિજ્ઞામાં પણ કાઢ પર્યાયવડે અનાગત્ પરિજ્ઞા (બાર વર્ષની સંલેખનાનો સમય નથી, તેમાં પણ કાલ પર્યાય છે, જેણે શિષ્યોને ભણાવી ગણાવી તૈયાર કર્યા હોય, અને તપ વડે સંલિખિત દેહવાલો હોય તેનો જે કાલ પર્યાય મૃત્યુનો અવસર પ્રશંસવા યોગ્ય છે, તેવો આ ગ્લાન થયેલા કલ્પધારીને પણ ઈશ્વર અવસર છે. કારણ કે બન્નેમાં કર્મની નિર્જરા સમાન છે, તે કલ્પધારી ભિક્ષુ ગ્લાનપણાથી અણશનનાં વિધાનમાં વ્યન્તિકારક કર્મ ક્ષય કરનારો છે વાકીનું વધું પૂર્વ માફક જાણવું પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

છઠો ઉદ્દેશો

પાંચમો કહ્યો પછી છઠો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં બતાવ્યું, કે ગ્લાન સાધુએ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરવું, અને આ ઉદ્દેશામાં બતાવશે કે ધૃતિસંહનન વિગેરેથી બલવાલો સાધુ એકત્વ ભાવનાને ભાવીને ઈંગિત મરણ કરે આ સંબંધે આવેલા આ ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર કહે છે.

જે ભિક્ષુ ઇગેણ વત્થેણ પરિવુસિણ પાયવિર્હિણ, તસ્સ ણં નો એવં ભવહિ વિહિયં વત્થં જાહિ-

સૂત્રમ્

॥૭૭૩॥

आचा०

॥७७४॥

स्सामि, से अहेसणिज्जं वत्थं जाइज्जा अहापरिग्गहियं वत्थं धारिज्जा जाव गिम्हे पडिवन्ने
अहापरिजुन्नं वत्थं परिट्ठविज्जा २ ता अदुवा एगसाडे अदुवा अचेले लाघवियं आगममाणे
जाव समत्तमेव समभिजाणिया (सू० २१८)

जिनकल्पी विगेरे जे साधुने एवो अभिग्रह होय के मारे एक वस्त्र धारण करवुं अने बीजुं पात्र राखवुं तेवा उत्तम साधुने
मनमां एम न आवे, के बीजुं वस्त्र याचुं. ते पोताने जरूर पडतां फक्त ठन्डी ऋतुमां एकज निर्दोष वस्त्र याची लावे, अने विधि
प्रमणे लावी पहेरे, पण ज्यारे उनाळो आवे, त्यारे जुनुं वस्त्र जीर्ण थवाथी तेने परठवी दे, पण बीजा शीयाळामां चाले तेवुं होय
तो पोते ते एक साटक (चादर) ने धारण करे, अने जीर्ण वस्त्र परठवी दीधुं होय, तो पोते वस्त्र रहित थइने विचरे, ते स्थिर मति-
वाळा साधुनुं आ लाघवपणुं आगम अनुसारे होवाथी सम्यक्त्व अथवा सर्व प्राणी उपर समभावपणुं के रागद्वेष रहित पणुं जाणवुं
तथा ते साधुने लघुता होवाथी तेने एकत्व भावनानो अध्यवसाय थाय ते बतावे छे.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-एगे अहमंमि न मे अत्थि कोइ न याहमवि, कस्सवि, एवं
से एगागिणमेव अप्पाणं समभिजाणिज्जा, लाघवियं आगममाणे तवे से अभिसमन्नागए
भवइ जाव समभिजाणिया (सू० २१९)

सूत्रम

॥७७४॥

આચાં

॥૭૭૫॥

(ળં વાક્યની શોભા માટે છે) જે સાધુને આવો વિચાર થાય કે “હું એકલો છું, સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં પરમાર્થ દૃષ્ટિ જે તો મને ઉપકાર કરનાર બીજો કોઈ નથી, અને હું પણ બીજા કોઈના દુઃખને દૂર કરવામાં સહાયક નથી, કારણ કે પોતાના કરેલાં કર્મનું ફળ ભોગવવામાં સર્વ જીવોને ઈશ્વર [સમર્થ] પણ છે” આ પ્રમાણે આ સાધુ પોતાના આત્માને અંતરદૃષ્ટિ સમ્યગ્ રીતે એકલો જાણે, અને આ આત્માને નરક વિગેરેનાં દુઃખોથી બચાવવા શરણ આપવા યોગ્ય બીજો નથી, એવું માનતો હોય તે પોતાને જે જે રોગ વિગેરે દુઃખ દેનારાં કારણો આવે, ત્યારે બીજાના શરણની ઉપેક્ષા કરતો “મેં કર્યું છે માટે મારેજ ભોગવવું” આવો નિશ્ચલ વિચાર કરીને સમ્યગ્ રીતે ભોગવે છે.

પ્ર૦—તે કેવી રીતે એમ સમતાથી સહન કરે ? ઉ૦—લાઘવિય વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશા ૨૧૫ સૂ૦માં બતાવ્યું તે “સમત્વપણું જાણવું” ત્યાંસુધી જાણવું, કે આ સાધુને કર્મની લઘુતા થવાથી આ લોક પરલોક બન્નેમાં હિત સુખ નિશ્ચેયસ માટે થાય છે અને પરંપરાએ મોક્ષ ફળ આપનાર છે—તેથી તેણે એકત્વભાવના ભાવથી આ અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશામાં ઉદ્ભવ ઉત્પાદન ણ્ણા બતાવી તે આ પ્રમાણે “આડસંતો સમણા ! અહં સ્વલુ તવ અટ્ટાએ અસણં વા ૪” વિગેરે સૂ૦ ૨૦૨માં બતાવ્યું તે પ્રમાણે પાંચમાં ઉદ્દેશામાં ગ્રહણ ણ્ણા બતાવી, “સીયા ય સે એવં વયં તસ્સવિ પરો અભિહંડં અસણં વા ૪ આહરું દલણ્ણા ઇત્યાદિ [સૂત્ર ૨૧૬માં વચમાં આ પાઠ છે] આ સૂત્રવડે ગ્રાસ ણ્ણા બતાવી તેને હવે પછીના સૂત્રમાં વિશેષથી બતાવવા સૂત્ર કહે છે.

સે ભિક્ખુ વા ભિક્ખુણી વા અસણં વા ૪ આહારે માણે નો વામાઓ હણુયાઓ દાહિણં

સૂત્રમ્

॥૭૭૫॥

આચા૦

॥૭૭૬॥

હણુયં સંચારિજ્ઞા આસાણમાણે, દાહિણાઓ વામં હણુયં નો સંચારિજ્ઞા આસાણમાણે, સે અ-
 ણાસાયમાણે લાઘવિયં આગમમાણે તવે સે અભિસમન્નાગણ ભવઈ, જમેયં ભગવયા પવેઈયં
 તમેવં અભિસમિચ્છા સવ્વઓ સવ્વત્તાણ સમત્તમેવ અ (સમ) ભિજાણીયા (સૂ૦ ૨૨૦)

સૂત્રમ

॥૭૭૬॥

તે પૂર્વે બતાવેલો સાધુ અથવા સાધ્વી અશ્ન વિગેરે આહાર ઉદ્ભવ ઉત્પાદન ઇષણાથી શુદ્ધ અને પ્રત્યુત્પન્ન તે ગ્રહણ ઇષણા શુદ્ધ ઇટલે ૧૬ ગૃહસ્થ દાન દેનારના તથા સોઝ લેનારના તથા દશ વન્નેના મેગા મઝી કુલ ૪૨ દોષથી રહિત આહાર લાવીને ગોચરી કરતાં જે પાંચ દોષ અંગાર ધૂમ વિગેરે છે તેને વર્જીને આહાર કરે, તે અંગાર અને ધૂમ રાગદ્વેષના કારણે થાય છે, તેમાં પળ સરસ નીરસ આહાર આવે તો રાગદ્વેષ થાય છે, અને કારણનો અભાવ થતાં કાર્યનો પળ અભાવ છે, એમ જાણીને રસની ઉપલબ્ધિ [સ્વાદ]નું નિમિત્ત ત્યજવાનું બતાવે છે. તે સાધુ આહાર કરતાં ઢાબી બાજુથી જમણી બાજુ સ્વાદ લેવા માટે ભોજન વિગેરે ન લઈ જાય તેજ પ્રમાણે સ્વાદ લેવા જમણી બાજુથી ઢાબી બાજુ ન લઈ જાય કારણકે સંસારના સ્વાદથી રસની પ્રાપ્તિમાં રાગદ્વેષનું નિમિત્ત છે, અને તેથીજ અંગાર, તથા ધૂમ દોષ લાગે છે, જેથી ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીએ જે કંઈ સ્વાદિષ્ટ હોય તેનો સ્વાદ ન કરવો બીજી પ્રતિમાં “આઢાયમાણે” પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે, કે “આહારમાં આદરવાળો મૂર્છાવાળો ગૃહ બનીને આહારને આમ તેમ ન ફેરવે”

હનુ (હડપચી)માં આમ તેમ ઢાબી જમણીમાં ન ફેરવવું, તેમ બીજે પળ સ્વાદ લેવો નહિ તે બતાવે છે. ‘સ’ તે સાધુ ચારે પ્રકારના આહારને વાપતો રાગદ્વેષ છોડીને સ્વાદ, તેજ પ્રમાણે કોઈ નિમિત્તથી ઢાબી જમણી બાજુ આહાર ફેરવવો પડે તો પળ પોતે

आचा०

॥७७७॥

स्वाद कर्षा विना फेरवे. प्रः—शा माटे ! उः—आहारनी लाघवताने स्वीकारतो आस्वाद न करे, आ प्रमाणे आस्वादना निषेधथी अंतर्प्रांत आहारनो स्वीकार पण कहेलो समजवो. आ प्रमाणे स्वाद न करवाथी ते साधुने कर्मनी बहोळी निर्जरा थाय छे, ते बंधुं पूर्व माफक छे, समपणु समत्वने पामे अथवा सम्यक्त्व निश्चळ थाय ए बंधुं पूर्व माफक समजवुं. तेवा उत्तम साधु अथवा साध्वीने अंतर्प्रांत आहार खावाथी मांस लोही ओछा थवाथी जर्जरीत हाडकां थवाथी संयम अनुष्ठान शरीरथी बरोबर न थवाथी खेद थाय, तेवी कायचेष्टावाळाने शरीर त्यागवानी बुद्धि थाय, ते बतावे छे.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ—से गिलाभि च खलु अहं इमंमि समए इमं सरोरगं अणु-
पुब्बेण परिवहित्तए, से अणुपुब्बेणं आहारं संवट्टिज्जा, अणुपुब्बेणं आहारं संवट्टिता, कसाए
पयणुए किच्चा समाहियच्चे फलगावयट्ठो उट्ठाय भिक्खु अभिनिवुडच्चे (सू० २२१)

एकत्वभावना भावनार जे साधुने आहार उपकरणमां लाघवपणुं प्राप्त थयुं होय, तेने आवो अभिप्राय थाय छे, (से शब्दनो अर्थ तत् छे अने ते वाक्यना उपन्यास माटे छे, च समुच्चयना अर्थमां छे, खलु अवधारणना अर्थमां छे) के हुं आ संयमना अवसरमां लुखा आहारथी अथवा रोग उत्पन्न थवाथी पीडाइने ग्लानि पामी अशक्त थयो छुं, लूखा आहारथी के तपथी शरीर अशक्त थवाथी अनुपूर्विण योग्य रीते आवश्यक क्रिया के प्रतिलेखना विगेरे क्रिया करवामां अशक्त बनी गयो छुं. अने शरीर दरेक क्षणे नवळुं पडतुं होवाथी एक बे उपवास के आंबील तप वडे आहारनो संक्षेप करे. अर्थात् साजा शरीरमां बार वर्ष सुधी अनुक्रमे थोडा

सूत्रम्

॥७७७॥

આચા૦

॥૭૭૮॥

ઘણા તપે સંલેખના થતી હોય, તે અહીં ગ્રહણ ન કરે, પણ ગ્લાન સાધુને તેટલો કાઠ સ્થિતિ ન રહે, માટે તેવી ટુંકા કાઠની અનુપૂર્વી વાઢી દ્રવ્ય સંલેખના માટે આહારને રોકે. આવી દ્રવ્ય સંલેખના કરીને બીજું શું કરે ? તે કહે છે:—

બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરેનો અનુક્રમે તપ કરીને આહારનો સંક્ષેપ કરે, અને કષાયોને ઓછા કરીને શરીરનો મોહ છોડે. કષાયો હંમેશાં ઓછા કરવા જોઈએ. પણ આ સંલેખનામાં તો અવશ્યે વિશેષ પ્રકારે ઓછા કરવા. ઇથી તેમને વિશેષથી ઓછા કરી સમ્યક્પ્રકારે સ્થાપન કર્યું છે. શરીર (અર્ચા) જેણે તેવો મુનિ “ સમાહિત અર્ચ ” છે. (નિયમિત કાયના વ્યાપારવાઢો છે,) અથવા અર્ચ્યા તે લેશ્યા છે, તે લેશ્યાને સમ્યક્ રીતે સ્થાપી છે માટે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વાઢો પોતે બન્યો છે, અથવા અર્ચ્યા તે ક્રોધાદિ અધ્યવસાય રૂપ જ્વાઢાને શાંત કરવાથી સમાહિત અર્ચ્યા વાઢો છે, તેવા સાધુએ કર્મ ક્ષય રૂપ ફલ (તેને ક પ્રત્યય લગાડવાથી ફલક થયું) ને સંસાર ભ્રમણ રૂપ આપદામાં અર્થ (પ્રયોજન વાઢો છે માટે તે ફલક આપદ્ અર્થી કહેવાય છે. અથવા ફલક (પાટીયા)ને બંને બાજુથી વાંસલા વિગેરેથી સરસું કરવા છોલે તેમ અહીં બાહ્ય અભ્યંતર અવકૃષ્ટ થવાથી [આર્ષ નચન પ્રમાણે વિગ્રહ કરતાં] ‘ ફલગાવયટ્ટી ’ છે, અથવા દુર્બચન [મહેણાં] રૂપ વાંસલાથી છોલવા છતાં કષાયના અભાવથી ફલક માફક રહે છે, તેવા સ્વભાવથી પોતે ‘ ફલકાવસ્થાયી ’ છે, અર્થાત્ પોતે ‘ વાસી ચન્દન કલ્પ ’ જેવો છે, [આ પ્રમાણે માગધી સૂત્રના અર્થ કર્યા, કર્મ ક્ષય રૂપ ફલનો અર્થી, તે સંસાર ભ્રમણની આપદામાંથી છુટવાનો અર્થી, તથા ક્રોધાદિના ઓછા થવાથી પાટીયા જેવો મધ્યસ્થ રાગદ્વેષ રહિત બતાવ્યો] આવો ઉત્તમ સાધુ પ્રતિદિન સાકાર ભક્ત પ્રત્યાહ્યાન વાઢો છે અને ઘણો બઢવાન રોગ આવતાં શીઘ્ર મરણ નો ઉદ્યમ કરનાર બની અભિ નિવૃત્ત અર્ચ્વવાઢો ણ્ટછે શરીર સંતાપ રહિત બને, ધૈર્ય તથા સંઘયણ વિગે-

સૂત્રમ

॥૭૭૮॥

આચા૦

॥૭૭૯॥

રેથી પુક્ત હોય, તે મહા પુરુષોએ આચરેલા ઇજ્ઞિત મરણ ને સ્વીકારે. પ્ર૦ કેવી રીતે ? તે કહે છે.

અણુપવિસિત્તા ગામં વા નગરં વા સ્વેડં વા કબ્બડં વા મડંબં વા પટ્ટણં વા દોણમુહં વા આ-
ગરં વા આસમં વા સન્નિવેસં વા નેગમં વા રાયહાણિં વા તળાઈં જાડજ્ઞા તળાઈં જાડિત્તા સે
તમાયાએ એગંતમવક્કમિજ્ઞા, એગતમવક્કમિત્તા અપ્પંડે અપ્પપાણે અપ્પવોએ અપ્પહરિએ અ-
પ્પોસે અપ્પોદએ અપ્પુતિંગપણગદગમટ્ટિયમક્કડાસંતાણએ પડિલેહિય ૨ પમજ્ઞિથ ૨ ત-
ળાઈં સંથરિજ્ઞા, તળાઈં સંથરિત્તા ઇત્થ વિસમએ ઇત્તરિયં કુજ્ઞા, તં સચ્ચં સચ્ચવાઈં ઓએ-
તિન્ને છિન્ન કહં કહે આઈયટ્ટે અળાઈંએ ચિચ્ચાણ મેઝરં કાયં સંવિહૂય વિરૂવરૂવે પરીસહો-
વસગ્ગે અસ્સિવિસ્સં મળયાએ મેરવ મળુચિન્ને તત્થાવિ તસ્સ કાલ પરિયાએ જાવ અણુગા-
મિયં તિવેમિ (સૂ૦ ૨૨૨) ॥૮-૬॥ વિમોક્ષોધ્યયને ષષ્ઠ ઉદ્દેશકઃ

બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોનો ગ્રાસ કરે અથવા અઢાર કરો જ્યાં લેવાય તે ગામ છે, (વધી જગ્યા એવા શબ્દનો અર્થ ગુજરાતીમાં અ-
થવા લેવો) જ્યાં કર ન હોય તે ન કર (નગર) છે, ધૂલના ઢગલાથી કોટ બનાવ્યો હોય તે સ્વેટ (સ્વેડુ) છે, નાના કોટથી વીટા-
યેલું તે કર્બટ છે, ૨॥ ગાઉને આંતરે ગામ હોય તે મડંબ છે, પત્તન (પાટણ) બે પ્રકારે છે. જલ પત્તન તે કાનન દ્વીપ વિગેરે છે,

સૂત્રમ્

॥૭૭૯॥

આચા૦

॥૭૮૦॥

સ્થલ પત્તન તે મથુરા છે, દ્રોણ મુખ તે જલ કે સ્થલ માર્ગે નીકળવા તથા પેસવાના રસ્તા હોય જેમકે ભરૂચ સંભાત [વંદર] છે સોના ચાંદી વિગેરેની યાચના અકર છે, તાપમ વિગેરેનો મઠ તે આશ્રમ [આશ્રય] છે, યાત્રા નિમિત્તે મલ્લેલાં માણસોનો જ્યાં જમાવ થતો હોય તે સંનિવેશ છે, ઘણા વાણીયા [વેપારી] નું રહેઠાણ તે “નૈગમ” છે, રાજાને રહેવાનું નગર તે રાજ્યધાની છે. આમાંથી કોઈપણ જગ્યાએ જઈને ઘાસની યાચના કરે.

પ્ર૦—શા માટે ? ઉ૦—પોતાને સંથારો કરવા માટે સુકું નિર્જીવ ઘાસ દર્ભ વીરણ વિગેરેને કોઈ ગામ વિગેરેમાં જઈને તેના માલિકની આજ્ઞા લઈને પોલું સહેલું લીલું છોડીને સુકું ઘાસ છે, તે લઈને ઘાસ એકાંત સ્થલ પહાડની ગુફા વિગેરેમાં જઈ મહા સ્થંડિલ શોધે તે કહે છે, જેમાં કીડી વિગેરેનાં ઇન્ડાં ન હોય, જેમાં બે ઇન્દ્રિય જીવો ન હોય, તથા નીવાર શ્યામાક વિગેરે બીજો ન હોય, તથા લીલું ઘાસ દરો વિગેરે ન હોય, તથા ઉપર કે અંદર ઠારનું પાણી પહેલું ન હોય [અર્થાત્ છાંટા પહેલા ન હોય,] તથા વરસાદનું કે નીચેનું પાણી તેમાં પહેલું ન હોય, તેજ પ્રમાણે કીડીયાહું, પાંચ વર્ણની સેવાલ, તુર્તની પાણીથી પલાલેલી માટી કરોઝીયાનાં જાઝાં રહિત નિર્દોષ જગ્યા હોય, તેવા મહા સ્થંડિલમાં ઘાસને પાથરે. પ્ર૦—કેવી રીતે ? તે કહે છે. તે જગ્યાને આંસથી બરોબર જોઈને પછી રજોહરણથી બરોબર પૂંજીને [દરેકમાં બે વાર લેવાનું કારણ બરોબર જુએ] સંથારો પાથરીને જાડા પેશા-બની જમિન બરોબર જોઈને પૂર્વ દિશાના મોઢે સંથારા ઉપર બેસી હથેલી અને લલાટમાં રજોહરણ ફસાવીને સિદ્ધ ભગવન્તને નમ-સ્કાર કરીને પશ્ચપરમેષ્ઠિને યાદ કરી (અપિ શબ્દનો અન્યત્ર અર્થ છે) સમયમાં મુકરર કરેલા સ્થાનના ઇક્ષિત મરણ કરે, (ઈત્વર શબ્દનો અર્થ પાદપોપગમનની અપેક્ષા માટે છે તેથી) પાદપોપગમન અણસણ અથવા કરે, (પણ ઈત્વરનો અર્થ સાક્ષાર અમુક કાલ

સૂત્રમ

॥૭૮૦॥

આંચા૦

॥૭૮૧॥

સુધીનું એવો અર્થ ન લેવો) કારણ કે જિન કલ્પી વિગેરે મુનિને બીજા કાઠમાં પણ સાકાર પ્રત્યાખ્યાનનો સંભવ નથી, તો પ્રત્યા-
ખ્યાન જેવા અંતિમ વચ્ચે સાકારનો સંભવ વ્યાપ્તિ હોય? કારણ કે સ્વર તે અમુક કાઠનું પચ્ચક્ષણ રોગી શ્રવણ કરે, કે જો આ
રોગથી પાંચ દીવસમાં મુકાઈશ, તો પછી ભોજન કરીશ, તે શિવાય નહીં કરું વિગેરે સ્વર પચ્ચક્ષણ છે, પણ ઇક્ષિત મરણ તો
ધૈર્ય સંહનન વિગેરેના બઢવાળો પોતાની મેઝેજ પાસું ફેરવવાની વિગેરે ક્રિયા કરનારો આશ્વી જોંદગી સુધી ચારે આહારનો ત્યાગ
કરે છે. કહું છે કે:—

પચ્ચક્ષણ આહારં, ચતુર્વિહં નિયમઓ ગુરુસમીવે; ઇક્ષિયદેસંમિ તદા, ચિદ્વંપિ હુ નિયમઓ કુણઈ ॥ ૧ ॥

ઉવત્તઈ પરિઅત્તઈ, કાઈગમાઈડવિ અપ્પણા કુણઈ; સંવમિહ અપ્પણચ્ચિઅળ, અન્નજોગેણ ધિતિવલિઓ ॥ ૨ ॥

ચારે પ્રકારના આહારનું ગુરુ પાસે નિયમથી પ્રત્યાખ્યાન કરે, અને ઇક્ષિત(મુકરર કરેલાં)ભાગમાં ચેષ્ટા પણ નિયમથી કરે છે, [૧]
પાસું બદલે, બાજુએ જાય અથવા ઠલ્લો માતરું કરે, તે પણ જાતે કરે, તે ધૈર્ય તથા બઢવાળો પોતાના શિવાય બીજા પાસે ન કરાવે.

પ્ર.—ઇક્ષિત મરણ કેવું છે? અને કોણ કરે? તે કહે છે. સંત પુરુષોનું હિત કરે તેથી તે ઇંગિત મરણ સત્ય છે. અને સુગતિ
માર્ગે લઈ જવામાં તે અવિસંવાદપણે હોવાથી તથા સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી તે ઇંગિત મરણ સત્ય [તથ્ય] છે. તથા પોતે પણ સત્ય બોલનાર
હોવાથી સત્યવાદી છે, કારણ કે આશ્વી જોંદગી સુધી યથોક્ત અનુષ્ઠાન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી તે ભાર ઉપાડવા સમર્થ હોવાથી
અને તેમજ પાઠવાથી સત્યવાદી છે, તથા ‘ઓજ’ પોતે રાગદ્વેષ રહિત છે. તથા સંસાર સાગરને તર્યો છે, અને ભૂતકાળ માફક
ભવિષ્યમાં પણ તરવા માટે તેવો ઉપચાર કરવાથી અવતીર્ણ છે, તથા જેણે રાગ વિગેરેની વિકથા કોઈ પણ રીતે ન કરવાનું નક્કી

સૂત્રમ

॥૭૮૧॥

આચા૦

॥૭૮૨॥

કરવાથી છિન્ન કથંકથ છે, અથવા આ ઇંગિત મરણની પ્રતિજ્ઞા કેવી રીતે પાર ઉતારીશ ? એવી કથા જેણે છેદી નાંખી, માટે છિન્ન કથંકથ છે. કારણ કે દુષ્કર અનુષ્ઠાન કરનારો તેજ કથંકથી છે. પણ તે મહા પુરુષપણે હોવાથી તે વ્યાકુલ્લતાને પામતો નથી, તેજ પ્રમાણે આ સાધુએ બધી રીતે અતિશયથી જીવાદિ પદાર્થો જાણી લીધાથી તે અતીત અર્થ છે, અથવા આદત્ત અર્થ છે.

અથવા બધી રીતે અર્થો અતિક્રાંત કર્યા છે, અર્થાત્ જેને પ્રયોજન હવે કશું બાકી નથી. તે ઉપરત વ્યાપારવાળો છે. તેજ પ્રમાણે બધી રીતે 'ઇત' તે અતીત, અને તેવો નહીં માટે અનાતીત છે, અથવા અનાદત્ત સંસાર કરનારો તે. સંસાર અર્ણવ પારગામી બન્યો છે. આવો નિઃસ્પૃહી સાધુ ઇક્ષિત મરણ સ્વીકારે છે, તે સાધુ વિધિએ પ્રતિ ક્ષણે ક્ષય પામતા બિદુર શરીરનો મોહ છોડીને જે ઔદારિક શરીર કર્મ સંબંધી આવેલું છે, તેને વોસિરાવે છે. અને જે પરિસહ ઉપસર્ગો જુદા જુદા આવે, તેનું મંથન કરે, સમ્યગ્ રીતે સહન કરી આ સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમમાં વિશ્વાસ રાખીને અવિસંવાદના અધ્યવસાયપણાથી ભયાનક અનુષ્ઠાન જે કલીબ પુરુષોથી ન વિચારાય, તેવું ઇંગિત મરણ પોતે સ્વીકાર્યું છે, જો કે રોગના કારણે આ તેણે સ્વીકાર્યું છે છતાં પણ તેનો લાભ કાલ પર્યાય આગત જેટલોજ છે, તે બતાવે છે, રોગ પીડાના કારણે મરણ સ્વીકાર્યું છતાં તેનો લાભ લાંબા કાલ જેટલોજ છે. ઇટલે કાલ પર્યાયમાંજ લાભ થાય. તેમ અહીં પણ થાય છે. તે કાલજ્ઞ સાધુને આજ કાલ પર્યાય છે, કર્મનો ક્ષય બન્નેમાં સમાનજ છે. કહ્યું છે કે:—“સેવિ તત્થ વિયાંત કારણ” તેનો અર્થ પૂર્વ માફક છે, અને સમજાય તેમ છે કે અહીં પણ પુષ્કલ નિર્જરા છે. (આ ઉદ્દેશમાં રોગી સાધુ ઇક્ષિત કે પાદપોષમન અણસણ કરે તો તેટલા થોડા કાલમાં સમભાવે ઘણું દુઃખ સહેવાથી ગચ્છમાં રહી જે કર્મ સ્વપાવે તેટલુંજ આ થોડા કાલમાં સ્વપાવે.) છટ્ટો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

સૂત્રમ

॥૭૮૨॥

આચા૦

॥૭૮૩॥

સાતમો ઉદ્દેશો

છઠ્ઠો કહીને હવે સાતમો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં એકત્વ ભાવના ભાવનાર ઘૃતિ સંહનન વિગેરેથી યુક્ત સાધુનું ઇંગિત મરણ બતાવ્યું, અને અહીં તેજ એકત્વ ભાવના પ્રતિમાઓવડે બતાવે છે, એથી અહીં તે પ્રતિમાઓ બતાવે છે, તથા વધારે વિશિષ્ટ સંઘયણવાળો પાદપોષગમન અણશળ પળ કરે, આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષુ અચેલે પરિવુસિણ તસ્સ ણં ભિક્ષુસ્સ એવં ભવઈ-ચાણમિ અહં તણ્ણાસં અહિ-
યાસિત્તણ સીયણાસં અહિયાસિત્તણ, તેઉણાસં અહિયાસિત્તણ દંસમસગણાસં અહિયાસિત્તણ
એગયરે અન્નતરે વિરૂવરૂવે ણાસે અહિયાસિત્તણ, હિરિપડિચ્છાયણં ચઽહં નો સંચાણમિ અહિ-
યાસિત્તણ, એવં સે કપ્પેઈ કઢિબંધણં ધારિત્તણ (સૂ૦ ૨૨૩)

જે સાધુ પ્રતિમા ધારણ કરેલો અને વિશેષ અભિગ્રહથી અચેલ (વસ્ત્રરહિત) પળે સયમમાં રહેલો હોય, તે ભિક્ષુને આવો અભિ-
પ્રાય થાય છે, કે હું ઘૃતિ સંહનન વિગેરે યુક્ત હોવાથી વૈરાગ્ય ભાવનાથી ભાવિત અંતઃકરણવાળો છું. અને આગમ ચક્ષુવડે (ચારે
ગતિનું જ્ઞાન હોવાથી) નારકતિર્યંચનું દુઃખ જાણું છું. અને માનું છું કે મારે મોક્ષ જેવું મોટું ફળ લેવાનું હોવાથી તૃણનો સ્પર્શ
કંઈ દુઃખ દેતો નથી, તેજ પ્રમાણે ઠન્ડ, તાપ, ઢાંસ, મચ્છરનો સ્પર્શ સહન કરવા શક્તિમાન છું, તથા એક જાતના કે જુદી જુદી

સૂત્રમ્

॥૭૮૩॥

आचा०

॥७८४॥

जातिना अनुकूल के प्रतिकूल विरूपरूपवाळा फरशो सहन करवाने हुं शक्तिवान छुं, पण लज्जाने लीधे गुह्य प्रदेशने ढांकवानी जरूर होवाथी ते छोडवा हुं चाहतो नथी. अने आ स्वभावथीज अथवा साधनना विकृत रूपपणाथी ते साधुने शर्म लागे, तो तेने चोळ-पट्टो पहेरवो कल्पे छे, अने ते पहोळाइमां एक हाथने चार आंगळनो होय, अने लंबाइमां केडना प्रमाणमां होय, तेवो गणतरीनो एक राखे पण, जो तेवां कारणो न होय, तो अचेलपणेज विहार करे, अने अचेलपणेज ठण्ड विगेरे स्पर्श सारी रीते सहन करे, ए बताववा कहे छे.—

अदुवा तत्थ परक्कमंतं भुज्जो अचेलं तणफासा फुसन्ति सीयफासा फुसन्ति तेउफासा फुसन्ति
दंसमसगफासा फुसन्ति एगयरे अन्नयरे विरूवरूवे फासे अहियासेइ, अचेले लाघवियं
आगममाणे जाव समभिजाणिया (सू० २२४)

एवु कारण तेने होय, तो ते साधु वस्त्र धारण करे, अथवा पोते लज्जा न पामतो होय, तो अचेल रही संयम पाळे, अने वस्त्र-रहित संयम पाळतां तेने तृणना फरशो फरशे, तथा ठंड ताप डांस मच्छरना फरसो दुःख दे तेवा एक जातना के जुदी जुदी जातना भोगववा छतां पोते अचेल रही कर्मनुं लाघवपणुं माने, अने तेमांज समत्व माने, वळी प्रतिमाधारी साधुज विशेष अभिग्रह धारण करे, ते आ प्रमाणे के हुं बीजा प्रतिमाधारी मुनिओने किंचित् आपीश, अथवा तेमनी पासेथी लेइश एवो कोइ पण जातनो अभिग्रह धारण करे, तेनी चोभंगी कहे छे,

सूत्रम

॥७८४॥

આચા૦

॥૭૮૫॥

જસ્સ ણં મિક્ખુસ્સ એવં ભવઈ-અહં ચ યલ્લુ અન્નેસિં મિક્ખૂણં અસણં વા ૪ આહટ્ટુ દલહ-
 સ્સામિ આરહં ચ સાહજિસ્સામિ ૧ જસ્સ ણં મિક્ખુસ્સ એવં ભવઈ-અહં ચ યલ્લુ અન્નેસિં
 મિક્ખૂણં અસણં વા ૪ આહટ્ટુ દલહસ્સામિ આહં ચ નો સાહસ્સામિ ૨ જસ્સ ણં મિક્ખુસ્સ
 એવં ભવઈ અહં ચ યલ્લુ અસણં વા ૪ આહટ્ટુ નો દલહસ્સામિ આહં ચ સાહજિસ્સામિ
 ૩ જસ્સ ણં મિક્ખુસ્સ એવં ભવઈ અહં ચ યલ્લુ અન્નેસિં મિક્ખૂણં અસણં વા ૪ આહટ્ટુ નો
 દલહસ્સામિ આહં ચ નો સાહજિસ્સામિ ૪, અહં ચ યલ્લુ તેણ અહાઈરિત્તેણ અહેસાણિજ્ઞેણ
 અહાપરિગ્ગહિણં અસણેણ વા ૪ અમિકંચ સાહમ્મિયસ્સ કુજ્ઞા વેયાવડિયં કરણાણ, અહં
 વાવિ તેણ અહાઈરિત્તેણ અહેસાણિજ્ઞેણ અહાપરિગ્ગહિણં અસણેણ વા પાણેણ વા ૪ અમિ-
 કંચ સાહમ્મિતર્હિં કોરમાણં વેયાવડિયં સાહજિસામિ લાઘવિયં આગમમાણે જાવ સમ્મત્તમેવ
 સમભિજાણિયા (સૂ૦ ૨૨૫)

આ બધું પૂર્વે સૂ૦ ૨૧૭માં આવી ગયું છે, તેથી સંસ્કૃત વડે કહે છે, જે મિશુને આવો અભિગ્રહ હોય, કે હું બીજા સાધુઓ માટે

સૂત્રમ

॥૭૮૫॥

આચા૦

॥૭૮૬॥

આહાર લાવીને આપીશ, તથા તેમનું લાવેલું શ્વાઇશ (૧) બીજા સાધુને આવો અભિગ્રહ હોય કે બીજા સાધુઓને આહાર લાવીને આપીશ પણ બીજાનો લાવેલો શ્વાઇશ નહિ. (૨) કોઈને આવો અભિગ્રહ હોય કે બીજાને માટે આહાર લાવીને આપીશ નહિ, પણ તેમને લાવેલો શ્વાઇશ [૩] બીજાને માટે લાવીને આપીશ નહિ તેમ લાવેલો શ્વાઇશ પણ નહિ. આચારમાંનો કોઈ પણ અભિગ્રહ ધારણ કરે, અથવા પ્રથમના ત્રણમાંનો એક પદ વડેજ કોઈ અભિગ્રહ કરે તે બતાવે છે, જે સાધુને આવો અભિગ્રહ હોય, કે હું બીજા આહાર કરતાં વધેલા આહારનું ભોજન કરીશ, કારણ કે તે પ્રતિમા ધારીઓને તેવુંજ ઇષ્ટનીય [શ્વાચ્ચ યોગ્ય] છે, તે આ પ્રમાણે. પાંચ પ્રાપ્તિકામાં આગ્રહ છે, બેનો અભિગ્રહ છે, તેમજ પોતાને માટે લીધેલા આહારમાંથી સાધર્મિક સાધુની વૈયાવચ્ચ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને કરે, જો, કે તેમણે પ્રતિમા ધારણ કરેલી હોવાથી એક જગ્યાએ ભેગા થઈને ન શ્વાચ્ચ, પણ તેમનો અભિગ્રહ એક સરખો હોવાથી સાંભોગિક છે, અને તેથી તેવા ઉત્તમ સાધુનાં ઉપકરણ લાવવા માટે હવે વૈયાવચ્ચ કરું. આવો અભિગ્રહ કોઈ છે, તથા બીજું બતાવે છે. [વા શબ્દથી બીજો પક્ષ બતાવે છે અપિ શબ્દ પુનઃના અર્થમાં છે] અથવા હું તેમણે લીધેલી ગોચરીમાંથી ૪ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને સાધર્મિકાએ કરેલી વૈયાવચ્ચને સ્વીકારીશ અથવા જે બીજાની વૈયાવચ્ચ કરે તેની હું અનુમોદના કરીશ. કે હે સાધો ! તમે બહુ સારું કર્યું છે ! એવું વચન બોલીશ, તથા કાયા વડે તથા પ્રસન્ન મનવાળા ભાવવડે અનુમોદના કરીશ, આ બંધું શા માટે કરે ? કર્મની લઘુતા માટે. આ પ્રમાણે કોઈ પણ અભિગ્રહ ધારણ કરેલો અચેલ કે સચેલ સાધુ શરીર પીડા હોય અથવા ન હોય, પણ પોતાનું આયુ થોડું રહેલું જાણીને ઉચ્ચત મરણ સ્વીકારે, તે બતાવે છે:—

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-से गिलाहि खलु अहं इमम्मि समए इमं सरोरगं अणु-

સુત્રમ

॥૭૮૬॥

આચા૦

॥૭૮૭॥

પુઁવેણં પરિવહિત્તે, સે અણુપુઁવેણં આહારં સંવટ્ટિજા ૨ કસાંણ પયણુણ કિચ્છા સમાહિયન્ને
 ફલગાવયટ્ટો ઉટ્ટાય મિક્કલુ અભિનિવ્વુડ્ધચ્ચે અણુપવિસિત્તા ગામં વા નગરં વા જાવ રાય
 હાણિં વા તળાઈં જાહજ્ઞા જાવ સંથરિજ્ઞા, ઇત્થવિ સમણ કાયં ચ જોગં ચ ઈરિયં ચ પચ્ચ-
 વ્ખાહજ્ઞા, તં સચ્ચં સચ્ચાવાઈ ઓણ તિન્ને છિન્નકહંકહે આહ્યટ્ટે અણાઈંણ ચિચ્ચાણં મે-
 ઉરં કાયં સંવિહુણિય વિરૂવરૂવે પરીસહોવસગ્ગે અસિંસ વિસ્સમ્ભણાણ મેરવમણુચિન્ને તત્તવિ
 તસ્સ કાલ પરિયાણ સેવિ તત્થ વિયન્તિકારણ, ઇચ્ચેયં વિમોહાયયણં હિયં સુહં સ્વમં નિસ્સેસં
 આણુગામિયં તિવેમિ (સૂ૦ ૨૨૬) ॥ ૮-૭ ॥

(પં વાક્યની શોભા માટે છે;) તે મિશ્નુને આવો અભિપ્રાય થાય છે, કે હું ગ્લાન થયો છું, એમ જાણીને સૂ૦ ૨૨૨માં બતાવ્યા
 પ્રમાણે ઘાસ લાવીને એકાંત નિર્દોષ જગ્યામાં પાથરે અને ત્યાં બેસીને શું કરે ? તે કહે છે, આ અવસરમાં પણ બીજે સ્થળે નહિ પણ
 તેજ જગ્યાએ સંથારામાં બેસીને સિદ્ધની સમક્ષ પોતાની મેલેજ પાંચ મહાવ્રતનો ફરી આરોપ કરે [ફરી ચાલવા ગણી જાય] ત્યાર-
 પછી ચાર આહારનું પચ્ચક્ષણ કરે, પછી પાદપોષગમન અણસણ માટે શરીરને સ્થિર કરે, અને તેનો વેપાર તે સંકોચવું, લાંબા કરવું
 કે આંચ મીંચવી ઉઘાડવી તે પણ રોકે, તથા ઇરણ તે ઈર્યા તે સુક્ષ્મ, કાય વચન સંબન્ધી તથા મન સંબન્ધી પણ અપ્રશસ્તનું પચ્ચક્ષણ

સૂત્રમ્

॥૭૮૭॥

आचा०

॥७८८॥

करे, अने ते पादपोषगमन अणसण सत्य सत्यवादी विगेरे बधुं गया उद्देशा प्रमाणे जाणवुं, [इति तथा ब्रवीमि शब्दो पण जाणीताछे.]
सातमो उद्देशो समाप्त.

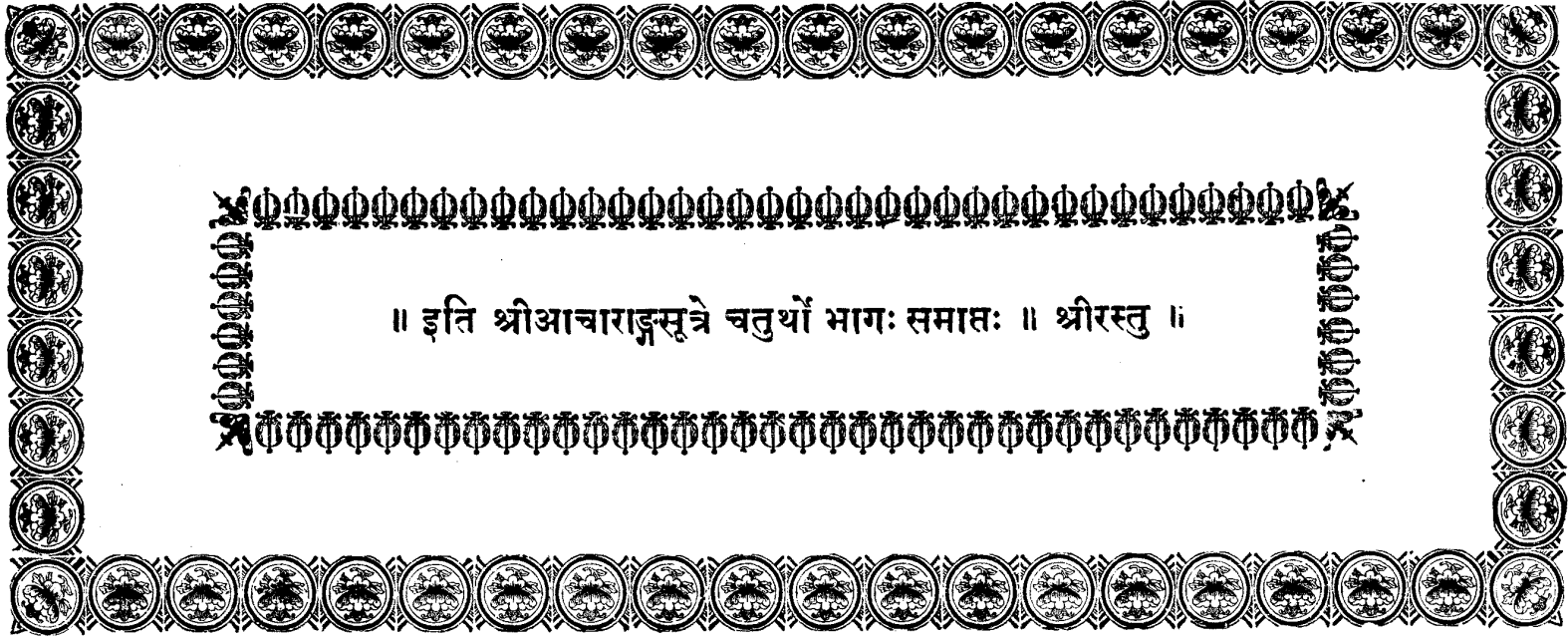
॥ इतिश्री आचाराङ्गसूत्रे चतुर्थो भागः समाप्तः ॥ श्रोरस्तु ॥

समाप्त.

सूत्रम्

॥७८८॥

॥ इति श्रीआचाराङ्गसूत्रे चतुर्थो भागः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

